

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ OSMANLI KADINININ MODA VE GÜZELLİK
ANLAYIŞININ BASIN ÜZERİNDEN ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

SÜMEYRA YARIŞ TOPAL

İstanbul, 2019

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ OSMANLI KADINININ MODA VE GÜZELLİK
ANLAYIŞININ BASIN ÜZERİNDEN ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

SÜMEYRA YARIŞ TOPAL

Danışman: DR.ÖĞRETİM ÜYESİ SEÇİL ÖZAY

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

GAZETECİLİK Anabilim Dalı GENEL GAZETECİLİK Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi SÜMEYRA YARIŞ TOPAL'ın II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ OSMANLI KADINININ MODA VE GÜZELLİK ANLAYIŞININ BASIN ÜZERİNDEN ANALİZİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 4.07.2019 tarih ve 2019-20/25 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...22.../...07.../...2019..

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Dr.Öğr.Üyesi SEÇİL ÖZAY	
2.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi KÜBRA GÜRAN YİĞİTBAŞI	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. MUSTAFA YILMAZ	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Sümeyra Yarış Topal
Anabilim Dalı	: Gazetecilik
Programı	: Gazetecilik
Tez Danışmanı	: Dr. Öğretim Üyesi Seçil Özay
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans- Temmuz 2019
Anahtar Kelimeler	: II. Meşrutiyet, Osmanlı Kadını, Moda, Batılılaşma, Güzellik, Basın, Yaşam Tarzı

ÖZET

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ OSMANLI KADINININ MODA ve GÜZELLİK ANLAYIŞININ BASIN ÜZERİNDEN ANALİZİ

Çalışmada Osmanlı batılılaşma hareketlerinin en yoğun olduğu II. Meşrutiyet dönemi, kadın üzerinden incelenmiştir. Bunu yaparken moda, güzellik ve yaşam tarzı kelimeleri anahtar olarak seçilmiştir.

Söz konusu araştırma yapılırken, II. Meşrutiyet'in ilanının ardından yayın hayatına başlayan ilk kadın süreli yayınlarından olan Mehasin Dergisi örneklem olarak seçilmiştir. Derginin yayın hayatına başladığı Eylül 1908 ile yayın hayatından çekildiği Kasım 1909 tarihleri arasındaki 12 sayı seçilen anahtar kelimeler bağlamında ele alınmıştır.

Araştırmada nitel ve nicel içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Moda, güzellik ve yaşam tarzı başlıkları bağlamında toplam 24 metnin, Osmanlıcadan günümüz Türkçesine çözümlenmesi yapılmıştır. Fotoğraflarıyla beraber verilen metinler, araştırmanın literatür kısmında yer alan parametreler bağlamında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, "Osmanlı kadını II. Meşrutiyet'le gelen özgürlük ortamında batılılaşmanın zirvesine ulaşmıştır. Moda da batılılaşmanın hem tetikleyicisi hem sonucu olmuştur. Mehasin Dergisi de Osmanlı kadınının moda ve güzellik anlayışının değişmesinde hem tetikleyici hem de yansıtıcı olmuştur" bulgusuna ulaşılmıştır.

GENERAL INFORMATION

Name / Surname	: Sümeyra Yarış Topal
Department	: Journalism
Programme	: Journalism
Supervisor	: Dr.Seçil Özay
Dissertation Type and Date	: Master- July 2019
Key Words	:II. Constitutionalism, Ottoman Wome, Fashion, Westernization, Beauty, Press, Lifestyle

ABSTRACT

ANALYSIS OF FASHION AND BEAUTY UNDERSTANDING OF OTTOMAN WOMEN DURING THE II. CONSTITUTIONALISM PERIOD

Within this study, II. Constitutionalism period, when Ottoman westernization movements were the most intense was examined through women. In doing so, the words fashion, beauty and lifestyle were chosen as the key words.

While conducting the research, Mehasin Magazine which was one of the first women's periodicals to be published after the II.Constitutional Monarchy, was selected as a sample. 12 issues between September 1908, when the journal was published, and November 1909, when it was withdrawn from the publication, were considered in the context of the selected keywords.

Qualitative and quantitative content analysis methods were used in the study. In the context of fashion, beauty and lifestyle titles, a total of 24 texts were analyzed from Ottoman to modern Turkish. The texts given with their photographs were evaluated in the context of the parameters in the literature section of the research.

As a result of the study, "Ottoman women were reached the peak of westernization in the environment of freedom that came with the II.Constitutional Monarchy. Fashion has been both the trigger and the result of westernization. Mehasin

Magazine was both a trigger and a reflector in changing the fashion and beauty concept of Ottoman Women.”

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
RESİM LİSTESİ	X
TABLO LİSTESİ.....	XIII
ÖNSÖZ.....	XIV
1. GİRİŞ	1
2. II. MEŞRUTİYETİN İLANI ve OSMANLI KADINI	5
2.1. II. Meşrutiyetin İlanına Zemin Hazırlayan Unsurlar	5
2.2. II. Meşrutiyet'in İlanı	7
2.3. II. Meşrutiyet'in İlanı ve Kadın.....	9
2.3.1. II. Meşrutiyet Dönemi Hukuki Düzenlemelerinde Kadın.....	11
2.3.2. II. Meşrutiyet ve Toplumsal - Sosyal Hayatta Kadın.....	15
2.3.3. II. Meşrutiyet ve Kadının Eğitimi.....	19
2.3.4. II. Meşrutiyet Dönemi ve Çalışma Hayatında Kadın	24
2.3.4.1. Memure Kadınlar.....	26
2.3.4.2. Özel Sektörde Çalışan Kadınlar	31
2.3.4.3. Girişimci Kadınlar	37
2.3.4.4. Diğer İş Kollarında Kadınlar.....	40
3. YAŞAM TARZI HABERCİLİĞİNİN GELİŞİMİ ve OSMANLI TOPLUMSAL YAPISININ DÖNÜŞÜMÜ	41
3.1. Dünyada Yaşam Tarzı Haberciliğinin Gelişimi	41
3.2 Osmanlı'da Yaşam Tarzı Haberciliğinin Kaynağı/Hedefi Olarak Gündelik Yaşam ve Dönüşümü	43
3.2.1. Osmanlı Toplumunda Dönüşümden Önce Gündelik Hayat	44
3.2.1.1. Aile Hayatı.....	44
3.2.1.2.Sokak ve Mahalle Kültürü.....	45
3.2.1.3. Eğlence Kültürü	47
3.2.1.4. Giyim –Kuşam ve Süslenme Kültürü.....	49
3.2.1.5. Yeme-İçme Kültürü	51
3.2.1.6. Yerleşim, Ev ve Eşya Tanzimi Kültürü.....	52
3.2.1.7. Sosyalleşme Kültürü	54
3.2.1.8. Alışveriş ve Tüketim Alışkanlıkları.....	55

3.2.1.9. Seyahat ve Konaklama Kültürü.....	56
3.2.2. Osmanlı Toplumunda Batılılaşma Sonrası Gündelik Hayat.....	57
3.2.2.1. Aile Hayatında Batılılaşma.....	58
3.2.2.2. Sokak ve Mahalle Kültüründe Batılılaşma.....	61
3.2.2.3. Sosyalleşme ve Eğlence Kültüründe Batılılaşma.....	64
3.2.2.4. Giyim – Kuşam - Süslenme Kültüründe Batılılaşma ve Moda.....	68
3.2.2.4.1. Kıyafet Dönüşümünün Öncüleri.....	69
3.2.2.4.2. Batılılaşma Sonrası Yeni Güzellik Anlayışı ve Kıyafetler.....	72
3.2.2.4.3. Kıyafetlerdeki Batılılaşma İçin Dönem Eleştirileri.....	76
3.2.2.4.4. Moda Algısının Oluşmasında Gazetelerin ve Kitapların Rolü.....	79
3.2.2.5. Yeme-İçme Kültüründe Batılılaşma.....	81
3.2.2.6. Yerleşim, Ev ve Eşya Tanzimi Kültüründe Batılılaşma.....	82
3.2.2.7. Alışveriş ve Tüketim Kültüründe Batılılaşma.....	84
3.2.2.8. Seyahat ve Konaklama Kültüründe Batılılaşma.....	86
3.3. Osmanlı'da Yaşam Tarzı Habercilik.....	89
3.3.1. II. Meşrutiyet ve Osmanlı Basını.....	90
3.3.2. II. Meşrutiyet Sonrası Kadın Yaşam Tarzı Gazete/Dergileri.....	91
3.3.2.1. Mehasin.....	92
3.3.2.2. Demet.....	92
3.3.2.3. Kadın (Selanik).....	93
3.3.2.4. Şehbal.....	93
3.3.2.5. Kadın (İstanbul).....	94
3.3.2.6. Kadınlar Dünyası.....	94
3.3.2.7. Hanımlar Âlemi.....	94
3.3.2.8. Kadınlar Âlemi/Osmanlı Kadınlar Âlemi.....	95
3.3.2.9. Hanımlara Mahsus Gazete.....	96
3.3.2.10. Musavver Kadın.....	96
3.3.2.11. İnci.....	96
3.3.2.12. Hanım.....	97
3.3.2.13. Süs.....	97
4. MEHASİN DERGİSİ SEÇİLMİŞ METİNLER ÖRNEKLEMİNDEN II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ OSMANLI KADINININ MODA ve GÜZELLİK ANLAYIŞININ İNCELENMESİ.....	98
4.1. Araştırmanın Amacı.....	99

4.2. Araştırmanın Problemi	99
4.3. Araştırmanın Hipotezi	100
4.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	100
4.5. Araştırmanın Metodu.....	101
4.6. Mehasin Dergisi'nin İncelenmesi	102
4.6.1. Mehasin Dergisi'nin Kimlik ve Teknik Özellikleri	102
4.6.2. Mehasin Dergisi'nin İçeriği	104
4.6.3. Mehasin Dergisi'nin Yazar Kadrosu.....	109
4.7. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Güzellik Konulu Başlıklar	110
4.7.1. Yüz ve Vücut Güzelliği Modası	110
4.7.2. Saç Bakımı ve Güzelliği	117
4.8. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Güzellik Konulu Başlıklar ile İlgili Bulgular	134
4.9. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Moda Konulu Başlıklar.....	136
4.9.1. Takı ve Aksesuar Modası.....	136
4.9.2. Moda Ürünleri Satan Firma Reklamları.....	150
4.9.3. Giyim Modası	151
4.9.4 İç Giyim Modası	186
4.10. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Moda Konulu Başlıklar İle İlgili Bulgular	197
4.11. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Yaşam Tarzı Başlıkları	199
4.11.1. Ev ve Eşya Tanzimi Tarzı.....	199
4.11.2. Dünyadaki Kadınların Yaşam Tarzları.....	223
4.12. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Yaşam Tarzı Konulu Başlıklarla İlgili Bulgular..	233
4.13. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Moda, Güzellik Yaşam Tarzı Başlıkları İle İlgili Nicel İçerik Analizi ve Bulgular	235
5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	237
KAYNAKÇA	240

RESİM LİSTESİ

	Sayfa No.
Resim 1: Burun estetiği önce ve sonrası	113
Resim 2: Boy Uzatma Makinesi	114
Resim 3: Orientales haplarının vaat ettiği güzellik.....	116
Resim 4: Yeni saçlar	117
Resim 5: Yeni saçlar	119
Resim 6: Yeni saçlar	120
Resim 7: Yeni saçlar	120
Resim 8: Yeni saçlar	121
Resim 9: Yeni saçlar	122
Resim 10: Yeni saçlar	123
Resim 11: Yeni saçlar	123
Resim 12: Yeni saçlar	124
Resim 13: Yeni saçlar	125
Resim 14: Yeni Saçlar.....	125
Resim 15: Yeni saçlar	126
Resim 16: Yeni saçlar	127
Resim 17: Yeni saçlar	128
Resim 18: Yeni saçlar	129
Resim 19: Yeni saçlar	130
Resim 20: Yeni saçlar	131
Resim 21: Yeni saçlar	132
Resim 22: Yeni saçlar	133
Resim 23: Tarak	137
Resim 24: Tarak	138
Resim 25: Yelpaze Sapı	139
Resim 26: Gözlük sapı	141
Resim 27: Köstek	141
Resim 28: Tarak	141
Resim 29: Tarak	142
Resim 30: Pandan.....	143
Resim 31: Kemer Tokası	143
Resim 32: Gerdanlık.....	144
Resim 33: Köstek.....	145
Resim 34: Pandan	145
Resim 35: Saat ve pandan	145
Resim 36: İşlemeli şase	146
Resim 37: Saplı işlemeli çanta	147
Resim 38: Boyun mesnedinin resmi	149
Resim 39: Şetayın Elbise Mağazası	151
Resim 40: Son moda elbise modelleri.....	154
Resim 41: Son moda elbise modelleri.....	155

Resim 42: İngiliz işinden bluz yakası	155
Resim 43: Hanımlara mahsus etek.....	157
Resim 44: Genç kızlara mahsus etek Resim 45: Etek.....	158
Resim 46: Son moda bluz	159
Resim 47: 5 numaralı model	162
Resim 48: Paris tuvaletlerinden süvare elbisesi. Terzi Zimmerman.....	164
Resim 49: Paris tuvaleti	165
Resim 50: Son moda elbise patronları	166
Resim 51: Son moda gömlekler	167
Resim 52: Paris tuvaletleri	168
Resim 53: Elbise patronu Resim 54: Genç kızlara mahsus etek	169
Resim 55: Paris tuvaletlerinden: Aktris Madam Hanriyet Roger.....	170
Resim 56: Patronda 3. Numara	171
Resim 57: Elbise patronu	172
Resim 58: Paris tuvaletlerinden	173
Resim 59: Paris tuvaletlerinden	174
Resim 60: Paris tuvaletlerinden bir akşam elbisesi.....	175
Resim 61: Son moda elbise patronu.....	176
Resim 62: Paris tuvaletlerinden	177
Resim 63: Son moda elbise patronları	178
Resim 64: Son moda elbise patronları	179
Resim 65: Son moda elbise patronu.....	180
Resim 66: Son moda elbise patronu.....	181
Resim 67: Son moda elbise patronu.....	182
Resim 68: Elbise patronu	183
Resim 69: Paris tuvaletlerinden	184
Resim 70: Paris tuvaletlerinden	185
Resim 71: İç çamaşırlarından: gömlekler	187
Resim 72: İç çamaşırlarından: gömlekler	188
Resim 73: İç çamaşırlarından: bluz ve gömlekler.....	189
Resim 74: İç çamaşırlarından: gömlekler	190
Resim 75: İç çamaşırlarından: matinelere	191
Resim 76: Gömlekler	191
Resim 77: İç çamaşırlarından gömlekler	192
Resim 78: İç çamaşırlarından: pantolonlar	192
Resim 79: Gecelik ve gündüz göleğiyle bir pantolon takımı	193
Resim 80: İç çamaşırlarından gömlekler	194
Resim 81: İç çamaşırlarından gömlekler	195
Resim 82: İç çamaşırlarından gömlekler	196
Resim 83: Çamaşır patronu	197
Resim 84: Bir salon	201
Resim 85: Giyinme odası	202
Resim 86: Misafir salonu.....	203

Resim 87: Etajer	Resim 88: Nota dolabı.....	204
Resim 89: Yemek odası		205
Resim 90: Yeni danteller		207
Resim 91: Yeni danteller		207
Resim 92: Yeni danteller		208
Resim 93: Yeni danteller		209
Resim 94: Masa örtüsü		211
Resim 95: Yeni yastıklar		213
Resim 96: Yeni yastıklar		213
Resim 97: Yeni yastıklar		214
Resim 98: Yeni yastıklar		214
Resim 99: Yeni yastıklar		215
Resim 100: Yeni yastıklar		215
Resim 101: Yeni yastıklar		216
Resim 102: Yeni yastıklar		216
Resim 103: Yeni hasır iskemleler		217
Resim 104: Yeni hasır iskemlelerle döşenmiş bir salon		218
Resim 105: Yeni hasır iskemleler		219
Resim 106: Yeni hasır iskemlelerle tefriş edilmiş bir salon.....		220
Resim 107: Yeni hasır masalar		220
Resim 108: Yeni hasır masalar		221
Resim 109: Yeni hasır koltuklar		221
Resim 110: Yeni hasır koltuklar		222
Resim 111: Hasırdan bir koltuk	Resim 112: Hasırdan bir raf	222
Resim 113: Moda kuklaları.....		227
Resim 114: Moda kuklaları.....		228
Resim 115: Moda kuklaları.....		229
Resim 116: Moda kuklaları.....		230
Resim 117: Moda kuklaları.....		231
Resim 118: İngiltere’de bir defile.....		232

TABLO LİSTESİ

SAYFA NO

Tablo 1: Mehasin Dergisi seçilmiş metinlerinde geçen kelime sayıları 236

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, kuruluşundan 16. yüzyıla kadar hem teknolojik, hem ekonomik hem de kültürel üstünlüğünü dünya genelinde sürdürmüştür. Ancak 17. yüzyıla beraber bir gerileme dönemine girilmesi söz konusu olmuştur.

Gerileme dönemiyle beraber batının üstünlüğü kabul edilmiş ve bu durumdan kurtulabilmek için batı örnek alınmaya başlanmıştır. Ancak bu örnek alış, 'çok geride kaldık' telaşı ile yapıldığından batının ekonomik, teknolojik gelişmelerinin yanı sıra kültürünün de alınmasına sebep olmuştur.

Kadın ise Osmanlı Devleti'nin batılılaşmasında vitrin konumunda olmuştur. Özellikle büyük şehirlerde yaşanan batılılaşma girişimleri kadının hayatına 'moda' kavramını yerleştirmiştir. Söz konusu dönemde okuyucu ile buluşan kadın dergileri, kadına hem yeni bir yaşam tarzı sunmuş hem de değişen yaşam tarzlarını sayfalarına taşıyarak bu süreci beslemiştir.

Tezimde incelediğim Mehasin de, II. Meşrutiyet'in ilanının ardından okuyucu ile buluşan ilk yayınlardan olması nedeni ile önemlidir.

Bu çalışma Osmanlı kadınının batılılaşmasında moda ve güzellik kavramlarının ne derece etkili olduğunu araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Tezimin konusunu seçmemde verdiği fikirle önümü aydınlatan değerli aile büyüğümüz Emel Memiş ve akademik bilgileriyle bana yol gösteren Şefik Memiş'e teşekkür ederim.

Tezimin başından sonuna kadar benden desteklerini esirgemeyen, güler yüzüyle her zaman bana umut aşılayan çok değerli tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Seçil Özay'a teşekkür ederim.

Çalışmakta olduğum kurumdaki iş arkadaşlarıma, tez sürecinde oğlumla ilgilenerek çalışmamı kolaylaştıran ikinci ailem olan eşimin ailesine verdiği desteklerden dolayı teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında yardımlarını benden esirgemeyen çok değerli akademisyen dostum Deniz Keba Ekinci'ye teşekkür ederim.

Çok değerli eşime hayatımın her döneminde olduğu gibi tez çalışmam boyunca bana verdiği manevi destek için sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Hayatımın her aşamasında desteklerini ve dualarını hissettiğim kendilerinin evladı olmaktan dolayı şükrettiğim çok değerli anneme ve babama teşekkür ederim.

Ve biricik oğlum... Senden çaldığım zamanlar adına senden özür dileyerek, sana teşekkür ediyorum.

Bu çalıŐmayı dünyadaki kısa konukluğunun ardından kaybettiğim kızım Zehra'ya ve aynı kaderi paylaŐan oğlum Ahmet Arif'e ithaf ediyorum... Sizin anneniz olduğum için Őkrediyorum...

SÜMEYRA YARIŞ TOPAL

İstanbul, 2019

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti kuruluşundan 16. yüzyıla kadar siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda öncü bir devlet konumundadır. Ancak İmparatorluğun en büyük sınırlara ulaştığı 17. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş bir gerileme dönemine girilmesi söz konusudur.

Dünya genelinde Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi neticesinde yaşanan teknolojik ve siyasi gelişmelerin biraz uzağında kalan Osmanlı İmparatorluğu'nda, gerilemenin artık kabul edildiği ve bunun için bir şeyler yapılması gerektiği düşünölmeye başlandığında, yurt dışına temsilci ve öğrenci gönderimiyle bu fark kapatılmaya çalışılmıştır. Uzun yıllar gücü elinde bulunduran devletlere özgü durum İmparatorluk için de geçerli olmuş ve aslında güç sahibiyken pek çok konuya uzak kalındığı da bu vesileyle anlaşılmıştır.

Bu uzaklığı kapatmak için Avrupa'daki yenilikler herhangi bir ayırım yapılmaksızın alınmış bu da bazı konularda halk ile sarayın birbirinden ayrılmasına, dahası burjuva sınıfının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Avrupa'da yaşanan tüm bu gelişmeler 'çok geride kaldık' telaşı ile alındığından toplumsal anlamda bir takım çatlaklar da meydana gelmiştir. Toplumun kimi kesimi yüzünü tamamıyla batıya dönerken, kimi kesimi de kendini batıya tamamen kapatmıştır.

İmparatorlukta Lale Devri'nden itibaren başlayan batılılaşma hareketleri, yalnızca kültürel ve teknik anlamda olmamıştır. Osmanlı'nın batıya yüzünü dönmeye başlamasının ardından siyasi olarak da yenileşme hareketleri gerçekleşmeye başlamış ve bunların ilkinin 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nde anayasal düzenin başlangıç noktası olarak kabul edilen siyasi yenileşmenin ardından, 1856 yılında Islahat Fermanı gelmiştir ki, bu düzenleme ile Osmanlı topraklarında yaşayan yabancı uyruklu vatandaşların hakları genişletilmiştir.

Islahat Fermanı döneminde padişahlık vazifesinde bulunan Abdülmecid, Osmanlı padişahları arasında batılılaşma hareketlerine en çok destek veren padişahlardan bir tanesidir. Bu dönemde ülkede gazete çıkarılmasına izin verilmiş ve farklı fikirler tartışılmaya başlanmıştır.

İslahat Fermanı'nın ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin ilan edildiği I. Meşrutiyet dönemi gelmiş, 1876'da başlayan bu anayasal siyasi düzen, 1878'de çeşitli nedenlerden dolayı rafa kaldırılmıştır.

1878'den 1908 yılına kadar devam eden eski siyasi düzenin ardından, 1908 yılında Kanun-i Esasi yeniden yürürlüğe alınmıştır ki bu döneme II. Meşrutiyet denmektedir.

Batılılaşma hareketlerinin başladığı ilk yıllardan bu yana çeşitli değişimler gösteren Osmanlı toplumsal yapısında, II. Meşrutiyet değişimin zirvesi olarak kabul edilebilir. Zira Osmanlı'nın son anayasal düzeni olan dönemde, söz konusu döneme kadar 'kapalı kapılar ardında' yaşanan değişim, kamusal alana taşınmış ve bunun en büyük yansıması da kadınlara olmuştur.

II. Meşrutiyet döneminde oluşan özgürlük ortamında kadınlar için ilk defa bir hukuki düzenleme yapılmış, ayrıca bu dönemde kadınlar ilk defa devlet memuru olarak da istihdam edilmiştir. Yine bu dönemde kadınlar için ilk defa yükseköğretim imkanı sağlanmış, ayrıca kız çocuklarının okuması için teşvikler artmış ve okul sayıları da çoğalmıştır.

Kadın meselesi İttihat ve Terakki hareketinin milli meselesi haline gelmiş, kadının siyasal hayatta da varlığını göstermesi için partinin kadınlar şubesi de açılmıştır. Bu dönemde pek çok kadın derneği kurularak kadının sosyal hayatta daha aktif olması da sağlanmıştır.

Söz konusu dönem kadın dergi ve gazeteleri için de verimli geçmiştir. Zira II. Meşrutiyet döneminde bir biri ardına onlarca yayın okuyucu ile buluşmuştur. O yıllara kadar dile getirilmesi, sakıncalı, mahrem olan konular yeni dönem kadın gazeteleri vasıtasıyla kabul görmeye başlamıştır.

II. Meşrutiyet dönemi kadınla birlikte Osmanlı toplumunun genel yapısının dönüşüm yaşadığı/dönüşüme açık olduğu bir dönemdir. Tezimizin konusunu oluşturan söz konusu dönemde toplum her anlamda bir dönüşüme uğramış, dahası dönüşümünü açıktan yaşamaya başlamıştır. II. Meşrutiyet Osmanlı toplumundaki bu dönüşümün hem tetikleyicisi hem de sonucu olmuştur.

Söz konusu dönemde, geleneksel Osmanlı toplumsal yapısında olan 'var olanla yetinmek', 'sahip olunana şükretmek', 'israf etmemek', 'tevazu' gibi kavramlar da anlam kaymasına uğramıştır. Yeni dönemde daha güzele sahip olmak, yeniyi takip etmek gibi kavramlar kadınlar arasında yayılmaya başlamış ve bunun da en büyük tetikleyicisi 'moda' olmuştur.

Osmanlı kadınları arasında moda yavaş yavaş bir gereklilik olarak algılanmaya başlanmıştır. Bunda moda dergilerinin rolü vardır ancak tek sebebi olduğunu söylemek güçtür. Moda dergileri kimi zaman yaşam tarzı sunarak kadınları yönlendirmiş, kimi zaman da olanı yansıtmıştır. Kadın ve dergi, moda konusunda birbirini beslemiştir.

Osmanlı kadınının moda konusundaki yaklaşımı çalışmanın temelini ve amacını oluşturmaktadır. Araştırmada dönemin batılılaşma hareketlerinin yansımalarının kadın üzerinden incelenmesi hedeflenmiştir. Bu söz konusu yönelimin en rahat gözlemlenebileceği iki başlığın da moda ve güzellik olduğunu düşünülerek, çalışma bu anahtar kelimeler bağlamında şekillendirilmiştir.

Çalışmada Osmanlı kadınının modaya bakışı, söz konusu dönemde hangi anlayışın hâkim olduğu, güzellik ölçüsünün ne olduğu ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle II. Meşrutiyet dönemi anlatılarak, II. Meşrutiyet'in ilanının kadın hayatına getirdiği yenilikler incelenmiş, ardından da bu dönem kadınlarında batılılaşmanın büyük şifresi olan moda, seçilen örneklem üzerinden ele alınmıştır.

Çalışmanın evrenini II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in ilanına kadar olan süre içerisinde yayın hayatına devam eden ve içinde moda/magazin olan tüm resimli gazete ve dergiler, örneklemine ise dönemin en önemli moda-magazin-yaşam tarzı gazetelerinden bir tanesi olan Mehasin Dergisi oluşturmaktadır.

Araştırmada Mehasin Dergisi'nin örneklem olarak seçilmesinin nedeni, II. Meşrutiyet'in ilanının ardından yayınlanmaya başlayan ilk renkli resimli gazete olmasıdır.

Mehasin Dergisi'ni incelerken kullanılan nitel araştırma yöntemi bağlamında, dergideki moda ve güzellik konu başlıklı metinlerin Osmanlıcadan Türkçeye çevirisi gerçekleştirilmiştir. Görsellere de yer verilen makalenin ardından, makale literatür kısmında gerçekleştirilen araştırma bağlamında değerlendirilmiştir.

Nitel araştırmanın ardından Mehasin Dergisi'ni nicel araştırma yöntemi ile de incelenmiştir. Seçilmiş metinler bağlamında dergide hangi kelimelerin ne kadar geçtiği, hangi vurguların en çok yapıldığı belirlenerek, bunu gösteren bir tablo hazırlanmıştır.

2. II. MEŞRUTİYETİN İLANI ve OSMANLI KADINI

Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle 19. yüzyıl sonlarından başlayan dönemi, toplumun batıya yönelişiyle geçmiştir. Lale Devri'yle beraber başlayan yenileşme hareketlerinin son noktaya ulaştığı II. Meşrutiyet, Osmanlı kadınının dünyasına da pek çok farklı alanlarda yenilik getirmiştir.

Konumu her zaman en çok tartışılan konu olan kadın, bu dönemde her alanda markaja alınmış ve kadın konusu çeşitli düzenlemelerin de yapıldığı bir alan olmuştur. Aslında zaten yavaş yavaş toplumsal hayattaki varlığı hissedilmeye başlayan kadın, II. Meşrutiyet'le beraber sahneye çıkma şansı yakalamıştır.

Bu bağlamda, bu bölümde öncelikle kadının geçirdiği dönüşümün hem tetikleyicisi hem de sonucu konumunda olan II. Meşrutiyet'in ilanı anlatılacaktır. Ardından II. Meşrutiyet'in kadın hayatına getirdiği düzenlemeler çeşitli alt başlıklar halinde ele alınacaktır.

2.1. II. Meşrutiyetin İlânına Zemin Hazırlayan Unsurlar

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi laboratuvarı olarak nitelendirilen II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti'nin yenileşme ve modernleşme çabalarının devamı olarak kabul edilir. 1718 yılında başlayan Lale Devri'ndeki yenileşme hareketleri, Tanzimat, Islahat ve I. Meşrutiyet dönemleriyle devam etmiş ve nihayet II. Meşrutiyet dönemi ile de son halini almıştır.

II. Meşrutiyet'e giden yolda, batıya yüzünü dönmüş olan genç subayların rolü büyüktü. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında 'hürriyet' ve 'özgürlük' gibi kavramlar etrafında toplanan Jön Türkler, 1864 yılında ilk dergileri Hürriyet'i Londra'da çıkarmışlardı. Bir süre sonra siyasi bir kimlik kazanan Jön Türk hareketi etrafında anayasal düzen isteyen bir grup aydın da toplanmış ve bu uğurda mücadeleye başlamışlardı.¹

II. Meşrutiyet'in ilanında İttihat ve Terakki Fırkası temel güç olarak kabul edilir. Çok partili bir siyasal yapı için öncü rol oynadığı düşünülen II. Meşrutiyet'in² başat gücü

¹ İhsan Burak Bilecikli, **Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme**, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008, s. 212

² İlber Ortaylı, **II. Meşrutiyet'in 100. Yılı**, Milliyet Pazar Eki, 9 Mart 2008

kabul edilen İttihat ve Terakki Fırkası, Fransız İhtilali'nin yüzüncü yılı olan 1889'da Askeri Tıbbiyeli beş öğrenci tarafından kurulmuştu. Fırkanın nüvesini oluşturan bu topluluğun o yıllardaki adı İttihaddı Osmanlı Cemiyeti idi. İlk kurulduğunda gizli bir fikir kulübü olarak faaliyet gösteren Cemiyet'in 1895 yılında ilk nizamnamesi hazırlanmıştır. Buna göre bu Cemiyet'in en belirgin özellikleri: Türkçülük, gençlik, yönetenler sınıfından olmak, mekteplilik ve burjuva zihniyetli olmaktı.³

Kısa süren I. Meşrutiyet, uzun yıllar monarşik bir yapı ile yönetilen Osmanlı İmparatorluğu'nda, demokratik bir yönetime geçmek isteyen kimseleri tatmin etmemişti. Hem Osmanlı'nın son zamanlarında Avrupa'da öğrenim gören ve 'Genç Osmanlılar' denilen aydınların etkisi hem de dönemin siyasi yapısı imparatorlukta yeniden bir Meşrutiyet ilanını adeta zorunlu kılıyordu. Faaliyetlerine yurt içinde devam edemeyen bu grup 'Jön Türkler' adı altında yurt dışında çalışmalarına devam etmeye başladı.

Yurt içinde ise muhalefet görevini Ahrar-ı Osmaniye adlı örgüt yürütmeye başlamıştı. Ayrıca Ahmet Rıza'nın girişimleriyle 1895 yılında ilk olarak Paris, sonradan Cenevre ve en son Belçika'da yayın hayatına devam eden Meşveret gazetesi, çeşitli nedenlerle yurt dışına sürgün gönderilen Murat Bey tarafından Mısır'da yayınlanmaya başlayan Mizan gazetesi ve bunların haricinde; yine yurt dışında yayınlanmaya başlayan Hak, Sancak ve Osmanlı gibi gazeteler çok şiddetli propagandalarla II. Meşrutiyet'in ilanına bir zemin oluşturmaya başlamışlardı.

Meşrutiyet'in ikinci kez ilanının ayak sesleri Prens Sabahattin'in 1902 yılında Paris'te düzenlediği kongre ile artmaya başlamıştır. Yine yurt dışında faaliyet gösteren Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti, Teşebbüsü Şahsi ve Ademi Merkezî Cemiyeti, Ahdi Osmani Cemiyeti, Ermeni İhtilal Heyeti Müttefikası, Mısır Cemiyeti İsrailiyesi gibi muhtelif oluşumların tamamı 1907 senesinin Aralık ayının sonlarına doğru genel bir kongre tertip ederek II. Meşrutiyet'in ilanı için birlik oluşturmuşlardır.⁴

Ordu içi huzursuzluğun son raddeye ulaşması devletin son yıllarda sürekli savaş halinde olmasından kaynaklanan ekonomik hoşnutsuzluklar ve 1906-1908 yılları arasında

³Erdoğan Günel, **Türkiye'de Demokrasi'nin Yüzyıllık Serüveni 1908-2008**, 1. Baskı, İstanbul: Karakutu Yayınevi, İstanbul: 2009, s.17-18

⁴Recai. G. Okandan, "**Amme Hukukumuzda İkinci Meşrutiyet'i Doğuran Sebepler ve Meşrutiyet Rejiminin Tecessüsü**", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1946, s.1001

çıkan vergi isyanları yeni bir siyasi yapılanmanın en temel nedenlerini oluşturuyordu. Ayrıca 1905 yılında mutlakıyetçi Çarlık rejiminde yaşanan siyasi reformlar da, imparatorlukta yenilik isteyen kesimin referans kaynağı oldu ve II. Meşrutiyet'in ilanı adeta bir nevi 'zorunluluk' halini aldı.⁵

II. Meşrutiyet'in ilanına giden yol aynı zamanda Osmanlı batılılaşmasının zirvesine giden yoldur. Meşrutiyet'in ikinci kez ilanı ile konumuz olan kadına ilgili pek çok düzenleme yapılacak ve kadının kamusal alana çıkması sağlanacaktır.

Bu nedenle II. Meşrutiyet'e zemin hazırlayan tüm bu unsurlar, aslında kadının da batılılaşmasına, toplumun değişim ve dönüşümüne de zemin hazırlayan unsurlardır ve konumuz açısından önem teşkil etmektedir.

Yukarıda özet olarak geçtiğimiz nedenlerin tümünün ardından bir mecburiyet halini alan II. Meşrutiyet'in ilanı ile toplumsal değişim zirveye ulaşacaktır. Aslında önceden kapalı kapılar arkasında zaten yaşanan değişim, Meşrutiyet'in ilanının ardından kamusal alana taşınmıştır. Tüm bu değişimlerin olduğu başlıklar ilerleyen bölümlerde ayrıntısıyla masaya yatırılacaktır.

2.2. II. Meşrutiyet'in İlânı

II. Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı toplumunun değişim ve dönüşümünde önemli bir eşiği temsil etmektedir. II. Meşrutiyet Osmanlı toplumsal değişiminin nedeni olmadığı gibi sonucu da değildir. Söz konusu dönem hem neden hem de sonuçları içinde barındıran karışık bir süreçtir.

II. Meşrutiyet dönemine kadar gerçekleşen dönüşüm, Meşrutiyet'le beraber zirveye ulaşmıştır. Bu bağlamda konumuz olan Osmanlı kadını ve değişimini masaya yatırmadan önce, II. Meşrutiyet'in ilanını anlatmayı gerekli görüyoruz.

II. Abdülhamid'in 14 Şubat 1878'de yaptığı bir bildiri ile I. Meşrutiyet'i askıya almasının üzerinden 30 yıldan fazla zaman geçtikten sonra ilan edilen II. Meşrutiyet, özü itibarıyla halk hareketi olarak değil, askeri bir ihtilal olarak görülür.⁶

⁵ Bilecikli, a.g.m. s. 214

⁶ Günel, a.g.e., s.24

Rumeli’de bulunan Üçüncü Ordu’nun önderliğinde başlayan isyan hareketinin fitili, o yıllarda Düvel-i Muazzama olarak adlandırılan büyük devletlerin Makedonya konusunda iyi olmayan planlarının ortaya çıkmasıyla ateşlenmişti. Selanik, Kosova ve Manastır’dan müteşekkil olan Makedonya aynı zamanda etnik olarak da karışık bir yapıya sahipti. Bu da çeşitli isyan hareketlerinin başlaması için uygun bir zemin oluşturmaktaydı. İngiltere öncelikle bu bölgede Osmanlı askerlerinin azaltılmasını talep etti, ardında büyük devletlerin başkonsolosluklarına çektiği bir telgrafla bu bölgeye tek vali atanması çağrısında bulundu. Bu durumdan rahatsız olan İttihat ve Terakki Cemiyeti bir manifesto ile kendini açığa çıkardı.⁷

İttihat ve Terakki Cemiyeti yayınladığı manifestoda büyük devletlerden Makedonya sorununa müdahale etmemelerini istiyordu. Ancak bununla birlikte Cemiyet, Osmanlı sınırlarında yaşayan bütün halkların iyiliği adına II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesi konusunda büyük devletlerin kendilerine yardım etmelerini talep ediyordu.⁸

Gizli bir cemiyete yardım yapmakla Makedonya sorununa çözüm bulunamayacağını düşünen “Düvel-i Muazzama” yardım talebini geri çevirirken, Makedonya’da her geçen gün karışıklıklar artıyordu. Meşrutiyet’in ilanı için başlatılan isyanda Kolağası Niyazi Bey’in yanında iki yüz asker ve iki yüz sivil ile Resne dağına çıkması bardağı taşıran son damla oldu. İsyanı bastırmak için gönderilen paşaların öldürülmesi ve kimi askerlerin isyan saflarına katılması nedeni ile Meşrutiyet’in ikinci kez ilanı II. Abdülhamid için kaçınılmaz oldu.⁹ II. Abdülhamid tüm bu olaylar neticesinde ya iç harbin çıkmasına müsaade edecek ya da İttihatçıların isteklerini kabul edecekti. Tektaş’ın anlatımına göre:

"Kendisine suikast teşebbüsünde bulunanları bile bağışlayan padişaha yakışan ise, bir kişinin burnunun kanamasına izin vermemektir."¹⁰

⁷ Satılmış Gökbaşı, “Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 1, s.72

⁸ Nazım Tektaş, *Çadırdan Saraya, Saraydan Sürgüne Osmanlı*, 1. Baskı, İstanbul: Yenişafak Kültür Armağanı, 2005, s. 619

⁹ Gökbaşı, *a.g.m.* s.172

¹⁰ Tektaş, *a.g.e.* s.620

2.3. II. Meşrutiyet'in İlanı ve Kadın

Osmanlı toplumunda eş ve anne rolüyle, gözlerden uzak hayatını sürdüren Osmanlı kadınının durumu, toplumun modernleşmesi konusunda dönemin yazarları tarafından en çok tartışılan konulardan bir tanesiydi. Çeşitli dönemlerde yapılan düzenlemelerle, kadın konusu ele alınarak toplumun modernleşmesi sağlanmak istenmişse de, Osmanlı İmparatorluğu'nda bu çalışmaların en yoğun olarak değerlendirildiği dönem II. Meşrutiyet dönemidir. Bu bağlamda, 24 Temmuz 1908'de yeniden yürürlüğe giren Kanun-i Esasi ile birlikte, Genç Türkler olarak adlandırılan subayların ilk atılımlarından biri kadın konusunda olmuştur.¹¹

II. Meşrutiyet'in ilanıyla kentli kadının yaşamında yeni bir dönemin başlıyordu.¹² Kadın konusu bu dönemde milli bir iktisat ve kültür meselesi olarak ele alınmaya başlandı.¹³ Söz konusu mesele eğitim, çalışma hayatı, hukuk, evlilik gibi pek çok yönüyle geniş çevrelerce tartışmaya alındı. Hatta o dönemin öncü düşünürlerinden olarak kabul gören Baha Tevfik, Fransız yazar Odette Lacquerre'nin Feminizm isimli kitabını Türkçeye çevirerek, "İslamiyet ve Feminizm" şeklinde bir başlıklı bir ekle yayın dünyasına sunmuştu.¹⁴

Dönemin aydınları batılılaşmanın yalnızca askeri ve idari anlamda olmasının gerçek ilerleme olmayacağını, eğer büyük bir ilerleme isteniyorsa bunun her alana yayılması gerektiğini savunuyorlardı. Dolayısıyla bu dönem sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik pek çok gelişmenin batıdan en yoğun olarak alındığı dönemdi. II. Meşrutiyet sadece bir rejim değişikliği değil, zihniyet değişikliğini de beraberinde getirmişti.

II. Meşrutiyet'le beraber yeniden tartışma alanına taşınan kadın meselesinde belki de en çok zorlanılan konu, kadının içtimai durumu olmuştur.¹⁵ Gelenek ve gelecek arasında sıkışan konu kimi zaman hararetli tartışmaların oluşmasına da zemin hazırladı ve bu alanda farklı görüşteki düşünürler karşı karşıya geldiler. Modernleşmeci erkekler iyi

¹¹ Mehmet Şehmus Güzel, "1908 Kadınları", Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı 7, s.6

¹² Mehmet Şehmus Güzel, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 3, s. 858

¹³ Tarık Zafer Tunaya, **Hürriyetin İlanı: İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar**, 1. Baskı, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 1998, s. 64

¹⁴ Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, "Feminizm Üzerine Görüşler", Cilt 4, s. 875

¹⁵ İlbeyi Özer, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda**, 5. Baskı, İstanbul: Truva Yayınları, 2014, s. 37,38-48

kullandıkları basın vasıtasıyla hayallerindeki kadın ve aile tasavvurunu aktarırken önemli bir kamusal tartışma alanı da oluşturdular.

II. Meşrutiyet'in aydınları devletin 'muasar' medeniyetler seviyesine nasıl çıkacağı konusunu tartışırken ele aldıkları kadın mevzusunu, tıpkı diğer konularda olduğu gibi 'İslamcılar, Batıcılar, Milliyetçiler' şeklinde bölünerek kamusal alana taşıdılar. Bu bağlamda batıcı olarak nitelendirilen aydınların önde gelen isimlerinden Selahattin Asım ve Abdullah Cevdet gibi isimler, kadınların geri kalmışlığının nedenini dine bağlıyor ve kadınların 'artık peçelerini çıkartmaları gerektiğini' savunuyorlardı.

Yine Abdullah Cevdet, İçtihat dergisindeki köşesinde bu konuda radikal bir öneri getirmiş ve padişahın tek eşi olması gerektiğini söylemişti. Ona göre kadınlar diledikleri yerlere gidebilmeli, vatanın en büyük velinimetini kabul edilmeli, görücü usulü evlenmeye mecbur edilmemeli, eğitim hayatına özgürce katılabilmeli ve padişah gibi tüm erkekler ancak tek eşle evlenebilmeliydi.¹⁶

İslamcı düşünürlerse geri kalmışlığın dinle hiçbir ilgisi olmadığını ifade ediyorlardı. Dönemin İslami basın unsurlarından Terakki dergisinin haftalık eki olarak okuyucuyla buluşan Mukadderat'ta kadın haklarının İslamiyet'le bağdaştığı savunulmuş ve Asrı Saadet döneminden örneklerle, bu dile getirilmişti. O dönem İslam kadınlarının hem nasıl dinlerini yaşayıp hem de nasıl sosyal hayatta var oldukları ifade edilerek, İslam dünyasında tanınmış âlim ve şair kadınlardan örnekler verilmişti. Dönemin İslamcı düşünürlerinden Mehmet Akif Ersoy da bu tezi şu cümle ile dile getirmişti: "Kadını ezen İslam değil, yanlış adetlerdir."¹⁷

Türkçü düşünürler de bu konuyu eski Türk toplumlarındaki kadınların durumu açısından ele alıyorlardı. Bu düşünürlerin öncülerinden olarak kabul edilen; Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin, Hamdullah Suphi, Halide Edip gibi isimler, Türk Yurdu dergisi etrafında toplanarak görüşlerini anlatıyorlardı. Onlara göre Türk milletinin ilerlemesi için kadın erkek her alanda yan yana mücadele etmeliydi. Eski Türk toplumlarında kadınlar erkeklerle birlikte devlet yönetmişler, savaflara çıkmışlardı. Bu

¹⁶ Serpil Sancar, **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti**, İstanbul 2012, s. 84-89

¹⁷ Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, 2. Basım, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara: 1991, s. 64-65

yeniden tesis edilmeli ve kadın tekrar etkin bir rolde yer almalıydı. Gökalp bu alandaki görüşlerini "Türkçülüğün Esasları" isimli eserinde aktarmıştı.¹⁸

Görüldüğü üzere II. Meşrutiyet'in ilanı kadın meselesinin etraflıca ele alınmasına zemin hazırlamıştı. Oluşan bu tartışma ortamı kadınlarla ilgili pek çok yeniliği de beraberinde getirdi.

Aşağıda II. Meşrutiyet'in Osmanlı kadınının hayatına ne gibi yenilikler getirdiği alt başlıklar halinde işlenecektir.

2.3.1. II. Meşrutiyet Dönemi Hukuki Düzenlemelerinde Kadın

II. Meşrutiyet döneminde en çok tartışılan konuların başında gelen kadın için, belki de en önemli düzenlemeler hukuk alanında yapılan düzenlemeler oldu. Zira Meşrutiyet'e kadar aile hukukunda erkek egemen bir yaklaşım söz konusuydu. Öyle ki 1839 tarihinde yayınlanan "Gülhane Hatt-ı Hümayunu"nda kadınlar ve aile hakkında herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiş, ancak dönemin bürokratları kendi inisiyatiflerini kullanarak bazı fermanlarla kadını korumaya çalışmışlardı.¹⁹

Meşrutiyet'in ilanının ardından çeşitli alanlarda düzenleme yapılmışsa ve kadın konusu kamusal alanda tartışılmaya başlanmışsa da, ilk beş yıl içinde kadın konulu herhangi bir hukuksal düzenleme yapılmamıştı. Bu durumdan rahatsız olan dönemin aydınları gazeteler vasıtasıyla görüşlerini dile getirmiş ve kadın hukukunda bir düzenleme beklediklerini ifade etmişlerdi. Dönemin ünlü düşünürlerinden Celal Sahir bu tezde incelenecek Mehasin dergisindeki bir yazısında, dünya kadınlarının hukuk mücadelesinden bahsetmiş hatta bu mücadelenin ardından çeşitli haklar kazanan Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelerden örneklemeler yapmıştı. Ancak Sahir'e göre Türk kadını, bazı hukuki konularda Avrupalı hemcinslerine göre daha avantajlı konumda, ilim gibi konularda ise din bahanesi ile daha geri düzeydedir. Yine ona göre kadınların bu durumunun dinle değil cehaletle ilgisi vardır. Sahir'e göre meşrutiyet yönetimi henüz kadın hukukuna yeterince eğilmemiş, eski yönetimden kalma sorunları çözmekle

¹⁸ Sancar, a.g.e., s. 91

¹⁹ Gürsel Sürücü, "Osmanlı Kadın Dergilerinde Kadının Dünyası (1908-1914)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 22

meşguldür. Kadınlara sadece yarım toplayarak değil, onların eğitimi için gerekli imkanları sağlayarak düzenlemeler yapılmalıdır.²⁰

Dönemin en önemli kadın dergilerinden biri olan Mehasin'de bir başka makale yazarı olan Halide Salih Hanım da bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirir:

"Kadınlar ne bir yıldız, ne çiçek, ne de edebiyata mevzu olan mühim varlıklar değildirler. Kadınlar vatan için deruhte edeceğiniz en müşkil, en uzun teşebbüslerinizde size yardım edecek tabii ve hukuki arkadaşlarınızdır..... Onlara sadece şiir yazmayın, onları fikirlerinize ortak edin, ilim ve fenden yararlandırın.....Vatanın hukuku kadınlık hukukundan büyük, mühim ve muhteremdir. Onun için bugün kadınlar 'hukukumuz!' diye bağıırken bunu kendileri için değil, vatana yetiştirecekleri evlada lazım olan terbiyeyi verebilmek için olduğunu hatırlamalıdır."²¹

Osmanlı toplumu için oldukça 'mahrem' bir alan olan aile hakkında düzenleme yapılmasının, kanaat önderlerinin çağrısının yanında başka nedenleri de vardır. Son dönemlerde sık sık savaşa giren Osmanlı Devleti'nde pek çok erkek savaşta hayatını kaybetmiş, kimisininse ölü ya da diri olduğuna dair herhangi bir bilgisine ulaşamamıştır. Bu durum geride kalan dul kadınlarla ilgili hukuki boşluklar doğmasına neden olmuştur. Söz konusu hukuki düzenleme yapılana kadar 5 Mart 1916 tarihinde Şafi hukukundan faydalanarak bir İrade-i Seniyye çıkartıldı. Ancak esas kapsamlı düzenleme Aile Hukuku Kararnamesi ile geldi.²²

19. yüzyılın ortalarından kadının kamusal alanda daha görünür bir hale gelmesi, son dönemlerinde sık sık savaşa giren Osmanlı Devleti'nde eşleri ölen ya da eşlerinden haber alamayan kadınların bir boşlukta kalması, artık Şeriyye mahkemelerinin iş yükünün artması ve yukarıda da değindiğimiz fikir akımları; aile ve kadın hakkında bir kanun düzenlenmesini zorunlu kılmıştı. Buna paralel olarak 1917 yılı 8 Ekim tarihinde Osmanlı

²⁰ Şefika Kurnaz, **II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**, 1. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996, s. 142,143

²¹ Halide Salih, **"Mehasin'i Okuyan Kardeşlerime"** Mehasin, Şubat 1325 (1909), sayı 6, s. 420

²² Şefika Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)**, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, s. 143

Devleti ve aslında tüm İslam âlemi için bir dönüm noktası olarak kabul edilen Aile Hukuku Kararnamesi yürürlüğe konuldu.²³

Kararname kadınların evlenmesi ve boşanması, miras hakları, zina suçları gibi alanlarda düzenlemeler getirdi. Dönemin aydınlarına göre eski uygulamaları tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmadıysa da, kadın birtakım yeni haklar edindi. Ancak bu haklardan taşradaki kadınların hiç haberi olmadı ve az sayıdaki aydın kadın bu haklarından istifa edebildi. Kararname ile aile modernleştirildi ve Osmanlı toplumunun tabiri caizse "kutsal ve mahrem" olarak uzun yıllar düzenlemelerden uzak tuttuğu aile kavramı, hukuksal bir çerçeveye oturtularak kamunun bağlayıcılığı içine dâhil edildi.²⁴

Buna göre kararnamedeki yenilikleri başlıklar altında şu şekilde sıralamak mümkün:

- ***Evlilik ve boşanma***

Kararname öncesinde çok küçük yaştaki kızlar bile evlenebiliyorken, Aile Hukuku Kararnamesi ile evlilik için yaş sınırı getirildi. Buna göre kadınlarda 17 yaş, erkeklerde ise 18 yaş sınır olarak kabul edildi. Yaş düzenlemesi ile ilgili bir başka yenilik de; erkeklerde bu sınıra ulaşanların dilediği gibi evlenebilmesi iken, kızlarda bu sınıra ulaşanların dahi evliliğinin velisinin iznine bağlı tutulması oldu. Yalnız bu izin velinin kızının evliliğine razı olup olmadığı şeklinde düzenlendi. Düzenlemeye göre kız velisinin rızası dışında evlenirse, veli evliliğin feshi için dahi dava açabilecekti.

Kararnamenin devrim niteliğinde kabul edilen 37. Maddesi ile nikahlara resmi olma şartı da getirildi. Kanunname'de bu şart şu şekilde dile getirilmiştir:

"Esnayı akitte hâtıb ve mâhtubeden birinin ikametgahı bulunan kaza hakimi veya bunun izinname i mahsus ile mezun kıldığı nâib hazır bulunup akitnameyi tanzim ve tescil eder".

²³ Yılmaz Yurtseven, "1917 Tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi Ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 11, Sayı: 1-2, s. 209-214

²⁴ Nevin Meriç, "Kadınlarda Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit", Yıldız Ramazanoğlu (Ed.) 1. Baskı, İstanbul: Pinar Yayınları, 2000, s.65

Yani nikah akdi sırasında hakim ya da onun yetkili kıldığı birinin hazır bulunması şarta bağlanmış ve bu maddeyle de evliliklerin daha resmi ve sağlıklı bir şekilde olması amacı güdülmüştü. Bu şarta muarız yapılan evlilikler geçersiz sayılmayacak ancak böyle evlilikleri yapanlar, hâkimler ve evliliğe şahit olanlar hapis cezası ile cezalandırılacaktı.²⁵

Kararnamede kadınları koruyan bir diğer madde de erkeklerin çoklu evliliklerine bir sınırlama getirilmesiydi. Buna göre eğer kadın izin verirse kocası ikinci bir eş alabilecekti.

Kararname o yıllarda boşanma konusunda Osmanlı toplumu için devrim sayılabilecek yenilikleri de getirdi. Kararname'nin ikinci kitabında boşanma için geniş bir "Müfarakat" başlığı açılarak bu konu detaylı olarak incelendi.

Buna göre kadına da kocasını bazı şartlarda boşama hakkı getirildi. Bu hakları kısaca şu şekilde özetlemek mümkün:

- Kocasında evliliğin devamına dair bir engel bulunması
- Erkekta akıl hastalığı, cüzam, kadını tiksindirecek fizyolojik bir engel bulunması
- Kocası ile yaşadığı geçimsizlik
- Kocanın evin geçimini sağlayamaması²⁶

- ***Arazi Hukuku***

Kanunname'nin kadınların yararına olan düzenlemelerinden bir tanesi de arazi hukuku konusunda oldu. Kanunname öncesinde kız evlat babasının arazisine araziye karşılıksız sahip olamıyordu. Kanunname sonrasında kız evlada da, erkek evlat gibi babasının arazisine karşılıksız sahip olma hakkı tanındı. Ayrıca arazi kız ve erkek evlat arasında eşit paylaşılacaktı.²⁷

- ***Kadınların Yalnız Seyahat Etmesi Konusu***

Kararname'nin şiddetli tartışmalara sahne olan konularından bir tanesi de kadınların yalnız seyahati ile ilgili olan kısımdı. Çeşitli görüş ayrılıklarının ardından daha

²⁵ Yurtseven, **a.g.m.** s.228-231

²⁶ Halil Cin, **Eski Hukukumuzda Boşanma**, 2. Baskı, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988, s.s.126-131

²⁷ Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)**, s. 146

önceki kanunda yer alan, "*Evli kadınlara eşlerinden izin almadıkça pasaport verilmez*" hükmü kaldırıldı.²⁸

Ayrıca bu Kanunname öncesinde de kadınlar için birtakım hukuki düzenlemeler yapılmıştı. Bunların en önemlilerinden kabul edilen 1911 tarihli Ceza Kanunu ile zina hakkında kadınlara verilen cezada bir düzenlemeye gidilmişti. Buna göre Ceza Kanunu öncesinde zina yapan bir kadınla erkek aynı şekilde cezalandırılmıyordu. İslam hukukunda bu ceza eşit olarak verilmişken, Osmanlı kanunlarında erkeği koruyucu bir yaklaşım söz konusu idi. Ceza Kanunu sonrası zina suçunda kadın ve erkeğe verilen ceza eşitlendi.

Aile Hukuku Kararnamesi pek çok açıdan eleştirilere maruz kalsa da iki yıl yürürlükte kaldı. Bu kanun Türk Medeni Kanunu'nun nüvesi olarak kabul edildi.

Ayrıca söz konusu kanunun en önemli özelliği tüm İslam dünyasında aile konusunda yapılan ilk resmi düzenleme olmasıydı. Bu kanun pek çok İslam ülkesinde yakın tarihlere kadar yürürlükte kaldı.²⁹

2.3.2. II. Meşrutiyet ve Toplumsal - Sosyal Hayatta Kadın

II. Meşrutiyet'in ilanının kadın hayatındaki en önemli tezahürlerinden bir tanesi kadının artık sosyal hayatta görünür olmasıydı. II. Meşrutiyet'e kadar görece bir özgürlük ortamında bulunan kadınlar, Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte büyük bir heyecana kapılmış ve çok sayıda kadın başörtüsünü atarak İttihat ve Terakki'nin renkleri olan kırmızı beyaz flamalarla sokağa dökülmüştü.³⁰

Dönemin düşünürleri kadınlara toplumsal hayatta da bazı haklar verilmesi gerektiğini savunarak kadınları bu alanda desteklediler. Kadının başlı başına bir değer olduğu ve toplumsal gelişim için kadınların gelişiminin şart olduğunu ifade eden fikir adamları, kadınların da erkekler gibi özgürce sokağa çıkabilmesini, çalışabilmesini ve özgürce giyinebilmesini talep ediyorlardı.³¹

Bu bağlamda kadınlara tanınan bazı haklarla kadınlar sosyal hayatta eskisinden daha aktif olarak yer almaya başladı. Tanzimat döneminde çıkarılan bir yasa ile kadınların

²⁸ Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)**,s. 158

²⁹ Mehmet Akif Aydın, "**Hukuk-i Aile Kararnamesi**", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 18 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s.314-318,

³⁰ Yasemin Tümer Erdem, Halime Yiğit, **Bacıyan-ı Rum'dan Günümüze Türk Kadının İktisadi Hayattaki Yeri**, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2010, s.108

³¹ Serpil Sancar, **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 91

alışveriş için dükkânlara girmeleri, erkeklere mahsus yerlerde durmaları ve gece sokakta durmaları yasaklanmıştı. Öyle ki hangi milletten olursa olsun gece bir kadın sokakta görülürse zabita tarafından sorgulanıyordu. Evi uzaksa geceyi mahallenin muhtarı ya da imamının evinde geçirmeleri sağlanıyordu.³²

Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamında bu yasaklar biraz gevşetildi. Ancak kadının toplum hayatında görünür olmasına alışkın olmayan erkekler bu durumu tepkiyle karşıladılar. Öyle ki 1908 başında İzmir'de, "Vatan Yahut Silistre" oyununu izlemeye giden kadınların olacağını duyan birtakım erkekler tiyatro alanını silahlarla bastılar. Fransa'nın İzmir Konsolosu'nun hazırladığı rapora göre hiçbir kadın evinden çıkamadı.³³

Kadınların 'dışarıda' olmasını henüz içselleştiremeyen erkeklerin hakaretlerine karşı Aydın'da yetkililer, "Bir kadınla konuşan suçüstü yakalanan kişiye 100 kuruş para cezası verilecektir" kararını aldı.³⁴

İstanbul'da da kadınların yalnız tiyatroya gitmeleri eleştiri konusu olunca dönemin belediye reisi kadının kocasıyla beraber sokağa çıkabileceği ve tiyatroya gidebileceğini belirten bir düzenlemeyi duyurdu.

Kadının evinde oturmasını isteyen akımla, kadının artık dışarıya çıkması gerektiğini ifade eden akım arasında gidip gelen kadınlar, tercihlerini 'modernleşmenin' gereği olarak gördükleri, 'artık dışarıda olma' yönünde kullandılar. Buna mukabil İstanbul'da yeni yeni çalışmaya başlayan tramvay ve vapurlarda kadınlara ayrı bölümler oluşturuldu.³⁵ Ayrıca kadınların Gülhane Parkı'na girebilmesi için de ayrı bir gün belirlendi.³⁶

Ancak kadınların sosyal hayatta daha aktif yer alabilmesi adına yapılan bu düzenlemeler dönemin öncü kadın yazarları tarafından dahi yetersiz bulundu. Kadın dergisi yazarlarından Emine Seymiye, köşesinde bu hoşnutsuzluğunu şu ifadelerle dile getirmişti:

"Kadınlar havasız, kötü kokulu vapur mevkilerine hapse tıklırcasına kapatılmadan seyahat edebilsin; vapurlardan çıkarken, tramvaylara binerken kadınlara öncelik tanınsın; alışveriş için sabahın erken saatinde yola koyulanların akşama kadar sadece simit, peynirle karın doyurmak zorunda kalmaması için, hizmetlileri kadınlardan

³² Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)**, s. 163

³³ Güzel, **a.g.m.**, s.6

³⁴ İzmir Konsolosluğu'nun 6 Şubat 1909 tarihli raporu, Cilt 69., s. 101'den aktaran Şehmus Güzel

³⁵ Tümer, Yiğit, **a.g.e.**, s. 110

³⁶ Kurnaz **Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)**, s. 167

oluşan lokantalar açılsın; millet bahçelerinde kadınlara seyrek kafeslerle bölünmüş bir yer ayrılsın; tiyatrolar, tarihi ve ahlaki nitelikli oyunları kadınlar için de gösterime koysun; yoksul kadınlar orada burada sürüneceğine, yardımsever hanımların kuracağı kurumlar aracılığı ile ticarete atılabilsin.”³⁷

II. Meşrutiyet’in ardından kadının sosyal hayatta en aktif şekilde yer almasını sağlayan dönüm noktalarından bir tanesi şüphesiz kadınlara verilen örgütlenebilme hakkıydı.³⁸ Bu bağlamda pek çok kadın derneği kurulmuş ve kadınlar bu dernekler vesilesi ile toplumsal hayattaki varlıklarını perçinlemişlerdi.

Bu dernekler kadınların kendilerini bir birey olarak ifade etmelerini sağlamanın yanında, çeşitli sorunların da çözüm merkezi olmuşlardı. ³⁹ Bu dönemde dünyaya İslam kadınlarının modern ve bağımsız bireyler olabileceğini göstermek isteyen aristokratik ailelerin örgütlediği bir dernekleşme söz konusudur.⁴⁰ Buna göre o yıllarda kurulan dernekleri konularına ve isimlerine göre şu şekilde sıralamak mümkün.

a. Yardım amaçlı dernekler

Dönem örgütlenmelerinin ilkinin teşkil etmesi açısından önem arz eder. Zira kadınlar örgütlenmelerini ilk defa yardım amaçlı dernekler vesilesi ile yapmışlardır. Sık sık savaşa giren Osmanlı askerleri için kıyafet dikmek, sargı bezi üretmek, kimsesiz kadın ve çocuklara yardım etmek gibi amaçlarla kurulan pek çok dernek o yıllarda amaçlarına binaen yüzlerce aileye yardımda bulunmuşlardı.⁴¹ Bu derneklerin isimlerini ve kuruluş yıllarını şu şekilde sıralamak mümkün:

- Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi- 1908
- Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye- 1908
- Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi- 1912
- Esirgeme Derneği-1913
- Teali Nisvan Cemiyeti-1909
- Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti- 1913
- Bilgi Yurdu Dershanesi-1916⁴²

³⁷ Emine Seymiye, “**Muhterem Biraderimiz Cavit Beyefendi’ye**”, Kadın, sayı: 9, Aralık 1908

³⁸ Umut Karadoğan, “**Meşrutiyet Döneminde Hukuksal ve Toplumsal Alanda Kadın Algısı “Nisa Hapishaneleri Örneği”**”, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 2018, Sayı:5, s. 301

³⁹ Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Dernekleri**, Toplum ve Bilim, Bahar 1991, Sayı:53, s. 142

⁴⁰ Sancar, **a.g.e.**, s. 92

⁴¹ Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, İstanbul 2010,s. 87

⁴² Erdem, Yiğit, **a.g.e.** s, 133-141

b. Kadınları meslek sahibi yapmaya yönelik dernekler

II. Meşrutiyet'in ilanının ardından çalışma hayatında da yer edinmeye başlayan Osmanlı kadınları, yine de bazı konularda çekimser kalıyordu. Hem Meşrutiyet'in sağladığı özgürlük ortamı hem de eşlerini savaşlarda kaybeden kadınların artık evin geçimini sağlamak zorunda kalması gibi nedenlerle iktisadi hayatta varlıkları daha çok hissedilen kadınları yüreklendirmek için de pek çok dernek kurulmuştu. Bu derneklerin isimlerini ve kuruluş yıllarını şu şekilde özetlemek mümkün:

- Mamulat-ı Dahiliye İstihlak-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi-1912
- Biçki Yurdu-1913
- Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi – 1916

c. Kültür amaçlı dernekler

Osmanlı döneminde kadınların kültürel etkinlikleri daha çok ev içinde gerçekleşiyordu. Özellikle konaklara gelen çeşitli konuda eğitimler Osmanlı kadınına, müzik, edebiyat, resim gibi pek çok alanda yetkinlik derecesine ulaştırıyordu.⁴³ Evlerde daha çok bireysel bir kültürlenme yaşayan Osmanlı kadınları II. Meşrutiyet'in ilanı ile kamusal alanda kültürel faaliyetlerde bulunmaya başladılar. Buna göre bu derneklerden şu şekilde bahsetmek mümkün:

- Asri Kadın Cemiyeti-1918
- Musiki Muhibbi Hanımlar Cemiyeti-1918
- Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti-1908
- Osmanlı Kadınlar Cemiyeti-1909
- Nisvan-ı Heyet-i Edebiye-1908
- Teali Nisvan Cemiyeti-1908
- Kırmızı Beyaz Kulübü-1908⁴⁴

d. Ülke sorunlarına çözüm bulma amacıyla kurulan dernekler

O yıllarda Osmanlı kadınları da erkekler gibi ülke sorunlarına dair görüşlerini özellikle basın vesilesiyle bildiriyorlardı. Yerli üretimi artırmak, yerli malı kullanımını

⁴³ Ekrem Işın, "19. Yüzyılda Modernleşme ve Gündelik Hayat" Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 554

⁴⁴ Çakır, a.g.e. s., 96-100

yaygınlaştırmak gibi konularda faaliyet gösteren derneklere çok fazla örnek gösterilemese de şu şekilde sıralanabilir:

- Mamulat-ı Dahiliyye İstihlak-ı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi -1913

e. Ülke savunmasına yönelik kadın dernekleri

Osmanlı kadınlarının o yıllarda kafa yordukları bir diğer alan da ülke savunmasıydı. Zira sık sık savaşa giren Osmanlı Devleti'nde kadınlara da bu alanda iş yapmak düşüyor ve kadınlar da geri planda ülke savunmasına katkı sağlıyorlardı.⁴⁵ Bu dernekleri şu şekilde sıralamak mümkün:

- Nisvan-i Osmaniye İmdad Cemiyeti-1908
- Hilali Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti-1911
- Müdafaa-i Milliye Hanımlar Heyeti-1912
- Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti-1919

Yukarıda sayılan grupların haricinde de farklı alanlarda pek çok dernek açılmıştı. Farklı etnik grupları bir araya getiren ve kadın sorununun çözümü için çalışan dernekler, siyasi partiler tarafından kurulan kadın dernekleri, feminist kadınları bir araya getiren dernekler bunlar arasında sayılabilir.⁴⁶

Görüldüğü üzere kadınlar toplumsal ve sosyal hayatta varlıklarını perçinleyecek pek çok girişimle adeta "biz de varız" mesajı vermişlerdi. Gerçekleştirdikleri faaliyetlerle kadının artık aktif olacağı ve eskiden olduğu gibi geri planda kalmayacağı mesajı veren kadınlar eğitim, iş hayatı gibi pek çok alanda da sızramalar gerçekleştirdiler.

2.3.3. II. Meşrutiyet ve Kadının Eğitimi

II. Meşrutiyet döneminin kadının hayatına getirdiği en büyük yeniliklerden bazılarını eğitim alanında yapılan düzenlemeler oluşturuyor. Zira II. Meşrutiyet öncesinde de kadına eğitim veren kurumlar söz konusu ise de, Meşrutiyet sonrasında açılan eğitim kurumlarıyla Osmanlı kadını, aldığı eğitimi çalışma hayatına yansıtma imkânını buldu. II.

⁴⁵ Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını**, s.81

⁴⁶ Çakır, **a.g.e**, s. 103-107

Meşrutiyet dönemi kadın eğitim hareketlerinden bahsetmeden önce kısaca öncesinde kadınların nasıl bir eğitim hayatı olduğundan bahsetmek yararlı olacaktır.

Osmanlı toplumunda kız çocuklarının klasik eğitimi Tanzimat'a kadar ilkokul düzeyinde gerçekleşir. Tanzimat'la birlikte orta öğrenim ve mesleki eğitim seviyesine ulaşan sistem, II. Meşrutiyet ile birlikte yükseköğretim seviyesine kavuşur. O yıllarda yetişen kızlar yalnızca resmi ya da özel okullardan yetişmezler, kız çocukları için önemli bir eğitim kapısı daha vardı, bu da o yıllarda 'ehl-i namus' olarak tanımlanan bir kadının yanına kız çocuğunu çırak olarak vermektir. İlkokulu bitiren kız çocuğu Tanzimat'la birlikte açılan orta öğretim kurumlarından birine devam etmezse, mutlaka mahallede bulunan bir kadının yanına çırak olarak verilir ve orada kadınlığı için lazım olan tüm bilgileri edinirdi.⁴⁷

Bu kızlar sabah okula gider gibi ustasının yanına gider, nakış işler, oya yapar; "ev işleri nasıl yapılır, yatak nasıl toplanır, yorgan nasıl kaplanır, bir mum şamdana nasıl dikilir, toz ve örümcek nasıl alınır, kışın kömür nasıl yakılır?" gibi bilgileri edinirlerdi.⁴⁸

Osmanlı kadınının bir başka yaygın eğitim biçimi daha vardı ki, o da konak eğitimi idi. Daha çok entelektüel kadın tipini oluşturan konak eğitimi de mahalle eğitimine benzese de sonuçta eğitimin ardından ortaya çıkan kadın tipi farklıydı.

Bu eğitimden geçen kadınlar el becerisi yerine akıl yürütmeyi ve pozitif düşünceyi benimsemişlerdi. Konak eğitiminden geçen ve entelektüel hayata atılan kadınların başında Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım geliyordu. Konakta çok çeşitli dallarda eğitim gören Osmanlı kızları aslında ailelerinden de uzaklaşıyorlardı. Öyle ki Fatma Aliye Hanım bunu yıllar sonra, "Dadı ve halayıklarımı hatırladığım halde, pederim ve validemi bir türlü tahattur edemiyorum" şeklinde açıklayacaktı.⁴⁹

II. Meşrutiyet döneminde kadınların bu geleneksel eğitim yerine klasik eğitime tabi tutulması konusu çok fazla tartışıldı. Dönemin aydınları muhafazakârlık ve batıcılık arasında ele aldıkları kadın eğitimi konusunda çok çeşitli görüşler bildirdiler. Bu

⁴⁷ Ekrem Işın, "Tanzimat Kadın ve Gündelik Hayat", Tarih ve Toplum Dergisi, Mart 1988, Sayı: 51., s. 22

⁴⁸ Münevver Alp, "Eski İstanbul'da Ustalık", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Eylül 1963, Sayı: 170, Cilt: 8, s.s. 3172-3173

⁴⁹ Işın, "Tanzimat Kadın ve Gündelik Hayat", s.24

tartışmalarda iki eğilim söz konusu idi: batıcılık merkezli yorum ve İslami esasları merkeze alan yorum.

Batı merkezi pozitivistin etkisi altında kalan yazarlar, batıyı uygarlığın en ileri medeniyeti olarak görüyorlardı. Onlara göre modern bir toplum seviyesine ulaşmak eğitimle mümkündü, bunun en büyük ayağını ise kadın eğitimi oluşturuyordu. Bu görüşü savunan yazarlığın en çok kullandığı iki kelime "*medeniyet*" ve "*terakki*" idi.

Bazı yazarlarsa kadınların eğitiminin batıcı gerekçelerle değil, İslami gerekçelerle şart olduğunu savunuyorlardı. Onlara göre İslami düşüncede insanın eğitimi zaten zorunluydu. Bu tip yazarlar önde gelen Müslüman kadınların hayatı ve eserlerini örnek veriyorlardı.⁵⁰

Erkek reformcular kadının eğitilmesinin her şeyden önce iyi bir eş ve anne olabilmesi için önemli olduğunu savunuyorlardı.⁵¹ Bunun en net örneği Maarif Nazırı Şükrü Bey'in 1913'te İstanbul Darülfünunu'nda kadınlara özel kursların açılışında yaptığı konuşma ile ortaya çıkmıştı. Şükrü Bey konuşmasında bu kursların; her şeyden önce kadının aydın bir anne, becerikli bir ev yöneticisi ve iyi bir eş olması için hizmet edeceğini ifade etmişti.⁵²

Dönemin önemli düşünürlerinden Avanzade Mehmet, Avrupa'da kadınlara yönelik yüksek eğitimin olduğunu ancak bu kadınların çalışma hayatında yer almadıklarını ifade etmişti.⁵³

Dönem öncesi eğitim sisteminden ve o dönemde Osmanlı kadınının eğitimi ile ilgili yapılan tartışmalara değindikten sonra, o yıllarda hangi düzenlemelerin yapıldığını şu başlıklar altında incelemek mümkün:

a. İbtidailer

⁵⁰ Nicole A.N. M. Vanos, "**Osmanlı Müslümanlarında Feminizm**", Tanıl Bora, Murat Gültekingil (Ed.)Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi içinde,1. Baskı, Cilt: 1, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2001, s. 340-341

⁵¹ Ayşe Durakbaşa, **Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm**, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 97

⁵² Durakbaşa, **a.g.e.**, s. 341

⁵³ Beyhan Kanter, **Meşrutiyet Döneminde Kadın Hakları Savunuculuğunda Gelenekçi Bir Yazar: Avanzade Mehmet Süleyman**, Erdem Dergisi, Sayı:63, s. 135

İlkokul eğitimi veren ibtidailerde II. Meşrutiyet döneminde herhangi bir düzenleme yapılmazken okul sayısında bir artış olmuştur. Bu sayılar devletin ve vatandaşın eğitime gösterdiği ilgiyi ifade etmesi bakımından önemlidir. O yıllarda kızlara eğitim veren toplam 587 ilkokul düzeyinde kurum ve okullarda öğrenim gören 81 bin 440 kız öğrenci vardır.

b. Rüşdiyeler

Ortaokul eğitimi veren rüşdiyelerde de yapısal anlamda bir değişiklik söz konusu değildir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra iki yeni rüşdiye daha açılmıştır bu da o yıllarda eğitim için gösterilen hassasiyeti vurgulaması açısından önemlidir. İstanbul'da II. Meşrutiyet sonrasına rastlayan 1912-1913 eğitim öğretim döneminde 4416 kız eğitim görüyordu.

c. İdadiler

Lise düzeyinde eğitim veren idadilerin ilk açılış yılı 1880 yılına rastlar. Özel teşebbüs tarafından açılan bu idadiye ek olarak ilk resmi kız idadisinin açılışı 1911 yılında gerçekleşir. Aksaray'da açılan bu idadide ilk 5 yıl ilkokul eğitimi, 5 yıl da tali eğitim verilir.

Meşrutiyet yıllarında sayıları çok ağır bir hızla artan bu idadiler sayılarını ancak 5'e ulaştırabilir. Bu okulların buldukları yer de İstanbul ile sınırlıdır.

d. Mesleki eğitim

Meşrutiyet dönemi eğitim hareketlerinden bahsederken mesleki eğitime de değinmek gerekir. Mesleki eğitimin içinde ilk olan hemşirelik eğitimi ilk defa söz konusu yıllarda verilmeye başlanır. Kadırga Doğum Kliniği'nde 1911 yılında verilmeye başlanan eğitimin ardından, İstanbul Darülfünunu'nda da konferanslar verilir.

Üniversite konferans salonunda derslere devam edip bu dersleri tamamlayan Kerime, Salahor, Hüseyin Elbi, Münire İsmail gibi hanımlar Çanakkale Savaşı'na gönüllü hastabakıcılık yaparlar. Tüm bu gelişmelerin ardından 1916 yılında hastanelerde çalışmak üzere 24 hemşire görevlendirilir.

Mesleki eğitimde bir diğer alan olan öğretmen okullarını da bu dönemde zikretmek gerekir. Meşrutiyet dönemine kadar zaten öğretmen yetiştiren Darülmualimat'lara söz konusu dönemde ek dersler ilave edildi. Söz konusu okulların

müfredatına pedagoji dersleri de eklendi. Bu öğrencilere eğitim görürken bir yandan da staj yapma zorunluluğu getirildi.

Darülmualimat bünyesinde 1914 yılında bir de anaokulu bölümü açıldı ve 23 öğrenci kabul etti.

Bu gelişmelere ilave olarak 1913 bu okuldaki öğrencileri yetiştirmek üzere yine bu okula, Darülmualimat-ı Aliye isimli bir bölüm eklendi ve ilk yıl 58, ikinci yıl 40 öğrenci bu bölüme kabul edildi.

Mesleki eğitime 1910 yılında kızlar için açılan ve kızlara pratik hayatta lazım olacak bilgileri öğreten Osmanlı Ana Mektebi'ni ve 1911 yılında açılan Ev Kadın Mektebi'ni de ilave etmek mümkün.

e. Yükseköğrenim

II. Meşrutiyet dönemi kadın eğitimi ile ilgili en büyük yenilik yükseköğrenim alanında olmuştur. Zira Türk kadını bu hakka ilk defa II. Meşrutiyet sonrası yapılan düzenlemelerle kavuşmuştur.⁵⁴

İlk düzenleme 1914 yılında İstanbul Darülfünunu'nda kadınlara yönelik dersler başladı. Daha sonra 1915 yılında İnas Darülfünunu kuruldu. Bu okul o yıllarda liseler ve öğretmen okullarında eğitim vermek için öğretmen yetiştiren bir okul konumundaydı. Okula 1921 yılında fen ve edebiyat alanında, 1922 yılında hukuk alanında, 1923 yılında da tıp alanında eğitim veren bölümler eklendi. Okula ilk yıl 21 öğrenci kayıt oldu ve ilk mezunlar 1917 yılında verildi.

İlk yıl edebiyat, riyaziyat ve tabiiyat alanlarında eğitim veren kuruma 1917 yılında ticaret bölümü de eklendi. Yine ilk defa bu dönemde kızlar konservatuara devam etme hakkını kazandı.

Bu dönemde yapılan değişiklikler yalnızca Osmanlı toplumunda değil, dünyada da önemli bir gelişmedir. Zira söz konusu yıllarda, Avrupa ve Amerika'nın bazı

⁵⁴ Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını(1839-1923)**, s. 49-59

kesimlerinde yükseköğrenim bazında kız öğrenci kabulü olmuyor, dersleri takip edenlere de diploma verilmiyordu.⁵⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de 1081 kadın öğretmen vardı. Bu da bu öğretmenlerin Meşrutiyet döneminde açılan okullardan mezun olduğunu gösteren en önemli işaretlerden biridir.⁵⁶

Yine bu dönemde ilk defa Avrupa’ya öğrenci gönderimi gerçekleşir.⁵⁷

2.3.4. II. Meşrutiyet Dönemi ve Çalışma Hayatında Kadın

Osmanlı kadınları aslında çok eski yıllardan beri devlet ekonomisine katkı sağlıyorlardı. Özellikle Anadolu’daki kadınların katılım gösterdiği ekonomik faaliyetlere Afyon’da kadınların yaptıkları işleri sattıkları “Kadınlar Pazarı”, Bursa’da yer alan dokuma tezgâhları, Balıkesir’deki iplikçi kadınlar bunlara örnek olarak verilebilir.⁵⁸

Özellikle tekstil ve ip eğirme alanında faaliyet gösteren kadınlara, Bursa’da yer alan 387 adet ipek örme tezgâhının 187 adedinin kadınlara ait olması örnek gösterilebilir.⁵⁹Yine bazı kadınlar özellikle tekstil ticareti alanında da faaliyet gösteriyorlardı.⁶⁰ Ayrıca evden eve dolaşıp; çorap, çamaşır, mendil gibi ürünleri satan kadınlar da mevcuttu.⁶¹

Rumeli ve Anadolu’daki halı atölyelerinde 1830’lu yılların sonuna doğru çalışan kişilerin çoğunu kadınlar oluşturuyordu. Bu kadınlar ayda en fazla 30-40 kuruş kazanıyordu. Yine kadınların en çok çalıştığı iş kollarından biri de nakış işiydi. Bu işler özellikle Ankara, Bursa, Edirne gibi dokuma sanayinin gelişmiş olduğu bölgelerde yoğunlaşıyordu.

⁵⁵ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016, s. 210

⁵⁶ Meriç, **a.g.m.**, s. 60

⁵⁷ Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını(1839-1923)**, s.59

⁵⁸ Kadriye Yılmaz Koca, **Osmanlı’da Kadın ve İktisat**, 1. Baskı, İstanbul: Beyan Yayınları, 1998, s. 102-103

⁵⁹ Abdurrahman Kurt, **“Osmanlı’da Kadının Sosyo Ekonomik Konumu ve Bursa Örneği”**, **Bursa Defteri**, Sayı: 3, Eylül 1990, Osmanlı Özel Sayısı, s. 437

⁶⁰ Haim Gerber, **“Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa’da Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700)**, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 8, s. 331

⁶¹ Bernard Caporal, **Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını**, 1. Baskı, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1982, s. 135

Bu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun mali olarak çok zor durumda olduğu bir dönemdir ve işçi ücretleri de oldukça düşüktür. İzmir, Kula, Saruhan, Uşak gibi yerlerde çoğu Avrupalı yöneticilerin oluşturduğu halı fabrikalarında çalışan kadınlara günlük olarak 33 para ödeniyordu ki bu da yılda 350-400 kuruşa tekabül ediyordu.⁶²

Anadolu'nun pek çok yerinde kadınların, günümüzde iktisadi faaliyet olarak görülebilecek ancak o yıllarda 'günlük işler' olarak nitelenen faaliyetler söz konusuydu. Daha çok Anadolu şehirlerinde yoğunlaşan kadınların bu iktisadi faaliyetlerine kent yaşamında çok rastlanmıyordu.

II. Meşrutiyet'in kadın iktisadi hayatına getirdiği en önemli değişikliğin, kadınların erkeklerin de yaptığı işleri yapabilme ihtimalinin dile getirilmiş olmasıdır diyebiliriz. Yani artık kadınlar da erkekler gibi evden çıkıp, bir mesai saatine bağlanıp belli bir maaş alabilecekleri ortamlarda çalışmak için istekli oldular. Ayrıca söz konusu dönemde fikirlerin rahatça tartışılabilmesi de buna zemin hazırladı. Daha önceki yıllarda resmi olarak yalnızca ebe ve öğretmen olarak çalışabilen kadınlar bu dönemde; maliye, telefon şirketi, tramvay şirketi gibi kurumlarda memur olarak çalışmaya başladılar. Ayrıca fabrikalarda işçi olarak çalışan kadınların da sayısı azımsanmayacak kadardı.

Söz konusu dönemde kadınların çalışmasına Türkçüler ve Batıcılar tam destek verirken, İslamcılar kadının çalışmasına şerhli yaklaşıyorlardı. Zira onlar kadının yalnızca ticaret hayatında çalışmasının doğru olacağını düşünüyorlardı. Ancak İslamcı yazarlardan Fatma Aliye, kadının ticaret dışında da faaliyet gösterebileceğini savunuyordu.⁶³ Bazı yazarlar da kadının çalışmasının onun naif yapısına zarar vereceğini savunuyorlardı. Kadın çalışmalı ama çalıştığı meslek nedeni ile 'erkekleşmemeliydi.' Dönemin yazarlarından İbrahim Alaaddin bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmişti:

"Kapıların kilidini, kafeslerin mandallarını açık bulan birçok hemşirelerimiz, hayata tıpkı yeni açılan şampanya gibi fışkırıp döküldüler ve seviyelerine göre katibe,

⁶² **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 4, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 868

⁶³ Kurnaz, **Osmanlı Kadının Yükselişi (1908-1918)**, s. 188-189

memure, tacire hatta duvarcı ve tenzifat amelesi bile oldular. Bir taraftan erkekler kadınlaşırken, diğer cihetten kadınlar da erkekleşmeye yüz tuttu.”

Ayrıca Osmanlı'nın son dönemlerinde biri başlayıp biri biten savaşlar da aile ve kadını politik bir mesele haline getirdi. Nüfus kaybı ve erkek işgücünün orduda bulunması gibi nedenler kadın istihdamını bir nevi zorunluluk haline getirdi.⁶⁴

Sonuç itibarıyla kadının çalışma hayatına girmesi; eğitimin sağladığı donanım, ülkenin içinde bulunduğu şartlar ve sosyal hayatta dile getirilen “özgürlük” taleplerinin birbirine paralel ilerlemesi sonucunda gerçekleşmiştir.⁶⁵

Kısaca Osmanlı kadınının II. Meşrutiyet öncesi ve sonrasında iktisadi hayattaki yerine değindikten sonra, konumuz olan II. Meşrutiyet sonrası kadınların hangi iş kollarında çalıştıklarına geçilebilir.

2.3.4.1. Memure Kadınlar

II. Meşrutiyet sonrası iktisadi hayattaki rolünü daha da aktifleştiren Osmanlı kadını belki de en büyük çıkışını memurluk alanında yapmıştı. Zira II. Meşrutiyet öncesinde resmi olarak yalnızca ebe ve öğretmen olabilen kadınlar, söz konusu düzenlemenin ardından farklı kurumlarda da memure olarak çalışmaya başladılar.⁶⁶

Bu dönemde kadınların memure olarak istihdam olunduğu dalları şu şekilde sıralamak mümkün:

a. Eğitim alanında memure olan kadınlar

Türk kadınının çalışma hayatına kamusal alanda dâhil olması ilk öğretmenlik mesleği ile gerçekleşir. Özellikle 1870 yılında açılan kız öğretmenlik okulunun mezunlarını vermesinin ardından öğretmen olarak istihdam olunmaya başlayan kadınlar, sınırlı bir alanda öğretmenlik yapabiliyorken, II. Meşrutiyet'in ardından kadınlara okul idareciliği ve müfettişlik gibi alanlarda da çalışma imkânı sağlandı.

II. Meşrutiyet döneminde idarecilik yapan kadınlara Nakiye, Nezihe Muhiddin, Hatice ve Sadiye Hanımlar örnek olarak verilebilir. Bu kadınlar Maarif Nezareti tarafından

⁶⁴ Durakbaşı, a.g.e, s. 101

⁶⁵ Meriç, a.g.m, s. 70

⁶⁶ Kurnaz, *Osmanlı Kadının Yükselişi (1908-1918)*s. 188.

müfettiş olarak atanmıştı. Müfettişlerin okulları; temizlik, öğretmenlerin yetkinliği, okulun imkânlarının yeterli olup olmadığı gibi farklı yönlerden değerlendiriyor ve hazırladıkları raporları Maarif Nezareti'ne sunuyorlardı. Osmanlı ve Cumhuriyet tarihinin en önemli kadın düşünürlerinden Halide Edip Adivar da Evkaf mektepleri fahri müfettişiydi.⁶⁷

Kadınların okul yöneticiliği ise okulların mali işlerini erkeklerin yapması şartı ile kabul edilir. Nitekim II. Abdülhamid döneminde yayınlanan *Darülmuallimat ile İlahiyat kısmına Mahsus Talimat* ile bayan müdürün görev ve yetki alanları şu şekilde belirlenir.⁶⁸

"Madde 8: Bayan müdire, okulun dış işleri ve ilişkilerine kesinlikle karışamaz; o okul içi işlerde de müdürün görüşünü almadıkça küçük ya da büyük kesinlikle hiçbir girişimde bulunamaz."

Madde 9: Bayan müdire sürekli müdür ise haftada en az bir iki kez dersaneleri ve nakış odasını dolaşıp erkek ve bayan öğretmenlerle yardımcıların ve öğrencilerin durumlarını denetleyecek ve ders sırasında dahi bizzat hazır bulunup derslerin nasıl yapıldığını öğretmenlerin ve öğrencilerin ve hizmetlilerin durumunu sürekli denetleyecektir."

Bayan ve erkek idarecilerin yetki alanındaki bu farklılık ücret politikasında da kendini göstermekteydi. Nitekim Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile Darülmuallim'in müdürüne; aylık 5 bin kuruş, öğretmenlerine aylık 2 ila 4 bin kuruş arası maaş verileceği, Darülmuallimat'ın kadın müdürüne aylık 1500 kuruş, kadın öğretmen ve ustalara ise 750 kuruş maaş verileceği kararı alınmıştı.⁶⁹

b. Sağlık alanında çalışan memure kadınlar

Osmanlı kadınlarının en çok istihdam olduğu bir diğer memuriyet alanı da sağlıktı. Özellikle ebelik ve hastabakıcılıkla iştigal eden kadınlara Tanzimat döneminden sonra rastlanmaya başlansa da sistemli bir eğitim sonunda istihdam, 1905 yılında Kadırga Veledehanesi'nin açılışının ardından gerçekleşti. Bu doğum evinde kadınlara ebelik konusunda da eğitim verilmeye başlandı.⁷⁰

Burada verilen eğitim bir sisteme bağlanmış ve rüşdiye mezunları bu okula kabul edilmeye başlanmıştı. Anatomi, fizyoloji ve sağlık derslerini anlayabilmeleri için belli bir

⁶⁷ Erdem, Yiğit, a.g.e., s. 110

⁶⁸ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, 2. Baskı, İstanbul: Kültür Koleji Yayınları, s. 61, 1994

⁶⁹ Sibel Dulum, *Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 69

⁷⁰ Erdem, Yiğit, a.g.e., 112

eğitim düzeyinden geçmeleri gerekiyordu. Ebelere hastabakıcılık eğitimi de verilerek iki alan tek bir eğitimle birleştirilmişti.⁷¹

Bu dönemde ebe olmanın ön koşulu ebelik eğitimiydi. O dönemde ebe olarak çalışan kadınlara 1909 yılında İstanbul Polis Müdüriyeti ebeliğine atanan Sıdika Hanım verilebilir. Bundan başka Behiye, Fehime, Huriye, Hatice Müzeyyen hanımlar da ebe olarak çalışmaya başlamıştı.⁷²

İstanbul Hilal-i Ahmer Cemiyet-i Merkeziyesi'nin açtığı hastabakıcılık kursundan 1916 yılında mezun olan 24 hastabakıcı hastanelerde çalışmaya başlamıştı. Ayrıca söz konusu okullardan mezun olan hastabakıcılar Çanakkale Savaşı sırasında gönüllü olarak da görev aldı.⁷³

c. Maliye alanında memure olan kadınlar

Kadınların memuriyet alanında çalışması özellikle I. Dünya Savaşı sırasında yoğunlaşır. Zira silah altına alınan erkeklerden boşalan yerleri doldurma işi kadınlara kalır. Maliye Nezareti gazetelere ilan vererek, savaşa giden erkekler yerine kadınları göreve davet eder. Memurlar için ayrıca sınav da düzenlenir.⁷⁴

O günlerde bir gazete kupüründe bu daveti gören Nimet Günaydın Hanım bunu bir vatan görevi olarak görür ve ilerleyen yıllarda bunu anılarında şu şekilde anlatır:⁷⁵

"İlan bana vatan hizmetine çağırılmak gibi görünmüştü. Lakin bunu kabul etmekte tereddüt ediyordum. "İş kadınlara mı kaldı?" "Akı başında bir hanım erkekler arasında vazife görür mü?" diyenler iştirtiliyordu.

Maliye Nezareti'nin davetine icabet, medeni cesaret demek oldu. Meslek hayatına ilk adımda derin bir nezaket ve hürmetle karşılaştık. Vazifemiz haremlik selamlık usulüyle başladı.

İmtihana tabi tutulduk. İmtihan Darülfünun salonunda yapıldı. Bu salona girince çarşafı, peçeli birçok hanımın orada bulunduğunu gördüm, tereddütlerim azaldı. Erkeklerin vazifelerini almaya ürkek güvercinler gibi kafes arkasından ortaya çıkan bu kadar hanımın varlığı ile iftihar ettim. Aramızda tanıdığım yakın komşularımdan iki hanım vardı. Bana bu teşebbüslerinden bahsetmemişlerdi, ben de onlara bir şey söylememiştim.

⁷¹ Osman Şevki Uludağ, "Türk Kadınının Hekimliği", III. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1948, s.446

⁷² Erdem, Yiğit, a.g.e., 112

⁷³ Kurnaz, **Osmanlı Kadının Yükselişi (1908-1918)**, s.187

⁷⁴ Yunus Özger, **Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi Ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümeleri**, History Studies Uluslararası Tarih Dergisi, Nisan 2012, s. 426

⁷⁵ Nimet Günaydın, "İlk Kadın Memurlar", Hayat Tarih Mecmuası, yıl 3, I/ IV, 1 Mayıs 1967, İstanbul 1967, s.66.

Vazifeye girmek, ananelerimiz bakımından yakışsız görülür diye çekinmiştik. Çünkü hayat darlığı ve çalışmak ihtiyacı olmadıkça, erkekler arasında vazife görmek, kadınlar için tenkide değer bir suç telakki edilirdi. Birbirimizi görünce sırrımız ortaya çıktı. Gülüştük."

Nimet Hanım sınavı birincilikle kazandıktan sonra "muhasab-i umumiye" ye tayin edilir ve şef olur. Nimet Hanım'ın dışında on iki kadın daha sınavda başarılı olur. Sınavlardan geçerek başarılı olan kadınlar kendilerine ayrılan odalarda göreve başlarlar ve onların odasına başka erkeklerin girmesi yasaktır. Yine Nimet Hanım'ın anlattığı bilgilere göre kadınların odasına da erkeklerin girmesi yasaktır. Bunu Nimet Hanım şu şekilde anlatır:

*"Kapiya "Hanımlara mahsustur. İçeri girmek memnudur" diye bir levha asılı idi. Vazife vermeye mümeyiz ile bir kâtip içeri girebiliyordu. Onlar da bizimle konuşurlarken, başka tarafa bakarlardı. Biz de önümüze bakardık yüz yüze bakmak çok ayıptı."*⁷⁶

Maliye Nezaretinde memur olan kadınlar göğüslerinde kırmızı bir kumaş parçası olan kıyafetler giyiyorlardı. Bunların çoğu savaşın bitiminin ardından yerlerini erkeklere bıraktılar. Kadınların maruz kaldığı bu durum kamuoyunda büyük ses getirdi ve pek çok erkek de bu konuda kadınlara destek oldu.

d. Postahane memuresi kadınlar

Kadınların birer birer farklı memuriyet dallarında işe başlamalarının ardından İstanbul Postanesi için de harekete geçti. Dönemin Posta, Telgraf ve Telefon Nazırı Oskan Efendi'nin girişimleriyle hanımlar istihdam olunmaya başlanır. İlk kadın postahane memuresi Feride Yaver Hanım 1914 yılında göreve başlar. Feride Hanım küçük bir kafesin ardından posta pulu satışı yapar.⁷⁷

Kadınların postane memuresi olarak ilk işe başlamasının üzerinden 4 yıl geçtikten sonra 85'i Müslüman olmak üzere, 90 kadın postane memuresi olarak görev yapmaya başlar. Bunlardan 10'u postahane muhasebesinde, 2'si telgraf gişesinde, 2'si telgraf transit işlemlerinde, 62'si da posta havale kontrolünde görev almıştı.⁷⁸

e. Askeriye bünyesinde çalışan memure kadınlar

Kadınların çalıştığı bir diğer memuriyet alanı da askeriyeydi. Osmanlı'nın son dönemlerinde ardı arkası kesilmeyen savaşlarda eşsiz kalan kadınlar "Kadınları Çalıştırma

⁷⁶ Günaydın, a.g.m., s. 66

⁷⁷ Erdem, Yiğit, a.g.e., s. 116

⁷⁸ Serpil Çakır, a.g.e., s. 294

Cemiyeti” vesilesiyle pek çok farklı alanlarda istihdam olunmaya başladılar. Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın talimatıyla 1917 yılında bu cemiyete sığınan Müslüman Osmanlı kadınların askeriye alanında istihdam olunması sağlandı. Söz konusu yılda Osmanlı Ordusu bünyesinde kurulan “Kadın Birinci İşçi Taburu” ile kadınlar maaşlı memure, müstahdem ve yevmiyeli işçi olarak hizmete alındı.⁷⁹

Hem ordunun ihtiyacını karşılayan hem de kadınların istihdam olunarak maddi gelir elde etmesini sağlayan bu sistemle kadınlar dolaylı da olsa ilk defa Osmanlı ordusu bünyesine dâhil olmuş oldu.

Taburda çalışan kadınların yetişmesinden, orduda görevli olan tüm subaylar sorumlu tutuldu. Söz konusu kadınlar seçilirken, kadınların birer meslek sahibi olmasına özen gösterildi ve bu taburda görevli olan kadın memure ve kâtibeler görevdaşı olan erkeklerle aynı işleri icra ettiler. Kâtibeler hesap tutmak ve yazı yazmak gibi işlerden sorumlu olurken, bölükbaşı ve takımbaşı olarak görev yapan kadınlar da işçilerden oluşan birliklerin idaresinden sorumlu olmuşlardı.

Taburun çoğunluğunu İstanbul'dan gelen kadınlar oluşturuyordu. Bu kadınlara ilk gün tarımsal faaliyetler ve yol yapımı gibi alanlarda görev verilmiş fakat başarılı olmadıklarını görünce kadınlar, dokuma çalışmaları, dikiş dikmek, ip eğirmek gibi işlerde istihdam edildiler.

Taburda görevli olan kadınlara, aynı görevi icra eden erkek meslektaşlarıyla aynı miktarda ücret ödenmiş ve yüzde yüz oranında ikramiye takdimi de yapılmıştır. Taburda çalışma süresi 8 saattir ve hastalık, yıllık izin, kadınların çocukları için beslenme yardımı, çocukların eğitim masraflarının karşılanması gibi imkânlar da vardı.⁸⁰

Söz konusu kadınlara belirli aralıklarla mali değeri olan takdirname, madalya ve nişan verilmesi kararlaştırılmıştı. Ayrıca bu kadınlar toplu taşıma araçlarından ücretsiz faydalanabiliyor, posta ücretinden muaf oluyor ve aylık erzak paketi alıyorlardı. Görevlendirmelerde ulaşım, konaklama ve beslenme giderlerinin de karşılanması karara bağlanmıştı.

Söz konusu kadın taburunda çalışabilmek için şu şartlar aranıyordu:

- Osmanlı vatandaşı olmak ve güçlü kuvvetli olmak

⁷⁹ Dulum, a.g.m., s. 71

⁸⁰ Hatice Baysal, **Osmanlı'da Kadın Memureler için Motivasyon Uygulamaları: Bank-ı Osmani-i Şahane, Dersaadet Telefon Anonim Şirketi Osmaniyesi ve Kadın Birinci İşçi Taburu Üzerine Bir İnceleme**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2017/4, Sayı:29,s. 347-348,353

- Aşılı olmak
- Kalıcı ve bulaşıcı bir hastalığı bulunmamak
- Ehl-i namus ve iffetten olduğuna dair mahalle muhtarından ve imamından bir ilmühaber getirmiş olmak
- Yaşı azami 30, asgari 18 olmak
- Kucakta taşınır çocuğu olmamak

Taburda evli kadınlar için de özel izinler vardı. Bu kadınlar sabah işe gelmek kaydı ile haftada dört gece izinli olabiliyorlardı. Eğer oturdukları yer uzaksa bu süre haftada bir gün oluyordu. Evlenecek kadınlara ise yirmi günlük izin veriliyordu.⁸¹

Taburda görevli kadınların iş kıyafetleri de nizamname ile belirlenmiştir. Buna göre kadınlar pelerin, manto, ceket, şalvar, tozluk, yeldirme yekek giyerek görevlerini icra ediyorlardı.⁸²

Söz konusu tabur çok verimli olmadığı gerekçesi ile kısa ömürlü oldu ve 1 Ocak 1919 günü lağvedilerek tarihteki yerini aldı.⁸³

2.3.4.2. Özel Sektörde Çalışan Kadınlar

Osmanlı kadınları II. Meşrutiyet'in ardından yalnızca memuriyet alanında çalışmadılar. Belki de en büyük atılım özel sektör bazında gerçekleşti. Öyle ki kadınların telefon şirketinde çalışmaları büyük bir kadın dayanışmasına dahi sahne oldu. Bu dönemde kadınlar basın sektöründen, bankacılığa kadar geniş bir yelpazede iktisadi hayatta yer aldılar. Buna göre kadınların özel sektörde istihdam olunduğu alanları ve kurumları şu şekilde sıralamak mümkün:

a. Dersaadet Telefon Anonim Şirket-i Osmaniyesi

Osmanlı kadınlarının kurumsal bir özel sektörde yer almaya başlaması ilk olarak; Amerikan, İngiliz ve Fransız ortak sermayesi ile kurulmuş olan Dersaadet Telefon Anonim Şirket-i Osmaniyesi vesilesi ile gerçekleşti.⁸⁴

Şirket 1913 yılında İstanbul'da yayınlanan gündelik gazeteler vesilesiyle, kadın çalışan almak istediğini duyurdu. Dönemin en etkili kadın dergilerinden olan Kadınlar

⁸¹ Dulum, **a.g.m.**, s. 72

⁸² Dulum, **a.g.m.**, s. 72

⁸³ Baysal, **a.g.m.**,s. 347

⁸⁴ Erdem, Yiğit, **a.g.e.**, s. 113

Dünyası dergisi de büyük bir heyecanla bu ilanı kadın okuyucularına duyurdu. Ancak kadın okuyucular derginin bu yaklaşımına aynı coşku ile karşılık vermediler.

Derginin sürekli yazar kadrosundan Emine Seher Ali Hanım Osmanlı kadınlarının bu çağrıya karşı tepkisizliğini, köşe yazısında şiddetli bir dille eleştirdi. Seher Ali: "*Darılmayalım ama biz de asar-ı hayat (yaşam belirtisi) olarak yalnızca çene var.*" "*Felaketten felakete sürüklendiğimiz halde küçücük bir ibret dahi olsun almadık. Bundan sonra Cenab-ı Hak da bize merhamet etmez*" gibi cümlelerle kadınları eleştirdi. Seher Ali'nin buna benzer köşe yazılarını okuyan kadınlardan Bedriye Osman Hanım şirketin başvuru çağrısına cevap verdi. Bu haber Kadınlar Dünyası dergisinin Mayıs 1913 sayısında yer alan bir başyazı ile tüm kadınlara duyuruldu.⁸⁵

Bu başvurudan kısa bir süre sonra dört Osmanlı kadını daha bu ilana başvurdu. Ancak başvuran Müslüman kadınlar, şirkette tercüman olarak çalışan Ermeni asıllı Sürenyan Efendi'nin dilekçeleri kabul etmek istememesi ile karşılaştılar. Sürenyan Efendi gerekçe olarak Rumca ve Fransızca bilinmemesini öne sürüyor ve başvuruda bulunan kadınları da "*telefon başında İslam hanımları elverişli iş göremezler*" diyerek geri çeviriyordu.⁸⁶

Ancak tüm bu engellere rağmen kadınlar bir sivil dayanışma neticesinde başvurularını yönetime iletmeyi başardılar. Bu dönemde 200 kadar Müslüman Osmanlı kadını şirkette çalışmak üzere başvuru yaptı. Bu başvuruların üzerinden bir yıl geçtikten sonra altı Müslüman Osmanlı kadını şirkette çalışmak üzere kabul aldı. Bu kadınların isimleri şöyleydi: Bedia Şekib, Nezihe Mustafa, Hamiyet Derviş, Mediha, Vefika Mustafa, Seniha Hikmet. İlk başvuruyu yapan Bedra Osman Hanım ise müfettiş olarak göreve başladı.

Osmanlı toplumu henüz kadınların erkekler gibi çalışmasına hazır olmadığı için, gelecek tepkileri azaltmak adına bir takım düzenlemeler yapıldı. Buna göre; kadın ve erkeklere ayrı odalarda çalışma ortamı hazırlandı, kadın memurlar çarşaflarını çıkarmadı ve mesai bitiminde kadın ve erkek çalışanlar iş yeri farklı saatlerde terk etti.⁸⁷

b. Osmanlı Bankası

⁸⁵ Yavuz Selim Karakışla, **Dersaadet Telefon Anonim Şirket-i Osmaniyesi ve Müslüman Kadın Telefon Memureleri 1913**, İstanbul 2008, s. 23 Karakışla, a.g.e., s.23- 27

⁸⁶ Karakışla, a.g.e., s. 29

⁸⁷ Erdem, Yiğit, a.g.e., s. 115

Osmanlı'nın son dönemlerinde kurulmuş olan Osmanlı Bankası da kadınların çalışma hayatında önemli bir yere sahiptir. II. Meşrutiyet'in kadının iktisadi hayatına olan etkilerinin biraz daha oturmuş olduğu yıllarda kurulan bankada ilk kadın personel 1911 yılında alınır. Osmanlı vatandaşı olan Anette Zundo Müslüman değildir ancak bankanın "Müslüman Hanımlar Servisi"nde hizmet verir. Zundo 1921 yılına kadar görevde kaldıktan sonra emekli olur ve onun yerine bankanın ilk Müslüman Osmanlı kadın personeli Feride Şevket istihdam edilir.⁸⁸

Bankada ilk işe başlayan kadınların maaşı aylık 6-8 altın liraydı ve ücretlendirmede cinsiyet ayrımı yoktu. İşine son verilen kadınlara tazminat hakkı sağlanıyordu ve işe almadan önce 6 ay iş başında gözlemlene yapılıyordu.⁸⁹

Feride Şevket Hanım görevinde çok kısa kalmış ve aynı yılın Ekim ayında istifa etmişti. Feride Şevket'in ardından 1922 yılında bir Müslüman Osmanlı kadını olan Abide Emine Hanım bankada işe başladı.⁹⁰

c. Basın sektöründe çalışan kadınlar

Osmanlı kadınının basın sektörü ile tanışması II. Meşrutiyet'ten önceki yıllara rastlar. Zira kadınlara yönelik, yazı kadrosu ve sahibi ile tamamı kadından oluşan bir ekibe sahip olan ilk gazete, 1886 yılında yayın hayatına başlayan "Şüküfezar"dır.⁹¹

II. Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı basınına ciddi anlamda bir özgürlük getirdi. Bunun en önemli göstergesi 1908 yılı başında tüm ülkede 120 olan gazete ve dergi sayısı yerine, Meşrutiyet'in ilanının ardından yalnızca ilk yedi ay içinde 730 imtiyaz başvurusu yapılmış olmasıydı. Sadece İstanbul için imtiyaz başvurusu 377'ydi. Meşrutiyet'in yeniden ilanının ardından gelen altı yıl içinde Osmanlı topraklarında 1600 yayın için imtiyaz verilmişti.⁹²

Basın sektöründe yaşanan bu genel özgürlük havasından kadın basını da etkilendi ve kadınların yazı yazdığı, idare ettiği pek çok gazete yayın hayatına başladı. Deyim yerindeyse II. Meşrutiyet'in ilanının ardından kadın dergilerinin sayısında bir patlama yaşandı.⁹³

Bu dergilerin pek çoğunda kadın yazar kadrosu, kadın imtiyaz sahipleri ve kadın idareciler mevcut olduğu için bu başlık altında değerlendirmeye uygun görülmüştür. Bu

⁸⁸ Dulum, **a.g.m.**, s. 74

⁸⁹ Baysal, **a.g.m.**, s. 353-360

⁹⁰ Erdem, Yiğit, **a.g.e.**, s. 118

⁹¹ Çakır, **a.g.e.**, s. 64

⁹² Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2006, s. 87-88

⁹³ Çakır, **a.g.e.**, s. 74

başlık altında yalnızca 1908 ve 1909 yıllarında yayın hayatına başlayan kadın gazeteleri ele alınacaktır. Kadınların istihdam olunduğu 1908 ve 1909 yıllarına ait kadın gazete veya dergilerinin şu şekilde sıralamak mümkün:

- **Demet**

Demet 1908 düzenlemesinin ardından yayın hayatına başlayan ilk gazete olması nedeni ile önem kazanıyor. Dergi ilk sayısında amacını, "*Emelimiz pek saftır. Kadınlarımızın tenvir-i fikirlerine hizmet etmek, onlara haftada bir kere birkaç anı edebi ve ilmi imrar ettirmek istiyoruz. Gayemiz edebi, ilmi ve siyasidir. Arasına eğlenceye dair zarif resimler de bulunacak.*"

Osmanlı kadınları siyasi yazılarla ilk olarak Demet gazetesi vesilesi ile tanıştılar ve derginin sonraki sayılarında kadın imzalı yazılar arttı. Dergide; Ulviye Hanım, Fatma Müzehher, Halide Salih, Nigar Bint-i Osman, Ruhsan Nevvare, gibi kadınlar köşe sahibiydi.⁹⁴

Demet, 17 Eylül 1908'de yayın hayatına başlamış ve Ocak 1909'da yayın hayatına son vermişti. Gazetenin imtiyaz sahibi ve müdürü erkek olduğu halde, gazetede çok sayıda kadın yazar çalışmaktaydı.⁹⁵

- **Mehasin**

Dönemin önemli kadın dergilerinden biri olan Mehasin de Eylül 1908 yılında yayın hayatına başlar. Derginin müdürü ve başyazarı erkek olmasına karşın kadrolu yazarlar arasında; Zühre Hanım, Halide Edip gibi kadınlar da vardır.⁹⁶

Ortalama 60-70 sayfa olarak haftada bir yayınlanan dergi, 12 sayının ardından okuyucularına veda eder. Derginin en önemli özelliği ilk olarak renkli resim basan kadın dergisi olmasıdır.⁹⁷

- **Kadın**

Dönemin önemli kadın gazetelerinden olan *Kadın* Selanik'te 1908 yılında yayın hayatına başlar. Derginin başyazarı Emine Semiye Hanım'dır.

Dergi Selanik'te çıkan ilk kadın dergisi olması yönü ile önemlidir. Haftalık 16 sayı olarak çıkan dergi, 30 sayı çıktıktan sonra okuyucularına veda eder. Dergide Zekiye,

⁹⁴ Çakır, a.g.e. , s. 74-76

⁹⁵ Tülay Keskin, **Demet Dergisi'nde Kadın ve İlerleme Anlayışı**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 34, Cilt: 34., s. 290

⁹⁶ Yıldız Akpolat Davut, **II. Meşrutiyet'te Toplumda Kadına Başat Rol Vermeyen Kadın Dergisi Mahasin**, Tarih ve Toplum Dergisi, Aralık 1995, Sayı: 156., s. 42

⁹⁷ Beyhan Kanter, "**Osmanlı Basın Hayatında Kadın Yazarlar**", Tercüman-ı Ahval'in 150. Yılında İstanbul'da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu (21-22 Ekim 2010) Bildiri Kitabı, s.28

Pakize Seni, Macide Memduh, Fatma Seniye, Rukiye, Rabia Ahmet, Ayşe İsmet gibi kadınlar yazıyorlardı.⁹⁸

d. Sanayi sektöründe çalışan kadın işçiler

Osmanlı kadınları özellikle kırsal kesimlerde sürekli çalışmanın içindeydi. Halı dokuyor, tarlada çalışıyor, hatta maden ocaklarında maden çıkarıyorlardı. Ancak Osmanlı'nın son döneminde kadınların işçilik alanında istihdam olunması bir zorunluluk sonucu gerçekleşti. Zira erkekleri ölen kadınlar ev geçindirme derdine düştü.⁹⁹

Osmanlı'nın son dönemlerinde gerçekleştirilen sanayi hamleleri de kadının bu alanda işgücü oluşturmasını pekiştirdi. Nitekim 1884 yılında kurulan Cibali Tütün Fabrikası'nda 1.500 kadın çalışıyordu. Ancak söz konusu fabrikada 1920 yılına kadar Müslüman kadınların çalışması yasaktı. Yine o yıllarda kurulan Küçükçekmece Kibrit Fabrikası'nda da kadınların sayısı fazlaydı. Kadın çalışanların sanayi sektöründe erkeklerden daha fazla istihdam edilmesinin en önemli nedenlerinden bir tanesi kadın çalışana verilen ücret düşüklüğüydü. Nitekim kadın bir kadın çalışana 10, erkek çalışana ise 60 para ücret veriliyordu.¹⁰⁰

Özellikle son dönemlerde yapılan sanayi istatistikleri kadın işçi sayıları hakkında ipuçları barındırmaktadır. Anadolu illerinde yoğunlaşan kadın işçilerin çoğu dokuma sanayisinde istihdam edilmekteydi. Sivas ve yöresinde 10 bin dokuma tezgâhı vardı. Buralarda çalışan kadın işçilere günde 20 para ile 1 kuruş arasında ücret ödeniyordu. Bu kadınlar günde 4 bin 500 ile 5 bin arası düğüm atıyorlardı. Uşak'ta 1.200 dokuma tezgâhında 6 bin kadın işçi çalışıyor ve günlük 2 ila 6 kuruş arasında para alıyorlardı.

Kadınların halı, dokuma, tekstil gibi alanlarda yoğunlaşmasının bir diğer nedeni de erkeklerin bu işi 'onurlarına' yakıştıramamasıydı. Erkekler henüz bu işleri kadının alanı olarak görüyor ve elini sürmüyordu. Bu da o yıllarda pek çoğu yabancı sermayeli olan halı şirketlerinin ucuz işgücü ile büyük paralar kazanmasına zemin hazırlıyordu. Dönemin büyük halı şirketlerinden The Oriental Carpet Manufacturers'ın 1908 yılında 40 bin çalışanın önemli bir bölümünü kadınlar oluşturuyordu. Aynı şirketin 1910 yılında İzmir,

⁹⁸ Hakan Aydın, Kadın (1908–1909): Selanik'te Yayınlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 22 / 2009, s. 150-151

⁹⁹ Erdem, Yiğit, a.g.e., s. 122

¹⁰⁰ Sümeyra Yarış, İstanbul'un 100 Sanayi Kuruluşu, 1. Baskı, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2012, s.s.79, 120

İstanbul, Bursa, Sivas, Isparta ve Maraş'ta bulunan atölye ve satış mağazalarında toplam 15 bin kadın çalışıyordu.¹⁰¹

İstanbul ve İzmir'de toplam 18 adedi bulan şekeri tahin ve bisküvi imalathanelerinde kadınlar ambalajlama bölümünde çalışmaktaydı. Çalışma saatleri günlük 9-11 saat arasında değişiyordu. Söz konusu sektörde 1913 yılında çalışan 324 işçiden 77'si, 1915'teki 95 işçiden 15'i kadındı. Erkeklerle günlük 10-15 kuruş ücret ödenirken, kadınlara günlük 3-6 kuruş ücret ödeniyordu.

İstanbul'da 1915 yılında 6 tane, İzmir'de de 2 tane olmak üzere Osmanlı topraklarında 8 tane konserve fabrikası vardı. Kadınlar bu mevsimlik işte özellikle sebze ve meyve dönemlerinde çalışıyorlardı. O yıllarda fabrikalarda 80 erkek çalışırken 194 de kadın istihdam olunuyordu. Kadınlara 1913 yılında 8-10 kuruş, erkeklerle ise 25-30 kuruş ücret ödeniyordu.

Kadınlar tütün imalatında da yoğun olarak çalışıyordu. Yine aynı yılların istatistiğine göre 1913 yılında tütün sektöründe 1.186 erkeğe karşılık 923 kadın, 1915 yılında ise 1.141 erkeğe karşılık 1.086 kadın çalışıyordu.

Kereste sektörünün imalat bölümünde de 1915 yılı istatistiğine göre 20 kadın çalışan vardı. Bu kadınlar günlük 9 kuruş ücret alıyorlardı.

Kadın işçiler elbise, kravat, gömlek, şemsiye, şapka, çamaşır gibi diğer tekstil alanlarında da çalışıyorlardı. Osmanlı topraklarında toplam 5 pamuk ipliği üreten fabrika mevcuttu. Buralarda 1913 yılında çalışanların yüzde 50'si, 1915 yılında ise yüzde 55'i kadındı. Kadınlara 4-6 kuruş arası ücret ödeniyordu. Bu miktar erkeklerde ise 10-13 kuruştı.

Osmanlı'nın ipek üretim merkezi konumunda olan Bursa'da da ham ipek üretim tesislerinde çalışanların yüzde 95'i kadındı. Kadınlar sayısı 41'i bulan bu fabrikalarda günlük 14 saat çalışarak 4 kuruş ücret alıyorlardı. İpek dokumacılığı yapılan İstanbul ve Bursa'daki fabrikalarda da 1913 yılında çalışan 806 işçinin yüzde 63'ü kadındı.

Kadınlar sigara kâğıdı imalatında da ucuz işgücü olarak görülüyor ve istihdam ediliyorlardı. İzmir ve İstanbul'da bulunan bu müesseselerde çalışan kadınlara günlük 2 ila 6 kuruş arasında ücret ödeniyordu.

Kadınlar o yıllarda sabun, matbaa, kimyevi ürünler imalatı gibi sektörlerde de istihdam olunuyorlardı. Buna göre sabun imalatında 1913 yılında 24 kadın işçi çalışıyor

¹⁰¹ Güzel, **1908 Kadınları**, s. 8

ve 2-6 kuruş ücret alıyordu. Osmanlı topraklarında bulunan toplam 4 2 matbaa ve kağıt imalatı atölyesinde 1913 yılında 277 kadın günlük 10 saat çalışarak 3-5 kuruş ücret alıyordu. Kimyevi ürün imalatında da yine 1913 yılında da kadın çalışanların sayısı erkek çalışanlardan fazlaydı ve kadınlar günlük 2 buçuk kuruş ücret alıyorlardı. Bu miktar erkeklerde 13 kuruştur.¹⁰²

Kadın işçi sayısı konusunda kesin bilgiler mevcut değilse de, o dönemlerde yapılan çalışmalar bu konuda bir fikir edinilmesini sağlamaktadır. Buna göre 1908 yılında sanayide toplamda 75 bin kadın işçi çalıştığı tahmin edilmektedir.¹⁰³

Kadın işçilerin çalışma koşulları pek çok fabrikada çok kötüydü. Buna göre Adana'da ki bir dokuma fabrikası hakkında tutulan bir rapora göre çalışma saati sabah 4 olmadan başlıyordu. Kadınlar 15 saat çalışıyorlardı. Bursa'daki bir fabrikadan verilen örneğe göre kadınlar "üç dört kuruşa karşı 14 saat kaynar sular başında, pis kokular eşliği"nde çalışıyorlardı.

Tatil-i Eşgal Kanunu 1909 yılında Meclis-i Mebusan'da görüşülürken Vartkes Efendi bu konu ile ilgili şöyle bir konuşma yapmıştı:

"Bazı yerlerde kadınlar bile çalışıyor. Hatta hamile oldukları vakit bile erkekler gibi on iki saat çalışma mecburiyetinde bırakılıyorlar. Çocuklarını, evlerini terk ederek mütemadiyen çalışıyorlar. On, on iki yaşlarında kız çocukları bile gidip çalışıyorlar."¹⁰⁴

Kayıtlardan da anlaşılacağı üzere Meşrutiyet döneminde çok farklı dinamiklerden de dolayı kadınların sanayi alanında istihdam sayısı arttı. Ancak ücret politikasında ne yazık ki kadınlar büyük eşitsizliklerle karşılaştılar. Kadınlara düşük ücret ödenmesiyle kadın iş gücü istismar edilirken, kadınların istihdam edilmesi de arttı.¹⁰⁵

2.3.4.3. Girişimci Kadınlar

Osmanlı'nın son dönemlerinde devletin ekonomisini milli sermaye ile daha güçlü hale getirmek bir devlet politikası olmuştu. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte özel teşebbüslere daha çok ağırlık verildi. Söz konusu dönemde hem özgürleşen hem de eğitim seviyesi

¹⁰² Gündüz Ökçün, **Osmanlı Sanayi 1913-1915 Yılları Sanayi İstatistikleri**, 4. Baskı, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, 1997, s. 55-176

¹⁰³ Güzel, **a.g.m.**, s. 9

¹⁰⁴ Güzel, **a.g.m.**, s. 9

¹⁰⁵ Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesi Türk Kadını (1839-1923)**, s. 100

yükselen kadın da bu politikadan payını aldı ve II. Meşrutiyet döneminde kadın girişimci sayısında bir artış yaşandı.¹⁰⁶

Zaten kadının çalışmasına karşı çıkan çevreler dahi kadının ticaretle iştigal olmasına ses çıkarmıyordu. Çünkü İslam esaslarına göre kadının ticaret yapmasında bir sakınca yoktu.

Söz konusu dönemde kadınlar yaptıkları el işçiliği ürünleri satıyor ve hatta ihraç ediyordu. Sadece İstanbul değil Anadolu'nun farklı yerlerinde de kadın girişimciliğine rastlanıyordu. Örneğin Bartın'da kadınların kurup işlettiği 37 manifatura dükkânı mevcuttu.

İstanbul Kapalıçarşı da kadınların el işlerini yapıp sattıkları önemli ticaret merkezlerinden bir tanesiydi.

Babiali'de Osmanlı Kadın Ticarethanesi bulunuyordu. Ayrıca Sultanahmet civarında İkinci Vakıf Han'da Seyyide Kemal Hanım'ın bir "Hanımlar Pastanesi" açtığı bilgisi Kadınlar Dünyası dergisinde şu cümlelerle paylaşılmıştı:

"Burada pasta ve çikolatalar, bisküviler ve sair tatlılar, kurabiyeler, süt ve çay, hanımlara mahsus milli ve Avrupa itriyatı mevcut olduğu gibi, sipariş vukuunda konaklara pasta ve bonbon gönderilir. (Fiyatlar gayet ucuz)"

Basın sektörü de kadınların yoğun girişimcilik örneği sergilediği sektörlerden bir tanesiydi. Örneğin Kadınlar Dünyası dergisinde dizgi işleri dâhil tüm işler kadınlar tarafından yapıyordu. Gazetenin sahibi de dönemin önemli simalarından Nuriye Ulviye Mevlan'dı. Baş editörlüğü ve muhaberat işleri dâhil tüm bölümlerinde kadınların çalıştığı gazete kadın girişimciliğine güzel bir örnekti.¹⁰⁷

Kendi moda evlerini açan Osmanlı kadınları da dönemin önemli girişimcilik örneklerini sergilediler. Genellikle Ermeni ve Rum kadınların açtıkları terzhaneler, dönemin kadın gazetelerinde konu oldu ve İkdâm gazetesini yazarı A. Rasime, *"Şehrimizde terzilik eder hiçbir İslam hanım tanımakla müşerref değiliz"* diyerek Müslüman kadınlara terzhane açma çağrısında bulunmuştu. Kısa bir süre sonra Sabiha isimli bir kadın bir terzhane açmış ve gazetede bu haber, *"Şişli'de Kız Sokağı'nda 18 Numarolu Hane'de açılan terzhane"* diye duyurulmuştu. Burada *"bir kostüm bir lira, bir robdöşambir bir lira,*

¹⁰⁶ Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)**, s. 182

¹⁰⁷ Erdem, Yiğit, **a.g.e.**, s.120, 146

bir palto yarım lira, bir çarşaf yarım lira" idi. Elbiseler de sipariş verildikten iki gün sonra sahibine ulaştırılıyordu.¹⁰⁸

Kadın terzilerin sayısı Sabiha hanımla sınırlı kalmadı. O yıllarda terzilik yapan Paris Terzi Akademisi üyesi Behire Hakkı Hanım gelen siparişleri yapmakla kalmadı bir de terzi okulu açtı. Biçki Yurdu Dershanesi adını verdiği mesleki okulu 1913 yılında açan Behire Hakkı hanım Beyoğlu'nun yanı sıra Üsküdar, Fatih, Beşiktaş, Beyazıt ve Kadıköy ve hatta İzmir, Konya, Gaziantep ve Ankara'da da şube açtı. İlk yıl 24 mezun veren terzilik okulu Cumhuriyet'e kadar 1.328 terzi yetiştirdi.¹⁰⁹

Osmanlı'da kadın fotoğrafçılar da önemli girişimcilik örneklerinden bir tanesiydi. Eşi savaşlar nedeniyle askere alınan Naciye Hanım 1919 yılında, önce Yıldız'da sonra da Beyazıt da kadınlara özgü bir fotoğrafane açtı. Evinin alt katına "Hanımlar Fotoğrafçısı Naciye" yazan Naciye Hanım, Kurtuluş Savaşı sırasında cephede olan eşlerine fotoğraf göndermek isteyen kadınların da fotoğraflarını çekti. Naciye Hanım, fotoğrafçılık öğrenmek isteyen kadınlara da ders verdi.¹¹⁰ Yine Muzaffer Hanım isimli bir Osmanlı kadını da seyyar olarak fotoğrafçılığa başlamıştı. Muzaffer Hanım'ın bu girişimi dönemin Süs dergisinde şu şekilde duyurulmuştu:¹¹¹

"Adi bir kartpostala gün ve saati tayin ederek adresinizi yazınız, idarehanemize gönderiniz, Muzaffer Hanım hemen şitap edecek, hem resimlerinin muvaffakiyeti hem fiyatının ehveniyeti ile sizi son derece memnun edecektir.... Bir tecrübe ediniz."

Butik girişimlerin yanında büyük sermaye gerektiren işleri kuran girişimci Osmanlı kadınları da vardı. Fatma Nüzhet Hanım öncülüğünde kurulan Haymana Siyah "Kehribar Madeni İşletme Şirket-i Milliyesi" ve Fatma Nefise Hanım'ın madencilikle ilgili faaliyetlerde bulunmak üzere kurduğu "İş Yurdu" bu sermayelere örnek olarak gösterilebilir.¹¹² Osmanlı ülkesi içinde ve dışında şubeler açma hedefinde bulunan şirketin sermayesi 10 bin Osmanlı lirasıydı ve toplamda 2 bin 500 hissedenden oluşuyordu.

¹⁰⁸ Yavuz Selim Karakışla, **Osmanlı Hanımları ve Kadın Terziler II (1869-1923)**, Tarih ve Toplum Dergisi, Mayıs 2003, Sayı: 233, s. 52

¹⁰⁹ Sümeyra Yarış Topal, "**Osmanlı'da kadınlar için mesleki eğitimi başlattı**", 20 Şubat 2017 tarihli İstanbul Ticaret Gazetesi, s. 19

¹¹⁰ Sümeyra Yarış Topal, "**Vizörden bakan Osmanlı kadını**" 23 Ocak 2017 tarihli İstanbul Ticaret Gazetesi, s. 19

¹¹¹ Yavuz Selim Karakışla, **Seyyar Fotoğrafçı Muzaffer Hanım**, Toplumsal Tarih Dergisi, Mart 2000, s. 20

¹¹² Ali Akyıldız, **Anka'nın Sonbaharı Osmanlı'da İktisadi Modernleşme ve Uluslararası Sermaye**, 1. Baskı İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2005, s. 176

Edirne’de linyit madeninin yüzde 50 işletme hakkı da eski Edirne vali vekili Müşir Ali Paşa’nın eşi Emine Behice Hanım’a verilmişti.¹¹³

Yine hanımların ortak bir sermaye ile kurdukları “Hanımlara Mahsus Eşya Pazarı” da büyük girişimlere örnek olarak verilebilir. Fatma Hasene Hanım ve Ayşe İzzet Hanım tarafından 18 Ekim 1917 tarihinde kurulan şirket, “hanımların ihtiyacı olan ürünleri üretip satmak olarak” amacını belirlemişti. Şirkette iç tüzük gereği tüm çalışanların kadın olması gerekiyordu. Kuruluş sermayesi 30 bin lira olan şirketin satış yeri Yeni Postane karşısında Hamidiye Türbesi civarındaydı. Mağazada çeşitli renklerde çarşaflık ve elbiselik kumaşlar, çorap, mendil, fanila, iç çamaşırı, şemsiye, sabahlık, akşamlik, düğün elbisesi, bluz, robdöşambr, ve çeşitli aksesuarlar satılmaktaydı. Hatta şirket müşterilerini memnun etmek için Avrupa’dan özel olarak bir kadın terzisi getirdiğini dahi duyurmuştu.¹¹⁴

2.3.4.4. Diğer İş Kollarında Kadınlar

Kadınların o yıllarda iktisadi hayata atıldığı alanlar farklılık arz etmekteydi. Bu dönem kadınların ilk defa tiyatro sahnesine çıktığı yıllardı. Bu zamana kadar genellikle Ermeni ve Rum kadınlar tiyatro sahnesinde yer alıyordu. Ancak artık Türk kadınlarının da tiyatrodaki yer alması konusunda özellikle basın aracılığı ile gündem oluşturuluyordu.

Bu fikirlerin de etkisiyle 10 Kadım 1918’de Behire, Memduha, Beyza, Refika ve Afife isimli genç kızlar Darülbedayi’ye (Şehir Tiyatrosu) girdiler. Bunlardan Afife Hanım “Jale” takma adıyla 1920 yılında Kadıköy’de Apollon Tiyatrosu’nda sahneye çıktı.¹¹⁵

Kadınların ressam olarak iktisadi hayatta yer alması da dönemin dikkat çeken iş kollarından bir tanesiydi. Osmanlı kadını konaklarda resim dersleri alıyor ve bu sanatı hali hazırda icra ediyorlardı. Ancak bu dönemde Osmanlı kadınlarının sanat hayatı çeşitli girişimlerle kamusal alana taşındı. Osmanlı’nın ilk kadın ressamı olarak kayıtlara geçen Mihri Müşfik Hanım, portrelerini satarak geçimini sağladı. Mihri Müşfik Hanım aynı zamanda kadınlara yönelik Sanayi-i Nefise Mektebi’nin (Güzel Sanatlar Akademisi) kurulması için öncülük etti ve bu okulun da ilk yöneticisi oldu.¹¹⁶

¹¹³ Kurnaz, **Osmanlı Kadının Yükselişi (1908-1918)**, s. 185

¹¹⁴ Akyıldız, **a.g.e.**, s. 177

¹¹⁵ Kurnaz, **a.g.e.**, s. 187

¹¹⁶ Sümeyra Yarış Topal, “**Sanayi-i Nefise Mektebi’ni kadınlara açtı**”, 20 Mart 2017 tarihli İstanbul Ticaret Gazetesi, s. 19

3. YAŞAM TARZI HABERCİLİĞİNİN GELİŞİMİ ve OSMANLI TOPLUMSAL YAPISININ DÖNÜŞÜMÜ

Genel olarak "lifestyle" gazeteciliği olarak adlandırılan, gazetecilik türünün Türkiye'deki gelişimi, Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet'in ilanının ardından oluşan özgürlük ortamında birbiri ardına yayın hayatına başlayan kadın gazeteleri ile başlamıştır.

İlk yıllarda belli bir standardı olmayan; içinde edebiyat, siyaset, moda gibi pek çok farklı içerikler olan kadın gazetelerini, dünyadaki genel tanımı olan "lifestyle" gazeteciliği olarak adlandırmak güçtür. Ancak içeriklerinde bulunan ve kadınlara yaşam tarzı sunan metinlerden dolayı bu gazeteler Türkiye'deki yaşam tarzı gazeteciliğinin atası olarak ele alınmaya uygun görülmüştür. Yaşam tarzı habercilik bu gazete ve dergilerde moda ve magazinle iç içe geçtiği için bu gazeteleri bu isimlerle anmak da mümkündür.

Yaşam tarzı habercilik Osmanlı topraklarındaki gelişimini, toplumun dönüşümü ile beraber sürdürmüştür. Söz konusu gazetecilik Osmanlı kadını özelinde Osmanlı toplumunu hem dönüştürmüş hem de dönüşümü yansıtmıştır. Dolayısıyla bu topraklarda yaşam tarzı gazeteciliğinin toplumun değişiminin tek müsebbibi olduğunu söylemek güç olduğu gibi, dönüşümün yalnızca aynası olduğunu da söylemek güçtür. Kimi zaman kadınların hali hazırdaki yaşamlarını anlatarak ayna olmuş, kimi zaman da özellikle yurt dışındaki moda haberleriyle dönüşümün tetikleyicisi olmuştur.

Bu bölümde öncelikle dünyadaki yaşam tarzı gazeteciliği ele alınacak, sonra Osmanlı'da yaşam tarzı gazeteciliğinin kaynağı-hedefi olan gündelik yaşam ve dönüşümü masaya yatırılacak, ardından da II. Meşrutiyet'in ilanından Cumhuriyet'in ilanına kadar olan süreçte yayın hayatına başlayan yaşam tarzı gazeteleri/dergileri incelenecektir.

3.1. Dünyada Yaşam Tarzı Haberciliğinin Gelişimi

Dünyada "lifestyle" gazetecilik olarak anılan Türkçedeki adı ise "yaşam tarzı habercilik" olan, gazetecilik türü; okuyucularına belli bir yaşam biçimini sunan/özendiren/benimsetmeye çalışan habercilik türü olarak tanımlanır.

Sanayi Devrimi'nin ardından seri üretime geçilmesi ve buna mukabil tüketim pazarının artması ile değişen yaşam tarzları, basında da kendini göstermeye başlar. Bir

kimsenin bedeni, boş zamanı kullanım biçimi, ev dekorasyon tercihi, tatil seçimi, giyimi gibi parametreler yaşam tarzı kavramının içini doldurmaktadır.¹¹⁷

Araştırmanın konusu olan 20. yüzyıl başlarında yaşam tarzı habercilik; moda ve magazin haberciliği ile iç içe geçmiştir. Söz konusu dönemde yaşam tarzı habercilikten tam olarak söz edilemese de gazetelerde yer alan giyim tüyoları, ev dekorasyon fikirleri, toplumda yer edinmiş kişilerin özel yaşam alanları gibi başlıklar nedeni ile ilgili konu bu başlık altında incelenmeye değer görülmüştür. Bu bağlamda 20. yüzyıl başlarında yaşam tarzı haberciliğın kol kola olduğu moda basını ve magazin basını tarihine de kısaca değinilecektir.

Magazin gazeteciliğinin ilk örneklerine Amerika'da rastlanır. Bu gazetecilik türü Amerika'da "sarı gazetecilik/sarı basın", "magazin gazeteciliği", "bulvar", "tabloid", "renkli basın" ve "boyalı basın" vb. isimlerle yer alır. Bu anlayışa göre hiçbir entelektüel birikimi olmayan birisi bile bir gazeteyi kolayca okuyabilmelidir ve bu bağlamda büyük resimler kullanılması gazeteyi çekici kılmaktadır. Yine bu gazetelerde özel hayata dair bilgiler, büyük felaketler ve kadın resimleri gazetelerin ana çekirdeğini oluşturur.

Amerika'da 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında bu tarz gazeteciliğın gelişiminde iki önemli unsur etkili olmuştur. Bunlardan birincisi kâğıt fiyatlarının 12 sentten 2 sente düşmesi; ikincisi, reklamcılık gelirlerinin yüzde 44'lerden yüzde 65'lere çıkmasıdır. Bu bağlamda gazeteler muazzam gelirlere ulaşmış ve bu onlarda tiraj savaşını da beraberinde getirmişti. Daha çok tiraja ulaşmak isteyen gazeteler, sayfalarında böyle bir yeniliğe gitmişlerdi.¹¹⁸

Moda gazeteciliği ise yine Amerika'da 1837 yılında Harper's Bazaar ile başlar. Henüz fotoğraf makinesinin icat edilmediği bir dönemde yayın hayatına başlayan dergi, dönemin moda kıyafetlerini çizim yolu ile okuyucularına ulaştırır.¹¹⁹ Kendini "gündelikten

¹¹⁷ Fadime Şimşek, "Yaşam Tarzı Haberciliğın Gelişimi ve Statü Oluşumuna Etkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.s.9-25

¹¹⁸ Fatma Gürses, "Amerika'da Demokrasinin Gelişimi Ve Magazin Gazeteciliği: Yerel Basından Bir Örnek "The Denver Post" Humanities Sciences, Nisan 2015, s. 70-72

¹¹⁹ <https://www.superhaber.tv/dunyanin-ilk-kadin-moda-dergisi-150-yasinda-galeri-3399?p=3>, 22 Mart 2019 tarihli erişim

couture'a en iyi ilk alan kadınlar" olarak tanımlayan moda dergisi ilk olarak haftada bir, 1901 yılından sonra ise aylık olarak okuyucu ile buluşmaya başlar.¹²⁰

Bu iki gazetecilik türüyle iç içe geçmiş olan yaşam tarzı gazeteciliğinin temel özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:¹²¹

- Metalara kültürel ve statüsel değerler yükleyerek tüketimi teşvik eder.
- Yönlendirici bir üsluba sahiptir.
- Serbest zamanı rasyonalize ederek alternatifler sunar.
- İmaj, kimlik oluşturur ve yaşam kalitesi aracılığıyla toplumsal prestij ve statü vaat eder.
- Gizli veya açık reklam yoluyla firmaların tanıtımını sağlar.
- Harcama kapasitesi yüksek, tüketmeye muktedir, kentli ve değişime açık bir okur kitlesini hedefler.
- Modayı bir araç olarak kullanır ve yönlendirir.
- Politika dışı alanlarda kendini gösterir.
- Özgürlüğü ve bireyselliği savunarak etkin bireyin oluşumunu vaat eder, ancak özünde bireyleri sistemle uyumlu hale getirir ve edilgenleştirir.

3.2 Osmanlı'da Yaşam Tarzı Haberciliğinin Kaynağı/Hedefi Olarak Gündelik Yaşam ve Dönüşümü

19. yüzyıl ortalarına kadar kapalılığını görece muhafaza eden Osmanlı toplumunda değişimler 19. yüzyıldan sonra başlar. Söz konusu dönemde değişimler "modernleşme" kavramı ile birlikte karşımıza çıkar. Toplumdaki bireylerin gündelik zaman dilimi içinde gösterdiği her türlü faaliyetin zaman ve mekân kavramı ilişkisi içinde incelenmesini kapsayan "gündelik yaşam"; komşu ziyaretlerinden, adab-ı muâşerete, eğlenceden, dini yaşantıya, ev dekorasyonundan, giyim kuşama kadar çok geniş bir alanı içine almaktadır.¹²²

¹²⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Harper's_Bazaar 22 Mart 2019 tarihli erişim

¹²¹ Emel Arık, "Yaşam Tarzı Haberciliğinin Gelişimi Ve Ardındaki Temel Dinamikler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 62-63

¹²² Mehtap Kaya, "Doğuşundan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Türk Basınında Gündelik Hayat İzlenimleri", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi Yıl 14 Sayı: 28, s. 39

Osmanlı'nın son yüzyılından itibaren sosyal hayatı yeniden biçimlendirmede etkili olan modernleşme toplumsal alanı kullanma biçimine, giyim kuşama, eğlenceye, sokak kültürüne varana kadar pek çok alanı değiştirdi.¹²³

Gündelik yaşam, yaşam tarzı haberciliğinin hem en önemli kaynağı hem de değişim için en önemli deflerinden bir tanesidir. Dolayısıyla bu bölümde, yaşam tarzı/magazin/moda gazeteciliğinin temel kaynaklarından/hedeflerinden olan gündelik yaşamın dönüşümüne odaklanmadan önce, Osmanlı toplumunda 19. yüzyıl değişiminden önce gündelik hayatın nasıl olduğu başlıklar halinde kısaca anlatılacaktır.

3.2.1. Osmanlı Toplumunda Dönüşümden Önce Gündelik Hayat

3.2.1.1. Aile Hayatı

Gündelik hayatın bel kemiğini oluşturan aile yaşantısı Osmanlı toplumunda oldukça mahrem bir konuydu. Bilinenin aksine Osmanlı toplumunda çokeşlilik yaygın değildi ve çok eşlilik yapanlar hoş karşılanmıyordu. Osmanlı'nın iki önemli kenti olan İstanbul ve Edirne'de 17. yüzyıl kayıtlarına göre erkeklerin yüzde 92'si tek kadınla evliydi.¹²⁴

İlerleyen yüzyıllarda da bu çok değişmemiştir. 1917 yılında yürürlüğe giren "Hukuk-i Aile" kararnamesi ile çok eşliliğin eğer kadın izin verirse gerçekleşebileceğini daha önceki bölümde aktarmıştık. Ancak bu kararnameden öncede yazılı olmasa da kadınların rızası olmaksızın böyle bir evlilik yapılmıyordu. Bu durum Fatma Aliye Hanım'ın "Nisvan- İslam" isimli kitabında, Türk ailesini ziyarete gelen ve Türklerin çokeşliliği konusunu merak eden bir Fransız kadınla geçen diyalog vesilesiyle şu şekilde aktarılır:

"-Ehl-i İslam'da erkekler isterlerse zevcelerinin üzerine evlenebileceklerinden bu hususta havfınız yok mu?" dedi. Hanımlardan biri:

'-Oh zevcim beni sever!Hiç evlenir mi?' dedi. Diğeri:

'-Hele evlense de görsün bir gün oturuculardan değilim' dedi. Diğeri:

'-O beni sevmeyip de evlenecek olduktan sonra benim için de koca kıtlığı mı var?'...."¹²⁵

¹²³ Nevin Meriç, **Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Adab-ı Muaşeret**, 1. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000, s. 29

¹²⁴ Zeki Tez, **Gündelik Yaşam ve Eğlencenin Kültürel Tarihi**,1. Baskı, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2009, s. 50

¹²⁵ Cevdetpaşazade Fatma Aliye, **Nisvan-ı İslam**, İstanbul 1309 (1894), s.100-101

Geleneksel Osmanlı ailesinde kadının sokakla ilişkisi kısıtlıdır ve bu ilişki komşu ziyaretlerinden öteye geçemez. Evde yaşlılar da bulunur ve herkes kendi kültürel kodu içinde yaşamını sürdürürdü. Örneğin çocuk, oyun kültürü içinde; kadın, yakın aile bireylerine olan sorumluluk bilinci doğrultusunda; erkek, dış ve iç dünya arasındaki ilişkiyi kurabilme becerisinde; yaşlılar ise, aileyi geleneksel normlar doğrultusunda denetleme işlevinde bu kültürel bölünmeden paylarına düşen görevi yürütürlerdi.

Aile içinde dinsel kodların çok önemli bir yeri vardı ve bu güce sahip olduğu düşünülen kişiler kutsallaştırılırdı.¹²⁶

Ailede erkeğin mutlak hâkimiyeti vardı. Genellikle anne-baba ve çocuktan müteşekkil bir aile yapısı olmasına karşın, taraflardan birinin yaşlı annesi veya babası da varsa bu kişiler de ailenin temel üyelerini oluştururlardı. Aynı veya değişik kuşaktan birkaç ailenin bir arada yaşadığı büyük aile düzenine sosyo-ekonomik olarak güçlü olan ailelerde rastlanıyordu.¹²⁷

3.2.1.2.Sokak ve Mahalle Kültürü

Osmanlı'da mahalleler şehirlerin çekirdeğini oluşturuyordu. Mahallelerde genellikle 30-40 aile bir arada yaşamaktaydı. Çoğunlukla aynı mahallede aynı dine mensup insanlar oturuyor olsa da, mahalleye sonradan gelip yerleşen farkı din ve etnik kökene mensup aileler de bulunuyordu.¹²⁸

O dönemde mahalle sosyal ve fiziki bir ortamdı. Mahalleler birbirini tanıyan ve birbirinin davranışlarından sorumlu bireylerin yaşadığı yerdı. Söz konusu küçük yerleşim biriminde, herkes birbirinin kefiliydi aynı zamanda.¹²⁹

Mahalleler de çeşitli faktörlere göre yerleşim söz konusuydu. Bazı mahalleler meslek tasnifi şeklinde örgütlenebiliyordu. Örneğin: Köstereciler, Debbâğlar, Unkapanı, Kâğıthane mahallesi gibi. Kimi mahalleler de mahalle sakininin göç ettiği bölgeye göre tasnif edilebiliyordu. Örneğin: Sivasiler, Acemiler mahallesi gibi. Kimi mahalleler de ise çeşitli din ve millet gruplarına göre yerleşim gerçekleşiyordu. Örneğin: Rum Ortodokslar

¹²⁶ Ekrem Işın, "19. Yüzyılda Modernleşme ve Gündelik Hayat" Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, Cilt:2, s. 548

¹²⁷ Nevra Necipoğlu, "Aile", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul: Tarih Vakfı, Cilt: 1, 1994, s. 141

¹²⁸ Suraiya Faruqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, 1. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, s. 166

¹²⁹ Ömer Düzbakar, "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 5, 2003/2, s. 99

ve Slav Ortodokslar, Ermeniler, Katolik Ermeniler, Yahudiler, Katolik Latinler mahalleleri gibi.¹³⁰ Mahallelerde etnik ve dini kimliğe göre bir tasnif olmasının amacı kimliklerin korunabilmesiydi.¹³¹

Mahalleler başlarında imamı bulunan, hocası, bekçisi ve kendine özgü geçim kaynaklarıyla Osmanlı toplumunun küçük bir fotoğrafıydı. Mahallelerde, caddeler ve sokaklar şehrin meydanına bağlanıyor, çıkmaz, dolambaçlı sokaklar ve bu sokakları süsleyen avlusu içe bakan bahçeli evlerle mahremiyet korunuyordu.¹³²

Mahallelerde küçük bir meydan, çeşme, mescit ve eğer mahalle yeteri kadar büyükse; cami, okul, kahvehane, şifahane, aşevi gibi kamusal mekânlar da bulunuyordu.¹³³

Mahallelerde gerçekleşen iç yapılaşma sayesinde Osmanlı toplumunda gayri ahlaki yaklaşımlar adeta imkânsız hale gelmişti.¹³⁴

Bu küçük yerleşim yerleri aynı zamanda vergilerin toplandığı idari birimler konumundaydı ve her mahallede dini lider o mahallenin yönetiminden sorumluydu. Müslüman mahallelerinde 'İmamlar', azınlık mahaller de ise 'Kocabaşılar' ve 'Papazlar' mahalledeki anlaşmazlıkların çözümünde, mahallenin huzurunu sağlamada, doğum, ölüm, evlilik gibi kayıtların tutulmasında sorumlu idi. Din adamlarının bu şekilde yerel yönetimden sorumlu olması Osmanlı'nın batılılaşma çabaları sonucunda ortadan kalkan bir unsur olarak karşımıza çıkacaktır.¹³⁵

Mahalleler dışı kapalı gibi görünen bir yapıda olmasına rağmen, söz konusu idari birimde iş ilişkileri bu kanyı tersine çıkarmaktadır. Mahallelerde açıkta kurulan pazarlarda kadın ve erkek müşterilerle satıcılar bir araya gelirdi. Mahalle içinde yerleşim yerine yakın dükkân olması çok hoş karşılanmasa da çabuk bozulan yiyeceklerle ilgili dükkânlar ve fırınlar yerleşim yerinin içinde yer alırdı.

Mahallelerde seyyar satıcılar da önemli bir unsurdu. Mahallerin ihtiyacını karşılayan bu satıcılar için de en işlevsel olanı sakalardı. Zira o yıllarda her evde bir çeşme bulunmamaktaydı. Mahalle çeşmeleri iş görse de evinden çıkıp çeşmeye kadar gitmek

¹³⁰ Düzbakar, **a.g.m.**, s. 99-100

¹³¹ Musa Şahin, Esra Işık, "**Osmanlı'dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi**", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 30, Ağustos 2011, s. 221

¹³² Mehmet Bayartan, "**Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle**", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, Sayı 13, s. 96

¹³³ Bayartan, **a.g.m.**, s. 99

¹³⁴ Düzbakar, **a.g.m.**, s.100

¹³⁵ Şahin, Işık, **a.g.m.**, s.225

istemeyenler için sakalar önemli bir boşluğu dolduruyordu. Sakalar gibi mahalle arasında dolaşan diğer seyyar satıcılar da mahalleden mahalleye haber taşıyor ve söz konusu mahalle sakinleri; kötü giden bir hasattan, artırılan vergilerden, kesilen kervan yollarından haberdar oluyorlardı ki bu da mahallelerin dışı kapalı yapısını dengeliyordu.

136

Mahallelerde sadaka için sokak hayvanlarına et dağıtma geleneği de vardı. Hatta kedi ve köpeklere dağıtılmak üzere et satan satıcılar dahi vardı. Bu gelenek 19. yüzyıl kent modernleşmesi girişimi ile terk edilmiş ve hatta sahihsiz köpekler "Sivri Ada"ya yollanmıştı.¹³⁷

Mahallelerde karşımıza çıkan en önemli toplumsallaşma mekânları ise cami ve kahvehanelerdir. Ancak bu iki başlık "Sosyalleşme" başlığı altında ele alınacaktır.

3.2.1.3. Eğlence Kültürü

Osmanlı'da eğlence kültürü de gündelik yaşam hakkında fikir sahibi olunabilen önemli bir alandır. Eğlence kültürü başlığı altında genişçe bir kaynak olduğundan biz esas konumuzdan uzaklaşmamak adına bu başlığı kısaca ele alacağız.

Osmanlı toplumunun en önemli eğlence zamanları; düğünler, sünnetler, Ramazan akşamları, zafer kutlamaları, bayramlar, asker uğurlama ve bahar başlangıçlarıydı. Bunun haricinde özel zamanlarda da eğlence tertibi yapılabilmekteydi.¹³⁸

Osmanlı toplumunda eğlence başlıklarını, zamanlarını ve türlerini kısaca şu şekilde anlatmak mümkün:

- ***Ramazan Eğlenceleri***

Osmanlı toplumunda genellikle güneş battıktan sonra evlere çekilme geleneği vardı. Ancak bu gelenek Ramazan ayı ile birlikte bozulurdu. Tam tersi uzun günler boyunca oruç tutan Müslümanlar, orucu açtıktan sonra eğlenmek amacıyla sokaklara akın ederdi. Ramazan eğlencelerinin en tipik örneği kahvehanelerde ve kimi konaklarda oynatılan Karagöz oyunuydu. Karagözün haricinde açık havada oynanan orta oyunu

¹³⁶ Faruoqhi, a.g.e., s. 167

¹³⁷ Tez, a.g.e., s.62

¹³⁸ Zeynep Dinçer Berdibek, "Ötekinin Merceğinden Osmanlı Eğlence Kültürü", Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, C.4, Sayı: 8, Mart 2017, s. 38-45

vardı. Yine bu dönemde yapılan eğlenceler arasında, hokkabaz gösterilerini, meddahları ve hikâye anlatıcılarını da saymak mümkün.¹³⁹

- ***Düğün Eğlenceleri***

Düğünler Osmanlı toplumunun bir araya gelme, kaynaşma ve eğlenme zamanlarıydı. Osmanlı'da kayıtlara geçen ilk şenlik Osman Gazi'nin Karaman Bey'in kızı ile evlenmesi zamanında yapılan düğün eğlencesiydi.

Özellikle hanedan mensuplarının düğün ve sünnetlerinde toplumsal bir kutlama havası yaşanırdı. Sultan III. Murad'ın şehzadesi Mehmed için 55 gün ve gece eğlence düzenlenmişti ve tüm Avrupa saraylarından bu düğün için temsilciler gelmişti. Böyle şenlikler Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlere gücünü göstermesi için de bir vesileydi aynı zamanda¹⁴⁰

Düğünlerin vazgeçilmezi köçek, çengi ve farklı bir kıyafet türü giyerek dans eden tavşanlardı. Çengiler genellikle kadın eğlencelerinde bulunurken, köçekler de erkek eğlencelerinde yerini alırdı.¹⁴¹

- ***Bayram Eğlenceleri***

Bayramlar da Osmanlı toplumunun eğlenmek için vesile kıldığı özel zamanlardı. İki tane dini bayram olmasına karşın, bazen padişah tarafından bazı günler bayram ilan edilir ve kutlamalar yapılırdı.¹⁴²

Bayramlarda da yeniçeriler sokak sokak gezerek kopuz ve keman çalarlardı.¹⁴³

Gerek bayram, gerek düğün gerekse farklı şenliklerde ateş oyunları önemli bir yer tutardı. Bu havai fişeklere; "çarh-ı felek", "sayban", "çiçek", "şehrayin" veya "püskürtme" gibi adlar verirlerdi. Kimi zaman bir sırıgın üstüne halka konur, renk renk fişekler de bu halkaya asılır ve bu halkaların gece boyu yanması sağlanırdı. Osmanlılarda bu işi en iyi yapan ustalar Mısırlı fişek ustalarıydı. Bu tür ışıklı şenliklere donanma adı verilir ve fişek ustaları fişekten; at, katır, deve, fil gibi şekiller yapıp ateşleyince ve bu şekillerin içinde saklanan utsalara da halk üzerine yürüyünce herkes korku ile kaçar ve bu şekilde eğlenirdi.¹⁴⁴

¹³⁹ Raphaele Lewis, **Osmanlı Türkiyesi'nde Gündelik Hayat Adetler ve Gelenekler**, 1. Baskı, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1999, s. 129

¹⁴⁰ Tez, **a.g.e.**, s.250-265

¹⁴¹ Şeyma Ersoy Çak, "**Osmanlı Eğlence Hayatında Dans Unsurları Olarak Köçekler, Çengiler**", Halkbilimi Dergisi, s.89

¹⁴² Lewis, **a.g.e.**, s. 139

¹⁴³ Berdibek, **a.g.m.**, s.42

¹⁴⁴ Tez, **a.g.e.**, 243,247

• **Mevsim Eğlenceleri**

Osmanlı toplumunda bahar gelişlerinde, tohumlama ve hasat zamanlarında da çeşitli eğlenceler tertip edilirdi. Özellikle baharın gelişiyle Hıdırellez'in kutlanması önemli bir gelenektir. Bu günlerde insanlar piknik yerlerine akın eder, hasta olanlar dahi evden çıkarılarak bu günde üzerine para atılırsa iyileşeceğine inanılır ve çeşitli eğlence merasimleri tertip edilirdi.¹⁴⁵

Osmanlı toplumunda eğlence türleri bu başlıklar altına sığmayacak kadar geniştir. Muhtelif zamanlarda ve yerlerde yapılan/oynanan oyunlar da eğlence başlığı altına girmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür; güreşler, şapka fırlatma oyunu, mangala, matrak oyunu, cirit, bilardo, tabak çevirme oyunu, sihirbazlık, satranç, fal, hayvanlarla yapılan gösteriler, müzik gösterileri.....vb.¹⁴⁶

3.2.1.4. Giyim –Kuşam ve Süslenme Kültürü

Osmanlı toplumunda yaşayan insanlar neredeyse 19. yüzyılın sonlarına değin giyim kuşamda geleneksel kıyafetleri tercih ediyordu ve batılılaşmanın en çok etkisini gösterdiği kıyafetler, 19. yüzyıl değişiminden önce milli özellikler taşıyordu.¹⁴⁷

Kaynaklarda daha çok kadın kıyafeti ve süslenmesi ile ilgili bilgiler mevcutsa da erkeklerin de genel hatları ile tasvirine rastlanmaktadır. Buna göre erkekler genellikle saçlarını kazıtıyor, başlarına sıkı bir başlık giyiyor ve onun üstüne de sarık sarıyorlardı. Genellikle haftada bir traş oldukları için çok sayıda sokak berberi de saçlarını, sakallarını kestirmek isteyenlere hizmet veriyordu. Erkeklerin süslenmesi genellikle sakallarına bakım yapmak şeklinde oluyordu ki bu da sakalı boyamak ya da sakala güzel koku sürmek biçiminde gerçekleşiyordu. Herkesin yanında bir sakal tarağı bulunuyordu ve durumu iyi olanların bu tarakları altın ya da gümüşten imal edilmiş oluyordu.¹⁴⁸ Erkeklerin kıyafetleri çarpast denilen ve elbiselerin yaka ve bel arasındaki kısmına sıra sıra dikilen bantlarla süsleniyordu. Başlarına "kelepoş" ya da "serpuş" denilen başlıklar takıyorlardı. Kıyafetlerini süslemek için kemer, kuşak, silahlık, işlemeli peşkir, köstekli saat, tütünlük,

¹⁴⁵ Lewis, a.g.e, s.143

¹⁴⁶ Berdibek, a.g.m, s. 45-58

¹⁴⁷ Fanny Davis, **Osmanlı Hanımı-1718'den 1918'e Bir Toplumsal Tarih**, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, s. 207

¹⁴⁸ Tez, a.g.e., 53,54

piştov, saldıma gibi aksesuarlar kullanıyorlardı. Yünden dokuma geniş Lahuri, Acem, Hint, Kabaşal gibi kuşaklarla kıyafetlerini tamamlıyorlardı.¹⁴⁹

Osmanlı'da kadınların kıyafetleri ve süslenme kültürü ise her dönemde ilgi çekici bir konuydu. Kadınların türlü kıyafet biçimleri olduğu gibi süslenmek için de farklı yollar denemektedirler. Osmanlı kadınlarının giyimi 1716 yılında elçi olan eşi ile birlikte İstanbul'a gelen ve iki yıl İstanbul'da yaşayan Lady Mantagu tarafından şu şekilde tasvir edilmişti:

"...önce gayet geniş bir şalvarım var. Bu gayet ince, gül pembesi, kenarı sırmalı kumaştan yapılmış bir şalvar. Terlikler sırma işlemeli beyaz deriden yapılmış. Şalvarın üstüne sarkan tül gömlek tamamen işlemeli. Gömleğin kolları kolumun yarısına kadar iniyor ve çok geniş. Yakasını elmas bir düğme ilikliyor. Göğüsün renk ve şekli gömlekten tamamen görünüyor. Entari ise sanki vücuda göre biçilmiş ceket. Fakat benimki beyaz Şam kumaşından yapılmış, kenarı ise gayet kalın sırma işlemeli. Bu çeşit elbiselerde düğmenin elmas veya inci olması lazım. Kollar arkaya doğru genişliyor. Mintanım ise şalvarımın kumaşından. Elbise vücuduma çok uygun. Uzunluğu ayaklarıma kadar. Bele aşağı yukarı dört parmak genişliğinde bir kemer takılıyor. Kolları uzun ve dar. Zengin kadınların kemerleri elmas veya sair kıymetli taşlarla süslü. Fazla masraf olmasın diye bazılarını işlemeli satenden yapıyorlar. Ayrıca önden elmaslı toka ile bağlanıyor bu kemerler. Türk kadınları kürkü ev elbisesi olarak bazen giyip bazen çıkarıyorlar. Bu kürkler ağır dibadan, içleri samurla kaplanmış, kolları omuzlardan aşağı inmiyor. Benimki kenarları sırmalı yeşil kürk. Başa giyilen şapkalar kalpak deniliyor. Kışın giyilenleri elmaslarla işli kadifeden, yazın ise bol sırmalı kumaştan yapılıyor. Başın öbür yanındaki saçlarda toplanıyor., üstüne çiçek veya sorguç gibi şeyler konuluyor. En revaçta olanı da muhtelif taşlardan müteşekkil büyük bir demet takmak. İncilerden çiçek goncaları, elmaslardan yaseminler, yakutlardan güller, sarılarından da fulyalar yapılıyor. Bütün bunlar o derece güzel yapılıyor ki, daha güzelinin yapılabileceğini tasavvur edemezsiniz. Saçlar olduğu gibi arkaya dökülüyor, inciler ve fiyonklarla süslenmiş örgüler yapılıyor"¹⁵⁰

Kadınlarda genellikle giyilen kıyafetleri şu şekilde sıralamak mümkün:¹⁵¹

¹⁴⁹ Zehra Çobanlı, Ece Kanişkan, "Osmanlı Çini Ve Seramiklerinde Giyim Kuşam Kültürü ve Özellikleri" Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, s. 99-100, 102-103

¹⁵⁰ Lady Montagu, **Şark Mektupları**, 1. Baskı, İstanbul:Lacivert Yayıncılık, 2009, s .41-45

¹⁵¹ Davis, a.g.e., s. 207-210

- Üste giyilen kıyafetler: Cepken, çarşaf, dizlik veya don, entari, ferace, gömlek, hırka, kaftan, libade, maşlah, şal, salta, şalvar, yeldirme, yelek.
- Başa giyilenler: Başlık, fes, hotoz, peçe, takke, tarpuş, tepelik, yaşmak, yemeni.
- Ayağa giyilenler: Çedik pabuç, çizme, çorap, mest, nalın, pabuç, şıpidık, terlik.
- Kıyafeti bütünleyen öğeler: Ben, kemer, kına, kürk, kuşak, oya, rastık, sırma, sorguç, şemsiye, uçkur.

Osmanlı kadınının en sevilen mücevheri incilerdi ve genellikle Bahreyn'den gelirdi. Bilezik de sevilen bir ziynet eşyasıydı, yalnızca altından yapılanları vardı ve çift olarak satılırdı. Kemerlerde de gümüş ve altın süslemeler bulunmaktaydı.¹⁵²

Osmanlı kadınları yüz makyajında rastık, sürme ve düzgün kullanmaktaydı. Kireç aklığında bir yüz ve buna zıt kara kaş, kara göz makbul güzellik anlayışıydı. Yüzü beyazlatmak için kullanılan düzgün; üstübeç, kurşun ve civadan yapılan bir nevi kozmetik ürünüydü ve sünger yardımı ile yüze sürülmekteydi. Osmanlı kadını batı etkisinde süslenme kültürüne geçene kadar düzgün kullanmaya devam etti. Sonraki yıllarda yüzü pürüzsüz göstermek için pudra kullanılmaya başlandı. Yüzüne bu şekilde makyaj yapan Osmanlı kadını, alnına bir parça perçem düşürür, uzun saçlarını ise örtüsünün altından örgü yapardı. Osmanlı kadınının saçı hiçbir zaman beyaz olmaz, saça daima kına sürülürdü.¹⁵³

3.2.1.5. Yeme-İçme Kültürü

Osmanlı'da yeme içme kültürü de batılılaşma ile değişen ve özellikle değişmesi istenen bir başlıktı, bu nedenle yeme içme kültürünün değişime uğramadan önceki hali de anlatmaya değer konular arasındadır.

Osmanlı yemek kültüründe iki öğün yemek esastı. Bunlardan birincisi kuşluk, ikincisi akşam yemeğiydi. Arada acıkanlar meyve, şerbet ya da ayranla açlıklarını giderirlerdi.¹⁵⁴

¹⁵² Tez, a.g.e., s. 123

¹⁵³ Meral Altındal, **Osmanlı'da Kadın**, 1. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar, 1994, s.77

¹⁵⁴ Mehmet Sarıoğlan - Gülhan Cevizkaya, "**Türk Mutfak Kültürü: Şerbetler**", Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Mart 2016, s. 239

Osmanlı'da yeme-içme kültürü saray ve halk olarak ikiye ayrılmaktaydı. Konumuz kapsamında kısaca halkın sofraya kültürüne değineceğiz. Halk sofrası genellikle nan-ı aziz denen ekmek, biraz koyun eti, pilav çorba ve çeşitli meyvelerden oluşmaktaydı. Sofralar gösterişsiz bir şekilde yerde ve sofraya bezinin üzerinde yeniyordu. Sofrada yiyeceklerin yanında şurup, şerbet, meyve hoşafı tüketiliyordu. Sofrada kaşıktan başka bir araç kullanılmıyor, çatal olarak ise iki elin parmakları işlevsellik kazanıyordu. Bu nedenle yemeklerden önce eller mutlaka yıkanılıyordu.¹⁵⁵ Yemekler ortaya konulan bir kaptan yeniyordu ve yemek odası kavramı bulunmuyordu.¹⁵⁶

Osmanlı topraklarını gezen seyyahlar günlük hayatın önemli bir parçası konumunda olan yeme içme kültürünü de kayıt altına almışlardı. Buna göre D'Ohsson isimli bir diplomat 18. yüzyılda bu konudaki gözlemlerini şu şekilde aktarmıştı:¹⁵⁷

"Yemeklerde büyük bir sadelik hâkimdir. Ne örtü, ne tabak, ne çatal ne de bıçak vardır. İki yahut üç çeşit olmak üzere ekmek dilimleri bu masalara serpiştirilmiştir; ayrıca basit bir tuzluk, ağaç veya bakır kaşıklar ve küçük tabaklar vardır."

Sofralarda yenilen yemekler ve çeşitleri konumuz kapsamına girmediği için, bu bölümde yalnızca yeme-içme kültürünün nasıl bir seyir içinde olduğu ele alınmıştır.

3.2.1.6. Yerleşim, Ev ve Eşya Tanzimi Kültürü

Batılılaşma hareketlerinin ivme kazandığı 19. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı toplumunda konut, yerleşim ve eşya tanzimi geleneksel kültüre göre gerçekleşmiştir.

Konut kat sayısı, bahçe biçimi ve eşyalar bölgeden bölgeye göre değişmekle beraber bu başlık altında, batılılaşma ve dönüşümün en çok görüldüğü kent olan İstanbul evlerinin konut ve eşya tanzim kültüründen bahsedilecektir.

Buna göre İstanbul evleri genellikle birden çok katlı olarak inşa ediliyor ve zengin evlerinin haricindeki diğer evlerde oda sayısı iki ya da üç oluyordu. Bir sofa bulunuyor ve odalar bu sofaya açılıyordu. Yatmak ve oturmak için odalar ayrı ayrı değildi. Yataklar sabahları yüklüklere kaldırılıyor, gündüz söz konusu oda yaşam alanı olarak kullanılıyordu. Oturma odasından hariç mutfak bulunması geleneği de, klasik Osmanlı

¹⁵⁵ Furkan Demirgöl, "Çadırdan Saraya Türk Mutfak", Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, Temmuz-2018 Cilt:3 No:1, s.114

¹⁵⁶ Sibel Güler, "Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 26, Nisan 2010, s. 28

¹⁵⁷ Tolunay Sandıkçıoğlu, "Buyurun İstanbul'un Lezzet ve Sıhhat Sofrasına", Derin Tarih, Özel Sayı 6, 2016, s. 186

zamanında yoktu ya da ancak büyük evlerde ayrı bir mutfak bulunuyordu. Selamlık ise İstanbul zenginlerinin evlerinde bulunan bir bölümdü ve eve bir konuk geldiğinde ev sahibi onu karşılayana kadar konuk burada misafir ediliyor ve konuğa burada çeşitli ikramlarda bulunuluyordu.¹⁵⁸

Batılılaşma hareketlerinin yoğunlaşmadığı 19. yüzyıla kadar odaların düzeninde büyük bir sadelik göze çarpıyordu. Klasik bir Osmanlı evinde 19. yüzyıla kadar sandalye kullanılmadı. Masa ve süs eşyaları da yine söz konusu döneme kadar evlerde yerini alamadı. İhtiyaç duyulan farklı eylemlere cevap verebilecek az sayıda eşya oda içi düzenin temelini oluşturuyordu. Sedir, yüklük, niş gibi mobilyalar konutların sabit unsurlarıydı. Sandık, beşik, tabure, sehpa gibi hareketli mobilyalar ise yere yakın kullanılmış ve işlev bitince de sofra, yatak gibi ekipmanlar yüklüklere kaldırılarak odanın merkezinin daima boş olması sağlanmıştı. Ayrıca bir eşya birden fazla işlev de görebilmekteydi. Örneğin sedirler, hem masa olarak kullanılabilir, hem oturulabilir hem de yeri gelip bunlarda yatılabilir.¹⁵⁹

Klasik bir Osmanlı evine ayakkabı ile girilmez, odalarda yere veya sedirlerin üzerine halı yayılırdı. Yine söz konusu dönemde kilim ve keçe de önemli bir yer örtücü olarak işlev görmekteydi.¹⁶⁰

Giyisiler çoğunlukla süslemeli olan çekmecelerde muhafaza ediliyordu. Osmanlı evinin sadeliği bir diplomat eşi olan Mantagu'nun kalemine 1717 yılında şu şekilde yansımıştı:¹⁶¹

"İster büyük ister küçük olsun, her evin iki bölümü var. Bunlar küçük bir koridorla birbirlerine bağlanmışlar..... Her odanın bir köşesinde bir sedir var. Bu yerden iki ayak kadar yükseltilmiş. Sedirin üzerine de iyi cins seccadeler yayılmış ve yarım ayak yüksekliğinde minder konulmuş. Bu minderlerin üzerine duvara dayalı iki sıra yastık konulmuş. Birinci sıra yastıklar çok büyük..... Bundan daha iç açıcı ve şahane bir şey olamaz. Bu sedirler öyle kullanışlı ve rahat ki, eminim artık hayatım boyunca bir daha sandalyeye oturmayacağım..... Odaların birkaç yerinde iki kanatlı kapısı olan boşluklar var. Dolap vazifesi görüyorlar. Sanırım ki bunlar bizde olanlardan daha kullanışlı."

¹⁵⁸ Farouqhi, a.g.e, s. 170

¹⁵⁹ Deniz Demirarslan, "Osmanlı'da Modernleşme/ Batılılaşma Sürecinin İç Mekân Donanımına Etkileri", Erdem Dergisi, 2007, Cilt:15, s. 38

¹⁶⁰ Farouqhi, a.g.e, s. 171, 174

¹⁶¹ Mantagu, a.g.e., s. 65

Evlerde aydınlatma için mum dışında kandiller bulunur, zengin evlerde şamdanların her biri ya çift ya dört beş kollu olur ve her koluna da bir mum dikilirdi.¹⁶²

Evin sadelik içindeki eşyalarından bir tanesi de mangallardır. Isınma için 20. yüzyıl başlarına kadar kullanılan bu aletler en çok pirinçten ve bakırdan yapılırdı. Gümüşten olanları da mevcuttu.¹⁶³

3.2.1.7. Sosyalleşme Kültürü

Osmanlı insanının sosyalleşmesi 16. yüzyıla kadar camiler vesilesiyle gerçekleşmişti. Kahvehanelerde bir araya gelerek toplumsallaşma kültürü 16. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmıştı. Kahvehanelerin açılmasıyla gündelik yaşam farklı bir mekânda şekillenmeye başlamış, komşuluk ilişkilerinin dışında yaşamın toplumsal yönü kahveneler vesilesiyle görünür bir alana taşınmıştı.¹⁶⁴ Kadınlar ise hamam vesilesi ile toplumsallaşmaktaydı.

Kahvehane kültürü ortaya çıkana kadar, erkeklerin sosyalleşme mekânı camilerdi. Mahalleler cami esas alınarak oluşturulur, tüm yollar camide birleşirdi. Camiler camiye gelenlerin dertlerini, sevinçlerini paylaştığı, kısacası ev dışında toplumun birbiriyle kaynaşıp, birbirinden haberdar olduğu yerlerdi. Camilerde kimi zaman çeşitli toplantılar düzenlenirdi. Camiye sürekli devam eden ve aynı yere oturan insanlar olduğu için bir kişi üst üste üç gün camiye gelmediğinde o kişi evinde ziyaret edilirdi. Camiye tüm mahalle halkı devam ettiği için camiler önemli bir toplumsallaşma mekânıydı.¹⁶⁵

Yalnızca erkeklerin sosyalleşebildiği kahvehaneler ise 16. yüzyıla beraber Osmanlı sosyalleşme kültüründe yerini aldı. İlki 1553'te Tahtakale'de açılan kahvehaneler, alkol bulunmadığından tepki çekmeyerek hızla toplumsal buluşma mekânı halini aldı. Kahvehanelerde farklı mahallelerden de insanlar bir araya gelebiliyor ve olabildiğince serbest konuşabiliyorlardı. Bu kahvehanelerin sakinleri, 16. yüzyılda yazılan "Mevaidün Nefais fi Kavaid-il Mecalis" isimli esere göre; "dervişler ve irfanlı kişiler,

¹⁶² Tez, a.g.e., s. 59

¹⁶³ Gökhan Akçura, "Osmanlı'dan Bugüne Nasıl Isındık? Tandır Sıcağı Şömineden Tatlıdır", Atlas Tarih, Sayı 25, Şubat-Mart 2014, s. 114

¹⁶⁴ Tez, a.g.e., s. 59

¹⁶⁵ Baytaran, a.g.m., s. 99-100

garipler, fakirler, şehir oğlanları, sipahi ve yeniçeriler, Hak ehli kimseler, oyun oynamak için gelenler”di.¹⁶⁶

Kurulduğu yıldan Osmanlı'nın son zamanlarına kadar farklı işlevler gören kahvehaneler çeşitli gruplara ayrılmaktaydı. Bunları; Esnaf Kahvehaneleri, Yeniçeri Kahvehaneleri, Tulumbacı Kahvehaneleri, Âşık Kahvehaneleri, Çalgılı Kahvehane olarak da bilinen Semai Kahvehâneleri, Meddah Kahvehaneleri, Aydın Kahvehaneleriyle beraber; berduşların devam ettiği Esrarkeş Kahvehâneleri, Beyler Kahvehanesi, Aşçılar Kahvehânesi, Dominocular Kahvehanesi, Kumar Kahvehâneleri, Damacı Kahvehâneleri, Kuşbaz Kahvehâneleri, Balıkçı, Köçek, Hayalci, Horozcu, Pehlivan, Defineci, Sandalyeci Kahvehâneleri ya da Uşaklar Kahvehânesi gibi adlarla anılan meslek gruplarına ait kahvehaneler olarak sıralamak mümkün.¹⁶⁷

Osmanlı'da kadınların bir mekânda toplanarak sosyalleşmesine vesile olan yer ise hamamlardı. Hamamlar temizlik ve tedavi amacının yanı sıra özellikle perşembe akşamları, bayramlardan önce ve arife gecesini hamama gitmek, önemli bir gelenektir. Ayrıca 'gelin hamamı', 'damat hamamı' ve 'kırk hamamı' da bu geleneklerin arasındadır. Kadınların toplandığı, eğlendiği, sohbet ettiği, erkek annelerinin oğullarına kız beğendiği, güncel olaylardan haberdar olduğu buluşma mekânları olan hamamlar, ev dışı yaşamı kısıtlı olan Osmanlı kadını için önemli bir dışarı çıkma ve sosyalleşme vesilesiydi. Hamama 20 kişilik gruplar halinde gidilir, sabah erken saatlerden akşam geç saatlere kadar hamamda kalınır, sohbet edilir, temizlenir ve güzelleşilip hamamdan dönülürdü.¹⁶⁸

Osmanlı kadınları hamamlara erkeklerin sosyalleşmek için tercih ettiği kahvehanelerle paralel gözlerle bakmışlardı. Her yaşta kadın buraya gelerek nesillerin getirdiği geleneklerin devamlılığını bu mekânlar sayesinde sağlamışlardı.¹⁶⁹

3.2.1.8. Alışveriş ve Tüketim Alışkanlıkları

Osmanlı'da alışveriş ve tüketim kültürü genellikle belli bir ürün üzerine kurulmuş çarşılar üzerine kurulmuştu. Mahalle aralarında da çeşitli dükkânlar olsa da bunlar

¹⁶⁶ Orhan Koloğlu, “Osmanlı'da Kahvehaneler Sohbetin de İsyanın da Merkeziydi”, Atlas Tarih, Sayı 18, s. 56-58

¹⁶⁷ Mehtap Demir, “Osmanlı Eğlence Hayatında Bir Alt Kültür Müzikli Kahvehâne: Amane Kahvehâneleri”, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi, Cilt:24, Sayı:93, s.39

¹⁶⁸ Zerrin Funda ÜRÜK, “Medeniyetler İçinde Hamamın Gelişimi Ve Kültürel Olarak Mekân Analizleri”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 28, Temmuz 2016, s.199

¹⁶⁹ Şafak Tunç, *Şehristan Seyyahların Hayal Şehri İstanbul*, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2010, s. 318

genellikle çabuk bozulacak ürünlere ait dükkânlardı. Tüketim ağırlıklı olarak meslek dallarına ayrı ayrı tahsis edilmiş çarşı/arasta/ bedestenler vesilesi ile gerçekleşmekteydi.¹⁷⁰

14. yüzyıldan itibaren şehirlerin ortasına inşa edilen bu çarşılar, ticari hayatın karargâhı konumundaydı. Birden fazla ticaret erbabının çeşitli sokaklarda bulunduğu çarşılar da vardı ki bunun en büyük örneği Kapalıçarşı'dır.¹⁷¹

Çeşitli konularda dükkânların cadde üzerlerine serpiştirilmesi ve mağaza kültürü ancak Osmanlı'nın batılılaşma eksenine girdikten sonra gerçekleştirdiği bir olguydu.

Osmanlı topraklarına gelen seyyahlar Osmanlı toplumunun alışveriş ve tüketim alışkanlıkları ile de bilgiler paylaşmışlardı. Buna göre Edward Raczynski bu konuda şu gözlemleri aktarmıştı:¹⁷²

"İstanbul'daki Türkler'in namuslu ve dürüst alışverişlerine hayran oldum. Hemen hergün Bedesten'e gidiyordum. Bizdeki alıcı ve satıcıların birbirini aldatma çabalarına burada hiç rastlamadım. Satıcı malına bir fiyat söylüyor, alıcı ise bu fiyattan aşağı bir fiyat veriyor, verilen üçüncü fiyatta ya anlaşıyorlar ya da alıcı çekip gidiyor.....Esnaf dükkanlarını kapatmayıp biraz sonra geri döneceklerini belirtmek için kapılarının önüne birer bez çekiyorlar.....İstanbul'da hırsızlık olayına çok az rastlanırmış."

Osmanlı toplumunda batılı anlamda tüketim kültürünün doğmaya başlamasından önce, onlar için geçinebilecek kadar üretimin olması ve geçinebilecek kadar eşyanın bulunması yeterliydi. Servet biriktirme, çok sınırlı bir kesim için geçerliydi. Osmanlı insanı daha çok alıcı değil, paylaşımcı ve vericiydi. Gösterişsiz bir tüketim kültürü hâkimdi. Osmanlı tüketim kültüründe kanaatkârlık, tok gözlülük ve sabırlılık gibi etmenler ön plana çıkıyordu.¹⁷³

3.2.1.9. Seyahat ve Konaklama Kültürü

Osmanlı toplumunda batılılaşma çabalarından önce ve ulaşım imkânlarının at arabası ile sınırlı olduğu dönemde, seyahat kültüründe araba kullanımı yalnız kadınlara özgü bir ulaşım biçimiydi. Toplumda, *"arabanın tembellik simgesi olduğu ve ancak*

¹⁷⁰ Faroqhi, a.g.e., s. 166

¹⁷¹ Hüseyin Öztürk, **Tarihin ve Medeniyetin Beşiği Çarşılar**, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2010, s.16, 82

¹⁷² Tunç, a.g.e., s. 246

¹⁷³ Mustafa Orçan, **Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü**, 2. Baskı, İstanbul: Harf Eğitim Yayıncılığı, 2008, s.48-50

kadınlaşmış olanların arabaya bineceği” yönünde bir kanı hâkimdi. Erkeğin bineceği tek vasitanın at olacağı söylenirdi.¹⁷⁴

Konaklama kültüründe ise bireysel yolcular için hanlar ve bekâr odaları ticaret heyetleri için kervansaraylar önemli durak mekânlarıydı. Örneğin 17. yüzyılda İstanbul’da (yalnızca Payitaht olarak kabul edilen kısımda) 70 ile 300 oda arasında değişen 28 han ve 14 kervansaray ile bekârların kaldığı ancak dışardan gelenlerin de konaklaması için ruhsat verilmiş pek çok bekâr odası vardı. Yine Üsküdar’da herkese açık olarak hizmet veren 11 adet kervansaray bulunuyordu. Dönem müşahitlerinden Eremyan Çelebi Kömürciyan İstanbul konaklama kültürüne ait izlenimlerini: “...*misafirhanede bulunanlara vakıf şartına göre yalnız üç gün, günde iki defa birer bakır sini ile herkese birer tas buğday çorbası ve birer ekmek ve her gece birer mum, her at başına da bir yem sadakası verilirdi*” şeklinde anlatmıştır.¹⁷⁵

18. yüzyılda da konaklama kültüründe hanlar ve kervansaraylar önemli yapı taşları olma özelliğini sürdürmüşlerdi. Lady Mantagu bu gözlemlerini şu şekilde aktarmıştır:¹⁷⁶

“Sultan İbrahim’in validesi Kösem Sultan’ın yaptırdığı 366 odalı Valide hanı; Mehmed IV’in sadrazamı Köprülü Mehmed Paşa binası olup içinde büyük bir sarnıç bulunan Vezir hanı; Ahmed III’ in sadrazamı İbrahim Paşa’nın yaptırdığı Çuhacılar hanı, Mustafa III tarafından h. 1175 senesinde yapılan Yeni han. Üç katlı olup 166 odası bulunan bu handa, her katın, muhtelif yükseklikteki üç sokağa açılan üç kapısı vardır.”

3.2.2. Osmanlı Toplumunda Batılılaşma Sonrası Gündelik Hayat

Osmanlı toplumunda gündelik hayatın dönüşümüne geçmeden önce Osmanlı batılılaşma/modernleşmesinin parametreleri hakkında kısaca bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

Çok çeşitli aşamalardan geçen batılılaşma serüveni ilk etapta devlet eliyle yapılan girişimlerle başlamış ve ilk düzenlemeler askeri alanda yapılmıştır. Batılılaşma çalışmalarının ilk nüvesi Lale Devri ile beraber atılmıştır. Halil İnalçık Osmanlı’nın bu serüvenini şu şekilde evrelere ayırmaktadır:¹⁷⁷

¹⁷⁴ Tez, a.g.e., s. 55

¹⁷⁵ Ercüment Topuz, “Tanzimat Sonrası Osmanlı’da Otelcilik Teşebbüsleri ve Osmanlı Oteller Kumpanyası”, Uluslararası Batı Asya Araştırmaları Kongresi Bildirileri, Çanakkale 2007, s. 222

¹⁷⁶ Tunç, a.g.e., s.330

¹⁷⁷ Halil İnalçık, **Osmanlı ve Modern Türkiye**, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, s. 51- 69

- *Başlangıçta emperyalist batıya karşı kendi kendini savunma biçimindeki modernleşme,*
- *III. Selim zamanında ordunun reforma tabi tutulması; sistematik modernleşme,*
- *İkinci Mahmut ile başlayan bürokrasileşme, ayan ve derebeylerinin merkezi iktidarını güçlendirme girişimleri.*

Osmanlı'nın modernleşmesi batılılaşma ile paralel bir şekilde gitmiştir. Devlet adamları modernleşmeyi, batının bazı kurumlarını örnek alarak imparatorluğun yıkılmasını önlemek olarak algılamıştır. Bu nedenle ilk batılılaşma girişimleri de kurumlar bazında başlamış ve ilk kurum da ordu olmuştur.

Bununla beraber batılılaşma girişimleri sonucu ortaya çıkan yaşam tarzları da Osmanlı toplumunu geleneksel düzen türlerinden adeta söküp çıkarmıştır.¹⁷⁸

Bu araştırmada ele alınan II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı batılılaşma girişimlerinin etkilerinin izlenebildiği en net dönemdir. Bununla birlikte değişimin yalnızca bu dönemde başlayıp gündelik hayata birden bire etki ettiğini söylemek iddiasında bulunmak güçtür. Yalnızca ele alınan dönem yüzyıllardan beri süre gelen batılılaşma etkilerinin son noktaya ulaştığı dönemdir. Bu nedenle gündelik hayatın dönüşümü bölümünde, II. Meşrutiyet'in ayak seslerinin duyulmaya başladığı 19. yüzyıl sonları 20. yüzyıl başları ele alınacaktır.

3.2.2.1. Aile Hayatında Batılılaşma

Aile hayatı, Osmanlı toplumsal hayatındaki dönüşümün en net görülebildiği alanlardan bir tanesiydi. Batılılaşma çalışmalarının en yoğun olduğu dönem olan Tanzimat ve II. Meşrutiyet zamanlarında, bu dönemin mimarı olan erkekler, 'modern' anlamda kadın tahayyülünün yanında yine 'modern' ailenin nasıl olması gerektiğini tartışıyorlardı.

Bu tartışmalar yalnız erkeklerce yürütülüyor, kadınlar da kadın gazeteleri vesilesiyle bu tartışmaların bir parçası oluyorlardı. Onlara göre ailenin temeli olan evliliklerin önce biçimi değişmeliydi ve kadınla erkek evlilik öncesinde birbirini görerek tanımalıydı. Değişmesi istenen bir diğer nokta da eşlerin yaşı ve kültürel dengesi arasındaki farklardı.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Rukiye Hilal Ersoy, *Türkiye'de Modernleşme ve Mahremiyetin Dönüşümü*, 1. Baskı, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2012, s. 20,25

¹⁷⁹ Sancar, *a.g.e.*,s. 86-124

Bu dönemlerde Avrupai hayat standartlarının benimsenmesi ile ailede çocuk sayısı da azalmıştı. Çocuk sayısının azlığı yaygınlaşınca çocuk düşürmek de yasaklandı. Yine bu dönemde geleneksel pedarşahi bir aile yapısı yerine çekirdek aile yapısı toplumsal yaşamda ön plana çıkarıldı.

Dönüşüm sürecinde aile yapısında tüketici olma özelliği ön plana çıkmaktaydı. Ailelerin kültürel yönelimi de batıya doğruydı. Eskinin büyük konak hayatı da yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmuş, yerleşimler apartman düzeyine kaymıştır. Bu dönemde ailede yaşanan bir başka değişim de geleneksel dönemde Osmanlı toplumunun herkese açık olan kapısının bu dönemde kapanması olmuştur. Böylece aileler arasındaki iletişimde yeni kurallar çerçevesinde tekrar belirlenir.¹⁸⁰

Aile düzenindeki bir başka dönüşüm de çocuk düzeyinde yaşanmıştır. Buna göre geleneksel dönemde aile ekseninde olan çocuk, yeni dönemde devlet eksenine kaymıştır. İlk olarak çocukla ilgili kitaplar yazılmış ve ailelere çocuk yetiştirme, çocuk sağlığı gibi konularda tavsiyeler içeren pek çok kitap okuyucu ile buluşmuştur. Bu yayınlarda Avrupa'da özellikle Fransa'da çocukların nasıl yetiştirildiği konusu üzerinde durulmuş, bu terbiye metotlarından övgü ile bahsedilmiştir.

Geleneksel dönemde gençlerin erken yaşta evlenmeleri geleneği de yavaş yavaş gerçekleşen değişimlerden biriydi. Erken yaşta evlilikler dönemin gazetelerinde eleştiri konusu olmuştu. Ayrıca geleneksel aile otoritesi de eleştirilen konular arasındaydı. Karı-koca arasında dostane ilişkiler olması, baba-çocuk arasındaki ilişkinin de daha eşitlikçi olması tavsiye ediliyordu.¹⁸¹

Durumu iyi olan aileler, Fransız terbiyesi ile çocuklarını yetiştirmek için evlerinde yabancı mürebbiyelerin bakım ve gözetimi altında çocuklarının yetişmesini sağlamışlardır. II. Abdülhamit devri sonlarında İstanbul'da hemen hemen bütün konaklarda, bir mürebbiye tutmak, yetişkin kızlar içinse enstitütris modası başlamıştı. Bu durumu Sermed Muhtar Alus şu şekilde anlatmaktadır:¹⁸²

"Tünelin perdesi inik köşesinde, vapurların yan kamalarında, vagonların bölmelerinde, mesire piyasalarına katılmış arabalarda, sandallarda, sayfiye localarında

¹⁸⁰ Meriç, **a.g.m**, s. 57- 72

¹⁸¹ Meriç, **a.g.e**, s.181, 178

¹⁸² Sermed Muhtar Alus, İstanbul Ansiklopedisi, "**Enstitütrisler**", Cilt: 9, 1. Baskı, İstanbul: Koçu Yayıncılık, 1968, s. 5128

şatafatlı küçük hanımefendilerin yanında mutlaka bir matmazel bulunur, fanfin fanfin ötüp dururlardı.

Ev içinde yabancı dil eğitiminde mürebbiyelerin rolü çok büyük olmuştur. Mürebbiyeler vesilesiyle 'batılılaşma' ya direnen Osmanlı ailesinin direnci kırılmış ve evlerde tamamen batı gelenekleri geçerli olmuştur. Geleneksel dönemde hoş karşılanmayan pek çok davranış artık kabul edilebilir seviyeye gelmişti. Bu durum Semiha Ayverdi'nin hatıralarında şu şekilde geçer:

"Paşa kızı Mediha Hanım'ın evinin içinde dolaşan köpek, bir yaşlı dadının eline eteğine burnunun ıslaklığını sürüp de, dadı: 'Çekil be hayvan sen mekruhsun!' diyecek olsa, Mediha Hanım hemen alınır, hatta kızıp: 'Dadı, bak matmazel onu yatağına bile alıyor!' diyerek sustururdu."¹⁸³

Ailede artık gençler de çok daha önemsenir bir pozisyona gelmiştir. Ailede değişimin iki önemli ayağı gençlik ve eğitim olmuştur. II. Mahmud'un Askeri Tıbbiye'nin açılışında gençlere yaptığı konuşmada bu yansımanın bir sonucudur. II. Mahmud konuşmasında Osmanlı Devleti'nin geleceğini gençlere emanet etmişti. Artık 'koca devletin aksakallılara emanet edildiği dönemden gençlere emanet edildiği' dönem başlamıştı.¹⁸⁴

Gazete ve dergiler de yeni aile modeli üzerine 'güzellemeler' yapıyordu. Verilen örneklerle batılı ailelerle Türk ailesi karşılaştırılıyor, gençliğe yönelik çeviri yazılara yer veriliyordu. Gençlere yönelik bu politika, gençlerin ebeveynleri ile arasına bir mesafe girmesine de neden oluyordu.¹⁸⁵

Yeni ailelerin görücü usulü ile değil, birbirini görerek kurulması evlilik törenlerinin de yapısını değiştirmişti. Geleneksel dönemde yapılan gelin hamamı, saç kesme, çeyiz alma gibi gelenekler değişme uğrayarak, ailelerin kuruluş aşaması olan evlilik törenleri artık salonlarda yapılmaya başlanmıştır. Ev düğünleri artık dar gelirli ailelerin başvurduğu yöntem olarak kalmıştır.¹⁸⁶

Ailede meydana gelen bu değişimler toplumun tüm kesimlerince hoş karşılanmamış, kimileri için bu yeni durum eleştiri konusu olmuştur. Özellikle İslamcı basın da bu konu ile ilgili hararetli tartışmalar yapılmıştı. Dönemin önemli İslamcı

¹⁸³ Semiha Ayverdi, **Küplüce'deki Köşk**, 1. Baskı, Ankara: Hülbe Basım ve Yayın, 1989, s. 283

¹⁸⁴ Şerif Mardin, **Bediüzzaman Said Nursi Olayı**, 12. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 194

¹⁸⁵ Meriç, **a.g.e.**, s. 188

¹⁸⁶ Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, "**Evlenme Düğünleri**", Cilt:10, s. 5413

gazetelerinden Beyanül Hak'ta Konyalı Ahmed Şevki tarafından yazılan bir makale ile şu eleştiriler yapılmıştı:

"..... Avrupalılar bütün aile geçimi konusunda, erkeğe düşen vazifenin ayrı, kadına düşen vazifenin ayrı olduğunu takdir etmiyor. Bir aile erkânı gündüz çalışma ve iş peşinde koşar, akşam olduğu gibi sığınakları ya bir apartmandır yahut bir lokantadır. Bu umumi sofralarda ne yediklerini, ne içtiklerini bilmeyerek bir defa karınlarını doyurdular mı yine sığınakları mutlaka ya bir gazino yahut bir tiyatrodur..... Hiçbir zaman istirahat nedir bilmezler. Şayet meselenin rengi değişir de iş bir kere ailece sefahate dökülürse artık o aileden rahat beklemek seraptan, şarap ummaya benzediğini unutmamalıdır. Neticesinde o aileden ya toplu olarak veya tek tek intiharı beklenmelidir."

Yine aynı gazetede bir başka başlıkta şu ifadeler geçmekteydi: ¹⁸⁷

"Müslümanlar ta İslam âleminin başından beri bütün aile halkı gündüzleri işle güçle uğraşarak, geceleri çoluk çocuğu ile evlerine çekilip geceleri lazım gelen ibadet, mütaala gibi şeylerle meşguliyete alışmış olduklarından Avrupa adet ve ahlakıyla ihtilat sebebiyle eski adetlerini bırakan birkaç mahalli istisna edecek olursak çoğu yerlerde İslam aileleri sefahatten masum kalmakta bir sebat kurabilmişlerdir."

Ailelerin sosyalleşme biçimleri, eğlenceleri, seyahatleri de bu dönemde değişime uğrayan başlıklar arasındadır. Ancak bunlar ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

3.2.2.2.Sokak ve Mahalle Kültüründe Batılılaşma

Osmanlı'nın son yüzyılında meydana gelen değişimler sokak ve mahalle kültüründe de etkisini göstermiştir. Söz konusu dönemde hem batıya yöneliş, hem de savaşlar ve yanlış ekonomik politikalarla kaybedilen ekonomik refah sebebiyle mahalleler önemli bir dönüşüme tanıklık etmiştir. Mahallelerdeki konak hayatı yerini apartman hayatına bırakmıştır.¹⁸⁸Ancak apartman konusuna "Ev Ve Eşya Tanzimi Kültürü" konusunda ayrıntılı olarak değinilecektir.

Mahalledeki kültüründeki değişim ilk olarak mahallelerin fiziksel olarak değişimi ile başladı. Mahallelerin fiziksel değişiminde batılılaşma isteği ile beraber bir takım mecburiyetler de etkili olmuştu. Bunlardan en önemlisi yangınlardı. Osmanlı aileleri ahşap evlerde yaşamaktaydı ve mahallelerde sıklıkla yangın çıkardı. Çıkan yangınlarda pek çok

¹⁸⁷ Sadık Albayrak, **Meşrutiyet İstanbul'unda Kadın ve Sosyal Değişim**, 1. Baskı, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2002, s. 15,19

¹⁸⁸ Meriç, **a.g.m.**, s.63

ahşap bina tamamen yanardı. Hatta İstanbul'un bazı mahalleri tamamen yanar ve yeniden inşa edilirdi.¹⁸⁹

Çıkan yangınlarla kül olan mahalleler, mahallenin fiziksel yapısının değişimini akıllara getirdi. Bu dönem de Osmanlı'nın batılılaşma çalışmalarının hız kazandığı 19. yüzyıla rastlamaktadır. Bir anlamda yangınların yok ettiği mahalleler, batılı anlamda bir mahalle düzenine geçilmesi için birer vesile kılınmıştır. İstanbul mahalle imarında batılı anlamda pek çok değişiklikler yapan Cemil Paşa'nın, dönemin belediye başkanlığına getirilmesi, onun İstanbul mahallelerini batılılaştırmada başarılı olacağı düşüncesi ile gerçekleşir. II. Meşrutiyet sonrası Büyük Kabine'de sadrazam olan Gazi Ahmet Muhtar Paşa bu durumu şu sözlerle anlatmaktadır:¹⁹⁰

"Bir ay önce Göztepe, Feneryolu tarafında geziyordum. Senin Çiftelahavuzlar'daki köşkünü o zamana kadar görmemiştim. Binanın mimari tarzı, bahçenin tanzim şekli o kadar dikkatimi celbeni ki, bu Avrupakâri köşk kimin diye meraklandım. Senin olduğunu söylediler. O zaman düşündüm ki evinin içinde ve dışında küçücük bir Avrupa yaratan adamı şehremini yaparsam, İstanbul'u imar eder. İşte sadrazam olur olmaz da seni bu makama getirmeyi düşündüm."

Cemil Paşa Belediye Reisi olduktan sonra Avrupa'nın başkentleri Berlin, Bükreş, Viyana ve Paris'i ziyaret eder. Bu ziyaretlerin sonunda Fransa'dan elamanlar çağırır. Hatta Lyon Belediyesi Başmühendisi üç yıllık bir anlaşma ile Şehremaneti Fen Kurulu müdürlüğüne atanır. Batılı anlamda bir mahalle/kent görünümüne kavuşmak için yangınlar bir fırsat olarak görülür. Hatta mahalle sakinleri Cemil Paşa'nın yeni dönüşüm için yangınları söndürmek için yeterli müdahalede bulunmadığını dahi iddia eder. Cemil Paşa Sultanahmet yangını sonrası bunu şu şekilde dile getirmektedir:¹⁹¹

"Ayasofya ve Sultanahmet Camilerinin arasında bulunan arsaları istimlak etmek... Burada evvelce kocaman bir mahalle vardı ve her iki camiye kapatıyordu. Bir gece bu mahalle kâmilen yandı. Hatta benim, yangını söndürmediğim rivayetleri hile çıkarıldı. Hâlbuki bu yalandır. Yalnız yandıktan sonra, sevindiğimi söyleyeceğim. Oralarda yeni inşaata müsaade etmedim. Bütün arsaları, şimdi meydanda gördüğünüz hamam da dahil olmak üzere istimlak ettim. Oraya mimari estetikten mahrum, adi, biçimsiz bir bahçe

¹⁸⁹ <http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/istanbul-yanginlari.html>, 25 Mart 2019 tarihli erişim

¹⁹⁰ İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:4, s. 889

¹⁹¹ Tekeli, a.g.m., s. 890

değil, Paris'teki 'Place de la Concorde' gibi ortasında muazzam bir abide bulunan asfalt bir meydan yapmak istiyordum. Projeler hazırlattım, bunu Avrupa'da meşhur mimar ve şehircilik mütehasısları arasında konkura koydum. O esnada orta yerdeki hamamı yıkmak için çok uğraştım. Fakat Muhafaza-i Asarı Atika Cemiyeti, başında eski sadrazam Sait Paşa olduğu halde, arzuma muhalefet etti."

Mahallelerin dönüşümünde savaşta kaybedilen topraklardan gelen insanlarla artan nüfus da etkili olmuştur. Ayrıca küçük yerleşim birimlerindeki iktisadi yetersizlik de, mahalle sakinlerinin mahallelerinden çıkmasına dene olmuş, geleneksel dönemde inanç farklılığına bağlı olarak ayrıştırılan mahalle yerleşimi ortadan kalkmış, bunun yerine inanç farklılıkları olan insanlar da bir arada yaşamaya başlamıştır. Refah durumu iyi olan aileler batılılaşmanın sembolü olarak gördükleri gayrimüslim vatandaşların yaşadıkları bölgelere taşınmış ve hızlı batılılaşmanın figüranları olan aileler ortaya çıkmıştır. Galata, Pera, Boğaziçi batılı anlamda ailelerin yaşadığı mahalleler olurken; Fatih, Aksaray, Beyazıt da muhafazakâr ailelerin yaşadığı mahalleler olarak kalmıştır.¹⁹²

Yeni dönemde mahalle yönetiminde de değişikliğe gidilmiş, geleneksel dönemde idareyi elinde tutan imamın elinden bu yetki alınmış ve muhtarlık sitemine geçilmiştir.¹⁹³ Bu da dini önder eksenli bir mahalle kültürünün kaybolmasına neden olmuştur.

Osmanlı sokak/mahallelerindeki dönüşümde Avrupa'da elçilik yapan görevlilerin de etkili olduğu söylenebilir. Buldukları batı kentlerini en ince ayrıntılarına kadar anlatan bu görevliler, devlet yöneticilerinin bu dönüşüm isteğini daha da hızlandırmıştır. Bu elçilerin büyük bir beğeniyle bahsettiği kent meydanlarının yapımında yangınlarla birlikte mezarlık alanlarından da faydalanılmıştır.

Mahallerin dönüşümü ile içinde yaşayan insanların da iletişim biçimi değişmiş. Kapalı bir toplumdaki daha açık bir topluma geçilmiştir. Birbiri ile kamusal mekanda daha çok iletişim halinde olan insanların sokak ve mahallerde birbirine nasıl davranması gerektiği, dönem gazetelerinde ve kitaplarında makale konusu olmuştur. Ahmet Rasim sokakta adab-ı muşaret kurallarına dikkat edilmesi gerektiğini yazdığı makalelerde; "ayağına basılan bir kimseye karşı üzülererek kullanılan, 'Afedersiniz', yolu kapamış, dayanmış durmuş birine karşı hafif bir dokunma ile birlikte gülümseyerek söylenen, 'Müsaade buyurur musunuz?' veya vapurda, tramvaylarda, trenlerde biraz daha

¹⁹² Meriç, a.g.e, s. 84

¹⁹³ Şahin, Işık, a.g.m, s. 226-227

toplanılsa bir kişinin daha sığabileceğini sezdirmek için kullanan 'Lütfen biraz...', denmesi gerektiği" gibi bilgilerle bu konuya dikkat çekmiştir.

3.2.2.3. Sosyalleşme ve Eğlence Kültüründe Batılılaşma

Osmanlı toplumunun gündelik hayattaki dönüşümünün en net hissedildiği alanlardan bir tanesi de eğlence kültürü olmuştur. Yavaş yavaş başlayan dönüşüm, ele aldığımız söz konusu dönemde, Osmanlı tarihi içindeki en zirve dönemine ulaşmıştır. Sosyalleşme mekânları ve etkinlikleri eğlence kültürü ile paralellik arz ettiği için sosyalleşme de bu başlık altında incelenecektir.

Batılılaşma döneminde Türk ailesinin eğlence anlayışı yeni mekân ve tavırlarda kendini göstermiştir. Bu dönemde eğlence literatüründe yer alan etkinlikler evde ve 'salon' da yapılmaktadır. Salon hayatının en önemli özelliği; geleneksel dönemde, 'aynı mekanda kadın ve erkeğin bir arada bulunmaması' ilkesinin artık devre dışı kalmasıdır.¹⁹⁴ 'Balo' olarak adlandırılan bu salon eğlenceleri, Osmanlı toplumunda kadın ve erkeğin aynı toplumsal mekânda, aynı eğlenceye, aynı anda kahkaha atabilmelerinin de resmidir aynı zamanda.

Balolar Reşat Ekrem Koçu'nun tabiriyle, "*İstanbul'da, dolayısı ile Türkiye'de on dokuzuncu asrın başlarına kadar ecnebi sefarethanelerde tertip edilen ve davetlileri arasında tek Türk dahi bulunmayan*" bir eğlence biçimidir.

Osmanlı topraklarında tüm kültürel değişimin saltanat ailesinde başlaması gibi bu gelenek de saltanat ailesinden toplumun geneline yayılan bir eğlenme kültürü olmuştur. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk balo 19. yüzyılın ikinci yarısına doğru yani 1832 yılında Sultan II. Mahmut'un emri ile, Kaptan-ı Derya Çengeloğlu Tahir Paşa tarafından, donanmanın en büyük gemisi olan Mahmudiye kanyonunda verilen balodur. Bu balo vekil ve elçiler şerefine tertip edilmiş ve baloya bizzat padişahın kendisi de katılmıştı. Balo için hazırlıklar Kasımpaşa'nın muhafazakar halkından çekinildiği için büyük bir gizlilikle yapıldı. Bu baloya Rus Prensi Orlof da gelmişti.¹⁹⁵

Balo anlayışı, geleneksel dönemde zorunlu ilişkiler haricinde bir araya gelmeyen kadın ve erkeği bir araya getirmesi münasebeti ile yeni bir diyalog biçiminin de doğmasına

¹⁹⁴ Meriç, a.g.e., s. 87-148

¹⁹⁵ Reşat Ekrem Koçu, 'Balo', İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: 4, s. 2060

neden olmuştur. Buna göre bu tür topluluklarda 'kadınların daima öncelikli olması' anlayışı hâkim olmuş ve bir salona girerken erkeğin mutlaka arka tarafta yer alması kuralı ortaya çıkmıştır. Böylece camide erkeklerin arkasında duran kadın anlayışından balolarda erkeklerin önünde duran kadın anlayışına geçiş sağlanmıştır.

Balolar Osmanlı toplumunun son derece yabancı olduğu bir eğlenme biçimini de beraberinde getirmiştir ki o da dandır. Osmanlı'nın son senelerinde kadınlar da bu tür danslara katılmış ve çeşitli gazeteler vasıtasıyla kadınların nasıl dansa kaldırılabileceği, dans esnasında nasıl bir yakınlık içinde olunacağı da topluma aktarılmıştır.¹⁹⁶

Genellikle yabancı elçiliklerde verilen ve katılanların çoğunun da yabancı olduğu bir baloya ilk defa katılan Sultan Abdülmecid'dir. Padişahın bir baloya giderek açtığı bu kapı, Osmanlı üst tabaka aileleri için de bir vesile olmuş ve bu zamanla toplumun geneline yayılan bir adet halini almıştır.¹⁹⁷

Ancak yine de kendi kültürüne yabancı bir eğlenme biçimi içine giren Osmanlı erkeği bu geleneği çok içselleştirememiştir. Bunu 19. yüzyılın son yıllarında İstanbul'da bulunan L. E. Hornby şu şekilde anlatmaktadır:¹⁹⁸

"Türk devlet adamlarının pek çoğu baloda hazır dılar. Balodan çok fazla hoşlanmadıklarını zannediyorum. Çoğu vaktini sofrada oturarak, sakin tavırlarla konuşarak, diğerleri koridorlarda ve salonda küçük çocuklar gibi birbirlerinin koluna girerek dolaşarak geçirdiler. Bazı paşaların yaptıkları valsler hayret vericiydi."

Zamanla halkın geneline yayılan baloların mekânı Beyoğlu ve Galata civarıydı. Beyoğlu baloları 'bilhassa yılbaşı geceleri pek civcivli olurdu. Bu balolar haftalarca evvelinden afişlerle ilân edilirdi.¹⁹⁹

Üst tabakadan toplumun geneline yayılan balo, etki alanı arttıkça biçim değiştirerek 'baloz' halini aldı. Balozlar aslında gem mekan hem de eğlenme biçiminin bir karışımıydı. İçkili ve saz takımlı olan bu tür eğlence yerlerinde, 'konsomatrisler' masalara

¹⁹⁶ Meriç, a.g.e., s. 149-151

¹⁹⁷ Mehtap Kaya, "Doğuşundan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Türk Basınında Gündelik Hayat İzlenimleri", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 28, s. 54

¹⁹⁸ Meriç, a.g.e., s. 155

¹⁹⁹ Koçu, 'Balo' a.g.e., s. 2061

kadar gider ve bu tür eğlence mekanına gelen kişiyi 'eğlendirirdi.' Balozlar genellikle liman kıyısında bulunur ve balozlara 25-30 merdivenle çıkılırdı.²⁰⁰

Osmanlı toplumunda dönüşüm sonrası ortaya çıkan bir diğer eğlence türü de doğum günleriydi. Geleneksel dönemde kişilerin doğum tarihi net olarak bilinmezdi. Bazı aileler çok nadir de olsa çocuklarının doğum gününü Kuran-ı Kerim'in arkasına yazarlardı. Net tarih olmayan bir doğum günü için de kutlama, eğlence tertip etme gibi bir alışkanlık yoktu. Ancak söz konusu evrilme döneminde doğum günlerinin de bir eğlence türü olarak toplumun geneline yerleşmesinin üzerinde özenle durulmaktaydı. O yıllarda doğum günü için 'yevm-i mahsusa' tabiri kullanılıyor ve gazeteler vasıtasıyla 'yevm-i mahsusası' net olmayan kişilere de kutlama yapılabilmesi için; "*Doğum günü belli olmayan kişilere, bilinen başka bir günü, mesela 'evlilik gününü' doğum günü olarak kabul edelim*" gibi öneriler salık veriliyordu. Ayrıca doğum günlerinin nasıl yapılması gerektiği de gazetelerin markajı altındaydı. Buna göre çocuklar, "*yevm-i mahsusa günü uyandığı zaman odasında çoktan beri arzu ettiği halde alamadığı bir saati pederinin bizzat aldığı ve bir yakını, hemşiresi tarafından konulduğunu, yemekte validesi tarafından sevdiği bir tatlının şerefine izhar edildiğini, küçük biraderinin hazırladığını takdim ederek ve yevm-i mahsusunu tebriken ufak bir nutuk irad ettiğini görürse, tüm bunlar çocuğun kalbinde derin izler bırakır*"dı.²⁰¹

Kadınların hamam eğlencesinin batılılaşmış versiyonu olan deniz hamamları, Osmanlı'da 19. yüzyıldan önce de varlığını sürdürmekteydi. Hatta Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde bu hamamlardan bahsetmiştir.²⁰² Ancak 19. yüzyıla beraber, bu hamamlarda kurallar değişmeye başlamış ve deniz hamamlarının yavaş yavaş plajlara evrilmesi sürecine girilmiştir. Kadın ve kızların denize girmesi deniz hamamlarının yaygınlaşması ile olmuştur.²⁰³

Dönemin yeni eğlence anlayışında gazinolar da önemli bir yekun teşkil etmekteydi. İstanbul eğlence hayatında ilk kez Tanzimat sonrasında yer almaya başlayan meyhanenin alafranga versiyonu olarak da anılırdı. Gazino sözcüğü, İtalyanca kır evi

²⁰⁰ 'Baloz', Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:2, s.32

²⁰¹ Meriç, a.g.e., s. 121

²⁰² Süleyman Beyoğlu, "Osmanlı Deniz Hamamları", Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, Sayı:5, Yıl:2004, s.54

²⁰³ Koçu, a.g.e., "Deniz Hamamları", Cilt: 8, s.4438

manasını taşıyan, "casino" kelimesinden türemiştir. Gazinoların mekanları genellikle Beyoğlu civarındaydı. 20. yüzyılın ilk yarısında, Galata'da açılmış olan "Arkadi Gazinosu" İstanbul'un ilk gazinolarından bir tanesiydi. Ayrıca yine söz konusu dönemlerde açılmış olan, Pangaltı'daki "Dimitri'nin Gazinosu" da eğlence hayatının vazgeçilmez adreslerinden bir tanesiydi. Bu mekanda Cuma ve Pazar günleri ikindiden gece yarısına kadar dönemin ünlü sanatkar simalarından Akripas ile Misak efendiler sahne alırlardı. Yine söz konusu dönemde "Emperyal Bahçesi", "Filip'in Gazinosu", "Fiks Gazinosu", "Alkazar Amerikan Gazinosu", "Fener İskele Gazinosu" da dönemin yeni eğlence merkezlerinden birkaç tanesidir. Gazinolar vesilesiyle; tombala, tango, çarliston, fokstrot gibi eğlence türleri de Osmanlı eğlence literatüründe yerini almıştır.²⁰⁴

Geleneksel dönemde kapalı ve herkesten uzak bir yerde içilen içki de batılılaşma döneminde, kent merkezlerinde açıktan içilebilir hale gelmiş ve eğlence hayatının vazgeçilmezi olarak dönüşen zamanda yerini almıştır.²⁰⁵

Eğlence anlayışında dönüşüm sonrası yeni yapı taşlarından bir tanesi de tiyatrolardır. Söz konusu dönemde Batı türünde ilk tiyatrolara Beyoğlu'nda rastlanmaktadır. Dönüşüm sonrası Beyoğlu'nda "Fransız Tiyatrosu", ve "Naum Tiyatrosu" isimli iki ayrı tiyatro vardır. Hatta Naum Tiyatrosu'ndaki bir oyuna padişah Abdülmecid de katılmıştır. Söz konusu dönemde bu oyunların en sıkı takipçileri batı yanlısı gençlerdir. Tiyatroda oynan oyunun dilini anlamayan gençler için, tiyatronun başında Türkçe özetler dağıtılır, hatta bu metinler kimi zaman gazetelerde de yayınlanırdı. Padişah Abdülmecid bu yeni eğlence türünü yakından takip etmiş ve Dolmabahçe Sarayı'na bir tiyatro salonu dahi yaptırmıştır.²⁰⁶

Tiyatrolarda dönem dönem Türk izleyiciler için çeviri oyunlar oynasa da, ilk sürekli Türkçe oyunlar, İstanbul yakasında, Gedikpaşa'da kurulan "Osmanlı Tiyatrosu" (1868) ile başlar. Güllü Agop yönetimindeki bu tiyatrodaki çeviri ve yerli oyunlar oynanmıştır. Türk tiyatro tarihi için önemli bir yerde bulunan Osmanlı Tiyatrosu'nda ilk defa Türkçe bir oyun yazılmış ve oynanmıştır. Yine söz konusu dönemde; Gedikpaşa

²⁰⁴ Vefa Zat, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, "Gazinolar", Cilt: 3, s.379

²⁰⁵ Zat, a.g.e, "Barlar", Cilt:2, s. 57

²⁰⁶ Cevdet Kudret, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatı", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 2,1. Baskı: İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1985, s. 394

Tiyatrosu, Aziziye Tiyatrosu²⁰⁷, Eğlencehane-i Osmani gibi tiyatrolarla Osmanlı halkı bu yeni eğlence türünü günlük hayata almaya başlamıştır.²⁰⁸

Eğlence kültürüne yeni giren tiyatro çeşitli gazete ve dergilerde sürekli ele alınmış, toplumun da bu yeni eğlence anlayışına sahiplenmesi için çalışılmıştır. Örneğin dönemin ünlü edebiyatçılarından Namık Kemal ve Teodor Kasap tiyatro için:

"... Tiyatro bir eğlencedir. Fakat insan düşüncesinin icat ettiği eğlencelerin hepsine yeğ ve hepsinden yararlıdır... Ahlâkça tiyatronun hizmetini gazetelerden, kitaplardan çok sayarlar. Ben de bu inanıştan yanayım..." (Namık Kemal)

"Tiyatro denilen şey, âdeta bir ahlâk okulu ve oynanılan oyunlar ise ahlâk düzeltmek için verilen derslerdir..." (Teodor Kasap) diyerek tiyatroyu en üstün eğlence türü saymışlardır.²⁰⁹

Yine söz konusu dönemde sinema, opera, gibi yeni eğlence biçimleri de özellikle Osmanlı üst sınıf tabakasının faydalandığı eğlence türleri olmuştur.

3.2.2.4. Giyim – Kuşam - Süslenme Kültüründe Batılılaşma ve Moda

Osmanlı gündelik hayatının dönüşümünün en net gözlemlenebildiği alanlardan bir tanesi, giyim-kuşamdır. Toplumun genelinde bir kıyafet dönüşümü yaşanmıştır ancak bu değişimden en fazla payı kadın kıyafetleri almıştır.

Zihin yapısı ile kıyafet arasındaki karşılıklı etkileşimin sonucu ortaya çıkan kıyafet dönüşümünde, geleneksel dönemde giyilen pek çok kıyafet yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Bunun tohumları çok eski zamanda atılmaya başlanmışsa da en belirgin değişim Tanzimat'la beraber ortaya çıkmıştır.

Osmanlı toplumu Tanzimat'la beraber kendi tarzını kaybetmiş ve bu dönemde Osmanlı kültürü "vericilik"ten çıkarak "alıcı" konumuna gelmiştir. Bu da taklit mekanizmasının devreye girerek yaratıcılık mekanizmasının devreden çıkmasına neden

²⁰⁷ Metin And, "Osmanlı Tiyatrosu", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: 6,s.178-179

²⁰⁸Raşit Çavaşı, "Eğlencehane-i Osmani Kumpanyası", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: 3,s.144

²⁰⁹ Kudret, a.g.m, s. 394

olmuştur. Söz konusu dönemde İstanbul'a gelen Edmond De Amicis gözlemlerinde Osmanlı toplumunun yaşadığı bu bocalamaya şu şekilde yer vermiştir:²¹⁰

"Şimdi bir değişme buhranı içinde bulunan halk fevkalade bir çeşitlilik gösteriyor. İnkılapçıların ilerlemesi, yaşlı Türklerin mukavemeti, iki uç arasında tereddüt eden halk kütlelerinin kararsızlıkları ve uyuşmaları bir kelimeyle eski Türkiye ile yeni Türkiye arasındaki mücadelenin bütün safhaları kıyafetlerin gösterdiği çeşitlilik ile olduğu gibi meydana çıkıyor. Alışkanlıklarından dönmeyen eski Türk hala sarık sarıyor, kaftan giyiyor ve ayağına sarı sahtiyandan yapılmış ananevi çedikleri geçiriyor; daha da sert olanlarının kallavi sarıkları var. Tanzimatçı Türk, çenesine kadar düğmeli uzun siyah bir İstanbullu, koyu renkli sübyeli bir pantolon giyer. Türk kıyafetinden sadece fesi muhafaza etmiştir..... Sarıklı Türk cehennemini üstündeki kıldan ince kılıçtan keskin Sırat Köprüsü'ne hala tam manasıyla inanır, belli saatlerde abdest alır ve güneş batarken evine döner. İstanbullu Türk fotoğrafını çektirir, Fransızca konuşur ve akşamı tiyatrodan geçirir..... Sadece kadınlar eski yaşmağı ve hatlarını gizleyen feraceyi muhafaza ediyorlar; gelgelelim yaşamak tüylü bir hotozu gösterecek kadar şeffaflaşmış ve ferace ekseriya Paris modasına göre dikilmiş bir elbisenin üzerine giyilmiştir. Her sene binlerce kaftan kaybolmakta ve binlerce İstanbullu ortaya çıkmaktadır. Her gün eski bir Türk ölmekte ve Tanzimatçı bir Türk doğmaktadır."

3.2.2.4.1. Kıyafet Dönüşümünün Öncüleri

Kadın giyiminin değişmesinde saray ve çevresinin alafranga hayata verdiği değer önemli bir rol oynamıştır. Önceden bir mücevherde gizli olan statü artık batıya daha çok benzeyen kıyafetlerde gizli olmaya başlamıştır ve bu değişimin öncüsü saray çevresi ve paşa aileleridir. Bu dönemde güzel kadının da tarifi değişmiş ve yıllarca güzellik ölçüsü olarak kabul edilen özellikler küçümsenerek güzelliğin yalnızca batıdan gelebilecek bir özellik olduğu kabulü zihinlere yerleşmiştir.²¹¹

Sultan Abdülmecid döneminde batılılaşma bir devlet politikası halinde uygulanmıştır. Bu durumu padişahın özel hekimliğini yapan Avusturyalı Spitzer'in anlattıklarından izlemek mümkündür. Spitzer bir gün padişahın odasına girdiğinde

²¹⁰ Fatma Barbarasoğlu, **Moda ve Zihniyet**,1. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık, 2017, s. 97,110

²¹¹ Barbarasoğlu, **a.g.e.**, s.112

masada Fransız Illustration isimli derginin açık olduğunu görür. Padişah bu dergi hakkında şunları söyler:

"Bunlar içinde beni en çok ilgilendiren Avrupalı kadınların kıyafetleridir. Bunları pek cazibedar buluyorum. Benim kadınlarıminkine daha ziyade tercih ediyorum."

Osmanlı toplumunda kadın kıyafetlerindeki dönüşümün saraydan başladığını gösteren bir diğer önemli gösterge de Topkapı Sarayı'ndaki terzi defterleridir. Saray erkânına dikilen elbiselerin kayıtlarının tutulduğu bu söz konusu defterlerde siparişlerde "salta" ve "Avrupa hırkası" gibi terimler geçmektedir. Salta; çocukluğu sarayda geçmiş Leyla Saz'a göre "ipekli kumaş üzerine etrafı sırma ile işlenmiş geniş hırka", Avrupa hırkası ise; "beden ve kolları dar, göğüsleri pek az açık, belden bir karış aşağı kadar etekli kenarları süslü bir hırka"dır.²¹²

Abdülaziz dönemi Osmanlı saray kadınlarının kıyafetlerinin tam anlamıyla batıya döndüğü bir dönemdir. Söz konusu yıllarda Galler Prens ve Prensesi onuruna verilen bir resepsiyonda Padişahın eşinin prensesler gibi giyindiği nakledir. Bu davetler saray kadınlarının batılı hemcinslerinin ne giydiğini görmeleri konusunda bir vesile olmuş, özellikle İmparatoriçe Eugénie'nin saray ziyaretinden sonra, Avrupa'dan ithal edilen kumaşlarla Avrupa modellerini diktirmek moda olmuştur.²¹³ Abdülmecid ayrıca bir sünnet düğününde haremdeki kadınlara korse giymelerini de emretmiştir.²¹⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nda moda, teknik üstünlükten önce topluma yerleşerek toplumun kendi tarzını her alanda kaybetmesine neden olmuştur. Modanın bu denli rağbet görmesinde gösteriş zihniyetinin topluma yerleşmesi de önemli olmuştur. Kırım Harbi'nden sonra lükse yönelik eşyaların tüketilmesinde bir artış göze çarpar. Bunda aşar vergisinin bol kazançları ile zenginleşen paşaların serbestçe harcama yapmaları etkili olur. Bununla beraber Türk kökenli Mısır paşalarının da İstanbul'a gelmesi ve aileleri ile birlikte yoğun bir harcama içine girmeleri de lüks tüketimin ve moda için yapılan harcamaların önünü açmıştır.²¹⁵

²¹² Hülya Tezcan, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yüzyılında Kadın Kıyafetlerinde Batılılaşma", Sanat Dünyamız, Sayı: 37, Temmuz 1988, s. 48-49

²¹³ Tezcan, a.g.m, s. 49

²¹⁴ Yüksel Şahin, 1920-1930 Yılları Arasında Türkiye'de Kadın Silüetinde Moda Anlayışı ve Değişimler, 1. Baskı, İzmir: İzmir Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınları, 2006, s. 65

²¹⁵ Barbarosoğlu, s. 113

II. Abdülhamid döneminde de modanın önce sarayda takip edilme geleneği devam eder. Bunu II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Sultan'ın şu sözlerinden çıkarmak mümkündür:²¹⁶

"Nasıl olurdu bilmem, ölçülerimizi dahi almadan Paris'ten gelen elbiseler bize tam gelirdi. Babamın fantezi yeleklerini, bütün gömlek ve çamaşırlarını Paris elçisi Münir Paşa yaptırıp gönderirdi. Avrupa'dan gelen bu çamaşır ve yeleklerden pek genç işi bulduklarını oğullarına hediye ederdi."

Osmanlı toplumunda modanın yayılmaya başlamasında dünyada giysi üretiminde yaşanan teknolojik gelişmelerin de etkisi büyük olmuştur. Önceden yalnızca maharetli eller tarafından uzun müddette dikilen giysiler seri halde üretilmeye başlandı. Moda basını da seti üretime uygun bir işlev üstlenerek *houte couture*'nin tahtını sallayarak, modanın artık yalnızca elit bir kesim için geçerli olmadığı algısını yaydı.²¹⁷

Bu dönemde Avrupa'da eğitim almış Osmanlı aileleri Avrupalı arkadaşlarını evlerine davet etmek için adeta yarışmakta, Avrupalılar da Harem ziyareti yapmak için akın akın İstanbul'a gelir. Bu ev ziyaretleri üst sınıfa mensup Osmanlı ailelerinin Avrupa modasını yakından takip etmelerine vesile olur. Ayrıca dönemin moda severleri bunun haricinde birkaç yolla daha modayı takip ederler. Durumu iyi olanlar bizzat kendileri Paris'e giderek dönemin moda elbiselerini temin ediyor ya da orada oturan akrabaları vesilesiyle bu kıyafetleri alıyorlardı. Bu kıyafetleri daha ucuza temin etmenin yolu ise Avrupalı mağazalardan "pret a porter" (giyilmeye hazır) kıyafet olarak bunları kendi bedenine uyarlatmaktı. Bu mağazalarda kıyafetin tamamlayıcısı olan şemsiye, çanta, eldiven çorap gibi aksesuarlar da bulunuyordu. Bu yönleme de gücü yetmeyenler, dergiler vesilesiyle kendilerine ulaşan modelleri gayrimüslim terzilere diktiriyorlardı.²¹⁸

Osmanlı kadınları, kıyafetlerinde II. Meşrutiyet ile başlattıkları büyük değişimi İmparatorluğun son yıllarına kadar artırarak sürdürdüler. Mütareke yılları da Osmanlı kadın giyim kuşamının büyük değişim yaşadığı yıllardı. Savaş yıllarında çalışmak ve ev dışına daha fazla çıkmak zorunluluğu da kadının kıyafetinde mecburi bir değişimi getirmişti. Buna göre daha rahat hareket edilebilen kıyafetler ve vücuda ağırlık yapmayan kısa ince dış kıyafetler tercih edilmeye başlanmıştı. Kadın kıyafetindeki bu dönüşüm kamu otoritelerinin de ana konusu olmuş ve bu konuda irade-i seniyyeler dahi çıkartılmıştı.

²¹⁶ Özer, a.g.e.,s.45

²¹⁷ Fred Davis, **Moda, Kültür ve Kimlik**, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 156

²¹⁸ Şahin, a.g.e., s.70-81

Çalışan kadınların iş saatleri boyunca peçe takmamaları mazur görülüyor ancak iş çıkışlarında mutlaka peçe takmaları salık veriliyordu. Hatta kadınların etek boylarını uzatmaları, korse takmamaları ve çarşaflarını kalınlaştırmalarını isteyen ilanlar duvarlara yapıştırılmıştı.²¹⁹

II. Meşrutiyet'le çok gündeme gelen ve takip eden savaş yıllarında kadınların sosyal hayatta daha aktif bir şekilde yer almaya başlaması durumu, kadının kıyafetinin erkeğe daha çok benzemesine de neden olmuştur. Erkeğe özgü pek çok kıyafet, kadına ait birkaç aksesuarla kadının dünyasında da yer almaya başlamıştır. Buna pantolon ve pijama örnek olarak verilebilir. Dönemin moda dergilerinde pijama reklamları yapılıyor ve hatta bu moda dayatılıyordu. İmparatorluğun son yıllarında okuyucu ile buluşan Firuze isimli moda dergisinde pijama için: "*Pijamayı sevmeseniz bile madem ki modadır, giymeye mecbursunuz*" ifadesi yer alıyor ve bu moda zorla Osmanlı kadınının dünyasına yerleştirilmeye çalışılıyordu.²²⁰

3.2.2.4.2. Batılılaşma Sonrası Yeni Güzellik Anlayışı ve Kıyafetler

Modanın etkisiyle geleneksel giyime uyarlanmaya çalışanlar önceleri sadece aksesuar niteliğindedir. Eteklerde kolların kenarında derin yırtmaçlar, derin dekolteyi entariler, iç gömlek giyme alışkanlığının bırakılması, dış giyimde feracelerin yakasının uzaması hep bu döneme özgüdür.²²¹

II. Meşrutiyet döneminde başlayan sosyal hareketlilik bireyselleşmeyi gündeme getirmiş ferace ve yaşmak gibi tesettür öğeleri giderek bir süs ve moda malzemesi haline gelmiştir.²²²

Moda ile beraber güzelin de tanımı değişmiştir. Buna göre 'güzel' artık modaya uyandır ki bu da 'batıya benzeyen' anlamını taşımaktadır. Söz konusu dönemlerde çeşitli romanlarda da Türk kadınının fiziksel özelliklerini betimleyen metinlerin kaybolduğu gözlemlenmektedir. Eskiden Osmanlı kadınının güzelliği, yüzünün beyazlığına ve buna tamamen zıt olan kara kaşına kara gözüne bağlıdır. Yüzün beyazlığı "Düzgün" adı verilen bir madde ile sağlanmaktadır, kaşlara rastık gözlere ise sürme sürülmektedir. Abdülhamid devrinde düzgün gençler arasında kullanılmamaya başlar bunun nedeni ise pudranın

²¹⁹ Elif Mahir Metinsoy, **Mütareke Dönemi İstanbul'unda Moda ve Kadın, 1918-1923**, 1. Baskı, İstanbul: Libra Kitapçılık, 2014, s. 99-100

²²⁰ Metinsoy, **a.g.e.**, s. 103

²²¹ Şahin, **a.g.e.**, s. 68

²²² Çakır, **a.g.e.**, s. 249

yayılmasıdır. Pudranın yayılmasında ise dönemin yaşam tarzı sunan gazeteleri etkili olmuştur. Abdülaziz devrinde rağbet gören rastık, söz konusu dönemlerde kenar mahallelerin süsü olmuş, süs malzemelerinde krem ve pudralar, allıklar Beyoğlu mağazalarının vitrinlerini süslemeye başlamıştır. Bu dönemde esmerlik ve buğday tenlilik revaç görmeye başlamaktadır.²²³

19. yüzyılın ikinci yarısında kadının dış mekânda giydiği feraceler etekleri yuvarlak kesimli ve düğmeli bir hal almıştır. Feraceden çarşafa geçişte ise Avrupa'dan getirilen geniş kabarık kollu elbiselerin üzerine feracelerin olmayışıdır. Bu geniş elbiselerin üzerine ancak çarşaf olmaktadır ve bu dönemde dış kıyafette çarşafa geçişte önemli bir etkidir. Feracenin yerine çarşafa geçilmesi toplumsal tepkilere yol açmış, polisler çarşafli kadınlara izin vermemesi yönünde bir talimat çıkarılmıştır. Ancak bu uygulama modanın karşısında tutunamamış, yaşmak ve ferace tarihe karışırken; çarşaf da zamanla değiştirilecek olan şekliyle kadın kıyafetleri arasında yerini almıştır.²²⁴

Meşrutiyet'in ilanı kadın kıyafetlerinde o zamanlar içten içe hazırlanan hareketlerin hayata geçmesi için vesile olmuştur. Çarşaf bu dönemde etek ve pelerin olarak ikiye ayrılmış ve kadının vücut güzelliği ön plana çıkmıştır. Çarşaftaki bu değişim zamanla çarşafın boyunun kısılması ve çıplak kolların da uzun bir eldivenle örtülmesini beraberinde getirmiştir. Etekleri zamanla kısalan çarşafa "tango çarşaf" denmeye başlanmış, bu sırada peçe de yüzü tamamen gösterecek kadar incelmıştır. İlk mahiyetinden tamamen uzaklaşan çarşaf mütareke yıllarında tayyör üzerine konulan bir pelerin ve yüzü örten bir tül den ibaret kalmıştır.²²⁵

Çarşafın giyildiği yıllarda söz konusu giysi; ekonomik seviyeye göre tafta, saten, lahuraki, şayak, alpak, krep, döşin, ipekli, yünlü ve pamuklu kumaşlardan yapılmaktaydı. Ağırbaşlı hanımlar; siyah, lacivert, mor, güvez, nefti, biraz daha genç olan kadınlar; aksonya mavisini, turkuaz, tirşeyi, camgöbeği, erguvan, leylak ve yavruağzı gibi renkleri tercih etmekteydiler. Çarşafın üst parçası ilk yıllarda parmak uçlarındayken, ilerleyen zamanlarda bele ve hatta dirsek uçlarına kadar kısalmıştır. Bu dönemlerde ortaya çıkan kollar uzun eldivenlerle örtülmeye başlanmış, eteklikler ise önceleri oldukça genişken sonraları kloş etek modası çıkmış, daha sonra kloşlar yarım daire şeklini almış ve çarşaf

²²³ Barbarasoğlu, a.g.e., s.122- 123

²²⁴ Özer, a.g.e., s. 342-343

²²⁵ Muhaddere Taşçıoğlu, **Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri**, 1. Baskı, Ankara: Akın Matbaası, 1958, s. 53

etekleri de diz altına kadar kısalmıştır. Böylece tango çarşaf denen bir moda çıkmış ve bu çarşafalarda da özellikle kayısı sarısı renk moda olmuştur. Hatta İstanbul kantolarında: "Yandan yırtma çarşaf, görünüyor tango çoraplar" diye nakaratlar söylenmeye başlanmıştır. Tango çarşaf çorap modasının da hareketlenmesine neden olmuş ve ipekli çoraplar kadınların vazgeçilmezleri arasında yer almaya başlamıştır. İpek çorabın moda olmasına vesile olan ilk kişi ise, Pera'nın en zengin Rum ailelerinden birine mensup olan Madam Siniossoglan'dır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında ise çorapsız dolaşmak moda olur.

Avrupa'da kışın giyilmesi moda olan kürk İstanbul hanımları arasında da moda olur. Modayı yakından takip eden kadınlar peçelerini örtmezler, yanlarında taşıdıkları rengârenk şemsiyeleri ile yüzlerini gizlerler.²²⁶

Çarşaf dönüştürme Fransız modacılarından Fath ve Nina Ricci pelerini esas alarak hazırlanan çarşaflarla sağlanmıştır. Ayrıca çarşaf modasından sonra kadınlar Boğaziçi'nde, kırlarda, bahçelerde çarşafı gezmek yerine, hafif yeldirme denen üst giyimleri tercih etmeye başlamışlardır. Yeldirmeler yandan cepli, önden bele kadar düğmeli uzun sokak giysileridir.²²⁷

Osmanlı kadınının koku anlayışı da söz konusu dönemde modaya ayak uyduran bir başka başlıktı. Buna göre "en ma'ruf ve makbul itriyat ve lavantalar, Fransa'da imal edilenler ve İngilizlerin kullandığı Atkinson kolonyaları"ydı.²²⁸

Günümüzde moda olan kestane saç rengi Osmanlı İmparatorluğu'nun son birkaç yılında kadınların rağbet gösterdiği saç renklerinden bir tanesiydi. Saça "maun rengini vermek için, miktarı kâfi kireç suyu alınarak kına tozu ile karıştırılarak bir hamur yapılmalı ve başa konularak bir gece bekletilmeli"dir. "Bu karışımla saçlara güzel koyu bir kestane renk vermek mümkündür."²²⁹

İstanbul'da kadınların baş bağlama şekilleri savaş yıllarında çok değişmiş ve yalnızca başa geriden bağlanan bir bone halini almıştır. Bu baş bağlama modası İstanbul'a gelen Beyaz Ruslar vesilesi ile olmuştur. Ülkelerindeki ihtilal sonrası Türkiye'ye göç eden binlerce Beyaz Rus, İstanbul'da kötü şartlar altında yaşamış olan Rus'ların saçları bitlenir ve saçlarını kökünden kazırlar. Kazıdıktan sonra da buldukları ipek

²²⁶ Özer, a.g.e., s. 345-346

²²⁷ Melek Sevüktekin Apak, Filiz Onat Gündüz, Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, 1. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 56

²²⁸ Bahri, a.g.e., s. 46

²²⁹ Avanzade M. Süleyman, **Kadın Saçları**, İstanbul 1919, s. 19

kumaşları türban gibi zarif bir şekilde başlarına arkadan sararak kendilerini güzelleştirirler. Saçları uzayana kadar bu şekilde dolaşan Rus kadınlar İstanbul'da da yeni bir baş bağlama modasının fitilini ateşlerler. Pera civarında gazinolarda çalışan bu Rus'ların baş bağlama biçimi kısa zamanda "Rus başı" adı ile Osmanlı kadınları arasında yayılır. Osmanlı kadınları bu baş bağlama biçimi için ren renk şifon, krep, ipek kumaşları kare şeklinde kesip, kenarlarını kıvrıp, ucuna da iğne oyası yaparak başlarına örterler. Bu eşarbin bir ucu arkaya iki ucu da göğse kadar inmektedir. Öne düşen iki uç başın arkasından dolandırılıp, alın üzerinden çapraz olarak arkaya bağlanmaktadır. İsteyen bu bağlama biçimini alnına düşen bir kakül ile süslemektedir. Beyaz Ruslar yalnızca baş bağlama modasını değil vücut ve cilt bakım modasını da Osmanlı kadınının dünyasına yerleştirmiştir. Ruslar arasında Florya plajında güneşlenmek modadır ve Anna Paglova adında bir Rus mülteci cilt bakım yöntemlerinden peelingi bularak Osmanlı kadınları ile tanıştırmıştır. Ayrıca dantelli ipek mendillere parfüm damlatma modası da Rus mültecilerin Osmanlı kadınlarına bıraktığı miraslardandır.²³⁰

Son yıllarda saç modasında da önemli değişiklikler olmuş ve Osmanlı kadını saçlarını artık erkek modeli kestirmeye başlamıştı. Avrupa'daki saç modelinin bir taklidi olan bu saçlara 'Bob' tarzı deniliyor²³¹ ve saçlarını kısa görmek isteyen ama kestirmeye cesareti olmayanlar için de çeşitli yöntemler sunuluyordu.²³²

Korse Osmanlı İmparatorluğu'nun son birkaç yılında gözden düşene dek, Osmanlı kadınının modayı takip etmesinde önemli bir aksesuar olmuştur. Alafranga elbiseleri giyebilmek için öncelikle alafranga bir kalıba girmek gerekiyordu ki, bu da yapısal olarak balık etli olan Osmanlı kadınının korse giyinmesi demektir. Korse zamanın kıyafetlerinin içinde olmazsa olmaz bir parça olarak genç kızlar tarafından o kadar çok kullanılıyordu ki; korsenin zararları hakkında çeşitli makaleler yayınlanmaya başlamıştı. Kadınlık Dergisi'nde 1914 yılında bir makale kaleme alan Advıye Sıtkı, bu konuda şu örnekleme bulunmaktaydı:

Bugün modaperestlik saikasıyla şıklık uğrunda kadınlık bir sürü iskeletten ibaret kalmış! Pek çok genç çehreler müşahede ediliyor ki: hazan çiçekleri gibi solmuş sararmış. Bunların sararmasında solmasında modanın tesir-i küllisi olduğunu kim inkâr edebilir? Bu genç ve bedbaht kurbanların büyük bir kısmı, sıhhat-i beşeri, asayiş-i bedeni ihlal ve

²³⁰ Şahin a.g.e., s. 100-102

²³¹ Metinsoy, a.g.e., s. 104

²³² Bkz. Süs, 14 Haziran 1924, s.5

*vücutu tazyik eden ve nihayet insanı zorla veremin pençe-i mahvına düşüren moda muvafık, fakat hıfzıssıhhaya mugayir bulunan o birtakım ince, dar ve şık esvaplar, falanlar yüzünden gitmiştir ve gitmektedir.*²³³

İmparatorluğun son birkaç yılında ise korse önemini yitirmeye başladı. Kadınların kum saati figürü artık rağbet görmemeye başladı, ince görünüm fiziksel egzersizlerle sağlanmaya başlandı. Korse satışları üçte iki oranında düştü ve jartiyer kullanımı arttı.²³⁴

Söz konusu dönemde giyim kuşamın ne kadar değiştiğini Beyoğlu'nda bulunan dükkânlardan da gözlemek mümkündür. 1912 Beyoğlu'sunun sokak isimlerine bakıldığında giyim, kuşam ve süslenme ile ilgili pek çok meslek grubuna ayrılmış sokaklar bulunmaktadır. Buna göre; moda evi, terzi, korseci, şapka tamircisi, aksesuarci, şeritçi, kürkçü, çizmecici, kuaför gibi dükkanlar dikkat çekmektedir.²³⁵

3.2.2.4.3. Kıyafetlerdeki Batılılaşma İçin Dönem Eleştirileri

Kıyafetlerdeki batıya özentisi bazı kesimlerce eleştiri konusu olmuş ve bu gidişatın değişmesi için çeşitli öneriler gündeme gelmiştir ki bunlardan biri "Kadınlar Dünyası" dergisi tarafından dile getirilen 'milli moda' anlayışı projesidir. Buna göre 'bir dernek kurulması, tarihçilerden Türk kadınının kıyafeti hakkında bilgi alınması, modelistlerin de bu bilgilerden yeni modeller çıkarması' öngörülmüştü. Milli kıyafette semtten semte görülen farklılıklar ortadan kaldırılacaktı.²³⁶

Sürekli değişen dış kıyafetlerin hem aileye külfet vererek karı koca arasını açtığı hem de ülke ekonomisini olumsuz etkilediği düşünülüyor ve "*Süs de ifrat hangi millette görülmüş ise o millet fakr-u zarurete düşar olmuştur*" deniliyordu.²³⁷

Avrupa tarzı kıyafetleri çok kullanmak, yerli kumaş yerine Avrupa'dan ithal kumaş kullanmak da eleştiri konusu olmuş ve şu eleştiriler yapılmıştır: "*Artık eşarpları, manşonları ve saireleri Avrupa'nın bize gülen yüzüne atalım. Bizi hafif ve hakir gören gözlerine sokalım ve onlara haykırarak diyelim ki, bizim de aklımız, fikrimiz var. Biz de*

²³³ Güldane Çolak, "Meşrutiyet Kadınına 'Musallat' Olan Moda Belası", Kültür Dergisi, Sayı 16, Güz 2009, s. 81

²³⁴ Hüsnüye Altınay, Halime Yüceer, **Moda ve Tarihi**, 1. Baskı, Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1992, s. 102-103

²³⁵ Şahin, a.g.e., s. 84

²³⁶ Belkıs Şevket, "Kıyafet-i Millimizi Nasıl Düzeltmeli", Kadınlar Dünyası, 25 Mayıs 1329(1913), Sayı: 52, s. 4

²³⁷ Sıdıka Ali Rıza, "Evrak-ı Varide: Ben de Aynı Fikirdeyim" Kadınlar Dünyası 27 Nisan 1329(1913), Sayı: 24, s. 3

çalışmasını biliriz. Biz kendi kendimizi yaşatacağız. Sizin bizi zehirleyen, bizi mahkûm eden her şeyinizi size iade ediyoruz."²³⁸

Osmanlı kadınlarının modaya olan düşkünlüğünü eleştirenlerden bir tanesi de muhafazakâr kimliği ile tanınan Fatma Aliye idi. Aliye kadınların modaya uymasının tesettür anlayışını zedelemesine karşıydı.

*"Şer'an kadınların yüzleri namahrem olmayıp ancak saçlarını setretmek vacip iken bir takım hanımlarımızda icab-ı şerinin aksine olarak yüzlerini örtüp saçlarını açıyorlar. Elhasıl bizim ortamız yok. Ne tarafa gideceğimizi şaşırılmış gibiyiz."*²³⁹

Batı tarzı giyim ve modaya karşı olanlar bunun en başta dini nedenlerle uygun olmadığını ifade ederken, bu duruma daha sonra ülke ekonomisine zarar verdiği gerekçesi ile karşı çıkmışlardır. Çünkü modaya uymak için Avrupa'dan hazır kıyafet ve kumaş ithal edilmektedir.²⁴⁰

Kadınların moda tutkusunu eleştiren yazarlardan bir tanesi de İbnül Hakkı Mehmet Tahir'di. Tahir bu durumu II. Meşrutiyet Hanımları isimli kitabında şu şekilde dile getirmekteydi:²⁴¹

"Ah bu hanımlarda vatan uğruna fedayı can etmek yanıp yakılmak şöyle dursun ona biraz samimi izharı muhabbet etmek, o muhterem yurdun neresinde dünyanın nesrinde olduğunu, bizim onun nasıl ve ne vakit temellük ettiğimizi bilmek arzusunu izhar edenler bile yok. (Memleketimizde bulunan ecnebler eski Türklerle aramızda büyük farklar buluyorlar)... Evvelki kadınlarımızın göğüslerini doldurup kabartan ihtisasatı aliye yerine şimdi dantele ve kurdele, envai kumaş dar etek gibi moda muhabbetleri geldiğini, hanımlarımızın bunlarla uğraşmaktan vatanı düşünmeye vakitleri kalmadığını anlıyorlar.

Hanımlarımız arasında bir moda dağdağasıdır gidiyor. Serveti olanlar, yahut zevci zengin bulunanlar; beş, on, yirmi, yüz lira demiyorlar. Moda uğrunda feda edip duruyorlar...Vatana ve vatan ile beraber kendilerine felaket ve sefahat girdapları hazırlamalarının sebebi hep kibar ve zengin hanımlardır. Hemen alafrangalık uğrunda feda ediyorlar. Frenkler de bizim hanımlarımızın şu merakını anlamışlar ve artık Avrupa'nın en adi, en müptezel kadınlarının kullandıkları alet ve edavat safahatını buraya dökmeye başlamışlardır. Ta devri Sultan Mahmut II.'den beri kala kala ortada bir çarşaf

²³⁸ Pakize Sadri, "Tesettür-i Nisvan", Kadınlar Dünyası, 21 Haziran 1329 (1913), Sayı: 79, s. 3

²³⁹ Aliye, a.g.e., s.10

²⁴⁰ Özer, a.g.e., s. 336

²⁴¹ İbnül Hakkı Mehmet Tahir, **Meşrutiyet Hanımları**, İstanbul 1330,(1914) s. 7-13

kalmış ise de, o da yine buradaki Frenk terzilerinin elinde modalara tabi ola ola alafranga bir libas haline gelmiş, bin türlü çeşitlere girmiş..... Avrupa'dan yeni gelen bir modayı buradaki terzi en evvel zengin yahut kibar bir hanıma arz ediyor. Paris'in son modası böyleymiş...Zengin hanım kendisi o yeni moda elbiseyi giymekte geç kaldığından dolayı teessüf ediyor ve hemen terzi madamına yahut matmazeline ısmarlıyor...Derken bu moda hemen beş on gün içinde; konaklarda, yalılarda, köşklere nam alıyor. Hiçbir hanımın elbiseye ihtiyacı yok iken mahza modanın hatırı için yeniden esvap ısmarlıyor. Orta halliler de buna özeniyorlar. Onlardan da fukara takımı görüyor. O zavallıların canı yok mu? Onlar da basmadan olsun modadan esvap yapmaya kalkışıyorlar. Binaenaleyh Avrupa'da adı bir mağazada şöyle üfürükten savrulan bir iki biçim burada umum hanımların bilalüzum elbiselerinin değişmelerine kılıklarının ve kılıklarıyla beraber ahlaklarının tebdiline ve ahlaklarıyla beraber servetlerinin de bir kat daha tenziline sebep oluyor. Frenkler de bu cahil, bu abdal hanımların paralarını aldıktan sonra kendilerine bakarak gülüyorlar. İşte zengin İslam hanımlarının yani Meşrutiyet hanımlarının vatana ettikleri hizmet!... Beyoğlu'nda bir ecnebi mağazasına avucu içine sıkılınca bir cüz tanesi kadar yuvarlak olan ince bulüzlüğe beş lira verdiğini bu para ile memleketimizi gasp etmeye çalışan ecnebilerin fabrikalarından birini bir kat daha zenginleştirdiğini...Elinde parası olan hanımlar Beyoğlu'na yahut yeni türeme ecnebi taklidi olan İstanbul mağazalarına şitap ediyorlar. Hep birbirinin kıyafetine, süsüne atf-ı nigah ederek tenkidata girişiyorlar. Bunların birkaç kelime Fransızca öğrenmiş olanlarına ne diyeyim...Validelerimiz adat-ı milliyemize tab'an sokağa çıktıkları zaman cidden mesut olurlar, çarşaflarının, feracelerinin üstünde hiçbir nişaneyi ziyet bulundurmazlardı. Babamız akşamları yorgun, argın evlerine geldikleri zaman onları hemcinsimizden olmayan hizmetçiler istikbal etmezdi. O zaman dahi kadınların hakkı olan süs vardı. Fakat bu süsleri her kadın kendi evinde, kendi elceğizi ile vücuda getirirdi. Memleketimizin her tarafında ekseri hanelerde el ile işler, kumaş tezgahları vardı.....” Osmanlı Kadınları arasında modanın bu denli yayılmasını Fatma Aliye hatıralarında şu şekilde anlatmaktadır:

"S. Hanım'ın o sabahki tasası büyüktü. Geçen yaz bir düğün için otuz beş liraya bir elbise yaptırmıştı fakat düğün kışa ertelendiği için tekrar bir kışlık diktirmek zorunda kalmıştı. Şimdi kendisinin davet edileceği başka bir düğüne elbise gerekiyormuş. Hiç giymemiş olduğu geçen seneki elbiseyi bu düğünde giymeyi arzu ediyorsa da ne yapsın modası geçmiş. Şimdi başka kumaş almaktansa, çok arzuladığı halde giyemediği o elbiseyi şimdiki modaya uydurmak istiyordu. Ama ne yazık ki, elbise geçen seneki moda

üzere tül ile dikilmişti. Şimdi ise moda harçmış. Arşınına üç lira verdiği tülü bir kere bile arzusunu almaksızın çıkarıp atmak gücüne gidiyordu.

Yerli malı ile önyargılar da şu şekilde eleştirilmekteydi:²⁴²

".....Ben de ona şaşırıyorum dedim ya. Hem yalnız ben değil hatta Avrupalılar bile buna şaşırıyorlar. Bizim kumaşların kabahati dayanıklı ve ucuz olması mıdır? Arşınına iki liraya simli Avrupa kumaşını alıyoruz da Halep, Şam, Bağdat veya Diyarbakır veyahut Harput'un has gümüş telli kumaşlarını arşını en fazla kırk, elli kuruşa olduğu için mi beğenmiyoruz. Kumaşın kendi malımızdan olması alafranga dikilmesine mani olmaz.... Avrupa kumaşlarına gösterdiğimiz rağbetin yarısını kendi ürettiğimize gösterdik de onlar ürünlerini geliştirmediler mi? Üretilen mal satılmalı ki başka örneği çıkarılsın. Avrupa'ya mal ismarlamaya üşenmiyoruz. Memleketimizden birine istediğimiz örnekte bir şey ismarladık mı ki, onlar yapmadılar diyelim?"

Saray çevresiyle arası iyi olan şair Leyla Saz, anılarında Osmanlı kadınlarının yabancı modacılar olan ilgisini şu şekilde anlatmaktadır:²⁴³

"Avrupa malları çok ilgi görüyor, bazı yerli terziler isimlerinin önüne 'matmazel' sanı ekleyerek kendilerini Avrupalı gibi göstermeye çalışıyor. Moda ve terziye diktirmek illeti kendi elleriyle dikip giyinen küçük evler halkına da sirayet etti."

3.2.2.4.4. Moda Algısının Oluşmasında Gazetelerin ve Kitapların Rolü

Osmanlı toplumunda moda algısının oluşmasında dönemin gazete ve dergileri de büyük bir 'hizmet' gerçekleştirmişlerdi. Moda dergileri ve köşe yazıları toplumun önce varlıklı kesimini değiştirmeye başlamış, gazetelerde saç ve cilt bakımı makaleleri, kozmetik ürünlerinin reklamlarıyla özellikle kadın yeni bir dönüşüme hazır hale getirilmiştir. Bu değişikliğe henüz hazır olmayan kadınlar önce şaşırılmış ve ahlaki yapının bozulduğunu dile getirmişti. Meşrutiyet dergilerinin sayfalarında yer alan pantolonlu kadın resimleri karşısında, "Kadınlar bundan böyle pantolon giyeceklermiş"²⁴⁴ diyerek bir hafife alma da söz konusuydu. Hızlı değişimle çarşafli kadınlar jimnastik yapmaya başlarken, Sanayi Nefise Mektebi'nin kız öğrencileri bellerine peştamal bağlamış çıplak Yunan heykellerini model olarak kullanmaktaydı.²⁴⁵

²⁴² Aliye, a.g.e.,s. 177-186

²⁴³ Şahin, a.g.e., s.84- 85

²⁴⁴ Hayal, 25 Şubat, 1326, (1910)s. 4

²⁴⁵ Özer, a.g.e., s. 49

Moda dergileri kadının kıyafet konusundaki tercihlerini sürekli yönlendirmekteydi. Tezimde inceleyeceğim Mehasin dergisi çıkış amacını şu şekilde okuyucuya duyurmuştu:²⁴⁶

"Mükemmel bir moda gazetesi olacaktır. Her nüshada Avrupa'nın en meşhur moda gazetelerinden on parçayı müteceviz resimle iç çamaşırlarından en mutantan bir kostüme kadar resimleri arz olunacaktır."

Kadın dergileri Osmanlı kadınının her ne şartta olursa olsun modadan vazgeçmemesini istiyordu. Bu şekilde kadın adeta moda mecbur bırakılıyordu. Dönemin meşhur moda/magazin/yaşam tarzı gazetelerinden olan Süs'de "Masrafsız Şıklık Nasıl Olunur" diye bir makale yayınlanmış ve kadınların basit tedbirlerle her şartta moda uyabilecekleri salık verilmiştir. Zarif bir kadın önceki sezona ait bir elbiseyi terziye verip moda uygun hale getirebilir ve kıyafetini tamamlayan aksesuarlarla şık olabilirlerdi. Ancak bakımlı bir kadın en çok çoraplarına önem vermeliydi.²⁴⁷

Söz konusu dergide ayakkabıların da kadınların modayı takip etmesi için önemli bir parça olduğuna dair yazılar yayınlanıyordu. Dergide yer alan bir makalede şu ifadelerle kadının ayakkabı modasını takip etmesi salık veriliyordu:²⁴⁸

"Ta en eski zamanlardan beri kundura zarif kadınların hayatında pek mühim bir mevki almıştır; çünkü ayak en çok nazar-ı dikkati celb eden bir noktası olduğu gibi güzel kadınların en güzel kısm-ı vücutlarıdır."

Kadınların renk ve desen tercihleri de söz konusu dönemde dile farlı mecralarda dile getirilerek kadın yönlendirilmekteydi. 1919 yılında H. Bahri tarafından kaleme alınan "Kadınlara Mahsus Pembe Kitap"ta bu tercihin ayrıntıları şu şekilde anlatılmıştı:²⁴⁹

"Sahibe-i hüsn-ü tabiat bir kadın levnine ve sinine göre elbise iksa etmelidir. Ağır kumaşlı elbise üzerine büyük kurdele ve büyük çiçekler vaz' etmek zerafetsizliktir. Sarışın kadınlara koyu mavi renkte kumaşlar pek yaraşır. Yeşil ve kırmızı renkler de muvafıktır. Bunlar açık mavi ve sarı renklere ictinab etmelidir. Beyaz ve berrak çehrelere, siyah ve lacivert ve alelumum koyu renkler yakışır. Hafif esmerlere kırmızıya meyyal renkler pek muvafık olup, hüsn-ü melahatlerini tezyid eyler. Esmer kadınlara alelumum açık renkler şayan-ı tavsiyedir."

²⁴⁶ Mehasin, 1 Eylül 1324 (1908)

²⁴⁷ Süs, "Masrafsız Şıklık Nasıl Olunur?" Sayı: 15, 23 Eylül 1923, s. 4

²⁴⁸ Süs, "Hanım İskarpinleri", Sayı: 10, 17 Ağustos 1923, s. 4

²⁴⁹ H. Bahri, Kadınlara Mahsus Pembe Kitap, "Levne Göre Libas", İstanbul 1919, s. 48

3.2.2.5. Yeme-İçme Kültüründe Batılılaşma

Yeme-içme kültürü de Osmanlı gündelik hayatının dönüşümünde, yeniliklerin çok net hissedildiği bir alandır. Hem yemek çeşitlerinde, hem sofrada kullanılan gereçlerde, hem yemek zamanlarında, hem de sofrada adabında önemli değişiklikler göze çarpmaktadır.

Yeme-içme kültüründeki dönüşüm ilk olarak kendini yemek çeşitlerinde göstermeye başlamıştır. Söz konusu döneme kadar Osmanlı kadını için yemek yapmak adeta bir 'meleke'ydi. Yemek yapabilmek ya da yeni tarifler öğrenmek için herhangi bir kaynağa ihtiyaç duymayan Osmanlı kadınının hayatına 19. yüzyıla beraber yemek kitapları girdi. Tıbbiye öğretmenlerinden Mehmed Kamil Efendi'nin 1858 yılında yayınladığı "Melcet'ül Tabbahin" (Aşçıların Sığınağı) isimli kitap ise bu alanda bir ilki temsil etmektedir. Yazar önsözünde, hayat şartlarının değiştiği bu nedenle yemek çeşitlerinin ve kültürünün yetersiz kaldığını, yeni şartlara göre Batıların da mutfak kültür ve tarzından yararlanılması gerektiğini salık vererek, kendi kitabının bu ihtiyacı dolduracağına işaret eder.²⁵⁰

Yine 20. yüzyıl başlarında kadın dergilerinin sayısının artmasıyla yemek yapmak yazılı kültürün de ilgi alanına girmeye başlamıştır. Domates, patates, makarna ve pasta gibi lezzetler dönem gazeteleri vesilesiyle yeni yeme içme kültüründe yerini almıştır.²⁵¹

Türk mutfağının uzun yıllar direndiği alkollü içkiler de bu dönemlerde masalarda yerini almıştır.²⁵²

Yemek çeşitlerindeki dönüşümün ilk adresi yine saray olmuştur. Buna göre II. Abdülhamid'in Meclis-i Mebusan üyelerine verdiği ziyafetin menüsünde; yumurtalı boillion, mayonezli levrek, sebzeli sığır filesi, dana ciğeri mousse, kızarmış hindi ve keklik ve krema yer almaktadır. Yine I. Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce İstanbul'a gelen bir İngiliz amirali için de batı etkisinin hissedildiği bir menü hazırlanmış ve menüde; soğuk et suyu, levrek balığı filesi, pilavlı ördek palazı gibi yemek çeşitleri yer almıştır.²⁵³

²⁵⁰ Orçan, a.g.e., s.110

²⁵¹ Faroqoi, a.g.e, s. 289

²⁵² Orçan, a.g.e, s. 110

²⁵³ Artun Ünsal, "Mutfak", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: 6, s. 4

Söz konusu dönemde yeme-içme kültüründeki diğer bir değişim de yemek için kullanılan gereçlerde olmuştur. Buna göre yemek için kullanılan gereçlerin arasına çatal ve bıçak da katılmış, yemek için kullanılan tabakların sayısı da artmıştır.

Yeme-içme kültüründeki dönüşümün bir diğer başlığı ise yemek yenilen yer konusudur. Bu dönemde ilk defa - yine saraydan başlamak sureti ile – yemek masaları yeme-içme kültüründeki yerini almıştır. Sarayda alışma evresinde sofraya ve masa düzeni bir arada gitmiş ancak sonradan yemek için kullanılan tek ortam masa olmuştur.²⁵⁴

Dönem gazetelerinde değişen bu yemek aletlerini kullanabilmek için tavsiye niteliğinde çok çeşitli yazılar yazılmış, bunları doğru kullanamayanlar da hoş görülmemiştir. Yeni kurallara göre, "çatal hizmetini, bıçağa gördürmek, yani bıçakla ağza yemek götürmek muayyedir."²⁵⁵

Dönüşüm sonrası gelen bir diğer yenilik de Osmanlı kültüründe var olan tek bir kaptan yeme alışkanlığının yerini, herkesin önüne tabak koyarak yeme alışkanlığına bırakmasıdır. Masalarda, çatal bıçak kullanarak ve tek başına yemek yiyen Osmanlı insanı; şartlar rahatladığı için, yeme-içme kültüründe geleneksel döneme ait bir diğer alışkanlık olan, 'sessizce yeme' kuralını terk etmiş ve sofralarda sohbetler yapılmaya başlanmıştır. Hatta müzik eşliğinde, yine geleneksel döneme ait olan 'hızlıca yeme' alışkanlığı bırakılarak, yemek yeme zamanları da uzamıştır.

Osmanlı toplumun yemek zamanları da değişen kurallardan bir tanesi olmuştur. Önceleri günde iki olan yemek öğünü üçe çıkmıştır.²⁵⁶

3.2.2.6. Yerleşim, Ev ve Eşya Tanzimi Kültüründe Batılılaşma

Osmanlı toplumsal dönüşümündeki yapı taşlarından bir tanesi de ev ve eşya tanzim kültüründe yaşanan dönüşümdür. Aile yaşantısının önemli bir parçası olan evler batılılaşmanın yakından izlenebildiği kültürel alanlardan bir tanesidir. Söz konusu alandaki değişim evlerin dış görünüşü, odaların tanzimi ve eşya çeşitliliği bağlamında kendini göstermiştir.

²⁵⁴ Demirarslan, **a.g.m.**,s. 44-51

²⁵⁵ Meriç, **a.g.e.**, s. 132

²⁵⁶ Meriç, **a.g.e.**, s. 132-133

Osmanlı evlerindeki dönüşümün ilk izlerine III. Ahmed döneminde rastlanmaktadır. Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Paris gezisi sonucu Versaille Sarayı'ndan etkilenmesi ve bu saraya ait tüm detayları dönemin padişahı III. Ahmet ile paylaşması sonucu, batılı tarzda mobilyalar ve yapılara karşı bir hayranlık başlar. Yirmisekiz Mehmet Çelebi, bu konu üzerine dönemin padişahına verdiği bilgide; Osmanlı evlerinin ayrılmaz parçası olan avlu ve bahçe gibi alanlara kentsel yerleşim bölgelerinde gerek kalmadığını söyler. Bu Osmanlı'da bu konudaki batılılaşmanın bilinçli bir örneğidir.²⁵⁷

Batılılaşma öncesi Türk evlerinde mahremiyet anlayışı hâkimken, yeni dönem mimari yapısında katlar da çoğalma olmuş ve tek ailenin yaşadığı mahremiyetten, çok ailelerin yaşadığı bir yapıya dönüşüm sağlanmıştır. Bu dönem mahremiyetin kamusal alana evrilmesi sürecidir aynı zamanda.²⁵⁸

Dönemin ev dönüşümünde ortaya çıkan en tipik örnek apartmanlardır. İlk apartmanlar Yahudi mahallerinde ekonomik sıkıntılardan dolayı ortaya çıkmışsa da, sonradan apartmanlarda yaşamak batılı anlayışın bir sembolü haline gelmiştir.²⁵⁹

Batı kültürünün etkisi ile ortaya çıkan yeni ev modeli olan apartmanın görüldüğü ilk yer Galata-Beyoğlu gibi Müslüman olmayan halkın yaşadığı bölgelerdir. Batı'ya bağımlı banka ve şirketlerde çalışanların yerleşim sağladığı bu apartmanlar, böyle yerlerde Müslüman vatandaşların da çalışmaya başlamasıyla toplumda yayılmaya başlamıştır. Osmanlı topraklarındaki ilk apartman 1882'de Tünel'de yapılan Seferoğlu Apartmanıdır. Beyoğlu'nda yapılan 1907 tarihli Casa Potter Apartmanı, Kadıköy'de yapılan 1909 tarihli apartman da dönemin yerleşim kültürünün değişimine öncü olmuşlardır. Maçka, Teşvikiye, Nişantaşı ve Cihangir gibi semtler de apartmanlaşmanın ilk görüldüğü bölgeler olmuştur. İstanbul'da tarihi yarımada'daki ilk apartman binası ise Laleli'deki Harikzedegân Apartmanlarıdır ve bunların tarihi de 1918 yılına rastlamaktadır.²⁶⁰

Apartmentlarda yer alan evlerin oda tanzimi de bu kültürdeki değişimi gözler önüne seren bir parametredir. Mutfak ve oturma odaları arasındaki duvarlar kaldırılarak görünürlük artırılmış, haremlik ve selamlık bölümleri ortadan tamamen kalkarak yerini kadın ve erkeğin aynı anda oturduğu salonlara bırakmıştır. Sıkı sıkı kapalı duran yatak

²⁵⁷ Demirarslan, **a.g.m.**, s. 42

²⁵⁸ Ersoy, **a.g.e.**, s. 37

²⁵⁹ Işın, **"19. Yüzyılda Modernleşme ve Gündelik Hayat"**, s. 556

²⁶⁰ Yıldız Sey, **"Apartman"** Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:, s.281-282

odalarının kapıları açılmış, bu odaların camları yerlere kadar uzamış ve perde kültürü yavaş yavaş ortadan kalkmıştır.²⁶¹

Aile bireylerinin özel oda talebi de yine bu döneme rastlamaktadır. Odalar arasında da salon aile bireylerinin özel alandan çıkarak 'toplumsallaştığı' bir oda konumundadır.²⁶²

Batılılaşma döneminde seçkin evlerde yavaş yavaş batıya özgü eşyalar da görülmeye başlanmıştır. Esmâ Sultan'ı ziyarete gelen Melek Hanım, Esmâ Sultan'ın evini şu şekilde anlatmaktadır:²⁶³

".....Salonda rahat divanlar, Avrupa'dan gelmiş koltuklar vardı. Şark üslubunda masif gümüşten şamdanlara mumlar konmuştu. Bu şamdanlar Fransa'daki kiliselerde mumların konduğu şamdanlara benziyordu. Bütün öbür odalar da aynı biçimde döşenmiş ve dekore edilmişti."

Ayrıca yemek kültüründe yaşanan dönüşüm sonrası yemek için sabit bir masanın bulunması 'yemek odası'nın, yemek için kullanılan gereçlerin artması büfe, konsol gibi yeni mobilyaların da Osmanlı insanın hayatına girmesini sağlamıştır.²⁶⁴

Batı tarzı yatakların Osmanlı evlerinde kullanımı ise en son gerçekleşmiştir. Yine yatak odalarına giren bir diğer yeni eşyalar ise şifonyer, elbise dolabı ve komodinlerdir. Hatta bu dönemlerde yeni usul mobilya ihtiyacını karşılamak üzere mobilya fabrikaları da açılmıştır. Bunlara Tubini Mobilya Fabrikası ve Psalty Mobilya Fabrikası örnektir.²⁶⁵

3.2.2.7. Alışveriş ve Tüketim Kültüründe Batılılaşma

Osmanlı'da tüketim kültüründeki değişim 19. yüzyıl ortalarında Kırım Harbi sonrası döneme rastlamaktadır. Kırım Harbi sırasında Batı ile yakın temas ve yine bu dönemde çok sayıda İngiliz askerinin İstanbul'da bir süre konaklaması tüketim kültürü konusundaki isteklerin farklılaşmasına neden oldu. Ayrıca bu dönemde ihracatın artması sonucu sekize ona katlanan Osmanlı ekonomisi 'burjuva' diye nitelenebilecek bir kesimin doğmasını ve farklı tüketim alışkanlıklarının doğmasına zemin hazırladı.²⁶⁶

²⁶¹ Ersoy, a.g.e., s. 37-38

²⁶² Meriç, a.g.e., s.174-175

²⁶³ Davis, a.g.e., s. 229-230

²⁶⁴ Demirarslan, a.g.m, s. 52

²⁶⁵ Yarış, a.g.e., s.68-122

²⁶⁶ Behzat Üstdiken, 'Bonmarşeler' Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:2, s.297-298

Söz konusu dönem ve akabinde yaşanan batı ile ekonomik anlamdaki yakın temas Osmanlı toplumunun daha önce tanımadığı bir tüketim kültürünü İstanbul'a getirdi: mağazalar. Batılılaşma etkilerinin en net hissedildiği Galata- Beyoğlu civarında açılmaya başlanan mağazalar geleneksel Osmanlı dükkânlarından çok farklıydı. Zira Osmanlı'da şemsiyesinden, mendiline, çorabından, mantosuna, ayakkabısından, eldivenine, tarağından, aynasına kadar pek çok ürünün aynı yerde bulunması ve sokak üzerine serpiştirilmiş dükkân geleneği yoktu. Bu geleneğin içinde farklı çıkışı ilk defa yapan Bon Marché Mağazası oldu. Osmanlı'da bu terim daha sonra bütün büyük mağazaları kapsayacak şekilde 'bonmarşe' olarak değişecektir.

Osmanlı toplumuna 'mağaza tüketimi' kültürünü aşıl原因an Bon Marché, Kırım Savaşı'ndan sonra İstanbul'a yerleşen Bortoli Biraderler tarafından ilk olarak 1869 yılında Cadde-i Kebir'de yani İstiklal Caddesi'nde açılmıştı. Her türlü eşyanın bir arada satıldığı adeta pazarın biraz batılılaşmış halini andıran mağazaya talep kısa sürede artınca, Bon Marché yeni ve daha büyük bir yere taşındı. İstiklal ve Tepebaşı caddelerini bakan iki ayrı kapısı bulunan mağaza her iki caddeden de müşteri topluyordu. Mağazada ev eşyaları da satılmaktaydı.²⁶⁷

Yine söz konusu dönemde Louvre, Au Lion, Au Camelia, Bazar Allemand, Carlman et Blumberg, Orosdi Back, Au Paon, Baker gibi pek çok mağaza sağlı sollu İstiklal Caddesi'ni süslemeye başlamıştır. Bu mağazaların tümü Paris, Berlin, Viyana gibi büyük Avrupa kentlerinde açılan mağazaların İstanbul şubeleri niteliğindedir. Hacapula Pasajı'nda açılan Louvre Mağazası; 'her türlü yünlü, ipekli, kadife, merinos, kaşmir, dantela, tül, eldiven, cüzdan, sigara tabakası, broş, bilezik' sattığını, Au Lion; 'yeni moda ve âlâ kumaşların seçkin müşterileri beklediğini', Au Camelia; 'şezlongdan Baviera birasına kadar zengin çeşitlerin' olduğunu ifade ederek tüketim konusunda toplumu iştahlandırıyordu.²⁶⁸

İstiklal Caddesi dışında Karaköy ve Galata'da büyük mağazalar bulunmaktaydı. Carlmann et Blumberg, Galata'da Büyük Millet Han'da Au Paon da Karaköy'de Tünel Sokağı'ndaydı. Bu mağaza sadece İstanbul'da değil Osmanlı'nın İskenderiye, Kahire, Port Sait, Süez, Mersin, Tarsus, Adana, Beyrut, Şam, İzmir, Samsun, Rodos, Rusçuk, Varna, Kavala, Filibe, Selanik, Tripoli, İskenderun, Jafa, Akra'da da tüketim kültürünün geleneksellikten 'mağaza' usulüne dönmesine hizmet etmekteydi. Paris ve Londra

²⁶⁷ Zafer Toprak, "Tüketim Örüntüleri ve Osmanlı Mağazaları", Cogito Dergisi, Sayı: 3, s. 25-27

²⁶⁸ Toprak, a.g.m, s. 27

giyiminin her türlü yeniliği Mir et Cottreau vesilesi ile Osmanlı toplumu ile buluşuyor, ünlü Christofle mücevherleri Bortoli Biraderler'den temin ediliyor, mobilyalar Jean Psalty'den seçiliyor, Horasan, Şiraz, Buhara halıları Maison Leon Rosenthal ya da Tahir Halı Pazan'ndan temin ediliyordu. Müzik piyasasında ise Osmanlı toplumu; A. Com-mendinger, F. Adam ve P. Balatti Fils. E. Kaps, Bechstein, Julius Feurich, J. Blüth-ner'dan piyanolarını; Masör and Hamlin, Bells and Co. orglarını; Stradivarius, Guarnerius, Ruggeri, Amati, Steiner kemanlarını tercih ediyordu. G. Neidlinger mağazaları Singer dikiş makinelerini; B. J. Muradyan kardeşler, Junker und Ruh dikiş makinelerini; Sig-mon Weimberg her türlü fotoğraf alet ve edevatını tüketim alışkanlıkları geri dönülmez bir şekilde değişen Osmanlı toplumu ile buluşturmaktaydı.²⁶⁹

Yine 1870'li yıllarda açılan Sarrafidis Kardeşler mağazasında her türlü ipekli ve yünlü kumaş ve kumaşa bağlı her türlü aksesuar, ayrıca şemsiye, eldiven ve danteller satılıyor²⁷⁰; Pera'da üç mağazası bulunan Baker'de de, her türlü konfeksiyon, yatak takımları, çarşaf, mobilya aksesuarı ile mobilya dahi müşteri ile buluşuyor;²⁷¹ Eminönü'nde beş katlı mağazası bulunan Orosdi Back'de ise şemsiye, havlu, triko, eldiven, iplik, dantel, battaniye gibi ürünleri İstanbul halkına sunuyordu. Asıl merkezi Paris'te olan ancak; İstanbul, İzmir, Tunus, Filibe, Beyrut, Adana, Selanik gibi Osmanlı kentlerinde şubeleri olan söz konusu mağazada imalat da yapılmaktaydı.²⁷²

Osmanlı toplumunda tüketim alışkanlıkları bazı öncüler vesilesiyle değişmişti. Bu konuda öncüler; saraylılar ve paşalar, diplomatlar, bürokratlar ve üst memurlar, burjuva kesimi, azınlıklar ve tüccarlar, öğrenciler ve aydınlar, mirasyedilerdi. Ayrıca basın ve reklamlar, romanlar, adab-ı muşaret yayınları da Osmanlı toplumun tüketim alışkanlıklarının değişmesine öncülük etmiştir.²⁷³

3.2.2.8. Seyahat ve Konaklama Kültüründe Batılılaşma

Seyahat kültürünün değişmesi Osmanlı toplumunun gündelik hayattaki diğer alışkanlıklarının da değişmesine öncü olan bir parametredir. Zira daha önceden kendi ülkesinin dışına çıkmayan ve dolayısıyla başka kültürlerle sınırlı şekilde muhatap olan

²⁶⁹Üstdiken, a.g.m.

²⁷⁰ Behzat Üstdiken, "Lion Mağazası", Düden Bugün'e İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: 5,s.218-219

²⁷¹ Behzat Üstdiken, "Baker Mağazaları", Düden Bugün'e İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: 1,s.551-552

²⁷² Yarış, a.g.e., s. 81

²⁷³ Orçan, a.g.e, s.,82-90

Osmanlı insanı, yurt dışı seyahatleri vasıtasıyla Avrupa kültürü ile tanışır.²⁷⁴ Yurt dışına giden öğrenciler de Osmanlı kültürünün dönüşümünde etkili olmuştur. Yurt dışına ilk öğrenci gönderimi 1830 yılında gerçekleşti.²⁷⁵

Yurt dışı gezilerine çok alışkın olmayan Osmanlı toplumu için bu tür geziler ilk olarak Osmanlı üst sınıfı olarak tabir edilen kesimde başladı. Mösyö Messire adında Avrupalı bir organizatör; 9 Mart 1862 tarihli Ceride-i Havadis gazetesine, bir Avrupa turu ilanı vermişti. İlanda Türk seyyahlara ilk önce Marsilya, ardından Lyon, Paris, Versail, Londra ve Viyana'yı gezisi planı sunuluyordu. Söz konusu gezi demir yolu vasıtasıyla yapılacaktır. Bu ilan Osmanlı toplumunun yurt dışına seyahat kültürünün oluştuğunu göstermektedir.²⁷⁶

Yurt dışı seyahatleri bu konuda bir kültürün de oluşmasına vesile olmuş ve adab-ı muşeret yayınlarında bu konu ile ilgili tavsiyeler sıralanmıştır. Buna göre, 'bir rehber bulamayanlar şehrin gezilecek ve görülecek yerlerini gösteren haritalar almalıdır. Dershane, kütüphane gibi yerlere bir kere gitmek yeterli olmaz. Oralar önemine binaen birkaç kere tetkik edilir.'²⁷⁷

Osmanlı toplumunda ulaşım vasıtalarının değişmesi de seyahat kültürünü değiştiren önemli bir etmendir. Zira önceki yıllarda at üstünde tek başına, ya da at arabasında tek başına veya tanıdık kişilerle yolculuk yapan Osmanlı insanı, 19. ve 20. yüzyılda birbiri ardına yaşanan gelişmelerle toplu taşıma ile tanışmıştır. Bu da bir 'toplu taşıma' kültürünün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Buna göre söz konusu dönemde oluşan kurallara göre; "birlikte ziyaret edilen kişiler rahatsız edilmemeli, şöfor ve yolcular arasında baş gösteren anlaşmazlıklar şef dö tren (trenin en büyük memuru) tarafından çözülmelidir." Yine uzun yolculukların yapıldığı şimendiferlerde de "kemal-i sükunetle' oturulacak yere çantalar konmalı, yatma zamanı gelince önce üst kat yolcusu yatağa girmeli ve üst kat yolcusunun gece kıyafetini giymesi için alt kat yolcusu dışarı çıkmalıdır. Trenin lokantasında geç saatlere kadar kalan vagon yolcusu arkadaşlarını rahatsız etmemek için yerine sessizce gelip yatmalı, vagon lambaları da herkesin kabul ettiği bir vakitte söndürülmelidir. Vagonda birlikte bulunan yolcuları rahatsız etmemek için; geçirmek, aksırmak, esnemek ve sümkürmek gibi davranışlardan kaçınılmalıdır." Uzun

²⁷⁴ Meriç, a.g.e., s. 269

²⁷⁵ Aynur Erdoğan, "Tanzimat Döneminde Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu ve Osmanlı Modernleşmesine Etkileri", İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Cilt: 3, Sayı 20, s. 125

²⁷⁶ Orçan, a.g.e., s.117

²⁷⁷ Ahmet Mithat Efendi, *Avrupa Adab-ı Muşerreti yahud Alafranga*, İstanbul 1312 (1896), s. 157-160

yol vapur seyahati esnasında da, "bir kimseden gazete istenirken, 'vermenizi rica ederim' denmeli, toplu kullanım alanında bulunan piyano, çalmayı bilmeyen kişilerce gereksiz yere işgal edilmemelidir. Vapurda yaşlı bir hanıma yer verirken, insan kendini tanıtarak yer vermeli, seyahat bitimi esnasında da yolcular beraber geçirdikleri güzel zaman için birbirlerine teşekkür etmelidir."²⁷⁸

Osmanlı konaklama kültüründeki en büyük dönüşümü ise handan otele geçiş simgelemektedir. Osmanlı'da otellerin ilk yapılışı Rumeli Demiryolları ile Şark Ekspresi'nin yapıldığı dönemlere rastlar. Söz konusu dönemde Beyoğlu'nda; Pera Palace, Hotel d'Angleterre, Tokatlıyan Oteli, Grand Hotel d'Orient, Hotel desOuatre Nations, Hotel de Bysance, Hotel de Pera, Hotel de France, Hotel de la Grande Bretagne, Hotel de Londre, Grand Hotel de Luxembourg, Hotel de Paris, Hotel de Vienne, Hotel Saint Petersburg, Grand Hotel National, Hotel Imperial, Hotel Bristol, Hotel Germania, Grand Hotel Kroecker, Hotel des Princes isimli 20 adet otel bulunuyordu. Otel sayılarının ansızın bu kadar artmasında demiryolları vesilesiyle İstanbul' gelen ziyaretçilerin çoğalması etkendi. Ayrıca Müslim ve Gayrimüslimlerin hac farızası gibi farklı dini niyetler ile tren vesilesi ile yollara düşmeleri ve İstanbul'un da bu güzergahta önemli bir durak olması nedeniyle İstanbul'un ziyaretçi sayısı artmış bu da konaklama tesisi ihtiyacını artırmıştı.²⁷⁹Konaklama kültürün dönüşümüne vesile olan turist grupların ilk gelişi 1863 yılına rastlar.

Özellikle Balkanlar, Avrupa ve Kafkasya'dan gelen ziyaretçilerin rahatça konaklamaları için yapılmaya başlanan otellerin ilki Beyoğlu'nda 1841 yılında açılan Hotel d'Angleterre'dir. Avrupalı bir kurucusu olan otel, tamamen batılı unsurlarla donatılmıştı ve restoranı da çok ünlüydü. Bunu 1849 yılında yine Pera'da açılan Grand Hötél d'Orient izlemiş, aynı yıl Tepebaşı tarafına doğru Hötél de Bysance, Rus Sefare-ti'nin karşısında ise Hötél de Pera kurulmuştur. 1850'lerden sonra, Beyoğlu'nda yeni oteller birbirini izlemeye başlar. 1851 yılında, 1851'de Hötél de France, 1860'ta As-malimescit civarında Hötél Restaurant, Kallavi Sokağı'nda Hötél de Grece, Tepebaşı'nda Londra Oteli, Hötél d'Europe, 1862'de Hötél de Paris, 1864'te Hötél de Vienne, 1870'lere doğru Hötél Saint-Petersbourg, Hötél de Grand Bretagne, 1875'te Hötél de Constantinople ve Grand Hotel National, Hötél Restaurant Anatolie isimli oteller açılmıştır. 1892 yılında Şark Ekspresi yolcularına özel olarak inşa edilen Pera Palas, 1896'da Hötél Bristol, 1898'de bütünüyle

²⁷⁸ Meriç, a.g.e., s. 270-274

²⁷⁹ Topuz, a.g.m., s. 124

yeniden yapılan ve dekore edilen Htel Saint-Petersbourg, 1897'de nl Tokatlıyan Oteli açıldı. Otellerin çoğunun bu bölgede toplanmasına karşılık; Sirkeci, Kadıköy, Bakırköy ve Boğaziği civarında da küçük çaplı oteller mevcuttu. Bu otellerde sıcak su, elektrik ve iç hat telefonu vardı.²⁸⁰

3.3. Osmanlı'da Yaşam Tarzı Habercilik

Osmanlı basını; yukarıda ayrıntılı başlıklar halinde sıralanan ve tohumları 17. yüzyılda atılan, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında son aşamasına ulaşan batılılaşma serüveninin gündelik hayata yansımada, hem tetikleyici hem de ayna rolünü üstlenmiştir.²⁸¹ Osmanlı toplumunun gündelik hayatının dönüşümünde yalnızca basınının etken olduğunu söylemek güç olduğu gibi, basının yalnızca olanı yansıtığını söylemek de güçtür. II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan magazin/moda/yaşam tarzı gazeteleri, kimi zaman yaşam tarzı sunumlarıyla toplumsal dönüşümün hızlanmasında rol oynamış, kimi zaman da toplumdaki dönüşüme sayfalarında yer vererek bu rolü üstlenmiştir. Dolayısıyla toplumsal dönüşüm ve özellikle II. Meşrutiyet dönemi basınının, etkileşimli bir ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Esas gelişimini Cumhuriyet döneminde tamamlayacak olan magazin/moda/yaşam tarzı gazetelerinin izlerini Osmanlı'nın son dönemlerinde sürmek mümkündür. Özellikle II. Meşrutiyet döneminin özgürlük havasıyla beraber pek çok kadın gazetesi yayın hayatına başlamış ve bunların pek çoğu da aslında birebir moda/magazin/yaşam tarzı gazeteleri rneği sergilemişlerdir. Zira pek çoğunda 'moda' sayfası olduğu gibi, 'cilt güzelliği için ne yapmalı' gibi makaleler yayınlanmış ve yaşam tarzı haberciliğin en temel özelliklerinden olan yaşam tarzı sunumu da pek çok kadın gazetesinin sayfasını süslemiştir. Örneğin tezimizde inceleyeceğimiz 'Mehasin' isimli kadın dergisinde; yurt dışında önemli konumlarda bulunan kimi kadınların bir günlerini nasıl geçirdikleri, giyimlerini nerden temin ettikleri, nelerden hoşlandıkları gibi haberler yer almıştır.

Araştırmanın konusu olan yaşam tarzı gazetelerine yer verilmeden önce, yaşam tarzı gazetelerinin nasıl bir ortamda çıkmaya başlandığına yani II. Meşrutiyet'in ilanının Osmanlı basınının gelişimine nasıl bir katkı sağladığına kısaca değinilecektir.

²⁸⁰ Dünden Bugüne İstanbül Ansiklopedisi, 'Oteller' Cilt: 6, s. 179-180

²⁸¹ Kaya, a.g.m., s. 71

3.3.1. II. Meşrutiyet ve Osmanlı Basını

Osmanlı'da ilk olarak 1828 yılında "Vaka-i Mısriye" ile başlayan basın serüveni çok çeşitli aşamalardan geçmiştir.²⁸² İlk yıllarda son derece sessiz sedasız ilerleyen Osmanlı basını, muhalif gazetecilerin yayın hayatına girmesi ve muhalif haberler yapmaya başlaması ile fırtınalı bir döneme girmiştir.

İlk 31 yılda sadece dört Türkçe yayınla hayatına devam eden Osmanlı basını, muhalif gazetecilerin sürgüne gönderilmesi ile ilk patlamasını yaşamıştır. Buna göre 1860-66 yılları arasında 17 yayın görülür ve bu her yıl 2.5 yayın demektir. Ancak 1867-1878 yılları arasında 113 yeni yayın Osmanlı okuru ile buluşur ki bu da her yıla on yayın manasına gelir. Muhalif görüşlere karşı izlenen tutumlar Osmanlı basınında, gazete sayısını artırmıştır.

Sayı olarak artsa da içerik olarak özgür olmayan ve defalarca kez kapatılıp yeniden açılan gazeteler, ikinci ve daha büyük patlamayı II. Meşrutiyet ile beraber yaşamışlardır. Uzun tartışmalardan sonra Temmuz 1908'de onaylanarak yürürlüğe giren Kanun-i Esasi'nin 12. Maddesinde, "Basın yasalar çerçevesinde serbesttir. Hiçbir şekilde basımdan önce kontrole tâbi tutulamaz" kaydı yer almaktaydı. Yeni yasada sansüre dair herhangi bir işaret yoktu, sadece devletin temelini sarsmaya yönelik; padişahı, dinleri, Osmanlı milletini koruyucu; suçu ve ayaklanmayı kışkırtıcı yazılan frenleyen maddeler yasaya konmuştu.²⁸³ Bu da bir patlamadan çok bir 'basın çılgınlığını' beraberinde getirdi. Pek çoğu birkaç sayı yayımlandıktan sonra yayın hayatına veda eden onlarca gazete Osmanlı okuru ile buluşarak basın tarihinde yerini aldı.

Gazeteler 25 Temmuz'dan itibaren sayfalarında hiçbir sansüre yer vermeden yayın yapmaya başladılar. O dönemde gazetelerin bu 'telaş'ında bu özgürlük havasının bir gün biteceği korkusu vardı. Zira Ziya Gökalp'in başından geçen bir olay bu durumu çok iyi özetlemekteydi. Buna göre Ziya Gökalp tutuklu bulunduğu dönemde, uzun yıllardır tutuklu bulunan yaşlı bir Jöntürkle tanışır. Jöntürk Gökalp'e şu tavsiyelerde bulunur:

"Ben göremem ama sen gençsin, ülkemizin özgürlüklere kavuşacağı günleri göreceksin. O zaman hiç durmayın, kafanızda olan ve her gün konuştuğunuz bütün

²⁸² Koloğlu, a.g.e, s. 24

²⁸³ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/>, 27 Mart 2019 tarihli erişim

konuları yazın ve yayınlayın. O özgürlük günleri de fazla uzun sürmeyebilir. Ama fikirler bir kere yazıya dökülürse bir daha kaybolmaz.”

II. Meşrutiyet dönemi basını işte bu telaş ve endişe içinde son derece hızlı bir gelişim seyreder. 1908 yılı başında tüm ülkede 120 adet gazete vardır. Ancak Meşrutiyet'in ilanının yedinci ayında 730 adet yayın için imtiyaz başvurusu yapılmıştır. Meşrutiyet'in ilanının ardından 31 Mart Vakası gibi çeşitli siyasi çalkantılardan geçilmesine rağmen; 1908-1914 yılları arasında Osmanlı topraklarında 1.600 yayın için imtiyaz alınır.²⁸⁴

Konumuz olan moda/magazin/yaşam tarzı gazeteleri de bu dönemde birbiri ardına yayınlanmaya başlamıştır. Zira II. Meşrutiyet'in getirdiği 'özgürlük' havası daha önce mahrem kabul edilebilen konuların da gazetelerde yer almasını kolaylaştırmıştır. Bir sonraki başlıkta bu dönemde yayın hayatına başlayarak kadın özelinde toplumsal dönüşümü sağlayan/dönüşüme ayna olan gazeteleri kısaca işleyeceğiz.

3.3.2. II. Meşrutiyet Sonrası Kadın Yaşam Tarzı Gazete/Dergileri

Osmanlı'da Türkçe olarak yayınlanan ilk kadın gazetesi 1869 yılında Terakki Gazetesinin bir eki olarak yayınlanan 'Terakki-i Mukadderat'tı. Sahibi ve yayın kadrosu da kadınlardan oluşan ilk kadın gazetesi olan Şüküfezar'ın 1886 yılında yayınlanması da dahil olmak üzere çok çeşitli yayınlarla buluşan Osmanlı kadınının, nitelik açısından moda/magazin/yaşam tarzı gazetelerine benzemeye başlaması için II. Meşrutiyet'in ilanını beklemesi gerekecektir. Buna göre II. Meşrutiyet'e kadar 'hanımlara' dair olan bu gazeteler, II. Meşrutiyet'in ardından 'kadınlara' dair olmaya başlamıştır.²⁸⁵

Söz konusu dönemde henüz gazetelerin niteliksel ayrımı yapılmamıştır. Yani II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük havası içinde sayıları hızlıca artan kadın gazeteleri, genellikle herhangi bir alanda ihtisaslaşmaya gitmemiş ve sayfalarında pek çok konuyu işlemişlerdir ki pek çoğunun tanıtım yazısında "Kadınlığa dair bilcümle nazari ve ilmi meselelerden bahseden musavver gazetedir" ibaresi geçmektedir. Bu bağlamda biz aşağıda II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet arasında yayın hayatına başlayan ve içinde moda/magazin olan resimli gazete ve dergileri ele alacağız.

²⁸⁴ Koloğlu, a.g.e, s. 87-88

²⁸⁵ Gazanfer İbar, "Şüküfezar ve 'Hanımlara mahsus' ilk dergiler-Tüm yazarları kadındı", Atlas Tarih, Sayı: 43, Ekim-Kasım 2016, s. 80

3.3.2.1. Mehasin

Mehasin Dergisi II. Meşrutiyet'in ilanının ardından yayınlanmaya başlayan ilk kadın süreli yayınıdır. Dergi, II. Meşrutiyet'in ilanının üzerinden yalnızca iki ay geçtikten sonra yani, Eylül 1908'de Osmanlı okurları ile buluşmaya başlar. Yeni döneme övgüler düzerek yayın hayatına başlayan derginin müdürü Asaf Muammer, başyazarı ise Mehmet Rauf'tur. Ancak başyazarın yazıları çok nadir olarak dergide yer alır. Buna karşın gazetede en çok Zühre Hanım, Cenap Şehabettin, Celal Sahir ve Halide Salih (Edip Adivar) gibi isimlerin yazıları yer almaktadır.²⁸⁶

Aylık olarak çıkan dergi dönemin pek çok kadın dergi/gazetesi gibi tam olarak belli bir nitelik taşımamaktadır. Yani dergide kimi sayfalar moda ve güzellik üzerine, kimi sayfalar yaşam tarzı sunan metinler üzerine ayrılmışsa da, kimi sayfalarda da dönemin önemli siyasi olayları hakkında makaleler yayınlanmakta, edebi yazılar, hikâye ve şiirler yer almaktadır. Her ay ortalama 70-80 sayfa civarında çıkan dergi, 7. sayıdan itibaren baskıda zorlanmaya başlar, 31 Mart'a kadar ortalama 1.000 adet satılan derginin, 31 Mart olayının ardından satış rakamları düşer ve 400 civarında kalır. Dergi bu sayıdan itibaren arada boşluklarla beraber ancak 12. sayıya kadar yayın hayatına devam edebilir.

Mahasin, dönemin tipik kadın gazetesi /dergisi örneğini sergiler. Dergide düzenli olarak kıyafet patronları, güzellik için öneriler ve çeşitli konularda makaleler yayınlanır, çocuk güzellik yarışmaları düzenlenir. Dönemin ünlü kadınlarının yaşamları da derginin sayfalarını süsler.

Mahasin'i benzerlerinden ayıran en önemli özellik ilk defa olarak renkli resimlere yer vermesidir.²⁸⁷ Özellikle moda sayfalarında çeşitli elbise resimleri derginin sayfalarını süsler.

3.3.2.2. Demet

Meşrutiyet'in ilanının ardından çok kısa bir süre içinde yayın hayatına başlayan dergilerden bir tanesi de Demet'tir. Hilal Matbaası tarafından 17 Eylül 1908'de basılmaya başlanan Demet, haftalık olarak okuyucu ile buluşmuştur. Yalnızca 7 sayı yayın hayatına devam edebilen derginin serlevhasında şu ifadeler yer almaktadır: "*Edebi, ilmi, siyasi, hanımlara mahsus haftalık musavver mecmuadır ve çarşamba günleri intişar eder.*

²⁸⁶ Akpolat Davud, a.g.m., s. 42-43

²⁸⁷ Kurnaz, II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, s.141

*Nüshası ı gurusdur ve imtiyaz sahibi Hakkı Behiç, başmuharriri ise Celal Sahir (Erozan) musavviri Server İzzet' tir. Abone bedeli İstanbul senelik 90 altı aylık 50 gurus taşra senelik 120 altı aylığı 65 kuruştur. Osmanlı Kadınlarının menafi umumiyesine hadim ve sanayi-i nefiseye dair her türlü muharrerat ve asar sanat kabul ve neşrolunur. Neşrolunmayan asar iade olunmaz. İdarehanesi Babiali civarında daire-i mahsusadır.*²⁸⁸

Derginin moda/magazin/yaşam tarzı gazetesi olarak gruplandırılmasının nedeni dergi sayfalarında resimli güzellik önerilerinin ve moda yazılarının yer almasıdır. İlk sayılarda yazarlarının çoğu erkek olan dergide, kadınların eğitimi, kadın terbiyesi, moda ve cilt bakımı gibi konulara sık sık yer verilmiştir.²⁸⁹

3.3.2.3. Kadın (Selanik)

Dönemin önemli dergilerinden bir tanesi olan Kadın, İstanbul dışında yayınlanan ilk kadın gazetesidir. Kadın Selanik'te haftalık olarak yayınlanır ve ilk sayısı 26 Ekim 1908 tarihinde okuyucu ile buluşur. Yayın hayatına başladıktan kısa bir süre sonra 31 Mart Vakası sebebiyle, okuyucusuyla üç ay buluşamayan dergi, 7 Haziran 1909 tarihine kadar 30 sayı yayınlanır. Derginin imtiyaz sahibi M. İbrahim, müdürü ise Enis Avni Akagündüz'dür.²⁹⁰

Dergi çıkış amacını şu şekilde dile getirmiştir:

*"Kulübeden konağa, saraydan fakirhaneye, havastan avama, vasattan en ileriye her kadına hitap edebilecek fenni, ilmi yayınlarla ilerlemeyi gerçekleştirmeye çalışmak."*²⁹¹

Dergide moda ve güzellik ile ilgili metin ve görseller olduğu gibi; İngiltere, Rusya, Fransa Amerika, Mısır, İran gibi ülkelerde kadının durumunun nasıl olduğunu anlatan metinlere de yer verilmiştir. Kadın derneklerini tanıtıp, bu dernekler için yardım kampanyası da başlatan dergide, kadının eğitimi konusu da özel olarak işlenmiştir.

3.3.2.4. Şehbal

14 Mart 1909'da yayınlanmaya başlayan Şehbal Dergisi, dönemin önemli moda dergileri arasında yer almaktadır. Haftalık olarak yayınlanan Şehbal Dergisi; sanat,

²⁸⁸ Tülay Keskin, "Demet Dergisi'nde Kadın ve İlerleme Anlayışı", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt:24, Sayı:37, s. 290

²⁸⁹ Şefika Kurnaz, "II. Meşrutiyet Kadın Basını(1908-1918)", Milli Eğitim Dergisi, Sayı 83, Mart 1989,s. 50

²⁹⁰ Kurnaz, II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, s.170

²⁹¹ Kadın, "İfade-i Mahsusa", 13 Temmuz 1324, Sayı:1, s. 7,

edebiyat, tiyatro gibi alanlarda yazılar yayınlanmasının yanı sıra siyasi konularda da makaleler derginin sayfalarını süslemektedir. Dergide ayrıca moda sayfası da yer almaktadır ve son dönemlerde revaçta olan giyim modasına ait resimler derginin son sayfasını kaplayan 'moda' sayfasında okurlarla buluşmaktadır. Ayrıca dergide güzellik ürünleri ile ilgili reklamlara da rastlanmaktadır. 100 sayı okurlarla buluşan dergi 14 Temmuz 1914'te yayın hayatından çekilmiştir.

3.3.2.5. Kadın (İstanbul)

İstanbul'da 15 günde bir yayınlanan dergi 1911 yılında yayın hayatına başlar. Fikri, edebi yazıların yanı sıra çocuk bakımı ve terbiyesi, moda gibi konulara da yer veren derginin her sayısı 32 sayfadan oluşmaktadır. Dergide tercüme yazılara da yer verilmekteydi. Dergide çok fazla resim bulunmamaktadır. Ancak kimi sayfalarda kadın kıyafetleri ile ilgili görsellere rastlanmaktadır.

3.3.2.6. Kadınlar Dünyası

Osmanlı kadın gazeteciliğinde çok önemli bir yere sahip olan Kadınlar Dünyası dergisi ilk sayısını 1913 yılında okuyucu ile buluşturur. İmtiyaz sahibi Nuriye Ulviye olan dergi 1921 yılına kadar aralıklarla da olsa yayın hayatına devam eder. Yazın kadrosu da dahil olmak üzere tüm ekibi kadınlardan oluşan dergide; kadın hakları, dil, müzik, tiyatro gibi konulara yer verilmiş, ayrıca dergide bol bol kadın resmi de kullanılmıştır. Bunların pek çoğu o gün için oldukça mahrem sayılabilecek fotoğraflardır.²⁹²

İlk yüz sayısı günlük olarak çıkan sonra haftalık olarak yayınlanmaya başlayan dergi, haftalık olarak yayınlanmaya başladıktan sonra sayfa sayısını 4'ten 16'ya çıkardı. Dergide kadınların giyimi kuşamı, tesettür, moda gibi konulara da sıklıkla yer verilmekteydi. Yerli yabancı fotoğraflarla kadın modası takip edilmekte ve kimi zaman yayınlanan moda evi, güzellik ürünleri gibi reklamlarla da okuyucu yönlendirilmekteydi.²⁹³

3.3.2.7. Hanımlar Âlemi

²⁹² Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesi Türk Kadını**, s. 89

²⁹³ Erdiñç Gülcü, Samiye Tunç, "**Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi**", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 3, Sayı:2, s. 169

İlk sayısı 27 Mart 1914'te çıkan Hanımlar âlemi dönemin kısa soluklu gazetelerinden bir tanesidir. Yalnızca 4 ay boyunca haftalık olarak yayınlanan gazete 18. sayı ile yayın hayatını tamamlamıştır.

Hanımlar Âlemi'nde edebi yayınların yanı sıra moda yazılarının ağırlıklı olduğu görülmektedir. Dergide kadın resimlerine bolca yer verilmiştir. O dönemler için oldukça dekolte sayılabilecek açık kollu ve derin dekolte kadın resimleri dikkat çekicidir. Bu Fransız kadınlar Osmanlı kadınlarına örnek olarak sunulmaktadır. Dergide fikri yazılara çok az yer verilmiştir.

3.3.2.8. Kadınlar Âlemi/Osmanlı Kadınlar Âlemi

Dönemin aynı nitelikteki gazetelerinden bir tanesi de 2 Haziran 1914 tarihinde yayınlanmaya başlayan Kadınlar Âlemi'dir. 30 Temmuz 1914 yılında son sayısı yayınlanana kadar 9 sayıya ulaşan derginin baş muharriri de kadındı. baş muharriri kadın olan ilk dergidir.²⁹⁴

Derginin kapağında, "*Perşembe günleri çıkar içtimai, edebi, resimli, hanım gazetesidir*" cümlesi yer almaktadır.

Kadınlar Âlemi içeriğini şu şekilde belirlemişti:²⁹⁵

- Kadın hukukunu müdafaa eden makaleler
- Nefis ve tatlı hikâyeler
- En şuh şiirler
- Kadın hissini okşayan mensureler
- Hanımefendi hemşirelerimizin güzel yazılarına mahsus kısım
- Girdab namındaki meraklı ve milli roman
- Hemşirelerimizin ızdıraplarını teskin için çalışacak olan "Dert Ortağı" sahifesi
- Moda kısmı
- Kadınlarımızın tabii ve sihi sorularına cevap verecek olan "Doktorun Raporu" kısmı
- Eğlence için "Hafta Mektubu" kısmı
- Kıymetli mükafatlar, bilmece.

²⁹⁴ Kurnaz, **II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**, s.168

²⁹⁵ Kadınlar Âlemi, "**Programımız**", 22 Mayıs 1330(1914), Sayı:1, s.1

3.3.2.9. Hanımlara Mahsus Gazete

Osmanlı kadın dergileri arasında "büyük hanım" olarak kabul gören ve kadın basınında önemli bir yapı taşı olan Hanımlara Mahsus Gazete asıl faaliyetini II. Meşrutiyet'in ilanından önce gerçekleştirmiştir.²⁹⁶ 1895 ile 1906 yılları arasında kesintisiz olarak yayın hayatına devam eden gazete, II. Meşrutiyet'in ilanından iki yıl sonra kendi ifadesi ile "ikinci devre-i hayatı"na başlar.²⁹⁷

Dergi kadınlara bir hayat biçimi sunmuş, moda ile ilgili yenilikleri duyurmuş, ancak bu faaliyetlerini daha ziyade Meşrutiyet öncesi dönemde yapmıştır. Gazete Meşrutiyet sonrası 30 sayı yayınlanmıştır ancak kataloglarda gazetenin yalnızca 1, 19 ve 30. sayıları yer almaktadır.

3.3.2.10. Musavver Kadın

İstanbul'da 1911 yılında yayınlanmaya başlayan dergi haftalık olarak okurlarla buluşmaktaydı. Yayına başlarken, Fransa'daki *Femine* dergisi kalitesinde çıkacaklarını vadetmelerine rağmen kısa bir süre sonra sıkıntıya düşmüşlerdir. Dergi bol resimli ve moda ağırlıklıdır. Haftalık olarak yayın hayatına başlayan ancak daha sonra 15 günde bir yayınlanmaya başlayan dergide, kadın resimleri batı modelli tesettür anlayışı içinde olan kadınların resimleridir.²⁹⁸

3.3.2.11. İnci

İstanbul'un işgal yıllarında yayın hayatına başlayan İnci dergisi ilk sayısını 1 Şubat 1919'da okuyucu ile buluşturur. Kendini, "*Her ayın ilk günü çıkar, kadınlığa ait bilcümle nazari ve ilmi meselelerden bahseder, resimli kadın mecmuasıdır*" şeklinde tanıtan dergi bol fotoğraflı bir kadın moda/magazin dergisidir. Dergi, Türk kadınının 'yeni hayat biçimi' ne geçmesinde yaptığı haberlerle önemli bir yol açmıştır.²⁹⁹

²⁹⁶

<https://www.academia.edu/24871116/II. Abd%C3%BClhamid D%C3%B6neminde Bir Gen%C3%A7 K%C4%B1z Dergisi Han%C4%B1mlara Mahsus Gazetenin Han%C4%B1m K%C4%B1zlara Mahsus K%C4%B1sm%C4%B1>, 10 Nisan 2019 tarihli erişim

²⁹⁷ Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, s. 175

²⁹⁸ Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, s. 176

²⁹⁹ Emrah Çetin, Cansu Süzer, "*İnci Dergisi Üzerine Bir İnceleme*" *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 216, s. 205

3.3.2.12. Hanım

İstanbul'da 1921'de yayınlanmaya başlayan aylık dergi bol resimli bir salon dergisidir. Dergi kendini, "Her ay intişar eder kadın, salon ve aile gazetesidir" diye tanıtır.³⁰⁰

Derginin resimleri renklidir ve son sayfası "moda" başlığına ayrılmıştır. Dergi, "Bu sene pek büyük bir rağbete mazhar olan koton işlemeli robalar, pek ziyade moda olduğu gibi, çarpık kırmalılar da Paris'te bilhassa, Viyana'da görünmektedir"³⁰¹ gibi metinlerle kadın okuyucusuna giyim tarzı sunumu yapmıştır.

3.3.2.13. Süs

Osmanlı tarihinin son kadın moda/magazin/yaşam tarzı gazete/dergisi konumunda olan Süs, ilk sayısını 1923 yılının Haziran ayında okuyucu ile buluşturur. Dergi ağırlıklı olarak kadınların süslenmesi üzerine haberler yapar. Dergide yer alan, "Öyle erkekler varmış ki eğer zevceleri, saçlarını keserlerse talak ile tehdit ederlermiş. Böyle tehlike ortasında kalıp da saç kesmek modasına tebaiyet edememekle dilhun (yüreği kanlı) hanımefendilere saçlarını kesmedikleri halde, kesmiş gibi görünmek için nasıl saç yapmak lazım geldiğini göstermek istiyoruz"³⁰² gibi metinlerle kadınların saç modasına uyması için çeşitli yöntemler sunuluyordu.

Yine, "Haziran gelip de İngiltere de bizim memleketimizden daha geç olarak başlayan ilk sıcaklar basar basmaz, İngiliz zenginleri Londra civarında Times nehri sahillerinde kurulmuş sah (?) köşklarine birleşirler..... Bunlarda eğlence de pek mebzuldür (boldur). Davetler yaparlar, ziyafetler tertip ederler. Danslar, balolar olur. sandal yarışları, musiki müsabakaları, hayatı kibariyenin bütün tecelliyatı, bütün intibaatı kemali vucüd ve şaşaa ile hükümandır"³⁰³ gibi metinlerle yabancı devletlerdeki lüks yaşamlar okuyucuya anlatılıyor ve bir hayat biçimi sunuluyordu.

³⁰⁰ Hanım, Eylül 1921, Sayı 1, s. 2

³⁰¹ Hanım, "Moda", Eylül 1921, Sayı: 1, s. 16

³⁰² Süs, "Saçlarını Kesmek İstemeyen Hanımlara" 14 Haziran 1924, Sayı 54, s.5

³⁰³ Süs, "Nasıl Yaşıyorlar?" 14 Haziran 1924, Sayı 54, s.9

4. MEHASİN DERGİSİ SEÇİLMİŞ METİNLER ÖRNEKLEMİNDEN II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ OSMANLI KADINININ MODA ve GÜZELLİK ANLAYIŞININ İNCELENMESİ

Mehasin Dergisi, II. Meşrutiyet'in ilanının ardından Demet gazetesi ile beraber yayın hayatına başlayan ilk yayındır. Derginin en önemli özelliği ise renkli resimler kullanarak okuyucu ile buluşan ilk süreli yayın olmasıdır.³⁰⁴ İlk sayısında kapak resmi renkli olan dergi, iç sayfalarında bu özelliğini sürdürmemiş, yalnızca bazı sayılarında kapak resimleri renkli olarak yayın hayatına devam etmiştir.

"Osmanlı mülkünde yalnız kadınlara mahsus ilk resimli gazete olduğunu kemal-i iftiharla"³⁰⁵ duyuran Mehasin'i aynı zamanda devrin önemli moda dergilerinden de bir tanesidir.

İlk sayısı II. Meşrutiyet'in ilanının üzerinden 2 ay geçtikten sonra, yani Eylül 1908'de okuyucu ile buluşan Mehasin, yayın hayatına 12 sayı devam edebilmiştir. 31 Mart Vakası'na kadar kesintisiz olarak okuyucu ile buluşan dergi, bu olaydan sonra 3 ay yayın hayatına ara vermiştir. Pek çok ekonomik zorluğa göğüs gererek ve "yalnızca kağıt parasını karşılayarak"³⁰⁶ baskıya devam eden dergi, direnişini çok sürdüremeyerek son sayısının 1909 yılının Kasım ayında yayınlayarak basın hayatından 12. Sayısıyla beraber çekilir.

Mehasin Dergisi'nin bu kadar kısa süre yayın dünyasında kalması dönem kadınlarının moda olan ilgisizliği şeklinde yorumlanmaktadır.³⁰⁷

Osmanlı kadın moda gazeteleri arasında barındırdığı resim sayısı ile farklılık arz eden dergide sunulan yaşam biçimleri genellikle Fransa ve İngiltere kadınlarının yaşam biçimleridir. Dergi, okuyucuya sunduğu makalelerde Avrupa kadınına yüceltmekte ve Osmanlı kadınına küçümsemektedir.

³⁰⁴ Emel Aşa, "1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 293

³⁰⁵ Mehasin Sayı 1, Eylül 1908 "Abonelerimize Hediye ve Karielere Teshilat," s. 4

³⁰⁶ Müdüriyet, "Mehasin Çıkmıyor Diye Esef Eden Hanımlara Bir İtiraf-ı Elim", Mehasin, Sayı 8, Temmuz 1909 s. 542-544

³⁰⁷ Aşa, a.g.e., s. 310

Osmanlı kadınının moda ve güzellik algısını basın üzerinden analiz ederken Mehasin Dergisi'nin incelenmesinin nedeni; derginin II. Meşrutiyet'in ilanından çok kısa bir süre sonra yayın hayatına başlaması ve renkli resimli olarak okuyucu ile buluşan ilk süreli yayın olmasıdır.

Bu bölüm çalışmanın araştırma kısmını teşkil etmektedir. Yukarıda iki bölüm halinde işlenen II. Meşrutiyet ve kadın zeline Osmanlı toplumunun dönüşümünün yansımaları/kanıtları bu bölümde ele alınacaktır. Öncelikle Mehasin Dergisi'nin teknik özellikleri, içeriği ve yazar kadrosu ele alınacak, ardından dergide yer alan moda, güzellik ve yaşam tarzı başlıkları, alt açılımlarıyla beraber incelenecektir.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma ile Osmanlı kadınının 19. ve 20. yüzyıllardaki dönüşümünün ele alınması amaçlanmaktadır.

Lale Devri'nden itibaren başlayan Osmanlı toplumsal değişiminin zirveye ulaştığı II. Meşrutiyet Dönemi'nde en büyük dönüşümü kadında izlemek mümkündür. Bu bağlamda söz konusu araştırma ile Osmanlı kadınının moda ve güzellik anlayışının nasıl bir dönüşümden geçtiği Mehasin Dergisi rneklemeden incelenecektir.

Araştırmada, literatür kısmında ele aldığım toplumsal dönüşümün kadın üzerindeki yansımalarının basında yer alan haberler ve fotoğraflar vesilesiyle masaya yatırılması amaçlanmaktadır.

4.2. Araştırmanın Problemi

Osmanlı toplumu özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda batılılaşma adına geleneksel değerlerinden uzaklaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin çok gcl olduğu yıllarda batı adeta, 'yok sayılmış' ancak, batının Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi eksenli gelişmelerinden sonra ve bir biri ardına gelen savaş yenilgilerinin ardından 'neler yapılabilir' düşüncesi doğmuştur.

Bu düşünce çerçevesinde oluşturulan düzenlemelerle batıya gözler açıldığında, aslında batının pek çok konuda 'ileri' gitmiş olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda batıya ait olan ekonomik ve teknolojik gelişmelerle beraber kültürel gelişmeler de alınmıştır.

Bu süreçte en büyük değişim Osmanlı kadınında gerçekleşmiştir. Kadındaki büyük değişimin en net görülebildiği alan da moda ve güzellik anlayışıdır. Bu nedenle Osmanlı kadınının bu değişimini gözlemleyebilmek adına bu araştırma yapılmıştır.

4.3. Araştırmanın Hipotezi

Bu araştırmada Osmanlı toplumsal yapısının ve buna bağlı olarak Osmanlı kadınının batılılaşması incelenecektir.

Araştırmada şu ön kanı ile yola çıkılmıştır: Osmanlı kadını II. Meşrutiyet'le beraber batılılaşma dönüşümünün zirvesine ulaşmıştır. Buna bağlı olarak moda ve güzellik algısında da Avrupa ve özellikle Fransa'nın izlerine rastlanmaktadır. Dönem dergilerinden Mehasin de bu anlayışın vitrini konumunda olmuştur. Ayrıca Türk kadın dergicilik tarihinde II. Meşrutiyet; magazin/moda/yaşam tarzı gazeteciliğinin başladığı dönemdir. Yine araştırmada incelenen Mehasin Dergisi bu habercilik türünün önemli bir örneğini teşkil etmektedir.

4.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in ilanına kadar olan süre içerisinde yayın hayatına devam eden ve içinde moda/magazin olan tüm resimli gazete ve dergilerdir. Araştırmanın örneklemi ise Mehasin dergisi oluşturmaktadır.

Örneklem olarak Mehasin dergisinin seçilmesinin nedeni, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yayın hayatına başlayan renkli resimli olarak okuyucu ile buluşan ilk süreli yayın olmasıdır.

Derginin okuyucuyu ile buluştuğu Eylül 1908 ile yayın hayatına son verdiği Kasım 1909 yılları arasındaki 12 sayı bu bağlamda incelenecektir. Dergi; moda, kadın, giyim, aksesuar, ev modası, güzellik gibi anahtar kelimeler bağlamında ele alınacaktır.

4.5. Araştırmanın Metodu

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi ve nicel içerik analizi birlikte kullanılmıştır.

Nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biridir.³⁰⁸

Nitel içerik analizi ise elde edilen verilerin daha yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirir.

Nicel içerik analizi ise, olgu ve olayları nesnelleştirerek gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir şekilde ortaya koyan bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır.³⁰⁹

Araştırmanın nitel içerik analizi kısmında belirlenen anahtar kelimeler bağlamında metinler taranmış ve ilgili metinlerin Osmanlıca aslından çözümlemesi yapılmıştır. Anahtar kelimeler bağlamında incelenen metinlere ait görsellere de yer verilmiş ve metin ve görseller literatür kısmında geçen batılılaşma bağlamında incelenmiştir.

Osmanlıca metinler çözümlenirken kelimelerin aslına sadık kalınmış ancak bazı özel isimler okunduğu haliyle çözümlenip esas okunuşu bilinmediğinden kelimenin yanına parantez içine soru işareti konulmuştur.

Araştırmanın nicel içerik analizi kısmında ise incelenen moda, güzellik ve yaşam tarzı metinlerinde hangi kelimelerin en çok geçtiği sayılmış ve buna dair bir tablo düzenlenmiştir.

Araştırma, Mehasin Dergisi'nde yer alan moda ve güzellik konulu Osmanlıca metinler belirlenen temalar üzerinden incelenecektir. Dergide moda ve güzellik anlayışı ile ilgili metinlerin yanı sıra, görsellere de yer verilecektir.

³⁰⁸ Zeki Karataş, “Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi”, Türkiye Sosyal Araştırmaları Dergisi, C.1. S.1,s. 71

³⁰⁹ Hasan Şimşek, Ali Yıldırım, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.52, 2008

4.6. Mehasin Dergisi'nin İncelenmesi

4.6.1. Mehasin Dergisi'nin Kimlik ve Teknik Özellikleri

Araştırmada incelenen "Mehasin" Dergisi, ismini Osmanlıca olarak güzellikler kelimesinden almaktadır. İlk sayısı 1908 yılının Eylül ayında çıkan derginin kapağının sol tarafında "Sanayi-i Nefise ve Beytiye" sağ tarafında ise "Edebiyat ve Tezyinat" ibareleri dikkat çekmektedir. Ayrıca dergide "Hanımlara Mahsus" ibaresi de yazmaktadır.

Aylık olarak ortalama 70 sayfa yayınlanan dergide sayfa numaralandırmaları her ay devam eden rakamlar şeklinde olmuştur. Toplam 12 sayı yayımlandıktan sonra yayın hayatına veda eden dergi buna göre 1 ile başlayan sayfa numarasını 900 ile noktalamıştır.

İlk iki sayısı Dersaadet Matbaası'nda basılan derginin idarehanesi Galata'da Fermeneciler'deki handadır. Derginin 3,4,5 ve 7. sayıları İstanbul'da Matbaa-i Ahmed-i İhsan'da, 6. Sayısı İstanbul'da Matbaa-i Amidi'de, 8-12. sayıları da Dersaadet Hilal Matbaası'nda basılır.

Beş kuruşa satılan dergi ilk sayısını yayınlamadan önce, aybaşıda okuyucu ile buluşacağını duyurmuşsa da bazı nedenlerden dolayı basım yetişmemiş ve derginin okuyucu ile buluşması Eylül'ün 25'ini bulmuştur. Bu durum derginin ikinci sayısında şu şekilde dile getirilmiştir:

"Mehasin evvela gerçi her rumi ayın başlarında neşrolunmak üzere ilan edilmiş ise de birinci nüshamızdaki itizarda arz ettiğimiz üzere bazı esbap-ı hululiye yetiştirilemeyerek ancak Eylül'ün 25'inde neşredilebilmiş olduğundan diğer nüshaları dahi birer ay fasıla ile her rumi ayın 25'inde neşredilecektir."³¹⁰

Derginin İstanbul ve Selanik için abone bedeli senelik 60, altı aylık için 30 kuruştur. Vilayetler içinse abone bedeli senelik 70, altı aylık 36 kuruştur. Dördüncü sayıdan sonra derginin abonelik bedeline zam gelerek İstanbul ve Selanik için senelik 62 kuruş, vilayetler içinse 72 kuruş olur. Dergide ilk altı sayıda 16 sayfa patron eki verilmiş, son altı sayıda bu ekin sayfa sayısı 8'e düşmüştür.

³¹⁰ Mehasin, Ekim 1908, Sayı:2 "Bazı İfadelerimiz"

Dergide yazılar genellikle çift sütun şeklinde yer almaktadır. Ender olarak kimi sayfalarda tek sütun halinde yazılara da rastlanmaktadır.

İlk altı sayı 900-1000 adet basılan derginin, 7. sayıda satışı birden 400'e düşmüştür. 31 Mart vakasının denk geldiği bu sayıda yaşanan düşüşün ardından dergi yayın hayatına üç ay ara vermiştir. Üç ay aranın ardından Temmuz ayında 8. sayısı ile okurlarıyla buluşan Mehasin'de bir özeleştirme yazısı yayınlanmıştır ve bu şu şekilde dile getirilmiştir:

"Bir fikr-i ticaret ile değil, mahza bir hizmet müftiharında bulunmak emeliyle işe giriştiğimiz için her günkü okuyucuyu yalnız emsalsiz bir mecmua-i nisviye olmasına sarf etmek tasavvurunda bulunduk.

İlk nüsha intişar etti; birkaç gayri makul ve bi'mana itirazdan başka herkesten ve her taraftan takdir görüyorduk; ancak "Mehasin" satılmıyordu...

İkinci ve üçüncü ve dördüncü nüshalar neşrolundu; her nüshada mümkün olan terakkiyi izhar için birçok fedakârlıklarda bulunduğumuz gibi, 64 sayfalık gazeteyi doksan altı sayfaya çıkardık. Her nüshada kazanılan tecrübeleri hüsnü istimale gayret ederek bir neticeyi hüsnüye desteres olmaya çalıştık; fakat "Mehasin" yine satılmıyordu...

Beşinci, altıncı nüshayı neşrettik; bu nüshalara birer patron koyduk ki, bu sayede hanımlarımıza büyük bir hizmette bulunmuş olmak zannında bulunduğumuzdan şu gayretimiz mükâfatsız kalmaz diye emel ediyorduk; çünkü patron sayesinde hiç biçki bilmeyen hanımlar bile gayet kolaylıkla istedikleri elbiseyi kendi kendilerine dikip biçebileceklerdi; fakat "Mehasin" yine satılmıyordu...

Yedinci nüshayı neşrettik ve iki gün sonra vuku bulan ihtilal-i askeriye sayesinde o zamana kadar en çok dokuz yüz bin nüsha satılmakta iken, son nüshadan ancak dört yüz adet satılabildi.

Ve şimdiye kadar her nüshayı gayet mühimce bir mecburiyet ile çıkarmakta iken son nüsha artık idaremizde meyus ederek, "Demek hanımlarımız henüz bir gazete ihtiyacını hissetmemişler, demek bu iş mümkün olmayacak," diye bir iflas-ı muhakkak bir hale getirdi. Düşünülmeli ki en aşağı iki bin nüsha ile idaresi kabil olan bir gazete altı nüshasını yarı yarıya zararla çıkardığı halde yedinci nüshada hatta yalnız kâğıt parasını

çıkarmazsa ne olurdu? Bahusus ki etrafta hükümet bile sarsılıp senelerden beri tahakküm ve istibdat kuvvetiyle tesis etmiş olan tahtları yıkıldığı bir zaman... Sarayla bütün gazetelerin tatil-i neşriyat etmekte ve vaktiyle kapanmış olanlardan en son kapananlara kadar ikişer beşer ve onar paraya sokaklarda satılmakta ve mevcut gazetelerin ise her gün acz içinde yüzlerinde reng-i hayat kalmadığı ve umum matbuatın bir ihtizar-ı elim içinde buldukları bir zamanda...

..... Böyle olmakla beraber biz yine son bir tecrübe ile kabahati üzerimize alarak bütün hanımlarımızın gazeteleri bir istimzaç hakkındaki emellerini, fikirlerini, ne gibi şeyleri görmek istiyorlarsa bunları bize yazmalarını temenni ederiz.³¹¹

Mehasin, ilk sayısında kendini "gazete" olarak tanımlasa da, bu araştırmada sayfa sayısının fazla olması, resimlerin dergi formatında kullanılması ve aylık olarak yayınlanması sebebiyle kendisinden "dergi" olarak söz edilecektir.

4.6.2. Mehasin Dergisi'nin İçeriği

İlk sayısında okuyucuya büyük bir coşkuyla II. Meşrutiyet'in sağladığı özgürlüklerden bahseden Mehasin'e göre 'kadınlar artık zulümden kurtulmuş ve bu zulüm ortamında sahip olamadıkları Avrupai dergiye de Mehasin vesilesi ile kavuşmuşlar'dı.³¹²

Derginin Müdürü Asaf Muammer hem II. Meşrutiyet'le kadınların nelerden kurtulduğunu hem de bu yeni dönemde kadınların kavuştuğu Mehasin'le kadınları ne gibi yeniliklerin beklediğini şu şekilde dile getirmiştir:

"..... Ya sizler ey matemzede valideler! Hele siz ey biçare zevceler! Bir sabah yahud bir gece yarısı kapınızı kırarak, odalarınızı, dolaplarınızı, hatta dikiş sepetlerinizi, bütün bu mahzenlerinizi çekinmeden karıştırarak, babalarınızdan, dedelerinizden kalan hediyeleri çalarak en sonra çocuklarınızı, kocalarınızı sizden kopara kopara ayıran canavarların kurbanları olan bedbahtlar!... Ah artık bunları....Bu maziyi unutunuz.

Evet sizler, sizler bila tefrik ey aziz valideler, ey felaketsizlere her gün sürünerek giden ve perişan yaşayan müşfik ve genç zevceler, ve ey zavallı kızlar, sizler de

³¹¹ Müdüriyet, a.g.m.,s. 542-544

³¹² Asaf Muammeri "Muazzaz Karilerimize", Mehasin Sayı: 1, s. 3-5

kurtuldunuz! Bütün o eski matemlerden, o zehirli düşüncelerden, endişeli olarak uğurladığınız zevclerinize, istikballeri için sizden daha müşfik kucak vaat eden mekteplere giderken öğrendiğiniz bir sebeple arkalarından dualar okuduğunuz çocuklarınıza artık malik olarak kurtuldunuz. Artık zevcleriniz mesut olarak gelecek, çocuklarınız mektebe gidip gelirken ruhlarınızı endişelerle dolmayacak, kapılarınız sizin emir ve arzunuzdan başka hiçbir kuvvet ve sebeple açılmayacak, görüşmek arzusu gösteren bir misafirden, yeni gelen bir hizmetçiden ürküp şüphe etmeyeceksiniz.....

Evet ey biçare kadınlar, evet, sizler bizden de bedbaht ve mahrum idiniz. Gittikçe artan bir kabalıkla muhit-i millimizi tazyik ve kahreden zulmet içinde hemen kaybolmak üzere idiniz. Ne milli bir lisanla hissiyatınıza iştirak edecek bir kitabınız ne sanayi-i ihtiyacat-ı nisvaniyenizden bahseden bir risaleniz yoktu. Bütün bu ihtiyaçlarınıza lisan bilenleriniz için yine İngilizler, Fransızlar yetiştiriyor size magazinler, moda risaleleri gönderiyorlardı. Bizler acz ve makhuriyetle kurulmuş bir oyuncak gibi sabahları miskin uykulardan gerine gerine kalkıp dairelere gitmek, akşamları beceriksizlikle timsal olan bir işsiz gibi yeis içinde avdet etmekten başka hiç bir şey yapamayan bizler ihtiyaçlarınıza uzatılan elleri yakan, o istibdat karşısında yeis ve eleme mahkum kıvranıyorduk. Fakat bugün, o meşum kördüğüm çözülüp halas olunca hemen teşebbüs ederek imkan ve kabiliyet derecesinde bir içtihat ile ihtiyaçlarınızdan birini deruhte etmek şerefine mazhar olmak üzere bunu size ithaf edilen , "Mehasin"i ilk bir nişane-i hizmet olmak üzere takdim ediyoruz.

"Mehasin" ilanında da gördüğünüz üzere tezyinat-ı beytiye, makalat-ı müfide ve birçok tasvirleri ihtiva etmekle beraber sizin bir kitabınız olmaktan ziyade hissiyat ve iştigallerinize iştirak edecek bir hemşire olacaktır. Mehasin'de sanayi-i nisvaniye, makalatı sıhhiye, havadis-i medeniyeden başka zaman ve mekana talep ve arzuya muvaffak sahifeler bulacaksınız.

Siz ki şimdiye kadar hiçbir hayr-ı hevaya delile malik olmadığınız için her nurdan mahrum, her saadetten uzak yaşıyordunuz, bundan sonra bu haksızlıkların olmayacağına emin olabilirsiniz; Mehasin size delalet şerefiyle mesud olacaktır, başka kıtalarda hemcinslerinizin nasıl saadetler arasında nasıl bir muhit-i nur ve irfan içinde yaşadığını size Mehasin gösterecektir. Evet, bundan sonra sizi Avrupa gazetelerine muhtaç bırakmayacağız, onlar da bulabileceğiniz bütün muhtaç olduğunuz şeyleri, sizi memnun

edebilecek, ruhunuzun bütün kuvvetiyle müştak olduğunuz bilcümle nefais ve mehasini size arz edecektir. Mehasin bütün hemşirelerinizin nasıl yaşadığını, nasıl muazzez ve büyük bir perestiş içinde imrar-ı hayat ettiğini gösterecek, size sizi öğretecektir.

Ve bu vazifeyi deruhte edenler taahhüt ettikleri işin cidden eri olmakla müftehirdirler; bunu haber vererek hemen işe başlıyoruz.³¹³

Bu vaatlerle yayın hayatına başlayan dergide kadınları ilgilendirecek pek çok konuda yazılara rastlanmaktadır. Moda, saç bakımı, sağlık, kadınlara yönelik konferansların tam metinleri, evlilikle ilgili haberler, dünyadaki moda akımları ve dünyaca ünlü kadınların yaşam biçimleri, ev dekorasyonu gibi haberlerin yanı sıra; dergi promosyon uygulamasıyla da okuyucu sadakatini kazanmaya çalışmıştır. Ayrıca dergi kendisinin en büyük farkının okuyucuya 5 kuruş karşılığında verdiği patronlar olduğunu savunur ki bunlarla hiç dikiş bilmeyenler bile kolayca modayı takip edebileceklerdir. Derginin muhtelif sayfalarında yer alan patron resimlerinin altında "Patronlarımızdan isteyiniz" yazısı yazmaktadır.

Derginin ilk nüshasında yayınlanan "İfade-i Mahsus" da, derginin amacı anlatılmaktadır.

"Zaten gazetemiz mülkümüzde yalnız hanımlara mahsus ilk resimli gazete olmakla kalmayıp resimli bir gazete olmak üzere de ilk gazete olacağını kemal-i iftiharla burada ilan etmeyi bir vazife addederiz.

Çünkü "Mehasin" evvelemirde bir sanayi-i nefise gazetesidir. Yani cihan-ı sanatın en meşhur ve müstesna asar-ı nefisesini nazargah-ı kariata arz ve ira edecektir. Fakat sanayi-i nefiseden başka o sırada sayılan sanayi-i nefise, yani tezyinatı dahiliye, eşya ve nevadir-i nefise, danteller, işlemeler, mefruşat, elmaslar, yelpazeler, elhasıl şu yolda nefis ve zarif eşyayı beytiyye ve nisviyyeyi arz edecektir.

..... İkinci derecede bir risalat-ı edebiye olacaktır: yani alem-i edebiyatın en meşhur üstatları tanıtılıp asar-ı arz ve ira veya tercüme edilecek ve edebiyat-ı cedidenin bütün erbab-ı iktidarının bütün eserleri bu sahifelerde okunabilecektir.

³¹³ Asaf Muammer, a.g.m, s. 3-5

Üçüncü derecede musiki gazetesi olacaktır. Üstad-ı musikiyeyi tanıtmak, eserlerini arz ve izah etmek gazetemizin mesleği cümlesindedir.

Dördüncü derecede mükemmel bir moda gazetesi olacaktır. Her nüshada Avrupa'nın en meşhur gazetelerinden on parçayı, mütecaviz resimle iç çamaşırlarından en mutantan bir kostüme kadar resimleri arz olunacaktır.”³¹⁴

Derginin ikinci sayısında da derginin ilerleyen sayılarında yer alacak konular okuyucuya bir teşekkürle beraber şu şekilde anlatılmıştır:

"İkinci nüshamıza evvela muhterem karilerimizden gördüğümüz hüsnü kabul ve rağbete ne kadar minnettar olduğumuzu söylemekle başlamak bizim için en zevkli bir vazife oldu. Filhakika gazetemizin ilk nüshasına gösterilen teveccüh ve rağbetin bu derecesini hiçbir zaman emel etmemiştik.... Muhterem okuyucularımızın nazar-ı dikkatini edib-i şehir Halit Ziya Bey'in gazetemize mahsus olmak üzere tahrir buyurdıkları "Valide Mektupları"na celb ederiz. Halit Ziya Bey bu mektuplarda yeni evlenmiş bir genç hanımın zevciyle hüsnü muaşeret ve imtizaç bilmesi ve riayet etmesi lazım gelen meseleleri teşrih ederek bunları bir valide tarafından bir valide şefkatiyle genç hanımlarımıza hitaben yazacaktır.”³¹⁵

Dergide yer alacak bir başka başlık daha "Terbiye-i Nisvan" adıyla şu şekilde anlatılmıştır:

"Diğer taraftan memleketimizin en parlak edibasından bulunan Cenap Şahabettin Bey bu nüshada bir numunesi görüleceği üzere, terbiye-i nisvan hakkında her nüshamıza mahsus makale-i nefise vaat buyurmuşlardır.”³¹⁶

Bir başka konu da şu şekilde anlatılmıştır:

"Bunlardan başka muharrir-i şehir Ali Kemal Beyin her nüshamızda hanımlarımıza mahsus ve aile hayatına dair makalelerini dahi neşredeceğimizi ayrıca tebşir eyeriz. Mehasin tenvir-i efkârına hizmet için tesis etmiş olduğu hanımlarımıza bu

³¹⁴ "Abonelerimize Hediye ve Karielere Teshilat," s. 4-6

³¹⁵ Valide Mektupları, Mehasin Sayı 2, sayfa numarası yok, Ekim 1909

³¹⁶ Terbiye-i Nisvan, Mehasin Sayı 2, s.1, Ekim 1909

*kadar kıymetli sayfaları arz ve takdim edebilmekten dolayı kemal-i iftihar ile ilan-ı bahtiyar eyler.*³¹⁷

Derginin üçüncü sayısında ayrıca çeşitli milletlerden ülkelerinin en güzeli seçilen kadınların resimleri yayınlanmış ve dergi okuyucularına bu kadınlar arasından en güzelini seçmesini isteyerek bir nevi güzellik yarışması düzenlemiştir. O zaman için yepyeni bir uygulama olan bu yarışma derginin ikinci sayısında büyük bir müjde ile okuyucuya duyurulmuştur:

*"Gelecek Teşrini Sani'nin 25'in de neşredilecek olan Mehasin'in üçüncü nüshasında bütün okuyucularımız arasında, yedi milletin en güzel kadınlarından müntehab yedi resim arasında bir müsabaka-i hüsn tertip edileceğini en çok rey kazanacak resmi en evvel intihap etmiş olana bir güzel heykel hediye edileceğini tüm okuyucularımızın nazarı dikkatine şimdiden sunarız.*³¹⁸

Derginin güzellik yarışması yalnızca bununla sınırlı kalmamıştır. Osmanlı kadınları arasında güzellik yarışması tertip edilemeyeceğinden önce başka milletlerin kadınları arasında düzenlenmiş, daha sonra da çocuklar arasında tertip edilmiştir. Derginin 9.sayısında bu müsabaka okuyuculara şu şekilde duyurulmuştur:

*"Muhterem okuyucularımız, içinizde validelik şeref ve saadetine mazhar olanlar elbette pek çoktur, o halde Mehasin'in bu yavrular arasında tertip etmek istediği bir müsabakaya lütfen iştirake sizi davet ederiz..... Çocuklarınızın elinizde bulunan resmini Mehasin idarehanesine Eylül'ün on beşinci gününe kadar gönderirseniz bunları bütün böyle gönderilecek resimler arasında tertip edilecek müsabaka-i hüsn iştirak edeceklerdir.*³¹⁹

Dergide okuyuculardan gelen mektuplardan bazılarında da okuyucu isimleri ile cevap verilmiştir. Bunlardan birini şu şekilde örneklemek mümkündür:

"Kırmızı ve Beyaz Kulübü Müesseseleri'nden Mediha Hüsnü Hanım Efendi'ye:

³¹⁷ **Hayat-ı Aile**, Mehasin Sayı 2, s.1, Ekim 1909

³¹⁸ **Mehasin Tarafından**, Mehasin Sayı 2, s. 2, Ekim 1909

³¹⁹ **Yavru Müsabakası**, Mehasin Sayı 9, sayfa numarası yok, Ağustos 1910

Makaleniz maatteessüf elimize pek geç vasıl olduğundan ancak üçüncü nüshamıza derc ile kesb-i şerif eyleyeceğiz, kulübünüzde cereyan eden fikir mübadelelerinden Mehasin'i de müstefit ederseniz minnettar kalırız.¹⁸²⁰

4.6.3. Mehasin Dergisi'nin Yazar Kadrosu

Derginin Müdürü Asaf Muammerdir. Baş yazarı Mehmet Rauf olarak belirlen dergide, Rauf'un yazılarına oldukça ender rastlanmaktadır. Dergide en çok Asaf Muammer, Zühre Hanım, Cenap Şahabettin, Celal Sahir, Halide Edip Adivar gibi isimlerin yazıları bulunmaktadır. Gazetede yer alan imzaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Mehmet Rauf
- Faik Ali
- Asaf Muammer
- Celal Sahir
- Süleyman Nesib
- Tahsin Nahid
- Hüseyin Suad
- Zehra Hanım
- Danyal Hanım
- Hüseyin Naim
- Hayriye Melek Hunç
- Cenap Şehabettin
- Köprülüzade Mehmet Fuat
- Süleyman Nazif
- Zekiye Hanım
- Ruhsan Nevvare
- Halid Ziya Uşaklıgil

Ayrıca derginin her nüshasında şiirlere de yer verilmektedir ki bu şiirlerde Faik Ali ve Abdülhak Hamit'in imzaları gözlenmektedir.

³²⁰ **Muhebarat-ı Aleniye**, Mehasin Sayı 2, s. 3, Ekim 1909

Dergide 65 adet imza vardır ve bunların 24 tanesi okuyuculara aittir.³²¹ Dergide okuyuculardan gelen makalelerin de yine okuyucuların imzası ile çıkmakta olduğu derginin başında okuyuculardan gelen mektuplara verilen cevaplardan anlaşılmaktadır.³²²

Dergide A.R. Hanım, Abdülhak Hayri, Ali Nevmi, Evliyazade Naciye, Fatma Münire, Mediha Hüsnü gibi okuyucu imzalarına rastlanmaktadır.

4.7. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Güzellik Konulu Başlıklar

4.7.1. Yüz ve Vücut Güzelliği Modası

Dergide yapılan taramalarda Osmanlı yüz ve vücut güzelliği ile ilgili iki ayrı habere ve vücut güzelliği ile ilgili reklamlara rastlanmıştır.

Aşağıda derginin Kasım 1909 tarihli 12. Sayısında ve 870-872 sayfaları arasında yer alan 'Burun Estetiği' konu başlıklı makale şu şekildedir:

Tashihül Enfüs Sanatı

"Burun-büyük bir ehemmiyeti olmadığı halde- daima insanların nazar-ı dikkatini celb etmiştir. Kendisinden bu kadar sık bahsedilmesinin sebebi, mevkisinin çehre üzerinde bulunmasından ileri gelir. Beynel avama müstamil olan bazı darb-ı emsal ve eserde burundan bahs olunduğu gibi alemi ahval-i ruh mudaggigleriyle alem-i beşer mütebbileri de bunun eşgali muhtelifesinden muhtelif manalara istihraç ediyorlar. Vücud-u insaniyenin diğer hudud aksamından bir meali mahsus çıkarıldığı gibi burnun biçiminden de bazı ledüniyat-ı cibiliyenin amak-ı keşfi edilmek isteniyor. Burun sivri ve ince olduğu vakit sahibinin kurnazlığına, biraz kıvrıkça bir gagaya benzerse insanın kahramanlığına bir işaret addedilmekte, yarıkça olursa hasail-i hüsnüye, mukavves bir şekilde ise; hırs, tahakküm ve istibdada bir delil-i farz olunmaktadır. Doğru olduğu vakit ise sahibinde hicab ve izzet-i nefise gibi hasletlerinin vücudunu ifade ettiği zannolunur.

Fakat burun bazen fena bir şekilde teşkil etmiş olabilir. Ve buna malik olanın hakkında gayet ketum, ifşa-i razdan pek ziyade muhteriz olur. Yalnız bu faslıya ait burunlar bir şey ifade eder ki; o da sahiplerinin bedbahtlığıdır. Çünkü böyle bir 'sahibül

³²¹ Aşa, a.g.e., s 313

³²² Muhebarat-ı Aleniye, Mehasin Sayı 2, s. 3, Ekim 1909

enfes' herkesin nazar-ı dikkatini bila ihtiyar celb ettiğini, hatta bazen-bu pek elimdir!-gülünç olduğunu hisseder. Erkekse cins-i cemilin mazhar-ı muhabbeti olamayacağı için teessüf eder. Kadınsa aynı mahkumiyetlerle ve daha elim bir surette müteazzi olur.

Bir leyinli bir cerrah gerek kaza, gerek fitri olarak burnu fena surette teşkil etmiş olanlara karşı, 'Bu azalar bu mahkumiyetler neden temadi etsin?' diyor Tabiatın enf üzerindeki galadatını tashih ile müstehir olan cerrah Mösyö J. Josef bu hususta ihtisas peyda eylemiştir. Ameliyatlarındaki derece-i muvaffakiyetini takdir için ira'e eylediğimiz resimlere nazar etmek kifayet eder. Birleyinli mütehasısıa müracaat edenlerin bir kısmı yalnız kendi talihsizliklerinden müşteki kalmışlar, diğer kısmı da böyle bir teşebbüste bulduklarından kendi kendilerini tebrik eylemişlerdir.

'Peki ama bu kadar muvaffakiyet nasıl destres olunuyor?' denilecek. İşte en mühim ve faydalı nokta burası. Filhakika doktor. J. Josef'den mukaddim, 'tasni-i enfes' usul-ü mevcut idi. Ve fayda da görülüyordu. Fakat çok kereler derde deva olamıyordu. O halde şu yeni usul nasıl bir şey?

Evvela bunun mevcut 'tasni-i enfes' usulü ile katiyen münasebeti yok. Usul-ü mezkurun gayesi zail olmuş veya bozulmuş burunları düzeltmekten ibaretti. Halbuki yeni usülle mevcut fakat sakil bir surette müteşekkil bulunan burunlar ıslah olunuyor.

Doktor J. Josef'in usülündeki başlıca nokta ameliyatın tamamen burnun dahilinde icra olunmasıdır. Birleyinli cerrah burnun derisine hemen hiç dokunmuyor. Burun deliğine müdahale ittihaz ederek tahte'l cilt ameliyatında bulunuyor. Ve ameliyatı daima heykel-i enf üzerinde kâh heykel-i mezkureden bir parça çıkararak, kâh bir parçasını alıp kemiğin diğer bir kısmına ilave suretiyle ve bazen kemiklerin yekdiğerine olan mücavezetini tebdil ederek burun kemiğine şekl-i matluba i'za eyliyor. İlave veya tayy ettiği şey bazen kemik ve bazen gazruftan ibaret. Tebdil-i mücaveret veya münasebet iktiza eylediği zaman azmden kat eyliyor. Vesikatrizayonu matluba muvaffak surette husule getiriyor. Bir kere heykel-i ıslah olunduktan sonra cilt kendiliğinden müddet-i kalil zarfında azme iltisak ederek düzeliyor."

- **Metnin Değerlendirmesi**

Osmanlı topraklarında henüz yapılmayan burun estetiği ameliyatının konu edinildiği metinde, büyük ve biçimsiz burunların bir insanın hayatını ne kadar olumsuz etkilediği ayrıntıları ile ele alınmıştır.

Osmanlı kadınlarının ve erkeklerinin isterlerse bu ameliyatı olabileceklerini salık veren metin, 'sahip olunana şükretme' anlayışının yavaş yavaş değişmeye başladığını göstermesi bakımından önem teşkil etmektedir. Geleneksel Osmanlı toplumunda yüz 'Allah'ın özene bezene yarattığı' ve kutsal saydığı bir bölge olma özelliği taşıyordu. Yüze vurmak haram kabul edildiği gibi onu değiştirmek akla dahi gelmezdi. Ancak metinden anlaşılacağı üzere artık burnu değiştirmek suretiyle yüze güzellik katılması gündeme geliyordu ki, bu da Osmanlı'da yaşanan dönüşümün önemli bir göstergesidir. Kutsal olana saygı duyma, sahip olunana şükretme anlayışının yerini, 'beğenilmeyen bölgeler değiştirilebilir' anlayışı almaya başlamıştır.

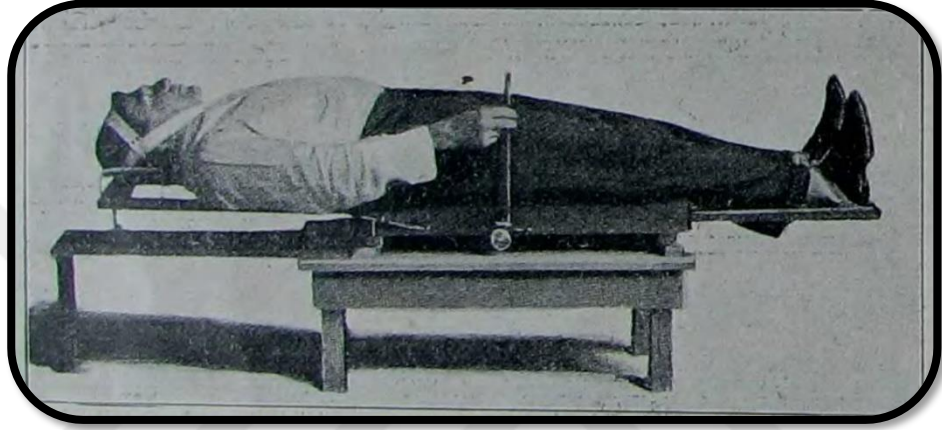
Resim 1:Burun estetiği önce ve sonrası

Kaynak: Mehasin Kasım 1909 s.870, "Ameliyattan önce-ameliyattan sonra"

Dergide vücut güzelliği ile de ilgili olarak bir makaleye rastlanmıştır. Bu da Kasım 1908 tarihli 12. sayısında sayfa 873'te yer alan "Boy Uzatmak İçin Makine" konu başlıklı makaledir. Kadınların artık topuklu giymeye mecbur kalmayacakları müjdesini veren makale şu şekildedir:

Boy Uzatmak İçin Makine

"Tabi, ancak bu makinenin Amerika mamulatından olduğuna şüphe edilmez değil mi? Sinin-i medide vücud-u beşerin tekmili hakkında tatikatta bulunmuş olan Amerika'da Kolarado Darülfünunu'nda Terbiye-i Bedeniye Müdürü Profesör Kurup'un nehliyet ikmal ettiği bu makine, bir usule tabiyeten devam edilecek idmanlar sayesinde kısa boylu adamların boylarını uzatmaktadır.

Resim 2: Boy Uzatma Makinesi

Kaynak: Mehasin Kasım 1909 s. 872

Tecrübeten sabit olduğu üzere bir kol müddet-i medidede, bir kuvvetle asılı durursa tavilen bir fark tezayüd tahakkuk eder; işte Profesör Kurup'un usulü de acaba vücud-u insaniyede lazım geldiği surette idman edilirse uzayacak mı, uzamayacak mı diye yapılan teharrüblerden peyda olmuştur. Makine ile yapılan tecrübelerde ekseriya muvaffakiyet görülmüş, sekiz haftada beş santimden sekiz santime kadar bir fark bulunmuştur. Bahusus makinenin iyiliği bu tedaviyenin yalnız gençlere mahsus olmayıp, sinen müterakki olanlara da tatbik oluşudur. Hatta elli yaşından fazla olan adamlar üzerinde edilen tecrübelerden de netice-i hüsniye destur olunmuştur. Bahusus asıl şayan-ı memnuniyet olan şey, bu makinenin yalnız boyu uzatmakla kalmayıp vücuda faaliyet ve hareket de verdiğiidir. Görülüyor ki bu gidişle her fenalığa bir çare bulunacaktır; Amerikalılar sayesinde ölmekten hülasa olarak müebbeten mamur oluncaya kadar, şimdilik minare gibi ökçeler giymeye mecbur bazı hanımlarımıza bu makineyi tebşir ederiz."

- **Metnin Değerlendirmesi**

Kısa boylu hanım ya da beylerin ilgisine sunulmuş olan ve boy uzatmak için yapılması gerekenleri anlatan metin de, kadınların oldukları durumdan memnuniyetsizliklerinin önemli bir göstergesini teşkil etmektedir.

Yukarıdaki metinde kadınların güzellik ölçülerinin değiştiğini de gözlemlemek mümkün. Zira genetik olarak çok uzun olmayan Osmanlı kadınının Avrupa kadınlarına özenerek uzun olmayı istemesi gözlemlenmekte, bunun için uzun topuklu ayakkabılar giymesi ve hatta buna gerek kalmaması için de boy uzatma makinesine başvurması salık verilmektedir.

Mehasin Dergisi'nde kadınların vücut güzelliği için içmesi gereken bazı ilaçların reklamlarına da rastlanmıştır. Bunlardan en sık dile getirileni "Orientales Hapları"dır. Kadınlara düzenli tüketildiği takdirde 'gerdan ve göğüslerinin güzelleşeceği" müjdesini veren hap Osmanlı kadınlarına derginin Mart 1909 tarihli 7. sayısı ve 476. Sayfasında şu şekilde duyurulmuştur:

Orientales Hapları

"Bu hapları istimal eden hanımlar iki ay zarfında gerdan ve göğüslerinin neşv-u nema bulduğunu güzelleştirdiğini ve kesb-i selabet ettiğini müşahede ederler.

Orientales hapları kadınların sıhhatine hiçbir mazarrat iras etmeyerek sağlam bir sadra malik olmaları için ve vasıta-i yegane teşkil eder.

Resim 3: Orientales haplarının vaat ettiği güzellik

Kaynak: Mehasin Mart 1909, S.7, s. 476

Tarifesiyle beraber bir şişesi 40 kuruşa satılıyor. Deposu: Bahçekapısı'nda Şirin Han'ında 11 ve 12 numaradır. Bircümle eczanelerde ve ecza depolarında bulunur."

- **Metnin Değerlendirmesi**

Güzellik için dışardan yapılan müdahalenin dışında içerden de çeşitli ilaçlar vesilesiyle güzelleşmenin sağlanmasına vesile olan hapların tanıtıldığı metin, Osmanlı kadınları için güzelliğin vazgeçilmez olduğunun bir göstergesidir.

Ayrıca söz konusu reklama ait görsel incelendiğinde de Osmanlı kadınının değişimini gözlemlemek mümkün. Görselde son derece dekolte giyimli bir kadın bu hapi içtiğinde kadınların 'göğüslerinin güzelleşeceğini' salık vermektedir. Geleneksel Osmanlı toplumunda kadınların mahrem olan; göğüs, bel, kalça gibi bölgeleri söz konusu görsel vasıtasıyla açıkça gözler önüne serilmiştir. Bu da Osmanlı kadınları arasında yaşanan mahremiyet dönüşümünün bir göstergesi niteliğindedir.

4.7.2. Saç Bakımı ve Güzelliği

Mehasin Dergisi'nde saç bakımı ve güzelliği ile ilgili de metinlere rastlanmıştır. Saçların kadının en büyük ziyneti olduğu ancak bu ziynetten Osmanlı kadınının 'görgüsüzlükten' ötürü yeterince faydalanamadığı ve Fransız aktrislerin saçlarına bakarak bu zevksizlikten kurtulmanın mümkün olduğu Osmanlı kadınına aktarılmıştır. Kadınlara saçlarla ilgili ipuçları, derginin Ekim 1908 tarihli 2. Sayısı ve 74. sayfasında şu şekilde aktarılmıştır:

Yeni Saçlar

"Kadınların en büyük ziynetleri şüphe yoktur ki saçlarıdır. Bol, ince, uzun, parlak saçlardan müteşekkil olan taç muhteşemden daha mühim olmak üzere, tezyid-i hüsne ve cazibelerine yardım edecek başka bir alete malik midir? Ve latif bir saç demetinin yalnız en güzel çehrelerde değil, hatta mahrum-u hüsnü simalara bile ne kadar ziynet bahşolduğu her gün görülmekte ve tasdik edilmektedir. O kadar ki bizzat gayet latif olan yalnız saçtan mahrum oldukları için lazım geldiği ve mümkün olduğu kadar tesirden hali kalmaktadır.

Resim 4: Yeni saçlar

Kaynak: Ekim 1908 S.2, s. 73

Fransızca mevcut olan bir darb-ı mesele göre, eğer hayatın kıymeti gerçekten beğenilmek zevkinden ibaret ise, kadınlar için beğenilmeye saç kadar yardım edecek başka bir şey olmak ihtimali bulunmadığından, demek saç bir kadın için en kıymetdar bir hazine-i saadettir. Maattessüf bu hazineden lazım geldiği kadar istifade edebilmek mukadder olmalı ki ya saçlar zaten gayet az evvelinde bağından yahut sonradan bağlamak siesiyle mevcut olanlar da dökülmekte bulunduğundan bir kadın için, asıl hüsn ve hayatından zevkiyab istifade olacak senede iken ekseriyetle bu ziynetten mahrum kalmak vakidir.

Buna karşı Avrupa'da asırlardan beri araya araya birçok çareler bulmuşlar, ve yahut da bulmak zehabına düşmüşlerdir; bu çarelerden biri saçları hüsn-ü muhafaza için erbab-ı fen tarafından i'ta edilen ve tavsiye edilen takayyüdat zaruriye-i sıhhiye ise, diğeri dökülen saçları iade etmek üzere, yine erbab-ı icad tarafından tertip ve ilan edilen ilaçlardır. Eğer bu adamların her gün ve her türlü gazetelerle israf-ı tafsilatı ile derc ettikleri ilanlarına inanılmak lazım gelirse, bu tertiplerden bir şişe bir şişe kullanılır kullanılmaz, faydaları görülmek muhakkak olup, hatta bu şişede ekseriya bir iyi tecrübe badeheva ve ilan makamında verilmekte olduğundan insanın inanacağı gelmekte ise de bir kere evvela bu kadar mühim bir ilaç keşfedilse bu kaşif efendinin bu gürültülü ilanlarına lüzum görülmeden bütün cihana intişar edeceği gibi, diğer taraftan ise, bugün Avrupa'da saç ilaçlarından ziyade müterakki olan yapma saçların kazandığı rağbet, herkesin bu ilaçlardan artık meyus olup çareyi daha maddi ve daha mümkün başka bir vasıtada aramakta ve bunu da galiba bulmuş olduklarını göstermektedir.

Resim 5: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 74

Bu galiba bulunduğunu haber verdiğimiz çare ise takma saçlardır; Avrupa'da neşredilen gazetelerde takma saçlara dair görülen ilanların kesretine bakılırsa, bütün kadınların takma saça müracaata mecbur kalmış olduğunu tasdik etmek lazım gelecek gibi görünüyor. Bu ilanlar o kadar çok, bir gazetenin hemen bütün ilan sayfalarını o kadar kesret-i tafsilat ve davet-i tecrübe ile dolduruyor ki, celbettiği bu rağbet fevkaladeden bil kıyas takma saçı bütün kadınların nihayet kabule mecbur kalmış olduğunu itiraf etmek lazım gelecek.

Hatta rivayete nazaran, gazetemizde bu yolda ilanlara rast gelmemekle beraber, takma saç modası bize de burada bile çok sirayet etmiş olup, Avrupa'dan bizzat celb edilenlerden başka, daha acizane olarak bunları Beyoğlu saççılarından alan hanımlarımızın da pek çok olduğu temin edilmektedir.

Resim 6: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 74

Hatta takma saçlardaki hüsn ve letafeti takdiren, bir takım kadınların kendi bir şeye benzetemedikleri saçlarını bil feda bu saçlardan kullanmaya başlamış oldukları da söylenmekte olup bu ise kadınların bir kısmında beğenilmek arzusunun ne kadar mübrem bir ihtiyaç olduğunu gösterir.

Resim 7: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 75

Gerek takma sa kullanan gerek tabi saa malik olmak bahtiyarı bulunan kadınlar için kat'el lüzum bir şey vardır ki, o da bu saçın çehresine ne şekilde daha ziyade bahş-i letafet meselesi mühimmesini halletmektir. Mesela; zaten yuvarlak çehrenin üstüne bir halel-i kesif şeklinde yassı bir sa ilave etmek, zaten uzun çehreli olan bir kadın için alnının üstüne bir minare kurmak gibi yüksek bir sa yapması kadar nahoş ve bet manzara olduğu gibi; boyu kısa ve zayıf olan bir kadın saçlarını gayet büyük yaparsa, veyahut yüksek ve yuvarlak alınlı ve iri azalı bir kadın saçlarını ne kadar kaldırırsa o kadar iğrenç olur.

Resim 8: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 75

İşte mesele bu gibi nisbetsizliklerdeki ölçüyü takdir edemeyerek, hoş bir tesir peyda etmek zannıyla ziddi tesir hasıl etmemektedir. Çünkü hüsne ait olduğundan bu gibi rakik ve sanatkarane olması lazım gelen tezyinatta bütün mehasine ait olan şeylerde olduğu gibi insan kendine delil olmak gayet müstesna bir zevk-i selime sahip olmak lazımdır ki, bir kadın ancak bunun yardımıyla kendi renk ve çehresine ne şekil saç yaraşacağını takdir edebilmekle muahhir saçlarına o şekli verebilsin. Ve her ne kadar modanın saçların şeklinde tahakkümü görülmekte ve zaruretle bu tahakküm kabul edilmekte ise de bence bir kadın için en birinci vazife herkes böyle yapıyormuş diye saçını çehresine yakışmayacak bir surette cazibesini kesretmekten ise, asıl lazım olan şey, tezyid-i hüsn ve cazibesi olduğunu anlayacak kadar zekavet gösterip itiyadını bozmamaktır.

Resim 9: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 77

Ve ah bu ne müşkül bir şeydir bu bilinse... Bir kadın için, kendisini en ziyade cazibedar yapan bir saçın hangisi olduğunu tayin edene kadar ne uzun muayeneler tetkikler, ne elim imtihanlar lazım olduğu, ne tecrübelerle, ne tereddütlerle, ne kadar tekrarlarla, aynasına günde kaç saatler esir kalmak icab ettiği bir anlaşılma...

Resim 10: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 77

Evet senelerce alışmış bir saç, mahza alışmış bulunduğu için göze hoş görünmekte iken, bir gün kazaen başka bir şeklin hüsn ve cazibesini ne kadar tezyid ettiğini anlayan gören bir kadın mahaza saçının şeklinden dolayı hüsnünü tenkis ederek gezdiği geçirdiği o zavallı senelere ne acı ne elim bir hüsrana-ı iştihak ile nazar eder değil mi?

Resim 11: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 79

İşte bu maksada hizmet edebilmek emeliyle son senelerde Fransa'nın en meşhur ve en müzeyyen aktristlerinden bir kaçının yalnız saçlarını göstermek fikriyle resimlerini derc-i sahife ediyoruz. Ümid ederiz ki hanımlarımızda bu resimleri tetkikle Avrupa'da saçların ne şekilde tertip edildiği hakkında bir fikr-i sahihi peyda olur da ekseriya görgüsüzlük, ihmal ve asıl zevksizlik saikiyle peyda ettikleri garip şekillerden kurtularak, biraz daha hüsne ve zevk-i selime tegarrüb mümkün olur..."

Resim 12: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 79

Resim 13: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 80

Resim 14: Yeni Saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 84

Resim 15: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 78

Resim 16: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 80

Resim 17: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 80

Resim 18: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 81

Resim 19: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 80

Resim 20: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 83

Resim 21: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 85

Resim 22: Yeni saçlar

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 80

• Metnin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki metinde Osmanlı kadınının Avrupa kadınına olan özentisi açıkça gözlemlenmektedir. Saç biçiminin bir kadın için hayati önem taşıdığı ve güzel bir çehrenin uygunsuz bir saç kesimi ile çirkinleşebileceği ve çirkin bir kadının güzel bir saç kesimi ile güzelleşebileceğinin anlatıldığı metine göre Osmanlı kadınları, saç yapmayı bilmemektedirler.

Kadın kendisini en cazibeli gösterecek olan saç modelini bulana kadar 'elem dolu' yıllar geçirmektedir. Osmanlı kadınların son yıllardaki moda tutkusuna rağmen saçlar için, modadan çok çehreye yakışan modelin yapılması salık verilmektedir.

Ancak tüm bunlara rağmen Osmanlı kadınlarının saç yapmayı bilmediğinin anlatıldığı metinde, Osmanlı kadınlarının saç yapmayı öğrenmesi için Avrupalı özellikle Fransız hemcinslerini takip etmeleri gerekmektedir. Makaleye göre Osmanlı kadınları ancak bu kadınları 'taklit' ederek güzel saç modelleri yapabilirler.

Osmanlı kadınlarının saç yapamayışları açıkça görgüsüzlük, ihmal ve zevksizlik gibi nedenlere bağlanmış ve hatta Osmanlı kadınlarının saçlarını garip şekillere büründürdükleri ifade edilmiştir.

Söz konusu metinde Osmanlı kadınının yüzünü Avrupa'ya dönüşü net olarak gözlemlenmektedir ki buna en büyük delil, "*Ümid ederiz ki hanımlarımızda bu resimleri tetkikle Avrupa'da saçların ne şekilde tertip edildiği hakkında bir fikr-i sahihi peyda olur da ekseriya görgüsüzlük, ihmal ve asıl zevksizlik saikiyle peyda ettikleri garip şekillerden kurtularak, biraz daha hüsne ve zevk-i selime tegarrüb mümkün olur...*"³²³ cümlesidir.

4.8. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Güzellik Konulu Başlıklar ile İlgili Bulgular

Mehasin Dergisi'nde yer alan güzellik konulu başlıklardan kadının mahrem olarak korunan bir alandan, kamusal alana taşınmasının izleri görülmektedir. Önceden güzelliği kapalı kapılar ardında yaşayan Osmanlı kadını, 19. Yüzyıla başlayan ve II. Meşrutiyet'le zirveye ulaşan özgürlük havasından sonra güzelliğini artık gizlemek yerine ortaya çıkarmayı yeğlemiştir.

³²³ Bkz. s.132

Mehasin Dergisi'nde yer alan bu başlıklar da kadının "güzelliğin artık yalnızca mahremine helal" olduğu fikrinden, "kadın güzelleşmek için yaratılmıştır ve bu güzelliği herkes görmelidir" fikrine doğru yönelimin bir göstergesidir.

Geleneksel Osmanlı toplumunda 'Allah'ın yarattığı her şey güzeldir' anlayışı hâkimken ve sahip olunanlar her haliyle kabul edilirken, toplumsal değişimin ardından değişmesi mümkün olmayan şeylerin dahi değişebileceği Osmanlı kadınının zihnine yavaş yavaş yerleşmiştir. Dergide yer alan estetik konulu haberler de bunun bir örneğini teşkil etmektedir.

Geleneksel Osmanlı toplumunda kadının en mahrem alanlarından bir tanesi saçlarıdır. Saçlar yalnızca "helal" ortamlarda açılır ve sergilenir. Kamusal alanda kadının güzelliğini sergilediği tek yer hamamlardır. Saç ve vücutla ilgili konular ancak hamam gibi helal ortamlarda açılır ve konuşulurdu. Ancak toplumsal değişimle beraber kadınlar mahrem alanlarından bir tanesi olan saçlarının da artık kamusal alanda tartışılabilir bir 'meta' haline geldiğini gördüler.

Mehasin Dergisi'nde yer alan güzellik konulu başlıklarda Osmanlı kadınına yeni bir güzellik anlayışı dayatıldığı da gözlemlenmektedir. Söz konusu başlık altında yer alan konularda, kadınlar herhangi bir bilgi ve görgü sahibi değilmişçesine yurt dışından ve özellikle Fransa'dan örnekler sunularak, kadın batıya benzemeye zorlanmıştır.

Bazı metinlerde yer alan 'hanımlarımızdaki görgüsüzlük'³²⁴ gibi ifadeler; Osmanlı kadınıni kendini bu kategoride görüp, her şeyin en güzelinin batıda olduğuna inanması ve modern olabilmek için batıya benzemesi gerektiğine dair bir yönlendirme olarak okunabilir.

Geleneksel Osmanlı kadını için saç gibi vücut da mahrem bir alandır. Ancak dergide kadının mahrem alanı olan göğsü, gerdanı da masaya yatırılmış ve eğer bunlardan memnun değilse, çeşitli yöntemlerle bunları değiştirip güzelleştirebileceği salık verilmiştir.

³²⁴ Hüseyin Naim, **Yeni Saçlar**, Mehasin Ekim 1908, Sayı 2., s. 80

4.9. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Moda Konulu Başlıklar

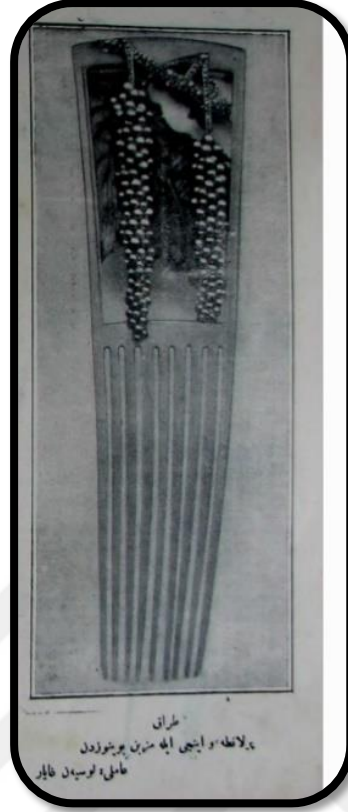
4.9.1. Takı ve Aksesuar Modası

Dergide dönemin yeni takı anlayışı da kadınların dünyasına yerleştirilmeye çalışılmıştır. Buna göre eski takılar servet amaçlı kullanılıyorken, yeni usul takılar ziynet değerindedir. Yeni takılara sahip olmanın önemi, son derece şairane bir üslupla Osmanlı kadınına derginin Eylül 1908 tarihli 1. sayısında 14 ve 15. sayfalarda şu şekilde anlatılmıştır:

Yeni Elmaslar

"Bugün hanımlarımıza şayan-ı tebrik tezahürat sanatkârlarından olmak üzere Avrupa'da bu son senelerde elmaslar hakkında zuhur edegelen tebeddülden(değişiklikten) bahsetmek istiyorum. Bugüne kadar elmas ziynet olmaktan ziyade izhar-ı servet maksadına ma'tuf gibi kullanılmakta iken, bugün bunların da bir kadının kıymet-i hüsnünü, zevk-i nefis ve selimini tezyid ve irae(göstermek) için isti'mal olunmak meselesi mevzu bahis olmaktadır. Zira bir çekmece elmas ne kadar parlak ne kadar kıymetdar olur ise o kadar muteber addolunur. Şimdiye kadar bunların tertip ve tanzimindeki sanata ve hünerverliğe hiç ehemmiyet verilmezdi. Bu sebepten bahusus bu taraflarda o kadar sakil ve bed manzara şekilli elmaslar görülmekteydi ki, bunları takanların gururlarının hüsn-ü zevklerinden ziyade meyl tantanalarından ibaret bulunduğu bedihi idi.

Bugün Avrupa'da bu fikr-i sakime karşı gelenler bir mektep teessüs ediyor ve etti ki, bunlar bir elmasın bir sanatkâr dimağının ve parmaklarının mahsül-ü letafeti olmasını kullanılan taşların ve madenlerin kıymetine tercih etmeyi iltizam ediyorlar. Yahut daha doğrusu madeni ve taşı bir sanatkârın zengin ve muhteşem hayalinin sevk ve resmiyle teşkil ve tersim ederek elmasın kıymetinin madeninden ve taşlarından ziyade teşkilindeki hüsn ve sanattan mütevellit olmasını arzu ediyorlar. Ve filhakika bugünkü sanatkârlar bunda o kadar muvaffak oluyorlar kıymetsiz mevad ile meydana getirdikleri eserler o kadar nefis ve latif birer eser-i sanat oluyor ki, elmasın kıymeti şimdiye kadar madenin kıymetinden ibaret iken, bugün tıpkı meşhur ressamın levhaları gibi takdir kıymetinde izhar-ı aczedilen bir eser-i sanat olmasından tevellüd ediyor.

Resim 23: Tarak

Kaynak: Mehasin Eylül 1908, S.1, s. 14- " *Tarak-ırlanta ve inci bezenmiş boynuzdan, Amili: Lusyan Gayar*

Kadınlar hatta biraz geç kalarak öğrendiler ki bir elmasla -mesela kendilerine pek yakışacak saç şekli gibi- kendine takacak kadının saçlarının rengine, levnine göre başka olmak tıpkı rayihalar gibi zevk-i nefiselerini hüsn-ü sanatkârlarını gösterecek surette bulunmak lazımdır. Evet bugün bütün tezyinat da olduğu gibi elmaslar da değişmektedir. O da yenileşiyor, o evvel ki sakil ve zevksiz resimlerden uzaklaşarak en yeni zevk-i sanata muvaffık bir eser-i latife giriyor; zarif latif bir kadın tebessümü kadar neyyir ve müstena, bir gamze kadar şuh ve dilpezir bir günlük bir hevesten değil daimi müebbet olan latif ve güzin şeylerden tabiattan ve çiçekten meyveden mülhem olarak elmas da güzelleşiyor.

Resim 24: Tarak

Kaynak: Mehasin Eylül 1908, S.1, s. 15-*"İnci ve opal ile müzeyyen boynuzdan"*

Fikr-i esasi olması takacak olan kadının tercih ettiği çiçeğin bir sanatkâr tarafından elmas haline getirilmesidir; mesela komedi-i Fransız'ın en gözde aktrislerinden Madam Barta esrarengiz (?) ve latif anguli (?) çiçeğini bütün çiçeklere tercih edermiş ve taklit edildiği halde bu çiçeğin resmi elmas şekillerine pek güzel tevafuk etmekte olduğundan, Madam Barta daima kendisi için en meşhur bir sanatkâr tarafından bir tek olmak üzere resim ve tertip edilmiş olan bir gerdanlığı birbirine mülasık anguli (?) çiçeklerinden mürekkep yeşil altından bir gerdanlık takmaktadır. O halde elmas bugüne kadar olduğu gibi rast gelenin olup takacağı adi bir süs olmaktan çıkarak takanın zevk-i nefisini izhar eden bir eser ve irae eden bir eser-i sanat oluyor.

Resim 25: Yelpaze Sapi

Kaynak: Mehasin Eylül 1908, S.1, s. 16 - "Altın, pırlanta ve mina ile süslenmiş boynuzdan yelpaze sapi"

Tarakları ekseri çiçeklerden yapıyorlar ve saçların arasında hürtanesilerin(?) nezaket-i münkeşifesi, obepinlerin (?) letafet ve haşyanesi nim meri meşhud oluyor ve bunlar gayet tatlı ve latif renkli olan minalarla o kadar hoş bir surette tezyin ediliyor ki bu adeta taze ve şairane çiçeğin rayihasını insan duyuyorum zannında bulunuyor.

Gerdanlık plakları ve pandantifler çiçekten ilham alıyorlar; mesela ağını örmekte olan bir örümcek, yahut uzanmış ayakları zincirini teşkil etmek üzere bir sakaraba (?), yahut şeffaf ve rengin kanatlarıyla libellollar (?)"

- **Metnin Değerlendirmesi**

Takı modasından bahseden yukarıdaki metine göre, takılarda artık tasarım ön plana çıkmıştır. Yalnızca takının yapıldığı hammadde değil, onun biçimi, tasarımı da zarafete etki eden önemli bir unsurdur.

Buna göre önceden Osmanlı kadınları yalnızca bir takının maddi değerini önemsemekteydi ve onun ince işleri çok önemsenmemekteydi. Ancak Avrupa takı modası

dünya takı modasına da yön vermeye başlayacaktı, zira orada takıların biçimleri önem kazanıyordu.

Osmanlı takıları zevksiz ve biçimsizdi ancak şimdi artık takılara zevk gelmeye başlamıştı. Bunda da en büyük etken yine Avrupalı tasarımcılardı.

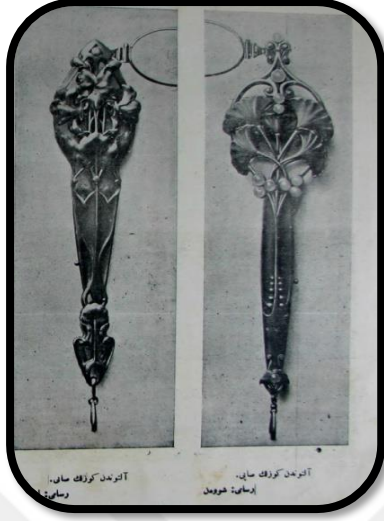
Yukarıdaki metinde de Osmanlı'nın yüzünü batıya dönüşünü gözlemlemek mümkün. Zira asırlardır gelen Osmanlı takı geleneği bir anda 'sakil'³²⁵ denerek hiçe sayılıyor, Avrupa takılarının daha zevkli bir biçimde yapıldığı söyleniyordu. Bunun için de yine Avrupalı bir aktristin taktığı takılar örnek olarak gösteriliyordu.³²⁶

Dergide yer alan bir başka elmas haberinde ise Osmanlı kadınının eski takı zevkinden artık kurtulması gerektiği mesajı verilmiş ve eski takıların adeta 'hayvanca' olduğu vurgulanmıştır. Kadınların artık tasarım takılara yönelmesi gerektiğini ifade eden bir makale derginin Eylül 1908 tarihli 1. sayısı ve 17-27. sayfaları arasında şu şekilde anlatılmıştır:

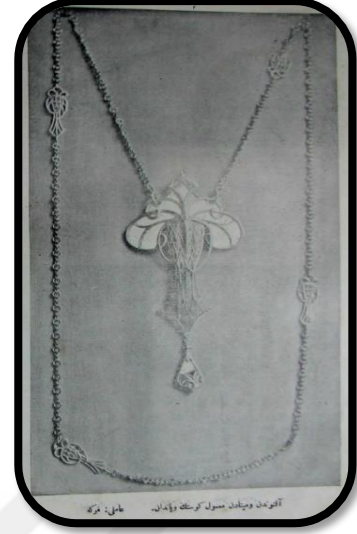
"Evet, birçok asırlar geçmek lazım geldi ki, kadınlar yalnız elmasın kıymet-i hüsnünü teşkil eder fikrini değiştirebilmesin, hâlbuki bedihi değil midir ki kadınları tezyin, hüsn ve cazibelerini ila için takılmakta olan elmaslarda taşın kıymetinden evvel lazım olan şey renklerin hüsn-ü tertibi resim ve tanziminin letafetidir.

³²⁵ Bkz. s.146

³²⁶ Bkz. s.147

Resim 26: Gözlük sapı

Resim 27: Köstek

Kaynak: Mehasin Eylül 1908, S. 1, s.18-20-" *Altından gözlük sapı*", *Altından ve mineden mamul köstek ve pandan*

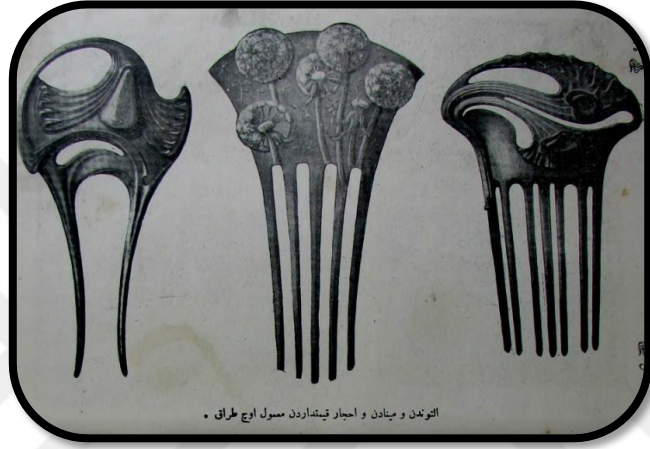
Evvelden gayet kaba, sakil şekillerin ortasına hayvanca oturtulmuş gayet kıymetli bir pırlanta, tercih olunurken bugün, buna mukabil resimlerini şu sahifelerde gördüğünüz sade ve zarif şeyler tercih olunuyor. Bugün bu tercih olunan şeyde aranılan sadelik tezyinat-ı hariciyeden azadlık olup, hüznün yalnız şekil ve renkte ve resim ve tertipte olmasına ehemmiyet veriliyor; ahcar kıymetdarıyla doldurmuyorlar, buna mukabil gayet kıymetli taşların bir iki tanesini gayet sanatkarane tertip edilmiş noktalara vüzu' ediyorlar.

Resim 28: Tarak

Kaynak: Mehasin Eylül 1908, S. 1, s.27-"*Altından ve boynuzdan mamul tarak. Yaprakları yeşil ve şeffaf mineden.*"

Hatta güzelliklerinden dolayı kıymetsiz taşlar bile kullanmaktadırlar; çünkü hakiki sanatkarlar için esasından güzel ve necip hiçbir Şey yoktur. Hepsi, kullanmasını bilenler verecekleri Şeyleri kendisinden alabilenler için iyidir; işte bunu bugünkü elmas sanatkarları daha iyi ispat etmiŐlerdir. Ve bu fikri en evvel ve en muvaffak olmak üzere meydana koyan Fransızlar olmuştur. Ve bugün elmasçılıkta Fransızların bütün diğer milletlere nefk gayr-i kabul- inkardır. Bu hususta Fransa'da gösterilen teceddüd, ciddiyet ve bisadat ve ihraz olunan muvaffakiyet hiçbir millette görülmemiştir.

Resim 29: Tarak

Kaynak: Mehasin Eylül 1908, S. 1, s.25- "*Altından ve mineden ve ahcar kıymettarından mamul  tarak*"

1900 sergisinde teşhir edilen Fransız elmasları Fransız sanatkârlarının bu husustaki emsalsiz mkemmeliyetlerini bütün aleme neŐir ve ilan etmişti. Fransızların sse ait Şeylerde kadınlara ve kadınları tezyine dair olan bütün Şeylerde her zaman göstermiŐ oldukları zarafet ve rikkat o zaman da tezahür etmişti.

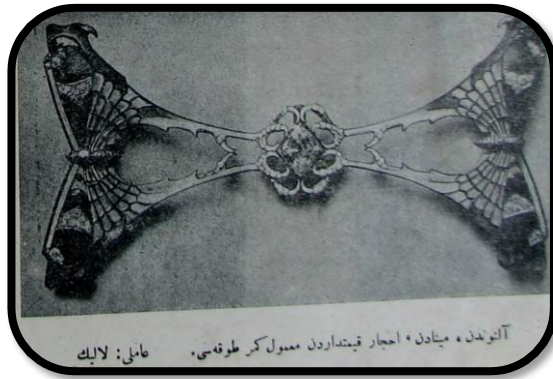

Resim 30: Pandan

Kaynak: Mehasin Eylül 1908, S. 1, s.22 "Altından ve mineden mamul pandan

Amili Lusyan Ayar"

İngiliz hükümet-i bedayi müessislerinden Raskin'in Kolince (?) "En faydasız şeyler en güzel şeylerdir, mesela lalelerle tavus tüyleri gibi." İşte bugünkü sanatkârların bütün kuvve-i ibdaiyelerini bütün servet ve hayal sanatkârlarını sarf edip de meydana getirdikleri, ve kadınlara ruhlarının amak-ı perestisinde mevcut olan meftun niyetlerinin bir eser-i zahirisi olmak üzere ayaklarının altına döktükleri bu sanat bu elmaslarda faydasız olmakla beraber böyle güzel şeylerdir.

Resim 31: Kemer Tokası

Kaynak: Mehasin Eylül 1908, S. 1, s.22-"Altından mineden, kıymetdar taşlardan mamul kemer tokası"

Bu sanatkârların en ilerisinde bulunan isim Mösyö Lalik'in ismidir. Bu isim en evvel 1895 senesi salonunda meydana çıkmıştır. Bu salonda 17 parça elmas teşhir etmiştir. Bu yeni hareket-i sanatkâranenin reisi olmak hakkını kazanmıştır. Bu sanatkar birçok senelerden beri elmasçılara ressamlık çalışmış olmakla beraber, asıl 1895 senesinde kesb-i iştihar etmiştir. Kendisine sonradan birleşen adamlar arasında Mösyö Vovör dahildir ki, bunlar 1900 sergisinde en büyük mükafata nail olmuşlardır; Mösyö Edwar Kulune, Mösyö Jurj Pike, Buvödü Manuel, Rawne Fūra, Victor Pervö vesaire vesaire... Bunların mukabillerinden ve bugünkü elmas sanatkârlarının en iyileri kendileridir.

Resim 32: Gerdanlık

Kaynak: Mehasin Eylül 1908, S. 1, s.24-" *Pırlanta ile altından mamul libello bir parlaklıkla inciden gerdanlık*

Mösyö Lalik'in elmaslarını görenler bütün hayran oluyorlar. Kemer takıları, taraklar, pandanlar, gerdanlıklar resmi nokta-i nazarından o kadar zarif ve yeni fikirlerin mahsulüdürler ki, bundan daha ileri gitmek imkân haricinde olduğuna bütün erbab vukuf-u mahduddur.

Resim 33: Köstek

Kaynak: Mehasin Eylül 1908, S. 1, s.24, "Gümüşten mamul köstek"

Bu resimlerin ekserisi nebat ve çiçekten mürekkebdir. Maattessüf resimlerimiz bu elmasların renkçe haiz oldukları güzellikleri gösteremiyor. Bunların yapraklarında, çiçeklerinde ve rikalarındaki minelerin letafet rengi son derece celb-i nazardır. Lalık'in en çok kullandığı çiçekler menekşe ile dafüdüldür ve bu çiçeklerin bugün böyle bir sanatkârın mahsülü hayal-i zarif-i olan resimlerle peyda ettiği şekil ile eski elmasların çiçeklerinin sakil yaprakları arasında ne kadar firak var!..."

Resim 34: Pandan

Resim 35: Saat ve pandan

Kaynak: Mehasin Eylül 1908, S. 1, s.17-27, "Saat, altından, mineden ve inciden mamul pandan", "Altından, fildişinden, mineden ve inciden mamul pandan"

- **Metnin Değerlendirmesi**

Bir önceki metinde olduğu gibi takılarda yeni modanın tasarım olduğunu anlatan metinde, yine Avrupa vurgusu dikkat çekmektedir. Bu işin merkezinin İngiltere olduğu

ifade edilirken, takı tasarım işinde Mösyö Lalik'in eserlerinin hayranlık uyandırıcı olduğu dile getirilmektedir.

Yine eski Osmanlı takıları, biçimsiz ve sakil olmakla suçlanıyor ve hatta eski Osmanlı takılarında kullanılan elmasların 'hayvanca' bir şekilde takının ortasına yerleştirilmiş olduğu ifade edilerek³²⁷, takı işinde batıyı takip etmek gerektiği şeklinde yönlendirme yapılmıştır.

Metinde Osmanlı'nın takı modasında da kendi değerlerini beğenmeyişinin ve yüzünü batıya dönüşünün izleri açıkça gözlemlenmektedir.

Dergide kadınların kullanacağı yeni model çantalar da tüm ayrıntısıyla anlatılmıştır. Buna göre dergi renkli resimlere yer veremediği için kadınların yapacağı tasarım çantalarda bulunacak işlemelerin rengi de derginin Ocak 1909 tarihli 5. Sayısında sayfa 486'da şu şekilde aktarılmıştır:

Şaseler

"62 cm büyüklüğünde 15 cm enindedir. Kurum keten üzerine kordona düz sarma ve düğüm iğnesi işlenmiştir. Büyük çiçekler üç renkte çalk pembesi ipliğe düğüm iğnesi, diğer çiçekler iki renkte sarı yaprak ve saplarda yine iki renk zeytunidir. Etrafı ise açık koyulu kahverengi ipekle işlenmiştir. 4 numaradaki şase ise yine aynı keten üzerine İngiliz nakışı işlenip kenarları intiga yapılmıştır."

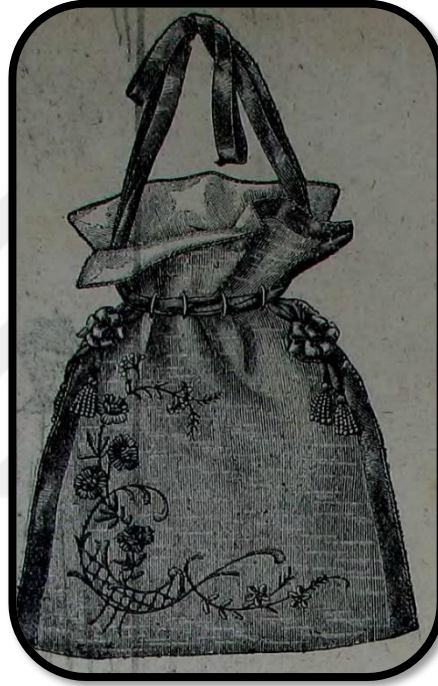

Resim 36: İşlemeli şase

Kaynak: Mehasin Aralık 1908, S.5, s. 486 *Sak*

³²⁷ Bkz.s.149

"Kurum harlı kumaştan olup 47 santim boyunda 40 santim enindedir. 40 santim eninde ve 70 santim boyunda kumaşı ikiye katlayıp yarısının üzerine patrandaki örnek çizildikten sonra çiçeklerin örtüsü koyu ve kenarları biraz daha açık olmak üzere kırmızı kurdeleden rukufu işi tabir olunan surette işlenmiştir. Yaprakları yeşil kurdeleden yapılarak iki katlı ipliğe tutturulacaktır. Şatrançlara açık yeşil iplik atılarak iltisak noktalarına altın sarısı kurdeleden döküm iğnesi ve küçük çiçekler biraz daha koyu sarı kurdeleden keza döküm iğnesi işlenmiştir."

Resim 37: Saplı işlemeli çanta

Kaynak: Mehasin Aralık 1908, S.5, s.487

Sakın(sap) iç tarafına ince açık yeşil iplik geçirilerek kenardan 8 santim aşağı halkaları dikildikten sonra karşılıklı kurdeleleri geçirip iki tarafa kurdeleden ponpon yapılmıştır."

- **Metnin Değerlendirmesi**

Yukarıdaki metinde işlemeli el çantası modeli anlatılmıştır. Metin diğer moda metinlerinin aksine yorum içermemektedir. Yalnızca çantanın yapılışı ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Mehasin Dergisi renkli olarak çıkacağı vaadinde bulunmasına karşın, çeşitli ekonomik sıkıntılardan dolayı normal kâğıtta bile baskıyı zor yapmıştır. Resimlerini renkli olarak okuyucu ile buluşturamayan dergide, bazı moda metinlerinde renk belirtilmesi de yapılmıştır. Yukarıdaki metinde anlatılan el işlemeli çiçekli çantada da bu durum söz konusudur. Nakışın ayrıntıları renkleriyle beraber anlatılmıştır.

Söz konusu yıllarda kadınların dışarı çıkarken yakalarına, yakalarının düzgün durması için birer aparat geçirdiği bilinmektedir. Ancak eski aparatlar demir olduğu için kadınların boynunu acıtmakta ve terden dolayı paslanıp kıyafette leke bırakmaktadır. Yeni aparatlar yine Avrupa'nın büyük bir buluşu olarak kadınlara müjdeli bir şekilde, derginin Ekim 1908 tarihli 2. sayısında ve 12. sayfasında şu şekilde aktarılmıştır.

Yakaların Buruşup Katlanmaması İçin

"Hanımlarımıza arzıyla mübahi olacağımız hizmet-i nacizanemizin biri de Avrupa'da ihtiyacı telebbüse dair son icad olunan levazımı kendilerine vaktiyle haber verip mümkün olanlarını bizzat celb ederek mal olunan fiyatıyla kendilerine takdimdir.

Bu nüshamızda bunlardan birini arz ile müftehiriz ki bu da bluzların yakalarını boyunluk tenasüb mevzununu göstermek üzere lazım geldiği surette dik tutmak için ahiren Paris'te icad edilen tüy-i balinasında. Mamül yaka mesnedidir. Şimdiye kadar bu derece lazım olan bir şeyin adem-i vücudundan naşi yakalar gayet biçimsiz surette kıvrılmış, büzülmüş, katlanmış olarak sakil sakil durur; yahud mevcut olan bu nev' levazımın münasebetsizliğinden ucunun sivriliğinden boyun rahatsız olur cilt renc içinde kalır, düçar-ı tazyik olur, baş eğildiği zaman birçok rahatsızlığı, kızarıp berelenmesini mucib olurdu. Bundan başka bunlar bazen de madenden olduğundan sertliklerinden dolayı mucib oldukları rahatsızlık bir taraf, terden paslanır elhasıl birçok rahatsızlıkların hudusuna sebebiyet verirdi.

Son defa icad olunup okurlarımıza takdim ettiğimiz numune ise resimde görüldüğü gibi, uçları yuvarlak balina tüyünden mamul olduğu cihetle tazyik altında eğilip lazım geldiği gibi bir şekil almakta olduğundan cildi tahriş etmez ve yıkanabilecek surette imal edilmiş olduğundan, bluz yıkanacağı zaman bunların çıkarılması müşkilatı ve pas tutmak ihtimali gayrimevcut olup şimdiye kadar bu hususta düçar olunan müşkilatın hiçbirini dai olmamakla her cihetçe yakaların düzgün durmasını arzu eden hanımlar nice

senelerden beri aradıkları bu mesnedi artık bulmuş olduklarına emin olabilirler. Bunlar takılacakları boyuna göre 5'ten; 5 buçuk, 6, 7 santime kadar dört boyda olarak bir kâğıt torbada olmak üzere ipeklisi 6, pamuklusu 5 kuruş fiyatıyla idarehanemizde satılmakta olduğundan gazetemizin kupon sayfasındaki iştirâ kuponuyla bedelli gönderildiği takdirde tayin edilen adrese posta vasıtasıyla takdim edileceğini ilan ederiz.

Resim 38: Boyun mesnedinin resmi

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S.2, s.12

Bunlar resimde görüldüğü gibi dört tanesi bir yakayı lazım geldiği surette tutmak için kâfi geldiğinden şimdiye kadar birçok paralar sarfıyla mucib-i istirahat bir surette temin edilemeyen bu ihtiyaç en pahalı olmak üzere artık iki kuruşa temin olunacak demektir. Okuyucularımızı numune olmak üzere hiç olmazsa birer paket almaya davet ederiz.”

- **Metnin Değerlendirmesi**

Yukarıdaki metinde günümüzde kullanılmayan bir aksesuarın tanıtımına rastlamaktayız. O yılların kadın kıyafetlerinde kullanılan yaka biçiminin zorunlu kıldığı aksesuar, kadınların güzellik için ne kadar büyük bir rahatsızlığa katlandığını göstermektedir.

Metinde anlatıldığı kadarıyla eski boyun destekleri demirden ve sert yapılıdır, bu da kadınları çok rahatsız etmektedir. Ancak yeni boyun destekleri ise balina tüyünden ve yumuşaktır ve kadınlar bunu taktıklarında artık rahatsız olmayacaklardır.

Bu boyun desteğinin kaynağı ise yine Avrupa'dır. Metinlerde açıkça Avrupa'nın her alandaki gelişimine hayranlık duyulduğu gözlemlenmektedir. Gazete ayrıca bunun satışını da yaparak ek gelir elde etmektedir.

4.9.2. Moda Ürünleri Satan Firma Reklamları

'Kadınları Avrupa dergilerine muhtaç bırakmama' iddiasıyla çıkan Mehasin'de, kadınların modayı takip edebilmeleri için gitmeleri gerektiği dükkânların reklamlarına da ara sıra yer verilmiştir. Çok sık olmayan bu reklamlardan birinde kadınlara ucuz ve dayanıklı mal temininde bulunan mağazanın reklamı, derginin Eylül 1908 tarihli 1. sayısında ve sayfa 1'de şu şekilde yer almıştır:

Şetayin (?) Elbise Mağazası,

İstanbul ve Galata'da

"Şetayin (?) sonbahar ve kış mevsimlerine mahsus en son moda melbûsat ve eşyay-ı zarifenin ahiren mağazalarına vird ettiğini muhterem müşterilerine ilan ve ihbar ile gayet ucuz ve ucuzluğu nispetinde dayanıklı eşya almak isteyenlerin bir kere Galata'da ve İstanbul'da bulunan mağazalarını ziyaretlerini ve aşyay-ı mevcudunun muayenesini temenni eyler."³²⁸

- **Metnin Değerlendirmesi**

Yukarıdaki metinde o yıllarda İstanbul'da faaliyet gösteren Şetayin (?) isimli elbise mağazasının reklamı yapılmıştır. Metinde yine moda vurgusu göze çarpmaktadır. 'Son moda' ve 'zarif' gibi kelimelerle kadınların gönülleri okşanmaya çalışılmıştır.

³²⁸ Mehasin, Eylül 1324, s. 1

Yukarıdaki reklam mağazası da değişen Osmanlı tüketim kültürünün bir göstergesi olma özelliği taşımaktadır. Zira geleneksel Osmanlı kültüründe bir ürün bir üretici tarafından üretilirdi. Ancak yeni dönemde üreticinin değil aracının, birkaç ürünü dükkânında buluşturarak tüketiciye ulaştırması söz konusudur. Yukarıdaki mağaza reklamında bunu gözlemek mümkündür.

Resim 39: Şetayin Elbise Mağazası

Kaynak: : Mehasin Ekim 1908, S.1, s.1

4.9.3. Giyim Modası

Dergide moda ile ilgili başlıklarda en çok giyim modasına ait resimler ve makaleler yer almaktadır. Ağırlıklı olarak Paris modasının okuyuculara sunulduğu moda başlığı altında bir diğer dikkat çeken husus da derginin okuyuculara verdiği patronlardır. Dergi zengin olmayan orta halli kadının da bu patronlar vesilesiyle modayı takip edebilmesini sağlamaya çalışmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1884 yılında Ticaret, Sanayi ve Ziraat Bakanlığı'na bağlı olarak Kız Sanayi Mektepleri açılmıştır. Eğitim süresi 5 yıl olan bu mekteplerde, ilmi

derslerin yanı sıra; işleme, dantel, dikiş, nakış gibi dersler yer almaktaydı.³²⁹ Moda akımına öncülük eden bu okul aynı zamanda derginin önemli haber kaynaklarından bir tanesidir ve bu okula ait makaleler dergide 'Sanayi-i Nisvaniye'den' başlığı altında okuyucuya aktarılmıştır. İngiliz kadınlarının moda zevkinin övüldüğü ve peşinden de son moda elbise modelleri görselinin verildiği haber derginin Eylül 1908 tarihli 1. sayısında ve 58. sayfada şu şekilde aktarılmıştır:

Sanayi-i Nisvaniye'den

"Kadınlara ayrıca bir güzellik ince ve şayan-ı hürmet bir güzellik veren mevaddan biri de dikiş ve el işleridir.

Asabi parmakların hakimiyet-i sanatkarisi altında seri hamleciklerle beyaz bir kumaşın kenarlarını bastıran, yahud onun sath-ı sefid-i uryanına bir numune-i sanat nakşeden parlak iğneler, kadınların top, tüfek ve süngüden ziyade ahrazı-ı nam ve şöhret eden bu mukavemetsiz silahları büyük bir şairin kalemi, nezih bir ressamın fırçasıyla teveüm bir hürmete layıktır.

Her vakit vapurda tesadüf ederim: kendilerine mahsus gayet sade zarif kostümleri, ciddi, vakur ve muhteşem tavırlarıyla diğerlerinin arasında yükselerek kendilerini derhal tanıttıran İngiliz kadınları bir tarafa oturur oturmaz zarif 'sâk' lerini açarlar; ya bir bluz süsünü teşkil edecek yahut sevgili bir yavruya gömlek olacak işlerini çıkararak kemal-i ciddiyetle çalışırlar, çalışırlar; Bu onların takip ettikleri mübahaseye mani değildir; Hem çalışır hem görüşür, gülüşürler. İcab ederse şurada Standart gazetesinin yahud magazinlerden birinin mübahase-i bipayanı arasında boğulan refikleriyle de ihtihzaya vakit bulurlar. Onlar böyle çalışır elsine-i umimiyeden bir şive-i hususiye ile ayrılan o tatlı beyan-ı gamzedarları, ince dar göğüslerinde boğuluyor zannedilen kahkahacıklarının mücat-ı şuhuyla bütün orada bulunanların kalplerini titreterek kendilerine derin bir hürmet ve meftuniyet temin ederler.

Ve böylece kısmen vapurda kısmen evde elhasıl her nerede olursa olsun ziyana rıza gösterilmeyen boş vakitlerin hedere mahkum dakikacıklarında işlenen şey, bir gün güzel bir numune-i zevk olarak meydana çıkar; hiçliğine ehemmiyet vermediğimiz beyaz

³²⁹ Başbakanlık Devlet Arşivleri, Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Kadın**, İstanbul 2015, s.273

keten bir bluzun yakasını süsleyerek birçok fedakârlıklarla ancak elde edilebilecek en şayan-ı nazar bir süse rekabet eder ve onu söndürür.

Kadınlar dikişleriyle işleriyle meşgul oldukları zaman ne kadar güzel ve şayan-ı tebcil olurlar ise, tabii işleri de o kadar haiz-i kıymet ve şayan-ı hürmettir. Bir küçük dantel parçasının elbette bir eser-i nefis kadar kıymeti vardır. Ve sonra bu işler kadınların en muazzez, en teselliyet-i bahş bir havahür hasbihal ve teselliyetleridir: Bugün bu saat, bu dakika kimbilir ne kadar işler vardır ki hayatın sine-i mezaliminden kabaran cud siyah ile mestur gözlerin silsile-i hicran veya elamını mas ve kabul ediyor.

İşte hanımlarımız için mucib-i merak ve bahusus sessiz ve yalnız saatlerine munis bir refika-i hasbihal olacak işlere ait koyduğumuz resimlerden biri bir bluz için 'yaka' işini, diğeri de tepsi örtüsü olmak üzere 'Povan de Kordone' işi gösterir ki ümidin fevkinde mazhar-ı terakkiyat olan genç hanımlarımızın her iki işi de pek güzel tanıyacaklarını ümit ederim.

Bilmeyenlere karşı da muhtasar bir malumat olmak üzere arz ederim ki 'Şekil 1' de görüldüğü üzere, 'Bir Broderi İngiliz' dir. En evvela yapılacak işi irae eden eşkalin çizgileri takiben düz bir teel elde edildikten sonra ortası adi ilik gibi oyulacak ancak ilmik vurulmayarak tıpkı 'sarma' tabir edilen iş gibi gayet açık olarak: 'fisto iğnesi' tabir edilen usul ile ince keten üzerine yine parlak 'Pamukaki' ile işlenecektir. Bu yakanın etrafına dört santimetre eninde 'dantel-i valensiye'den hafifçe büzülerek dikilecek olursa pek zarif olur."

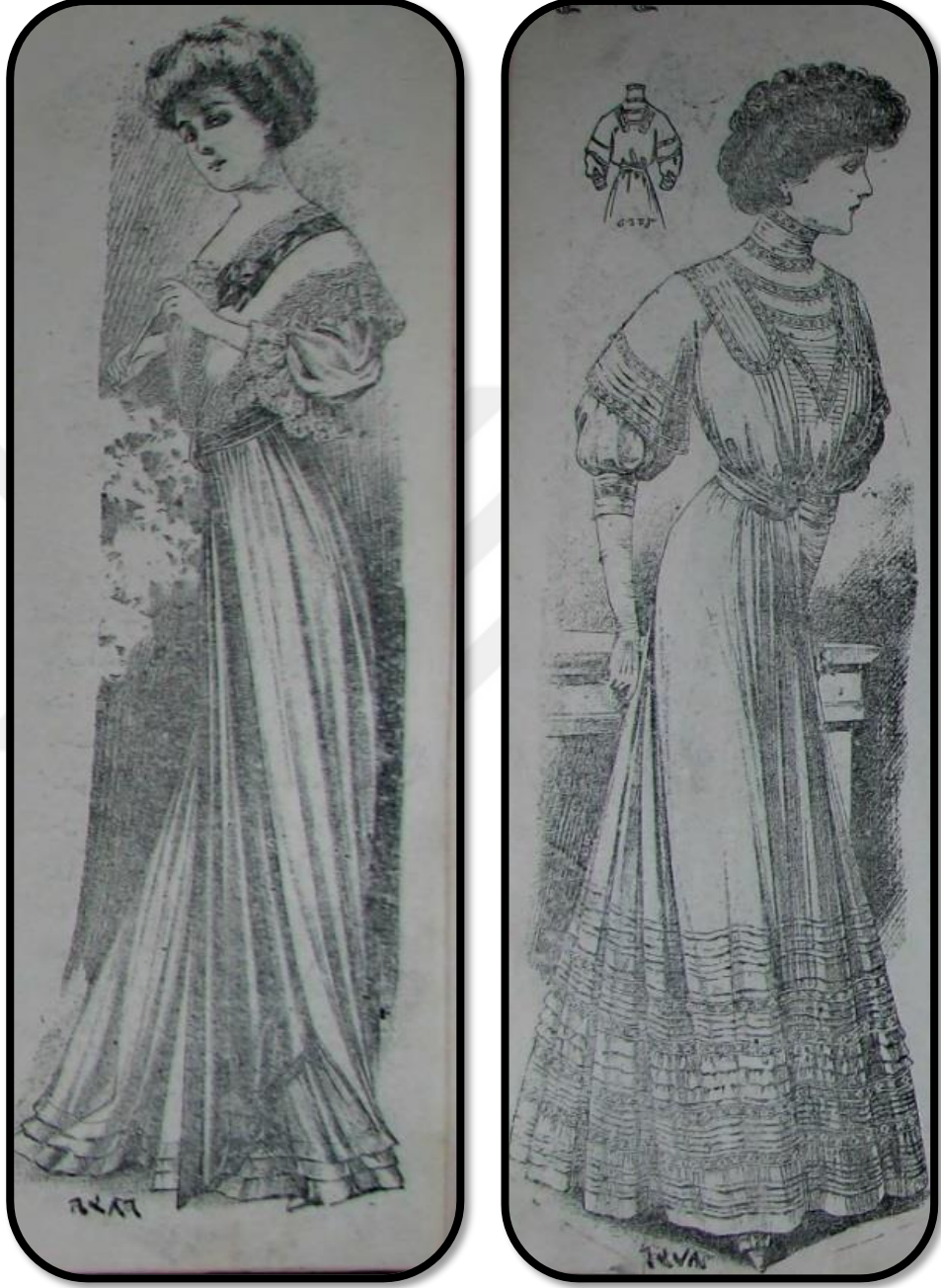
• **Metnin Değerlendirmesi**

Bir bluz tarifi veren yukarıdaki metnin girişindeki uzun tasvirler göze çarpmaktadır. Tasvirlerde yine İngiliz kadınlarını öven dizelere rastlanmaktadır. Öncelikle İngiliz kadınlarının günlük yaşantısının anlatıldığı girişin ardından, bir İngiliz işi bluzun modeli verilmiştir.

Metinde anlatılan bluz işi sanki İngiliz kadınlarını tasvir etmek için yapılmış gibi görünmektedir. Yani amaç İngiliz kadınlarını anlatmaktır ancak bunun için bluz vesile kılınmıştır.

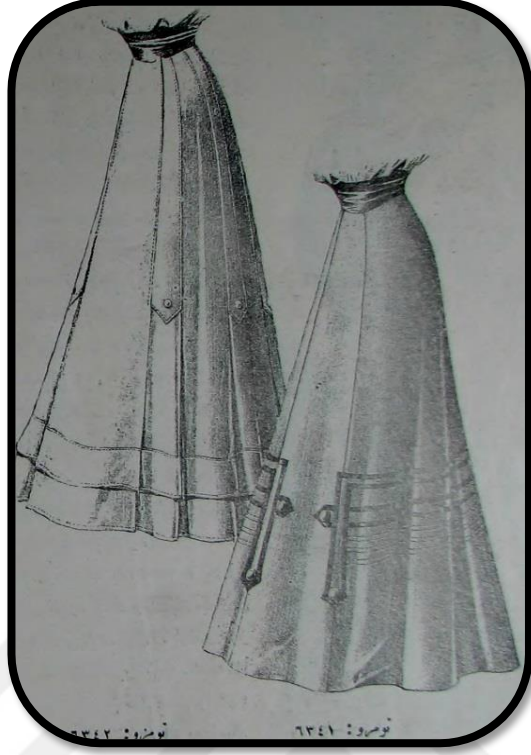
İngiliz kadınlarının günlük yaşantısının anlatılması gereksiz gibi görünmektedir ancak Mehasin Dergisi'nde bu sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Her fırsatta Avrupa

kadınları övülmekte ve onların hayatlarından örnekler sunulmaktadır. Yukarıdaki metin de buna bir örnek teşkil etmektedir.

Resim 40: Son moda elbise modelleri

Kaynak: : Mehasin Eylül 1908, S.1, s. 58-59

Resim 41: Son moda elbise modelleri

Kaynak: : Mehasin Eylül 1908, S.1, s. 60

Resim 42: İngiliz işinden bluz yakası

Kaynak: : Mehasin Eylül 1908, S.1,s. 61

Dergiyi diğer dergilerden farklı kılan bir diğer unsur da okuyucuya verdiği elbise patronlarıdır. Bu patronlarla hiç dikiş bilmeyenlerin ve yeterli parası olmayanların bile kolayca moda uyabilmesinin önü açılmak istenmiştir. Dergide yer alan patronlar 'son moda elbise patronları' başlığı altında okuyucuya duyurulmuştur.

Dergide patronların yanı sıra moda olan bir elbiseyi dikebilmek için nasıl ölçü alınması gerektiği de okuyucuya ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Derginin Ekim 1908 tarihli 2. sayısının patron eki ve 10. sayfasında yer alan bir haberde bu bilgi okuyuculara şu şekilde aktarılmış ve ardından elbise patronları verilmiştir:

Patron siparişi için

"Bir korsaj yahut göğsün ölçüsünü icab eden herhangi bir elbisenin ölçüsü için:

Santimetreyi resimde olduğu vecihle sırtın üstünden tamamıyla kolun altından ve göğsün en neşvü nema bulmuş cihetinin üstünden geçirmek üzere elbise üzerinden santimetreyi çok çekmeksizin ölçmek lazım gelir.

Kadınlara mahsus bir etek yahut kalçanın ve belin ölçüsünü icab eden her hangi bir elbisenin ölçüsü için:

Santimetreyi elbise üstünden belden bir de belin tahminen 12 cm altında olmak üzere kalçadan geçirip keza santimetreyi çok germeksizin ölçmek lazım gelir.

Modellerin üzerinde dikiş payları ya bir santim yahut da modelin üzerinde işaret bulunduğu vecihle 6 mm'dir. Modelin üzerinde en mutad olan genişliklerdeki kumaşlardan ne kadar sarfi muktezi olduğunu müş'ar bir levha bulunur."

- **Metnin Değerlendirmesi**

Yukarıdaki metinde patron siparişi için nasıl ölçü alınması gerektiği ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Buna göre hazır elbise almaya gücü yetmeyen kadınların da moda uygun giyinmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Kadınlar yukarıdaki metinde yer alan ölçü biçimleriyle kalıp çıkaracak ve patron siparişi verecek, böylece modadan uzak kalmayacaktır. Yukarıdaki metinde kadınlara bir giyinme biçimi sunma çabası açık olarak gözlenmektedir.

Resim 43: Hanımlara mahsus etek

Kaynak: : Mehasin Ekim 1908, S.2, s.10

Derginin Aralık 1908 tarihli 4. sayısında yine patronlar verilmiş ve ayrıntılı olarak şu şekilde okuyucuya aktarılmıştır:

"6104 Hanımlara mahsus bluz. Altı büyüklükte.

75 santimden 105 santime kadar göğüs ölçüsüyle.

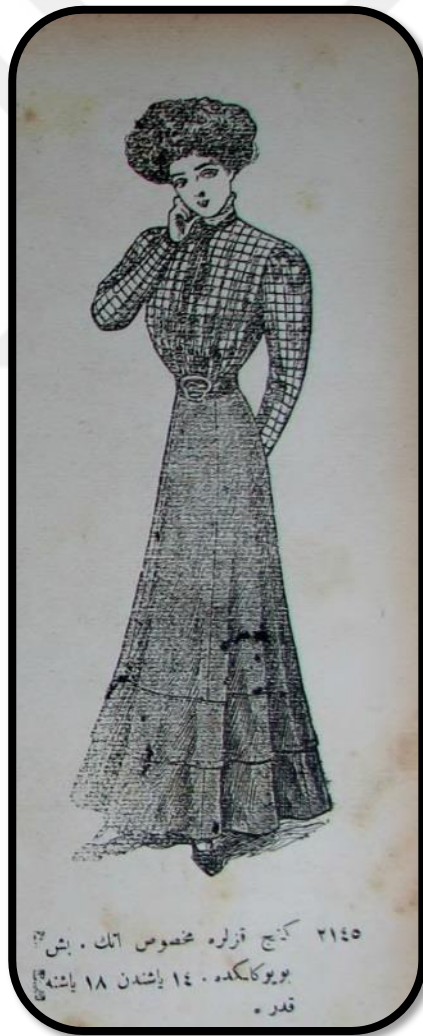
Patronların ölçüsüne dair malumat birinci ve ikinci Mehasin'lerin sahife-i mahsusasında bulunur.

Alelumum patronlarımızın fiyatı 5 kuruştur.

Genç kızlara mahsus etek. Beş büyüklükte. 14 yaşından 18 yaşına kadar.

Genç kızlara mahsus bluz. Altı büyüklükte. 14 yaşından 19 yaşına kadar.

Etek. Yedi büyüklükte. 50 santimden 75 santime kadar beli yahut 92 santimden 140 santime kadar kalça ölçüsüyle."

Resim 44: Genç kızlara mahsus etek

Resim 45: Etek

Kaynak: Mehasin Aralık 1908 S.4,sayfa numarası yok

- **Metnin Değerlendirmesi**

Yukarıdaki metinde de yine patron siparişi ile ayrıntılara yer verilmiştir. Bu metinde de kadınların modayı takip etmesi için kolaylık sağlanmaya çalışıldığı ve bu şekilde kadınlara bir giyinme biçimi sunulduğu düşünülmektedir.

Resim 46: Son moda bluz

Kaynak: Mehasin Aralık 1908, S.4, sayfa numarası yok

Dergide ekonomik durumları iyi olmayan kadınlar için de dikiş önerileri yer almış ve eski bir elbiseden yeni moda bir elbisenin nasıl yapılacağı anlatılmıştır. Bu haberlerden birinde, 'Bazı kadınlar vardır ki, bir top kumaşın üstünde makaslarını yürütebilir de modası geçmiş bir esvabın yine modaya tevfiği yahut eski bir esvaptan yeni bir esvap çıkarmanın yolunu bilmez' denerek kadının dikişte iktisadı da bilmesi gerektiği salık verilmiştir. Kadınları dikişte iktisada yönlendiren makale derginin Ocak 1909 tarihli 5. sayısı ve 466. sayfasında okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:

Dikiş ve Tabahat

Biçki Tatbikatı: Maksadımız neşriyatımızda moda olmuş bir etekten güzel bir esvap nasıl çıkar, dikişte iktisattır.

Kadınlarda Dikiş ve Dikişte İktisat

"Bir erkekten malumat beklemek ne kadar muhakkak bir talep ise bir kadından de dikiş dikmesini beklemek o kadar tabidir. Kadınların umumiyesi dikiş ve el işi bilmelidir. Her kadın dikiş bilmeli; biçki bilmeli ve aynı zamanda bir de bunun cihet-i iktisadını anlamalıdır. Bazı kadınlar vardır ki, bir top kumaşın üstünde makaslarını yürütebilir de modası geçmiş bir esvabın yine modaya tevfiği yahut eski bir esvaptan yeni bir esvap çıkarmanın yolunu bilmez. Bu o kadının dikiş hakkında yoksunluğunun malumatına delalet eder. Bir düğünde bir defa giyilerek sandık köşesine tıkıştırılmış birçok esvaplar pek ufak bir tadilatla tecdid edilebilecekken, bu imkanı ihmal edip, yeniden bir esvap yaptırmaya kıyam etmek, hatta bunun için bazı kere yalnız aheng-i muaşeretlerini değil bütçelerini bile sarsmak gafletinde bulunmak bir memleketin zaman-ı saadeti olan kadınlar için adeta zuldür. Biz bu makale ile hanımlarımıza modası geçmiş etekliklerden güzel bir çocuk esvabı çıkarmanın mümkün olabileceğini ispat edeceğiz."

• Metnin Değerlendirmesi

Kadının mutlaka dikiş bilmesinin gerekli olduğunu ifade eden yukarıdaki metinde, kadınların modayı takip edebilmesi için uygun yöntemler sunulmaya çalışılmıştır.

Kadınların modası geçmiş bir elbiseden modaya uygun yeni bir elbise çıkarabilmesi için biraz dikiş bilmesi gerekmektedir. Metinle kadının küçük dokunuşlarla modayı takip edebilmesi için ipuçları verilmiştir. Kadına sunulan ekonomik yöntemlerle durumu çok müsait olmayan kadınların da modayı takip edebileceği algısı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Dergide yine kadınların ekonomik yollardan modayı takip edebileceğini gösteren bir haber de, derginin Mart 1909 tarihli 7. sayısında ve 488-489. sayfalarında şu şekilde yer almıştır:

"Bazı karine-i muhteremimizden aldığımız lütufnamelerde patronumuzun tatbikiyle istihsal ettikleri muvaffakiyetten izhar-ı mahzuziyet olarak tebrikinde bulunuyor. Biz hemen her zaman arz ettiğimiz üzere şu naciz risalemizle zannımıza hizmet etmek emelini takip ettiğimizden tabi bu lütufatlardan daha ziyade iktisab ceraat ederek teşebbüsümüzü tevsi' etmekte taahhur etmiyoruz. İşte buna delil olarak arzıyla iftihar ederiz ki, iki numaralı patronumuzu daha ziyade tevsi' ederek bir ailenin ihtiyacı olan elbiselerin hemen umumuna teşmil ettik. Patronumuzun bir tarafında bir hanım geceliği, gömleği ve pantolonuyla, erkek geceliği ve gömleği diğer tarafında en son modada bir hanım bluzuyla bir erkek ceketi vardır. Hemen her nüshamızda patronumuza daha bir iki şey ilave ederek bir aileyi her vechiyle terzi kaydından azade kılacak bir mükemmeliyete isal edeceğiz. Ancak şimdiki halde okuyucularımızın bu basit çizgileri üstünde ifal edebilecekleri tecrübelerde muvaffakiyetlerini işgal etmemek kastıyla ihtisar-ı nizam etmekteyiz. Ve bunda biraz haklı bulunduğumuzu da anlamaktayız.

.....Patronumuz bazı karaat-ı muhteremimizce anlaşıldığı üzere yalnız bir defa isti 'mal için değildir. Bir patrondan aynı esvap la egal 10 ve 15 defa çıkarılabilir. Ancak bunda ruleti hafif kullanmak iktisab eder. Ruleti ancak aşağıdaki kâğıda bir iz bırakacak kadar tatbik etmelidir."

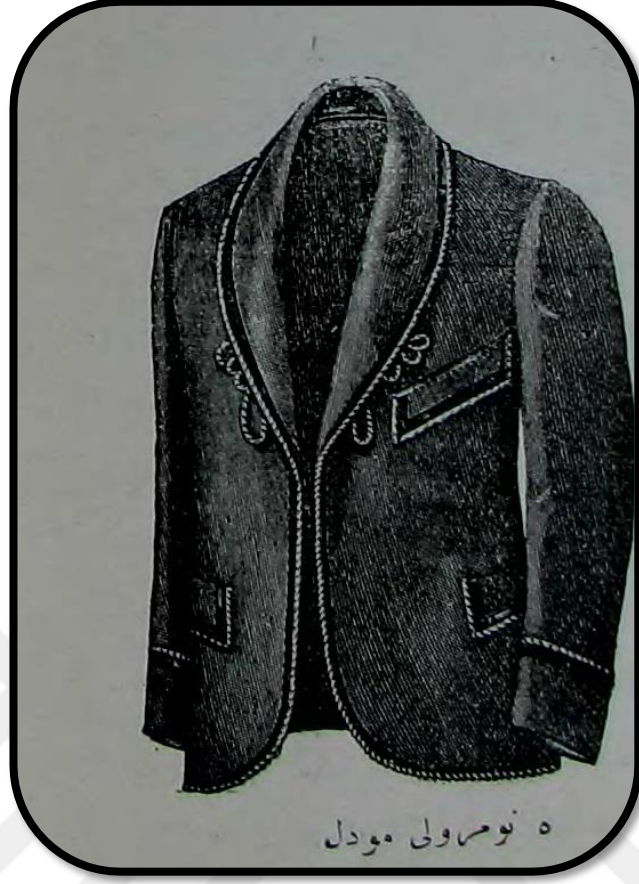
• **Metnin Değerlendirmesi**

Yukarıdaki metinde de gazete ile verilen patron örneklerini ekonomik olarak kullanmanın yöntemlerine yer verildiği görülmektedir. Buna göre patronun bir kısmında hanım geceliği bir tarafında da gömlek ve pantolon örneği verilmiştir.

Metinden yine kadınların ekonomik yollarla modayı takip edilmesi için çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Dergide resimleri verilen kıyafetlerde genellikle İngiliz ve Fransız izleri dikkat çekmektedir. Derginin Mart 1909 tarihli 7. sayısında ve 496. sayfada İngiliz işlemeleriyle bezeli bir ceket verilen patronla beraber okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:

"Patronumuz: 5 numarasındaki firavan (bol) ince muslin veyahut ince beyaz bir ipekli üzerine kenarları kastu (?) iğnesi ve ortaları bir devr-i İngiliz işlenecektir. Arzu olduğu takdirde işlemenin tek nihayet bulunduğu yere ince dantel dikilebilir."

Resim 47: 5 numaralı model

Kaynak: Mehasin Mart 1909, S.7, s.496

Dergide modanın sergileneceği vazgeçilmez adreslerden birinin de düşünler olduğunu anlatan bir makaleye rastlanmıştır. Buna göre modadan vazgeçmenin asla mümkün olmadığı ama topyekûn sade bir moda biçimi belirlenirse, giyim harcamalarının da azalacağı yönündeki haber, derginin Ağustos 1909 tarihli 9. sayısı ve 631. sayfasında "Müşkilat-ı İzdivaç" başlığıyla beraber Zehra isimli bir yazar tarafından okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:

"..... Bunun içindir ki, asırlardan beri sürüp gelen bu adetlerin terki kabul olamaz. Fakat acaba tahfifi, bazı şeylerin sadeleştirilmesi mümkün değil midir?

Bence mümkün-ü kabuldür. Ancak bu sadeliğe umumiyetle meyletmeli, bu meylin taammümü için de sadeliği moda ittihaz eylemelidir. Moda kadınlar için bir kanun

kuvvetindedir. Bazıları için de modadan ayrılmak bir cürüm işlemek gibidir; moda sadelikte olursa kimse ayırlamaz.....”

- **Metnin Değerlendirmesi**

Genellikle kadınları modaaya yönlendiren haberlerin yer aldığı dergide, yukarıdaki metin bunun tam tersini işaret etmektedir. Kadınlar için modanın bir kanun kuvvetinde olduğu ifade edilirken bundan kurtulmak mümkün olmadığına göre, yeni bir sade moda belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Metinden dönemin kadınları için modanın ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Dergide pek çok son moda elbise fotoğrafı, çizimi ve patronu da her hangi bir makaleye bağımlı kalmaksızın, farklı makalelerin içine serpiştirilmiş şekilde yer almıştır. Dergide yer alan tüm kıyafet resimlerine aşağıda, dergi sayısı ve sayfa numarası ile beraber verilecektir.

Resim 48: Paris tuvaletlerinden süvare elbisesi. Terzi Zimmerman

Kaynak: Mehasin, Eylül 1908, S.1, s. 43

Resim 49: Paris tuvaleti

Kaynak: Mehasin Ekim 908, S.2, s.100

Resim 50: Son moda elbise patronları

Kaynak: Mehasin Kasım 1908, S.3, s.3-5

Resim 51: Son moda gömlekler

Kaynak: Mehasin Kasım 1908, S.3, s.3-5

Resim 52: Paris tuvaletleri

Kaynak: Mehasin, Kasım 1908, S.3, s.159

Resim 53: Elbise patronu **Resim 54:** Genç kızlara mahsus etek
Kaynak: Mehasin Ocak 1909, S.5, sayfa numarası yok

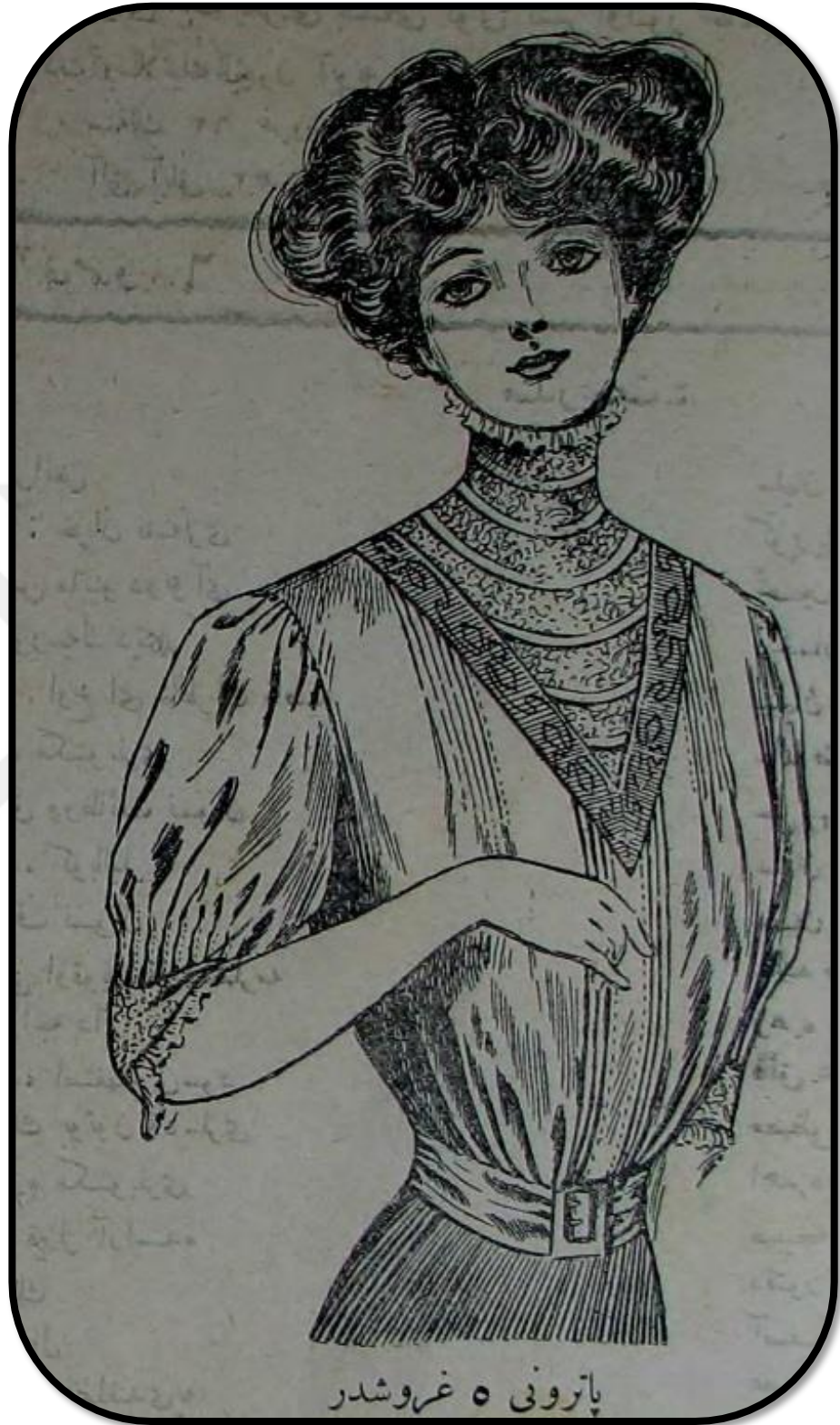
Resim 55: Paris tuvaletlerinden: Aktris Madam Hanriyet Roger

Kaynak: Mehasin Ocak 1909, S.5, s. 427

Resim 56: Patronda 3. Numara

Kaynak: Mehasin Ocak 1909, S.5,s.487

Resim 57: Elbise patronu

Kaynak: Mehasin Şubat 1909, S.6, s.1

Resim 58: Paris tuvaletlerinden

Kaynak: Mehasin Şubat 1909, S.6, s.411

Resim 59: Paris tuvaletlerinden

Kaynak: Mehasin Mart 1909, S.7, s.516

Resim 60: Paris tuvaletlerinden bir akşam elbisesi

Kaynak: Mehasin Mart 1909, S.7,s.557

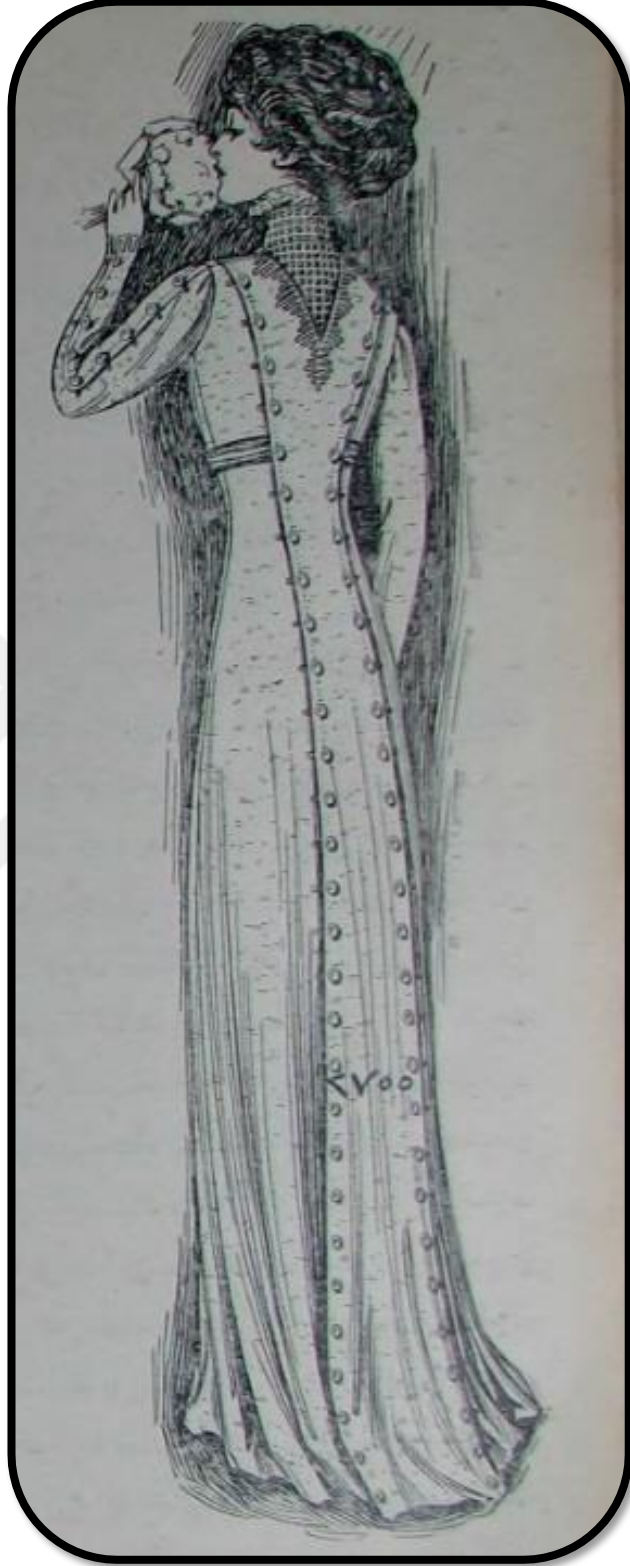
Resim 61: Son moda elbise patronu

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S.9,s.610

Resim 62: Paris tuvaletlerinden

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S.9,s.629

Resim 63: Son moda elbise patronları

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S.9,s.680-681

Resim 64: Son moda elbise patronları

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S.9,s.680-681

Resim 65: Son moda elbise patronu

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S.10, s. 725, "Son moda elbiseler- Patronları 5 kuruştur"

Resim 66: Son moda elbise patronu

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S.10, s. 729, "Son moda elbiseler- Patronları 5 kuruştur"

Resim 67: Son moda elbise patronu

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S.10, s. 742

Resim 68: Elbise patronu

Kaynak: Mehasin, Ekim 1909, S.11, sayfa numarası yok, "Son moda elbiseler, patronları beş kuruştur."

Resim 69: Paris tuvaletlerinden

Kaynak: Mehasin Ekim 1909, S.11, s.840

Resim 70: Paris tuvaletlerinden

Kaynak: Mehasin Ekim 1909, S.11, s.841

4.9.4 İç Giyim Modası

Derginin moda konulu başlıkları içinde en dikkat çekenleri iç giyim modası ile ilgili olanlardır. Zira geleneksel Osmanlı toplumunda son derece mahrem bir konu olan iç giyim, derginin sayfalarında modanın etki ettiği alanlardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dergide iç giyim modası ile ilgili iki ayrı habere rastlanmıştır. Bunlardan bir tanesinde çamaşırlar son derece şairane bir dille anlatılırken, ikincisinde yalnızca iç giyime ait son moda parçalara yer verilmiştir.

Hiçbir şeyin bir kadını iç çamaşırı kadar mükemmel göstermediğini anlatan makale derginin Mart 1909 tarihli 7. sayısında 546-551. sayfaları arasında Mehmet Rauf tarafından okuyuculara şu şekilde aktarılmıştır:

İç çamaşırları

"Şüphe yoktur ki hiçbir şey bir kadının ruh-u nisbiyetini iç çamaşırları kadar mükemmel olarak gösteremez. Evet hakiki bir kadın için en mühim ve en birinci meşgale-i tezyin yalnız gayet nefis bir surette tertib-i zevahirden ibaret olmayıp dış elbiselerinden ziyade bir dikkat ve itina-i mahis ile iç çamaşırlarını tercih ve intihaptır. Ve her hakiki kadının en birinci emeli, yalnız herkesi kıyafetine hayran etmek olmayıp letafet ve nezafetçe emsalsiz olması lazım gelen iç çamaşırına malik olmaktır; ve başkaları için hazırlandığı halde duhul-u sarf-i nefsin kanaatına mahsus olduğundan bu itina izzet-i nefsin derece-i refaatını gösterir.

Ve bilhassa bu çamaşırları verikalarının asalet levni nükhet müstesnasıyla nazarı tashiri celb ve cezb eden bir şükufe-i rengin gibi olmasına en çok atfı-ı ehemmiyet edenler şüphesiz nisviyetçe en yüksek en ulu tabaka asalette hükümran olanlardır.

Resim 71: İç çamaşırlarından: gömlekler

Kaynak: Mehasin, Mart 1909, S. 7, s.546

Her birisi avuçta büzülerek top haline getirilse bir pudra kutusuna sığacak kadar bir küme ancak teşkil eden bu çamaşırların şekil ve resimlerinin ehemmiyeti de gayri münkerdir. Çünkü bu resim ve şekillerdeki kumaşın rikkat ve nezaketinden ziyade, hamilinin ruhundaki rikkat ve mümtaziyetini zevkindeki refi'at ve istisnayı gösterecektir. Sonra bütün bu güzel şeylerle muhat olarak, onların temas-ı nerm ve nevazşeperveriyle sanki ovalanarak, öpülerek yaşamakta da başka bir zevk bibedel olmak lazım gelir.

Resim 72: İç çamaşırlarından: gömlekler

Kaynak: Mehasin, Mart 1909, S. 7, s.548

Evet bütün bu güzel şeyler...Şayan-ı perestij bir imtizaç-ı elvan teşkil ederek, tezyin ettikleri kumaşların latif birer gamze-i ibtisamı gibi görünen latif ve rengarenk kurdelelerle şenlenmiş gömlekler, bir rüzgar esse beyaz gül yaprakları gibi havalanacakları muhakkak olan kaş korseler hamilinin şekl-i latif vücudunu hıfza kışkanç bir gayret ile inat eden ve mahfuzu olan hatırat-ı şekil ve rayiha ile mest ve mahmur yaşadığı edasından ve eşgalinden belli olan işlemelerle bezeli iç eteklikleri, ve nihayet soluk bir ipek abajurun telvin ederek gölgelendirdiği bir lambanın huzur-u bahş ziyası altında bir menekşe demetinden tebahhur ediyormuş gibi pirhayat olan ruh-u latife ile mahmul bir heva-i sükun ve aramış içinde, hafif ve latif bir hararetin ağuş-u nevazişinde geçen nuşin ve uzun saat-i musahabatı veyahut birlikte okunmuş birkaç sahife-i iş'arı akla getiren bu dezabiyeler, Elhasıl bütün beyazdan ibaret bir zemin üzerine yalnız

kurdelelerin rengin-i hanende-i elvani parlayan bütün bu çamaşırlar...Ve sonra, bir genç kadının bir eda-i vicdangiz ile ve gayet ahenkdar bir bir reviş ile yürürken bütün bu çamaşırların samiyayı taltif eden vecd-i feşafişî kadar onun hüsn-ü ve nefasetine ne yardım edebilir?...

Resim 73: İç çamaşırlarından: bluz ve gömlekler

Kaynak: Mehasin, Mart 1909, S. 7, s.549

Elhasıl güzergahlarına. neşrettikleri rayihaları, sema'ayı mahzuz eden feşfeşeleri, ruh-u nazarı mest ve taltif eden şekil ve renkleriyle peri ellerinden çıkmış denilecek kadar peyda-i hüsn ve letafet eden bu bu manasız bu lüzumsuz şeylerin ihtiyacı hakikisi, beğenilmekten başka bir şeyi olmayan kadınlığı ne kadar şayan-ı perestîş, ne derece berin ve bülend bir mevkiye is'ad ettiğinde, adeta o perilere mahsus sihir ve cazibeden bir çok kısmını kendilerine bahşettiğinde şüphe edilir mi?...

• Metnin Değerlendirmesi

Yukarıdaki metinde Osmanlı kadınının mahremiyet dönüşümü gözlenmektedir. Zira geleneksel Osmanlı toplumunda konuşulması mahrem olan kadın vücudu ve çamaşırları bu dergi vasıtasıyla açıkça kamusal alana taşınmıştır.

İç çamaşırlarının erkek bir yazar tarafından şairane bir biçimde anlatılması da Osmanlı kadınının yalnızca kendi içinde konuşabileceği bir konunun artık, herkes tarafından konuşulabildiğinin ve mahremin kamusala taşındığının bir göstergesidir.

Metin Osmanlı kadınının son yüzyıllardaki özelini gizlememe dönüşümünün bir göstergesidir.

Resim 74: İç çamaşırlarından: gömlükler

Kaynak: Mehasin, Mart 1909, S. 7, s.550

Derginin 5 ve 7. sayılarında iç giyim modasına ait resim ve patronlar herhangi bir makaleye ait olmaksızın okuyucuya aktarılmıştır. Bunlar aşağıda yer almaktadır.

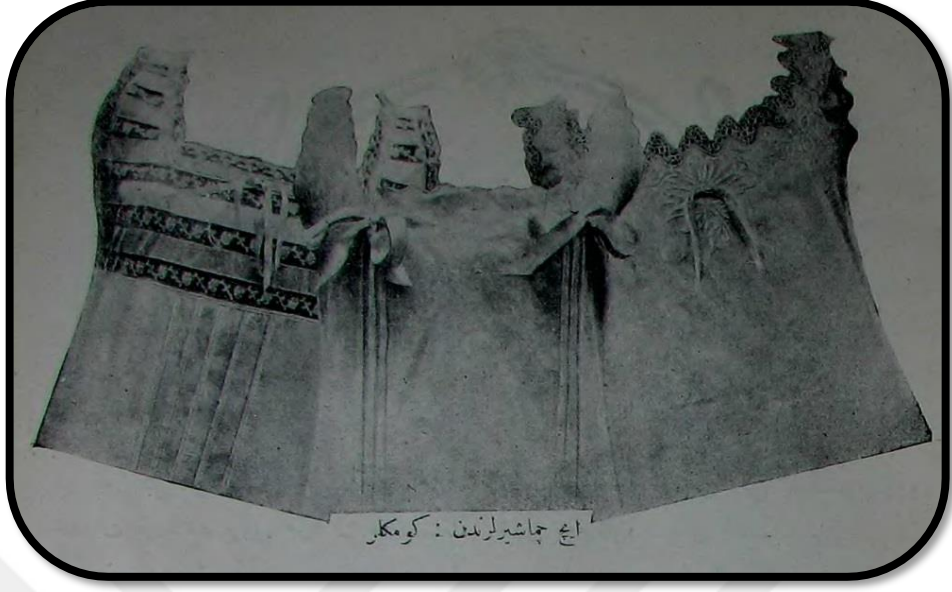
Resim 75: İç çamaşırlarından: matineler

Kaynak: Mehasin, Ocak 1909, S. 5, s.346

Resim 76: Gömlükler

Kaynak: Mehasin, Ocak 1909, S. 5, s.351

Resim 77: İç çamaşırlarından gömlekler

Kaynak: Mehasin, Ocak 1909, S. 5, s.351

Resim 78: İç çamaşırlarından: pantolonlar

Kaynak: Mehasin, Ocak 1909, S. 5, s.350

Resim 79: Gecelik ve gündüz göleğiyle bir pantolon takımı

Kaynak: Mehasin, Ocak 1909, S. 5, s.346

Resim 80: İç çamaşırlarından gömlekler

Kaynak: Mehasin, Ocak 1909, S. 5, s.347

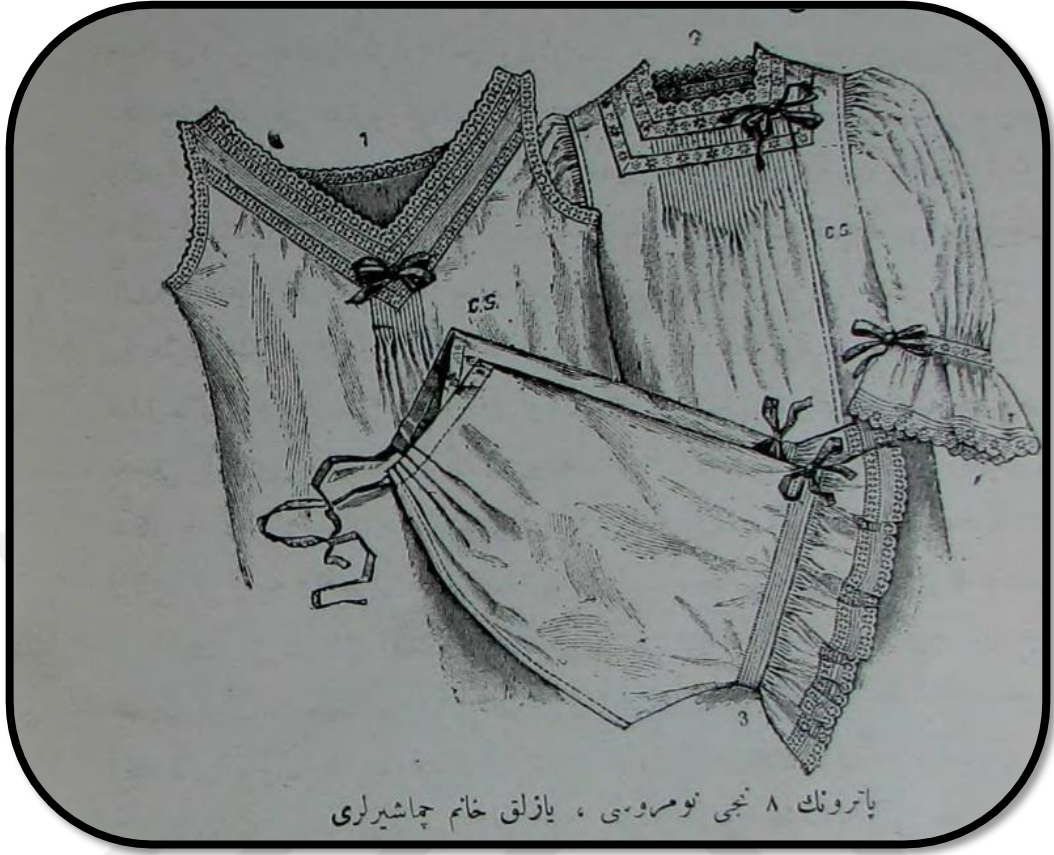
Resim 81: İç çamaşırlarından gömlükler

Kaynak: Mehasin, Mart 1909, S. 7, s.492

Resim 82: İç çamaşırlarından gömlekler

Kaynak: Mehasin, Mart 1909, S. 7, s.493

Resim 83: Çamaşır patronu

Kaynak: Mehasin, Mart 1909, S. 7, s.522, "Patronun 8. numarası, yazlık hanım çamaşıruları"

4.10. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Moda Konulu Başlıklar İle İlgili Bulgular

Derginin en önemli şifresi modaydı. Zira dergi zaten 'kadınları Avrupa dergilerine muhtaç etmemek için' çıkmaya başlamıştı. Bu bağlamda moda ile ilgili konulara dergide sıklıkla rastlanmaktadır.

Geleneksel Osmanlı toplumunda helal-haram anlayışı bir başka kişinin hakkını yememek, israftan ve gösterişten uzak durmak üzerine kuruluydu. Kişiler zengin olsa dahi bunu gözler önüne sermez ve paylaşım yolunu seçerdi.³³⁰

³³⁰ Serdar Öztürk, **İlanatlar, Türk Reklamcılığı ve Sosyal Dönüşüm**, İlan-ı Ticaret-Resimli İlanlar Perspektifinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Ticari Hayatı, İstanbul 2011, s. 18

Oysa yeni dönemde kadınlar zengin olmanın bir üstünlük olduğuna inandırılmakta ve bu zenginliğin de moda için harcanabileceği vurgusu yapılmaktaydı. Bunu dergide yer alan moda konulu reklamlardan gözlemlemekteyiz. Reklam görselinde yer alan zengin ve şık bir hanımefendi valizler dolusu alışveriş yapmış ve arkasından da aldığı tüm moda kıyafetleri taşıyan bir çocuk göze çarpmaktadır ki³³¹ bu reklam görseli ile kadına bir nevi 'moda için çantalar dolusu alışveriş yapabilirsiniz' mesajı verilmek istenmektedir.

Dergide moda konulu başlıklarda önemli bir yekunu giyim modası teşkil etmektedir. Derginin okuyucularına en önemli vaadi hiç bilmeyenlerin bile dergide verilen patronlar vesilesi ile dikiş dikebileceğidir. Kadınlara özellikle 'Paris tuvaletlerinden' başlığı ile Parisli bir kadının nasıl giyindiğine dair örnekler sunulmuş ve bunun bir benzerini de Türk kadınının giyeceği vurgusu yapılmıştır. Her elbise modeli 'son moda elbiseler' başlığı altında sunulmuş ve kadının modayı takip etmesi adeta bir zorunluluk olarak yansıtılmıştır.

Dergi 2. sayısından itibaren okuyucularına elbise patronları vermiştir. Bununla da 'hiç biçki bilmeyen hanımlar bile gayet kolaylıkla istedikleri elbiseyi kendi kendilerine dikip biçebilmesi' amaçlamıştır.³³² Buna göre zengin kadın zaten hazır olan moda elbiseleri alabiliyorken, orta halli Osmanlı kadınının da dergiyle beraber satılan patronlar vesilesiyle modayı takip edebileceği vurgulanmıştır.

Geleneksel Osmanlı kadını için yine mahrem olan iç çamaşırları da bir moda malzemesi haline gelerek dergi sayfalarında yerini almıştır. Kadının içine giyeceği atlet ve iç eteklik, hatta gece yatarken giyeceği gecelik dahi moda başlığı altında kadınlara sunulmuş ve kadınların tek başlarına ve gece uyurken dahi modadan ayrılamayacakları, modanın artık hayatın bir parçası olduğu algısı oluşturulmuştur. Dergide iç çamaşırlarının kadının vücudunda oluşturduğu etki adeta masalsı bir dille anlatılarak, bir erkek yazarın kaleminden serbestçe dökülmüştür.³³³ Bu da Osmanlı kadınının mahreminin ne kadar kamusallaştığının bir diğer işaretidir.

³³¹ Bkz. "Moda Ürünü Satan Firma Reklamları", s. 144-145

³³² Müdüriyet, a.g.m, s. 543

³³³ Bkz. "İç Çamaşırları", s.179-183

Dergide yer alan takı ve aksesuar konulu haberlerde de yine moda algısı göze çarpmaktadır. Zira geleneksel Osmanlı döneminde bir takının değeri yalnızca, takıyı oluşturan madenden ileri gelirken, artık tasarım ön plana çıkmaktadır ve kadın takılarıyla beraber değerlidir.³³⁴

Takılarda eski biçimlerin estetik olmadığı ifade edilmiş ve her şeyde olduğu gibi yine Fransızların bu konuda öncü olduğu ifade edilerek,³³⁵ yine Osmanlı kadınına 'ancak batıya benzerseniz modern olursunuz' mesajı belirgin olarak verilmiştir.

Moda konulu başlıkların tümünde batı etkisi kendini hissettirmektedir. Modanın batıya benzeyerek takip edileceği ve her konuda yabancı kadınların Osmanlı kadınlarından üstün olduğu mesajı verilmiştir.

4.11. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Yaşam Tarzı Başlıkları

4.11.1. Ev ve Eşya Tanzimi Tarzı

Derginin okuyucuya sunduğu moda başlıklarından bir tanesi de yaşam alanlarına dair modalardır. Dergide ev aksesuarları ile ilgili makalelere yer verildiği gibi, eşyalarla ilgili de son moda trendler okuyucu ile paylaşılmıştır.

Geleneksel Osmanlı toplumunda duvarları süsleyen Allah lafızları, yeni dönemde yerini meşhur Fransız ressamın tablolarına bırakmıştır. Hatta bunlara sahip olmak zengin olmayı gerektirdiğinden, bu tabloların kopyasını da eve asarak ev süslemesinde son modanın takip edilebileceği salık verilmiştir. Derginin Ekim 1908 tarihi 2. sayısında ve 9. sayfada, dönemin meşhur tablolarının nasıl çoğaltılabileceği okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:

"Küçük Hemşire", "Ümid" ve "Terane-i Bahar" Levhaları

"Bugün resme merakı olup da tabloların aslını alacak kadar sahib-i servet olmayanların yapacakları yegâne şey o tabloların kopyalarını alıp odalarını bunlarla tezyin etmektir. Fakat bunun da bilinmesi lazım olan cihazları vardır ki o da tezyinat-ı dâhiliye için kullanılmak yani daimi surette havaya maruz bulunmak lazım gelen fotoğrafların

³³⁴ Bkz.s. 135

³³⁵ Bkz.s. 136

mürûru zamanla renkleri uçup hüsnünün düçar-ı zeval olmasıdır. Fotoğraflar, mürûru zamanla renkleri atıp o kadar bozuk bir hal alırlar ki ilk ucuzluklarının acısını çıkarmak üzere tecdidleri lazım gelir. İşte bu mahzura karşı bulunan yegâne usül, yani mürûr zamanla renk ve letafeti muhafaza etmek üzere bulunan usül tira ve şarbon denilen usüldür. Bir de bu yolda bir tablonun fotoğrafı vasıtasıyla alınan kopyasının güzel olabilmesi için doğrudan doğruya tablonun istinsah edinmiş bulunması lazım olup, bu suretle istinsah edilmemiş levhalarda birincilerdeki güzelliğin mefkut olması tabidir.

İşte İtalya ressamlarından olan Matmazel İlizaguc'un Küçük Hemşire unvanlı gazetemizin birinci nüshasının başında irice bir kâğıda basılmış olan levhasının bu veçhile yani asıl tabloda tira ve şarbon denilen usulde alınmış bulunan fotoğrafı 40'a 50 büyüklüğünde olmak üzere idarehanemiz vasıtasıyla on iki günde teslim edilmek şartıyla 80 kuruştur.

Bu veçhile ikinci nüshamızda irice basılarak ilave edilmiş olan "Ümid" unvanlı levha ile 103. sayfada bulunan "Terane-i Bahar" unvanlı levhanın fiyatı ve cesametleri şu şekildedir.

"Ümid": 25x31=60 kuruş, 50x38=120 kuruş, 78x62=300 kuruş.

"Terane-i Bahar":50x40=80 kuruş, 80x60(110x80 bez yahut mukavva üzerinde) =35 kuruş."

• **Metnin Değerlendirmesi**

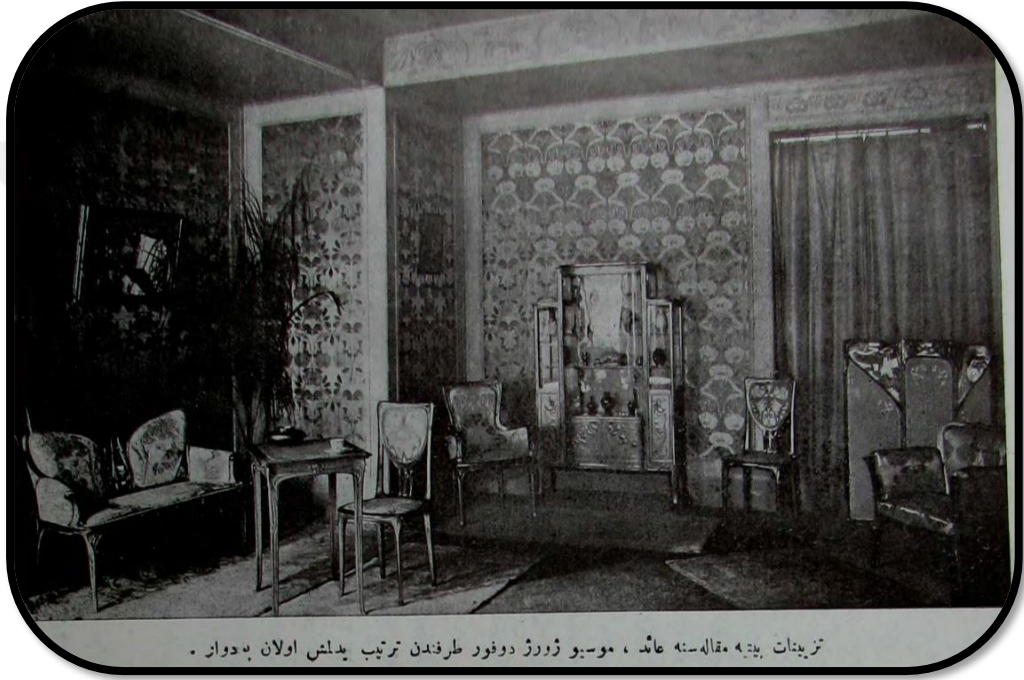
Geleneksel Osmanlı toplumunda yaşam alanında sadelik göze çarpmaktadır. Ev eşyaları yalnızca işlevsel olup, bir oda yeri gelince salon, yeri gelince yatak odası, yeri gelince yemek odası olarak kullanılmaktadır.³³⁶ Ancak son zamanlarda geleneksel Osmanlı evlerinde dönüşüm dikkat çekmektedir.

Yukarıdaki metinde de bu dönüşümün izlerini görmek mümkündür. Zira sadelik yerine, oturma alanını süsleyecek levhaların tanıtımı yapılmaktadır.

Ayrıca bu metinde yine Osmanlı toplumunun yüzünü batıya dönüşünün izleri, levhaların yabancı ressam tarafından yapılması vasıtasıyla gözlemlenmektedir.

³³⁶ Bkz. s.52-53

Dergide ev eşyaları ile ilgili de son moda yaklaşımlar yine Fransız ekolü dikkate alınarak okuyucu ile paylaşılmıştır. Bunun için de Paris Sergisi'nde ziyaretçiler ile buluşturulan ve her odası farklı Fransız tasarımcılar tarafından oluşturulan ev önemli bir kaynak olmuştur. Bu sergide yer alan ev her bir ayrıntısı ile okuyucuya anlatılmış ve resimleri de okuyucuyla paylaşılmıştır. Bu haber ve ilgili resimler derginin Ekim 1908 tarihli 2. sayısında ve 130. sayfada okuyucu ile şu şekilde paylaşılmıştır.

Resim 84: Bir salon

Kaynak: Mehasin, Ekim 1908, S. 2, s. 130 "*Mösyö George Döfür tarafından tertip edilmiş bir budvar*"

"Paris Sergisi'nde Bingin Evi"

"Evlerimizi bir hüsn-ü makbulle tezyin etmek kendilerini tezyin etmek gibi vazifeleri olan hanımlarımıza bugün, Avrupa'da Sanayi-i Nefise'nin geçen asrın ve bilhassa zamanımızın en mümtaza sanatkârlarının yed-i sehhar müzeyyinelere altında son usul olduğu bir numune-i harika-i sanatı arz etmek istiyorum.

Nasıl güzel giyinebilmek için güzel giyinenleri görmeye muhtaç ve mecbur isek, her işte olduğu gibi muvaffak olabilmek için muvaffak olanları taklit değil, fakat tetkik

tetbi' lazım olduğundan sadece bir fikir almak, tecrübe-i mukayese ile icat değilse bile teceddüd ve ihyaya muktedir olabilmek için tezyinat-ı beytiyenin bugün merakiz-i medeniyede ne yolda icra edilegelmekte olduğunu da görmek lazımdır. Bir kere esas beytiyenin bizim gördüklerimizden ne kadar başka bir şekl-i nefise getirilmiş olduğundan başka, bu tetkikten öğrenilecek şeyi alınacak ders bu eşyanın suret ve tatbikidir ki hüsn-ü tabiat zekavet sahibi olanların bu nokta-i nazardan edecekleri istifade pek çoktur. Gayet zengin olup da en birinci döşemeci fabrikalarına verebilen ve fakat bunların zarif tanzim ve tertibini beceremeyeceğini anlayarak bu işi adi bir döşemeci çırağının zevkine terke mecbur kalan bir mütevellitten, fakir fakat bir zevk-i emin sahibi olup şahsiyetini gösterecek bir yolda tedarik ettiği bir eşyayı, yine ferdiyetini gösterecek surette yere tatbik eden bir adam elbette bin kere müreccihdir. Fransız hakim-i şehriyetinin pek zevkli ve gayet meşhur bir nazariyesine göre, bir adamı tanıyabilip hakkında bir fikr-i sahih edinebilmek için nasıl giyindiğini, oturduğunu, odasını görmek lazım gelir; demek zevk-i selim, en ziyade giyinmekte ve tefriş-i beytiyede tezahür eder..... Bunun için hanımlarımıza 1900 sergisinde teşhir edilmiş ve bütün erbab-ı sanatın mazhar-ı takdir ve sitayiş olmuştur bulunan " Bing'in Evi" ni gizemlerine delalet edeceğim.

Resim 85: Giyinme odası

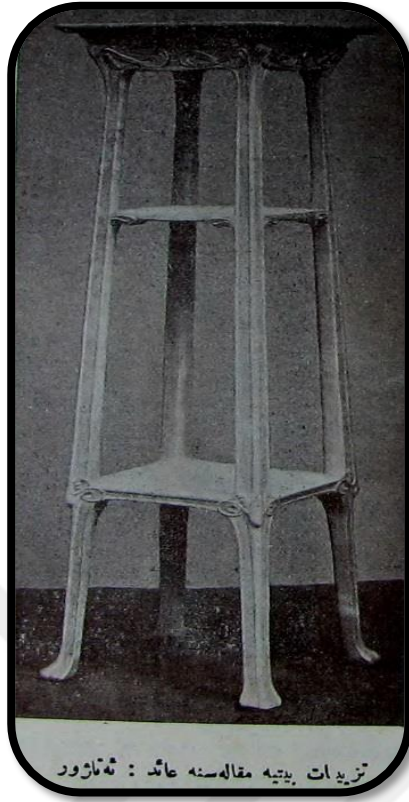
Kaynak: Mehasin, Ekim 1908, S. 2, s. 134, "Mösyö de Forge tarafından tertip edilmiş giyinme odası"

.....Bu ev bir vestibul bir misafir odası, bir yemek odası, bir giyinme odası bir de budvar tabir olunan halvet odasından ibaret olmak üzere altı apartmandan mürekkeb idi. Vestibul Mösyö Gayar'ın (?) resmi ve tertibi semeresiydi: Döşeme resmi odanın tertip ve şekli-i dahiliyesine gayet muvaffak olmak üzere muvazzayıkla mestur idi; duvarlar karanfil renginde örtülerle mestur olup, üstleri gayet zarif bir firez ile müzeyyen bulunuyordu. Cilalanmış cevizden mamul ve sıra sıra aynalarla müzeyyen olup iki tarafında elbise asmak için kancaları bulunan bir büyük mobilyanın konulduğu yerin resmi yerdeki mozaik arasında tefrik edilmiş olmak şartıyla bir kenarı mevzu bulunmakta idi. Yine Mösyö Gayar'ın eser-i resmi ve mahareti olan yemek odasının duvarları, yüksekliğin üçte birine kadar cilalı cevizden panolarla mestur olup, bunun üstünde bakırdan kaplaması bulunduğu gibi, daha üstünde bütün ağaç işinin etrafına etmek üzere, boyalı bir tezyinat ile müzeyyendi. Bir büfe, bir deresüvar, bir masa, sandalyeler ve koltuklar, kuvvetli fakat zerafetli resmedilmiş şeylerdi. Bunlarda ziynet az olmakla beraber, bulunduğu yerlerde dahi, gayet hüsn-ü tevzi' edilmiş olmak hüsnünü verir bir tenasüp göze çarpmaktaydı.

Resim 86: Misafir salonu

Kaynak: Mehasin, Ekim 1908, S. 2, s. 137

تزییلات بیتیه مقاله سنه ۱۹۰۸ : مہناور

تزییلات بیتیه مقاله سنه ۱۹۰۸ : نوطه دولابی

Resim 87: Etajer

Resim 88: Nota dolabı

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 133-136

Yemek odasından Mösyö Kuluna (?) tarafından tefriş edilmiş olan misafir odasına geçilmekte olup, burası hakikaten içinde yaşanan oda değil, içinde misafir kabul edilen bir oda olmak üzere tertip olunmuştu. Bu oda o kadar musahhar bir şekilde istirahatbahş olmak hüsnü verilmekteydi ki, insan bu odada yaşamak için kalbinin en derin köşelerinde ne derin arzuları hissetmekteydi!

Duvarlar nazik yeşil bir renkte bir kadife ile mestur olup, mefruşat kapıların pencerelerin ahşap kısımları, portakal ağacından olduğundan sarılarla yeşiller latif bir imtizac-ı elvan teşkil ederek gayet hoş bir tesir husüle getirmekte bulunduğu gibi, odanın her tefsilat-ı mürettebin hüsn-ü fevkaledede ahengini göstermek üzere gayet merak-ı cazib idi.

Giyinme odası, Mösyö Juruj De För'ün (?) eser-i resmi olup, bir havayı nesim-i teshir içinde insanı mağşi bir tesir ile ihata etmekteydi. Her şey bir suret-i tezyihte

Japonya ipeklisinden perdeler, ağaçtan ahşap kısım, sincabi mavi, sincabi yeşil, sincabi mor renginde resimli bir ipekli ile karışmış olarak en rakik renklerden müteşekkil olup ziya-i kamer altında bir çiçek tarlası gösterir gibi hoş bir tesir peyda etmekteydi.

تزینات بیتہ مقالہء عائد : موسیو غایار طرفیندن ترسیم ایدلش اولان بک اوطنسی

Resim 89: Yemek odası

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s. 132, "Mösyö Gayar tarafından tasarlanmış olan yemek odası"

Bundan sonra yatak odası geliyordu ki bu Mösyö Gayar'ın eser-i resmi olup sevimli ve muhabbet çiçeği yeşilinde ve zengin ahenkdar saçaklarla müzeyyen bir örtü ile sade şekilli bir yataklık, gayet cesim bir elbise dolabı, masa ve sandalye ve koltuktan mürekkepti.

.....Bu odadaki eşyanın bütün ahşap kısmı yaldızlı olup, her şeyde bir şahsiyet-i hususiye vardı. Sandalyeler ipekli kumaşlarla mestur, yerde oraya buraya ipekli seccadeler mevzu' olduğu gibi bir köşede bir paravana bulunmaktaydı. O kadar ki bu nefis ve zarif eşyanın içinde oturabilmek için Fransızlar, meşhur kadın ressamı Helluvî'nin kelekleri gibi nefis ve müstesna ipekten mevcutlarına ihtiyaç olduğunu tekrar etmişlerdi."

- **Metnin Değerlendirmesi**

Yukarıdaki metinde geleneksel Osmanlı toplumundaki ev eşya tanzim kültüründeki değişim açıkça gözlenmektedir. Zira geleneksel Osmanlı toplumundaki işlevsel odaların yerini; yemek odası, giyinme odası, oturma odası, misafir odası gibi çok çeşitli odaların aldığı gözlemlenmektedir.

Metinde Paris Sergisi'nde görücüye çıkan bu ev okuyucuya tüm tafsilatıyla anlatılmıştır. Bu da Osmanlı kadını özelinde toplumun geneline 'yaşam bu evlerde' mesajı verildiğini düşündürmektedir.

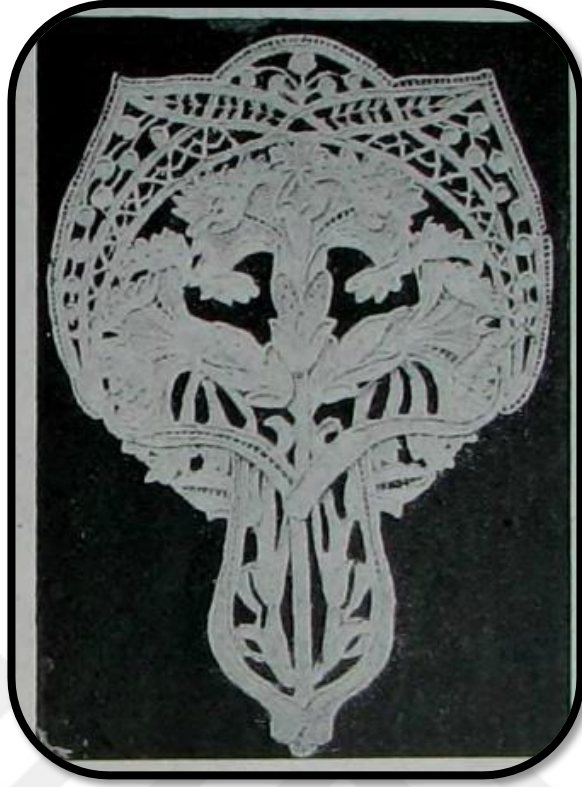
Ayrıca bu odaların tanzimi tamamen Avrupalı tasarımcılar tarafından yapılmıştır. Bu da yine Osmanlı toplumunun gelişimin her türlüünü batıdan aldığı bir işaretidir.

Dergide evleri süsleyecek dantellerin de modasına yer verilmiştir ve bunun için yine Kız Sanayi Mektepleri kaynak olarak kullanılmıştır. Bu dantellerde de yine İngiliz modası göze çarpmaktadır ki, söz konusu danteller ayrıntılı yapımlarıyla beraber derginin Ekim 1908 tarihli 2. sayısı ve 161-165. sayfaları arasında okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:

Dantelalar- Tarz ve İmali

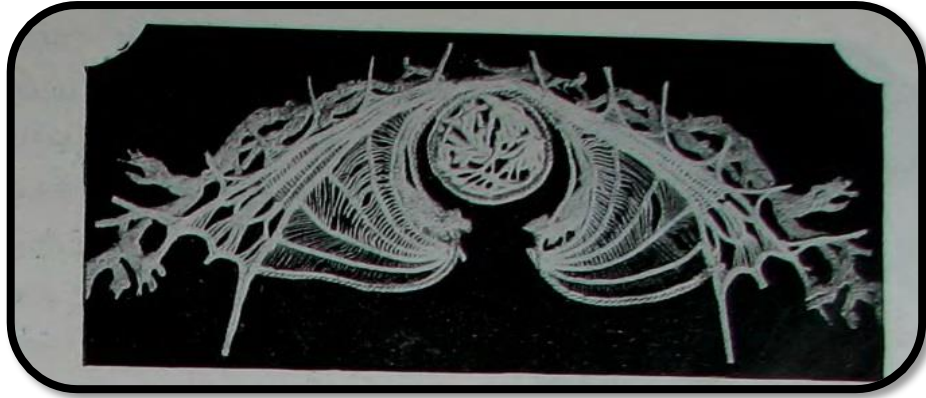
Sanay-i Nisvaniye'den:

".....Dantellerin muhtelif isimleri ve muhtelif cisimleri birkaç kısma ayrılır ve şüphesiz her şeyde olduğu gibi bunların da revaç ve rağbeti ammeye mazhariyeti modaya tabidir. Fakat hiçbir zaman dantel isti'mali külliyen itibardan düşmemiştir. Cinsi ve nevinin tahvili yeni bir sene veya bir mevsimde moda olmak üzere kabul edilen bir dantelin değiştirilmesi ve yahut örneklerin az çok tebdiliyle moda sütunlarda daima kalmış, elbiselerimiz üzerinde, çamaşırlarımızın arasında, pencere perdelerimizde, yastık ve yataklarımızda, kandillerimizde, gizlenecek birer köşe, süslenecek birer kenar bulmuş daima iştibakımız altında serilip durmuştur.

Resim 90: Yeni danteller

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2,s. 164

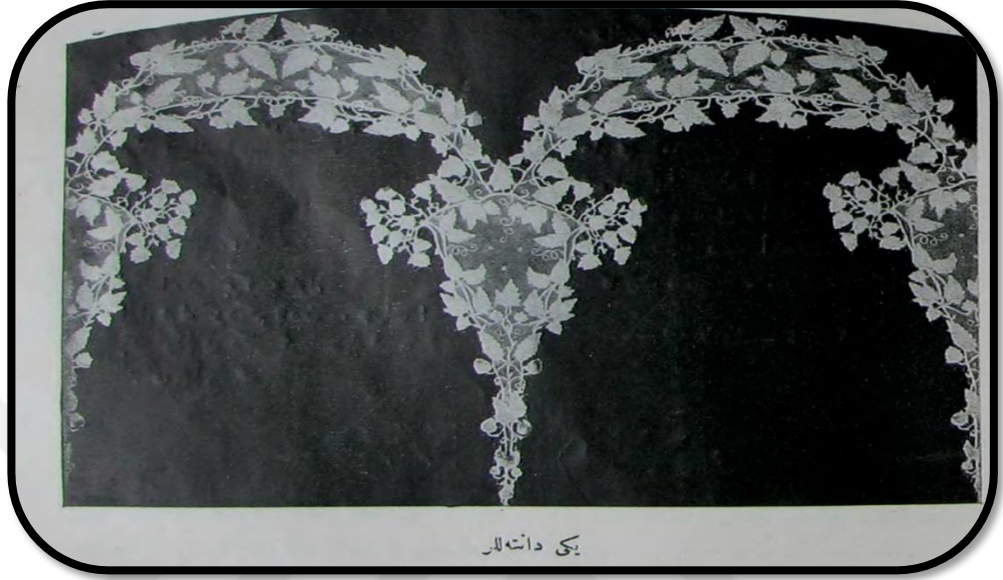

Resim 91: Yeni danteller

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2,s. 164

Dantellerin başlıca, "Dantel-i İngiliz", güpür, valensiyen, garu yahud kupanaki denilen kısımları vardır ki; garı dantel yıkanmayacak elbise tezyinatında çoklukla kullanılır. Ekseriyet üzere yeni iç çamaşırlarına, patiska elbiselere dikilir. "Garu" danteller

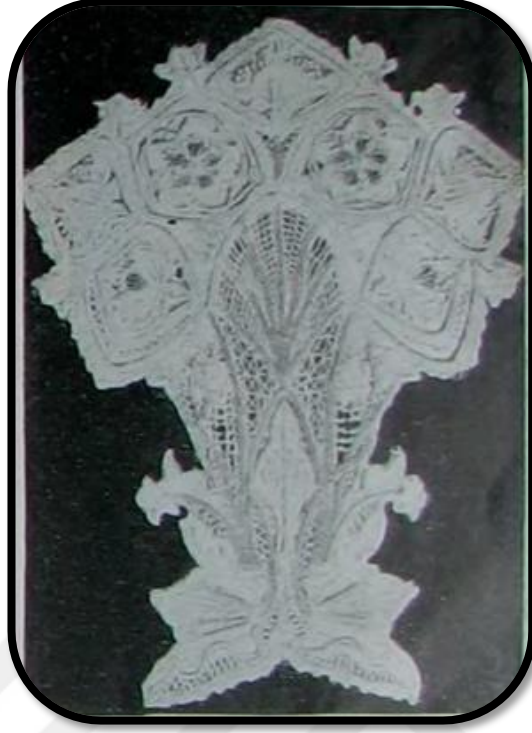
şehrimizde "Dantel-i İngiliz" den ziyade tanınmış ve daha ucuz olduğu için çamaşır danteli namıyla bilinmiştir. Hristiyan mekteplerinde mübtedi sınıflara pek küçük talebeye talim edilmekte olduğu için Rum ve Ermeni ailelerden hususi surette kesretle imal edilmektedir.

Resim 92: Yeni danteller

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s.165

"Kupanaki" dantellerin zarif imali suret-i zahirde pek karışık gibi görünürse de ufak bir dikkat neticesine kolaylıkla öğrenilebilmektedir.

Resim 93: Yeni danteller

Kaynak: Mehasin Ekim 1908, S. 2, s.164

....."Kupanaki", üzerinde arzu olunan danteli vücuda getirmek için kenarında küçük dentel-i numunesiyle satılan kağıtlardan birini, "Kupanaki" yi itmam eden yuvarlak yastıkçığın üzerine usul-ü vecihle sararak "Kupanaki" makaralarını üzerinden hazırlanmış iplikleri kendisine mahsus suretlerde dörder dörder yekdiğerine rabt ile, örmek kâğıtlarındaki deliklere tatbiken, tepeleri renkli ince toplu iğnelere istinat ettirmekten ibarettir.

.....Dantel-i İngiliz'in vücuda getirilmesi içinse böyle makara destagahı gibi şeylere lüzum olmayıp, hanımlarımızın genç kızlarımızın mini mini küçük hanımlarımızın munis bir refika-i daimeleri olmak lazım gelen incecik bir dikiş iğnesiyle ince bir iplik kifayet edeceği herkesçe malumdur."

- **Metnin Değerlendirmesi**

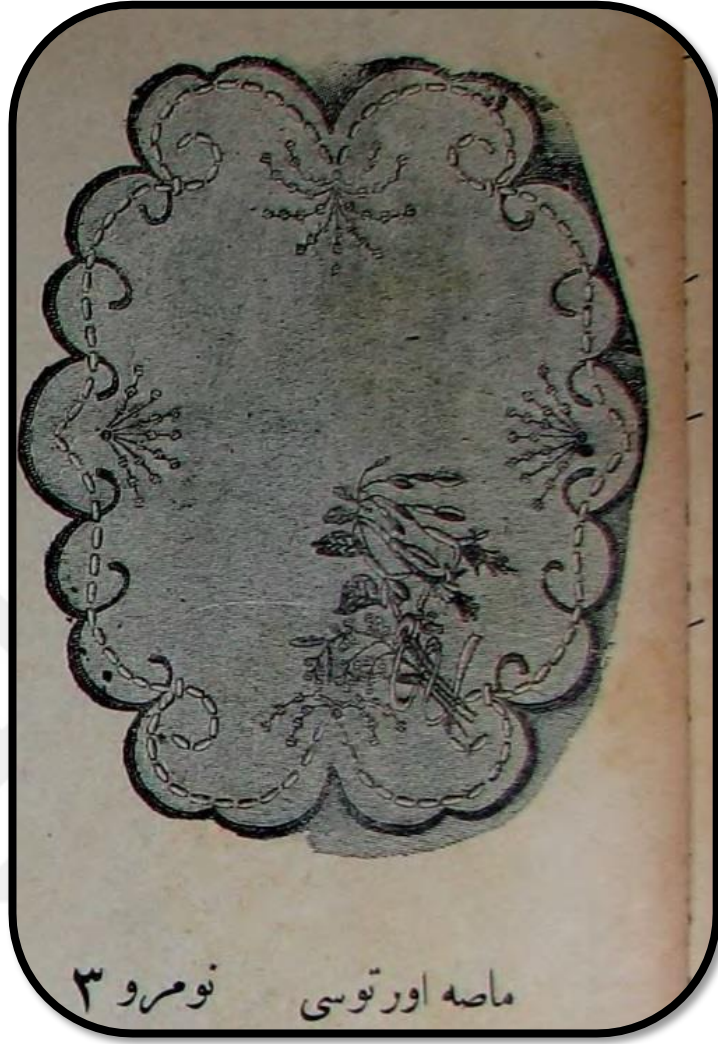
Yukarıdaki metinde danteller ele alınmıştır. Osmanlı kadınının geleneksel bir sanatı olan dantelde bile Avrupa'nın kaynak olarak gösterilmesi, Osmanlı toplumsal yapısının dönüşümüne işaret etmektedir.

Geleneksel Osmanlı kadınının 'ustalık' alanı olan danteller, İngilizler kaynak gösterilerek adeta değersizleştirilmiş ve dantel modasının da ancak Avrupa'dan takip edebileceği vurgusu yapılmıştır.

Dergide ev modasına ait masa örtüleri de yapımları ile beraber yer almıştır. Renkli çikamayan dergide nakışların renkleri de okuyucuya ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Evleri süsleyecek yeni moda masa örtüsü derginin Şubat 1909 tarihli 6. sayısında ve 469. sayfada okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır.

Masa örtüsü Numara 4

"Masa örtüsü kalın kurum keten üzerine elvan çamaşır ipliği ile puvanpala işlenmiştir. 48 santim uzunluğunda 38 santim genişliğindedir. Küpe çiçeklerinin üst yaprakları açıkçı koyulu üç renk pembe ve iç yaprakları leylak ve asmaları da yeşil olacaktır. Küçük çiçekleri ise sarı ipekten düğüm iğnesidir. Sap ve yaprakları muhtelif renk yeşilidir. Kurdeleleri mavi olacaktır. Kenar fisto küpe çiçeklerinin renginde işlenmelidir."

Resim 94: Masa örtüsü

Kaynak: Mehasin Şubat 1909, S. 6, s. 469

Dönemin modasında yastıklar da önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Çeşitli işlemlerin bulunduğu yastıklarda yine İngiliz ve Fransız modası adeta kutsal olarak görülmektedir. Hatta yeni moda yastıkların kaynağının Avrupa olduğu dile getirilerek, "Ah acaba biz bu saadete hiç mi nail olamayacağız? Ve olacaksak eğer ne vakit, daha pek çok mu bekleyeceğiz?" denerek, bir küçük yastıktan bile Osmanlı'nın geri kalmışlığı vurgulanmıştır. Derginin Eylül 1909 tarihli 9. sayısında ve 650. sayfada yeni moda yastıklar Mustafa Rafet'in kaleminden okuyucu ile şu şekilde paylaşılmıştır:

Yeni Yastıklar

".....Her birisi gayet kıymetli bir eser-i sanat olan bu yastıklar, bir takım bir takım sanatkar ruhlu kadınlar tarafından resmedilmiş ve işlenmiştir; bazılarının resimleri ise meşhur sanatkarlara yaptırılmıştır. O halde gerek bu resimleri beğenmiş ve gerek bu yastıkları işlemiş olmak bir kadın için şüphe yoktur ki, en çok celb-i şerif bir rikkat-i sanatkaraneye malik olmak demektir.

Bir kadın için zamanın en büyük ressamalarını anlamak, onların eser-i icatları olan tarz ve üslubunu takdir etmek ve sonra bu tarz ve üslubu takdir etmek ve sonra bu tarz ve üslubu kendilerine eşyayı- nazikiyeye tatbiki düşünüp buna muvaffak olmak için çalışmak o cemiyet-i medeniye için o kadar büyük bir şeref ve saadettir ki, bu şerefe bu saadete Avrupa'da malik bulunulur. Ve belki Avrupa medeniyetinin sebab-i tekamülü ancak bu nokta-i mühimmenin vücudundadır.

Ah acaba biz bu saadete hiç mi nail olamayacağız? Ve olacaksak eğer ne vakit, daha pek çok mu bekleyeceğiz?"

• Metnin Değerlendirmesi

Osmanlı geleneksel evlerinde minderler önemli bir yer teşkil etmektedir. Zira koltuğun kullanılmadığı evlerde minderler koltuk olarak kullanılmaktadır. Yani geleneksel Osmanlı evlerinin demirbaşı minderlerdir.

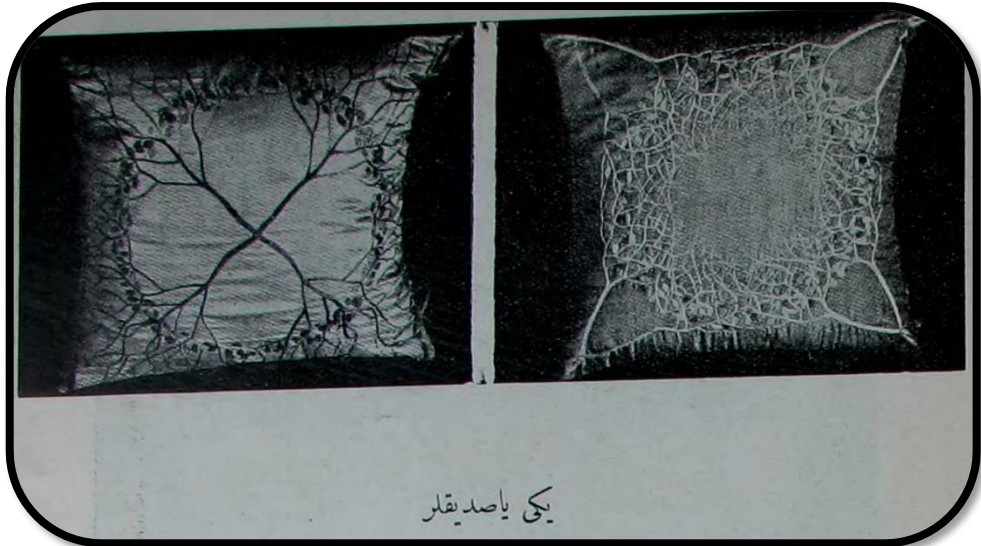
Ancak yukarıdaki metinden bu minder ve yastıklar sanki Osmanlı evlerinde yokmuş, Avrupa'da icat edilmiş gibi bir izlenim edinilmektedir. Hatta bir minderden Avrupa'nın ne kadar medeni olduğuna, Osmanlı'nın bu medeniyete bir türlü nail olamadığı ulaşılmaktadır.

Bu da Osmanlı toplumunun 19. ve 20. yüzyıldaki batılılaşma hareketlerinin geldiği noktayı göstermesi açısından önem teşkil etmektedir.

Resim 95: Yeni yastıklar

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S. 9, s. 650

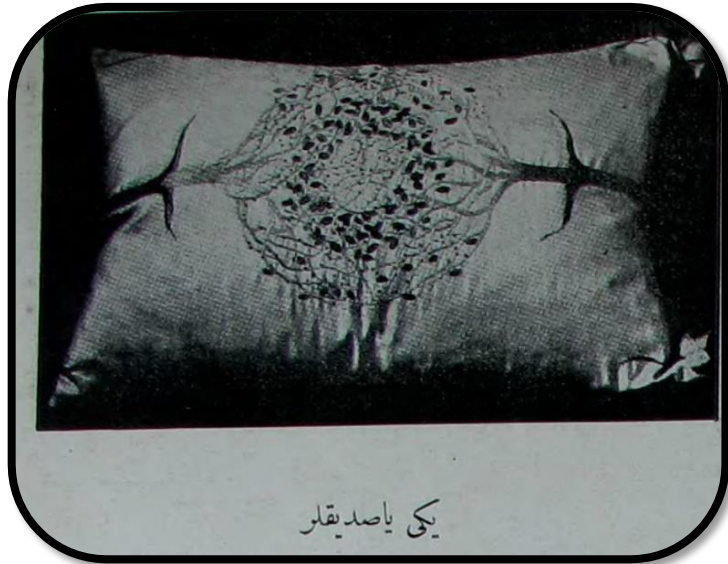
Resim 96: Yeni yastıklar

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S. 9, s. 651

Resim 97: Yeni yastıklar

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S. 9, s. 651

Resim 98: Yeni yastıklar

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S. 9, s.652

Resim 99: Yeni yastıklar

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S. 9, s.652

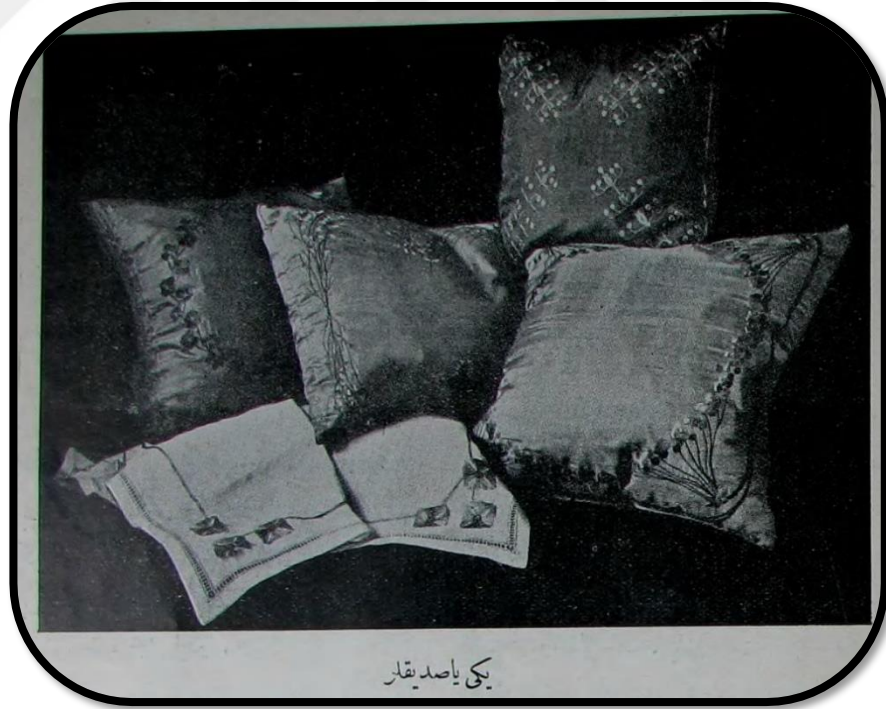
Resim 100: Yeni yastıklar

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S. 9, s.653

Resim 101: Yeni yastıklar

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S. 9, s.654

Resim 102: Yeni yastıklar

Kaynak: Mehasin Ağustos 1909, S. 9, s.655

Dergide evdeki aksesuarlarla ilgili başka haberlere de rastlanmıştır. Buna göre söz konusu dönemde hasır iskemle modası yeni oluşmaktadır. Dergi bu yeni modayı okuyucularına 'o biçimsiz sakil iskemlelere bedel, bugünkü yeni iskemleler...' müjdesi ile derginin Eylül 1909 tarihli 10. sayısı ve 706-712 sayfaları arasında okuyucuya şu şekilde duyurmuştur:

Yeni Hasır İskemleler

".....Şimdiye kadar bilhassa İngiltere için Avusturya'da imal edilmekte olan; o biçimsiz, sakil, bet iskemlelere bedel, bugünkü sanat-ı rikkate muvaffak olan eşgalde yapılan yeni iskemleler yine Avusturya'da başlamış, ve bilahare Almanya ve İngiltere'de dahi taklit olunarak büyük bir vüs'at kesbetmiştir.

Resim 103: Yeni hasır iskemleler

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S. 10, s. 706

یکی حصیر اسکمپلر ایله دوشنمش برصالون

Resim 104: Yeni hasır iskemlelerle döşenmiş bir salon

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S. 10, s.707

Bugün Avusturya ve Almanya'da pek çok fabrikalar bu işlerle meşgul olduğu gibi, birçok da ihracata muvaffak olmuşlardır. Zavallı memleketimiz her şeyden mahrum olduğu gibi, burada da İngiliz bakkalı vasıtasıyla her sene getirilip satılan ve birçoğu da bizim Türk evlerinde görülen o eski numunedeki iskemlelerin yerine bu yeni resimdekileri görebilmek için, mutlaka her eşyada olduğu gibi bunda da daha iyileri yapılmalı ve bunlar artık rağbetten düşmeli... Mehasin hiç olmazsa resimli gazete vazifesini ifa etmiş olmak için, en güzellerinden birkaç tanesinin resimlerini koymaya karar verdi."

- **Metnin Değerlendirmesi**

Yukarıdaki metinde ev modasına ait iskemlelerin tanıtımına yer verilmiştir. Metin Osmanlı'nın batı modasını takip ettiğinin şahitliğini yapmaktadır. Çünkü bu hasır

iskemlelerin ancak Avrupa'da imal edildiğine işaret edilmiş, ve 'naciz Osmanlı memleketinde bu gibi güzel eşyaların olmadığı³³⁷ ifade edilmiştir.

Dergi bu vesileyle hiç olmazsa bu güzel iskemlelerin resimlerini okuyucu ile buluşturmayı kendine vazife bildiğini ifade etmiştir.

Bu metinde de Osmanlı geleneksel toplumunun dönüşümüne tanıklık edilmektedir.

Resim 105: Yeni hasır iskemleler

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S. 10,s.708

³³⁷ Bkz. s.229

Resim 106: Yeni hasır iskemlelerle tefriş edilmiş bir salon

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S. 10,s.710

Resim 107: Yeni hasır masalar

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S. 10,s.709

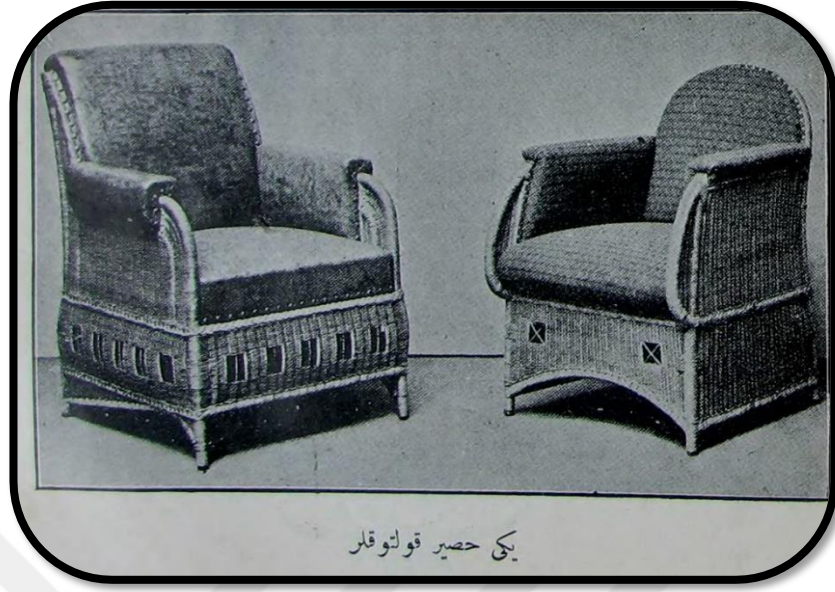
Resim 108: Yeni hasır masalar

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S. 10,s.709

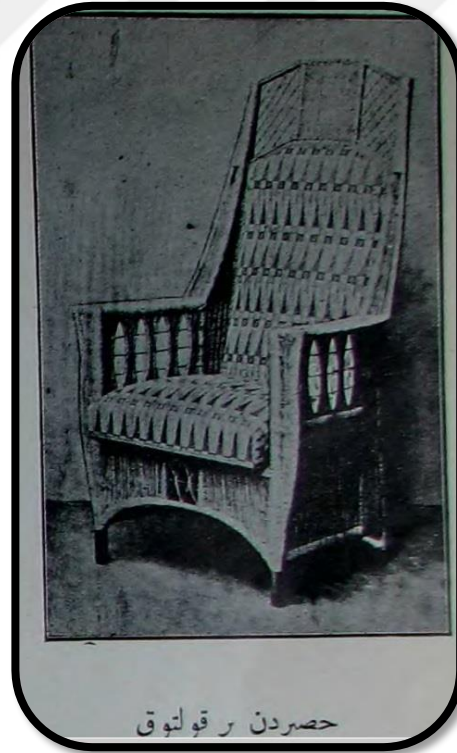
Resim 109: Yeni hasır koltuklar

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S. 10,s.711

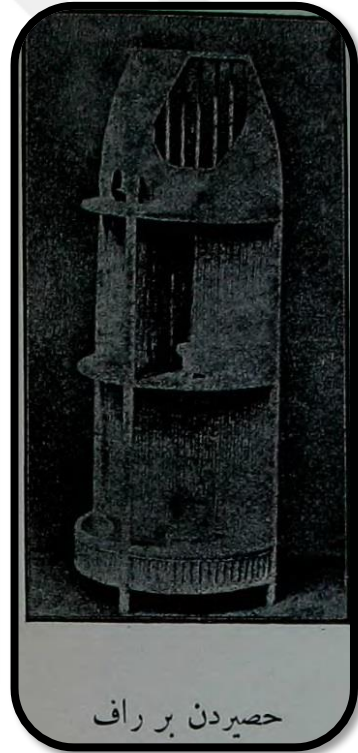

Resim 110: Yeni hasır koltuklar

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S. 10,s.711

Resim 111: Hasırdan bir koltuk

Resim 112: Hasırdan bir raf

Kaynak: Mehasin Eylül 1909, S. 10,s.712

4.11.2. Dünyadaki Kadınların Yaşam Tarzları

Mehasin Dergisi'nde dünyanın diğer bölgelerinde yaşayan kadınların yaşam tarzlarıyla ilgili de haberlere yer verilmiştir.

Bu haberlerde de Osmanlı kadınının yaşantısının, özellikle Avrupa kadınlarından ne kadar geri kaldığı vurgusu dikkat çekmektedir. Dergi bir moda dergisidir ve tanıttığı ürünlerle tüketimi teşvik etmektedir. Ancak derginin bu politikasına uymayan bir makaleye derginin Şubat 1909 tarihli 6. sayısında ve 413-415. sayfalarında rastlanmıştır. Tüm bu tüketim çılgınlığına cılız bir ses niteliği taşıyan makalede, biraz alaycı bir dille kadının moda için neler yaptığını ve moda harcamalarının yıllık ne kadara geldiği anlatılmıştır. "İsraf-ı Nisvan" başlığı taşıyan bu makale şu şekildedir:

"Avrupa kibar nisvanının modaya muvaffak giyinmiş olmak için sarf ettikleri mübelağın efsaneye amiz bir yekun teşkil ettiği meşhurdur; kadınlar kendilerini daima daima daha güzel göstermek için tezyinata son derece müptela oldukları gibi bugün ki tezyinatın fiyatları ise dehşetli bir surette ali olduğundan, bugün Avrupa'da kibariyenin tümünde zaruri olan israfların daha şık ve daha zarif görünmek için lüzumun fevkinde bir itinadan dolayı israf edilen paraların gayet cesim bir yekun teşkil ettiği görülmektedir.

Mesela yalnız "hareket" içinde bulunmuş olmak için elbise bedeli olarak senevi üç bin İngiliz lirası sarfı lazım geldiği bir hakikidir; binlerce zengin kadınların senevi binden beş bin liraya kadar elbise için sarfiyatta bulduklarını, yalnız bir kürklü manto için bin lir, bir tek elbise için seksen-yüz lira, tek bir şapka için yirmi beş lira sarf ettiklerini düşünecek olursak, beher her sene elbise için sarf edilmesi lazım gelen bu yekunun istiksarı mümkün olmaz değil mi efendim?...

El ile boyanmış kıymetdar işlemler, ipekliler, danteller, ağlar ve harçların çabucak yüzlerce lira tuttuğunu, meşhur ve büyük isimler, Paris mağazalarından eşya tedarik etme merakında bulunan kadınların bu meraklarını tatmin için ne kadar çok para vermeye mecbur olduklarını unutmamak lazım gelir; çünkü bilmelidir ki modaya riayet eden bir kadının her husus ve her fırsat için şık elbiseleri bulunmalıdır. Mesela sarayda, operada, balolarda, ziyafette, konserde, lokanta alemlerinde gayet güzel giyinmiş olarak arz-ı vücut etmek bir lazime-i zarafettir. Bunlardan başka sokak elbiseleri, bayırlar, araba, kır eğlenceleri, pazar ve park için ayrı elbiseler lazımdır. Meşhur yarışmalar için ayrıca

gayet zarif ve şık elbiseleri olmak icab eder. Ağustos, yaz elbiseleri ve kış başında giyilen elbiseler hayat-ı kibaraneye mahsus zaruri elbiseler olduğu gibi, Eylül'de hemen tekrar dükkan dükkan dolaşır son bahar yarışmaları için münasip elbise tedariki mecburiyeti vardır. Bundan başka şıklık davasında bulunup da bir kadın için aynı elbise ile iki kere görülmek kadar münasebetsiz bir hâl olamaz; aynı yerlerde daima aynı adamları görmek zaruretinde bulunulduğundan, böylece şapkaların ve tuvaletlerin mümkün olduğu kadar süratle tebdil mecburiyeti vardır; bazen artık giyilmeyen elbiseleri satmak mecburiyeti tahakkuk eder ve bu satılan elbiseler ekseriya hemen hemen yeni olduğu halde mesela yeni iken dört yüz kuruş eden bir şapkanın ancak kırk beş kuruş ettiği, sekiz yüz kuruşluk bir mantonun iki yüz kuruş ve elli liralık bir elbisenin ise sekiz lira tuttuğu vakidir ki, bu sebepten elbise satmak görüldüğü kadar kâr bırakmaz. İşte bu hususta sahib-i rey olan zevatın tertip ettikleri bir cetvel:

- Saray elbisesi 80 İngiliz Lirası
- Dört akşam elbisesi Beheri 30 liradan 120 lira
- İki akşam elbisesi Beheri 25 liradan 50 lira
- Üç tayyör Beheri 20 liradan 60 lira
- Dört elbise Beheri 25 liradan 100 lira
- Üç şık elbise Beheri 40 liradan 120 lira
- Altı keten ve müslin Beheri 13 liradan 78 lira
- Bir çay elbisesi 30 lira

Bunlardan başka her sene tahminen 25 adet lüzumi olduğu bedihi olan şapkalara gelince, bunların büyük masrafı mucib bir lüzume-i telebbüs ve ziyet olduğu aşikardır; güzelce bir şapka tahminen 20 lira kadar ettiği gibi, adi şapkalar ise üç liradan altı liraya, tüylü şapkalar altı ve sekiz liraya, bugün giyilmesi moda olan büyük şapkaların beheri ise 40 liradır. Demek ki bu vecih ile süs şapka sarfı dahi bir veche atidir:

- Sekiz sabah şapkası Beheri 3 liradan 24 İngiliz lirası
- On hurçlu şapka Beheri 3 liradan 30 lira
- Üç tüylü ve hurçlu şapka Beheri 7 liradan 21 lira
- Dört yarış- motor şapkası Beheri 9 liradan 36 lira

Bunlardan başka lüzumi olan eşya şunlardır:

On iki otomobil tülü ; beheri 35 kuruştan 64 kuruşa kadar, on beş düzine eldiven; beheri 24 kuruştan 120 kuruşa kadar, her elbiseye uymak üzere ipek iç eteği; beheri çifti 90 kuruştan, on iki düzine mendil; beheri düzinesi iki liradan, on kemer; beheri 60 kuruştan 3 liraya kadar olmak üzere, altı ipekli bluz; beheri beş yakut sekiz liraya.

Üç çift korse; beheri 3 liraya. Bunlardan başka elle işlenmiş olmak üzere iç çamaşırları için yüzlerce lira sarfına mecburiyet muhakkaktır.

Zengin kadınların masrafı yalnız bunlardan ibaret mi zannedersiniz?

Bu zanda bulunursanız ne kadar hata ettiğinizi şimdi anlarsınız...

Evet, bu masraflardan başka zengin bir Avrupalı kadının cilt tedavisi için ne sarfiyatına mecbur olduğu toplam yekun da azametli bir miktara tekabül eder.

Bunlar ise beher kutusu 1 mecdiyeden 5 liraya kadar satılan merhemler, kremler, ilaçlar, hamam levazımı, saç boyaları, itriyat, sabunlar ve pudra masrafıdır.

Soda banyosunu da unutmamak lazım gelir ki, kibar bir kadının daimi masraflarında mühim bir yekun teşkil eder. Avrupa handan-ı kraliyesinden birine mensup bir kadının soda banyoları için senevi 200 lira sarf ettikleri meşhurdur.

Bunlardan sonra kadınları kemal-i suhuletle israfa sevk eden diğer bir şey daha vardır ki, o da elmas merakıdır; bugünkü cemaat-i medeniyede şık kadınların taktıkları elmasların yekun fiyatı dehşetli miktarlara ulaşır; mesela operada bir gala gecesinde, zümrüt, yakut, pırlanta, inci ve safir o kadar çok insanı temaşa-i şaşaya gark eder ki, bunların hepsinin kıymeti birkaç krallık servetine muadildir denilebilir.

Opera muğanniyeleri elmas içinde elbiselerle meydana çıkarlar, mesela Madam Meliba oyununa çıktığı vakit 250 liralık elmas ile müzeyyen olarak çıkmayı adet edinmiştir.”

• **Metnin Değerlendirmesi**

Dergide genellikle Osmanlı kadınlarının modaya yönelmesine vesile olacak haberlere yer verilmiştir. Ancak dergideki bazı metinlerde bu durumun tam tersi makalelere de rastlanmaktadır. Bunlardan bir tanesi de yukarıdaki metindir.

Buna göre Avrupalı kadınların moda harcamaları ironik bir dille ele alınmış ve bir kadının modayı takip etmesi için ne kadar zengin olmasının gerektiği masaya yatırılmıştır.

Yukarıdaki metin derginin moda anlamındaki genel temayülüne aykırılık teşkil etse de Avrupalı kadınların yaşam biçimini Osmanlı kadınına aktardığı için ele alınmıştır.

Dergide özellikle Avrupa'da yaşayan kadınların modayı nasıl takip ettiği de anlatılmaktadır. Derginin Ağustos 1909 tarihli 9. sayısı ve 636. sayfasında yine modanın başkentinin Paris olduğunu ifade eden bir yazıda, bu şehirde kadınların dönemin moda giysilerini nasıl temin ettikleriyle ilgili bir yazıya rastlanmıştır. Söz konusu yazıda anlatılan 'Moda Kuklalarının' günümüz mankenlerinin öncüleri olduğu anlaşılmakta ve kadınların elbise seçmek için katıldıkları etkinliklerin de yine günümüz defilelerinin atası olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Dergide bu durum okuyuculara şu şekilde aktarılmıştır:

Moda Kuklaları

-Şık ve meraklı okuyuculara-

"Bütün Amerika ve İngiltere nisvan-ı latife ve zarifesine her mevsim nasıl giyineceğini gösteren ve öğreten şüphesiz Paris şehridir.

Parisli kadın!Evet, Parisli bir kadın olmak bütün zarafetlerin, bütün bedayinin, bedayi-i ruhiye-i dimağa ve bedeniyenin merkez-i tecellisi olmak demekten başka bir şey midir?..... Bence bir kadın için en şayan-ı gıpta bir mevki, Parisli kadın unvanına zarafet, zekâ ve nefasetiyle kesb-i istihkak edebilmektir.

Çünkü Parisli bir kadın bir kere dünyanın en güzel giyinmesini bilen bu hususta fikri icada fitraten malik olduğundan başka, yalnız bu maksadın husulü için etrafında o kadar ceht ve gayret olduğunu, kendisini daha daha en çok latif bir surette tezyin için bir çok halkın uğraştığı bütün hayatın yalnız kendi hüsnünü, kendi zarafetini teşhir ve ilan için mürettip olduğunu görmekte mesut olan bir kadındır.

Resim 113: Moda kuklaları

Kaynak: Mehasin, Ağustos 1909, S.9,s.636

Burada terzi dükkânlarına hazır elbise mağazalarına gidildiği vakit, camekânlarda bazen canlı imiş gibi latif ve şayan-ı nevaziş kuklalara iyi veyahut da fena giydirilen elbiseler camekânlarda çivilerle asılı elbiseden ziyade calib-i bir tesir ihraz ettiği müsbet değil mi?

Avrupa'da bilhassa bu tesir ve cazibe-i tezyit için, bizden her şeyde olduğu gibi bu hususta da bir hatve ileri atmış olmak üzere elbiseleri canlı kadınlara giydirdiklerini söylersek hayret etmezsiniz zannederiz.

Resim 114: Moda kuklaları

Kaynak: Mehasin, Ağustos 1909, S.9, s. 637, "En mutantan, en kıymetli elbiseleri giymiş olarak müşteri beklerken..."

Büyük terziler, Paris'in en genç ve en latif bedenli kızlarını toplayıp son icad ettikleri elbiseleri bunlara giydirek bunları salonlarda gezmeye, birbiriyle şakalaşmaya, izhar-ı zarafet ve letafet eylemeye bırakıyorlar ve müşterileri bir elbise beğenmek için kendileri zamanlarda gözlerinin önünde burada olduğu gibi çivilere asılmış bir yığın kumaş değil, bir salonda debdebe ile ömür süren bir kibar madam görüp kıyafetini hoş buldukları halde nasıl beğenirlerse öyle muayene ve intihap ediyorlar...

Resim 115: Moda kuklaları

Kaynak: Mehasin, Ağustos 1909, S.9, s. 638, "Moda kuklaları icra-i vazife halinde"

Son derece mutena bir surette giyinmiş saçlarını gayet latif olarak tertip etmiş servet-i vücudunu izhar için revişine küstah bir eda-i dilbaz vermiş, vücudunun temevvücat-ı latifesiyle arkasındaki şahane elbisenin bütün güzelliğini müdakkik müşterinin nazar-ı muayenesine arz etmekle meşgul bu kızlara "Kukla" demek pek acı bir tesmiye olmaz mı?

موده قوقلدلری اجرای وظیفه حالنده

Resim 116: Moda kuklaları

Kaynak: Mehasin, Ağustos 1909, S.9, s .639, "Moda kuklaları icra-i vazife halinde"

Salonlar halk ile dopdolu, açık renkli kalın halılar üzerinde yerlerde bu işe memur bir küçük kızın topladığı toplu iğneleri parlamaktadır; muhteşem dantellerle mükellef kürkler birbirine karışmıştır. Bu ketum bir hüviyedir, yalnız kadın için ve kadın vasıtasıyla icat olunan mehasin ile ve bu mehasin vasıtasıyla şehrin dört köşesinde zaferiyab letafet olmak arzusunda bulunan bir sürü madamlarla matmazellerle dopdoludur.

Yüksek aynalar bu israf ve safahat tezyinatını aks ettirir; açık kalmış bir kapıdan tiyatro elbiseleri için bilhassa tertip edilmiş bir küçük sahnenin tertibatı nim-i maruzdur...

Kuklaların bir günlük hayatı ise bir veche-i atiyedir:

Sabahın alafranga dokuzunda muktedir bir saç sanatkarı tarafından saçları tertip edilmiş olduğu halde ekseriya pek adi olan şehir kıyafetini terk etmek için küçük bir odaya girer ve arkasına siyah satenden bir üst giyer ki akşama kadar giyeceği bütün tülleri bunun üzerine geçirecektir; ve eğer bu elbiseler merasim elbisesi ise, boyutlarını da değiştirip zarif balo kunduraları giyecektir.

Resim 117: Moda kuklaları

Kaynak: Mehasin, Ağustos 1909, S.9, s.641, "Moda kuklaları icra-i vazife halinde"

Saat ona doğru müşterilerin dizisi başlar; ve bu dizi akşamın sekizine kadar devam eder; bir kukla günde kırk tuvalet kadar değiştirmeye mecburdur; böyle bir işin ne kadar yorucu olduğunu düşünebilirsiniz!

Resim 118: İngiltere’de bir defile

Kaynak: Mehasin, Ağustos 1909, S.9, s.643, " İngiltere’de ahyaren yeni elbiseleri kibar ve şık madamlara arz ve irae için ittihaz olunan bir usul: meraklı madamlar bir tiyatroya gider gibi terzi dükkanına gidiyorlar. Ve orada mahsus sahneler üzerinde en son elbiseyi giymiş olarak çıkan bir kuklayı seyir ve temaşa ediyorlar."

Müşteri, bir koltuğa yerleşmiş istediği gibi kuklayı evirir çevirir ve isminden de anlaşılacağı üzere, kuklaya hiçbir vecihle imtihanına karışmasına müsaade edemez; mahaza işin mahareti de burada tezahür eder, bir elbisenin muvaffakiyetini ekseriya kuklanın sayesinde tahakkuk eder. Erbabının teminine göre, elbiseyi bir suret-i arz vardır ki gayri kabil-i mukavemettir; kuklalar bundan haberdar olduğu için pek çabuk nail-i muvaffakiyet olur.

Bir kukla olabilmek için uzun boylu ve mütenasib azalı olmak en adi bir mahallede büyümüş iken, arkasında sefil kıyafeti terkle en müdebdebini giydiği halde, bu tantana içinde yabancı kalmayan, yabancı görünmeyen Parisli kızlara mahsus zarafet-i halkıyeye malik olmak lazımdır; ve bu sanat için her sanat için olduğu gibi ululmevsim yoktur; çünkü bu mevsimlerde terziler, ilerde giyilmek üzere icad olunan yeni modaları günde yirmi defa, elli defa hatta yüz defa kuklalarda tecrübe ederler. Bu kuklalara öğle

yemeği zamanı da verilir; ve ayda yedi buçuk on buçuk lira kadar kazanırlarsa da hariscah olanları satıcı veyahut iş başı olmak isterlerse, buna da pek kolaylıkla muvaffak olur.

Çünkü, Paris'te doğup zarafette büyümüş zeki bir kızın isteyip de muvaffak olamayacağı şey yok gibidir. Akşam olduğu vakit, arkasına kırk elli kıyafeti geçirip akşama kadar birkaç yüz müşterinin önünde muhtelif vaziyetler alarak, yüksek aynalar önünde bu tuvaletleri arz etmekten yüz, el ve vücutları o kadar bitap ve harap bir hale gelir ki, bu müdebdib kıyafetleri buyurganlık içinde terk edip sefil kıyafet-i yevmiyesini giyerken, kendisini de güzel ve latif olduğuna inanan haris saadet ve serveti bir genç kalbin, kendisini bekleyen servete şıtab için, o şehri-fisk ve fücürda ehemmiyeti pek az olan namusunu fedaya tereddüt etmeyeceği bedi değil midir?"

- **Metnin Değerlendirmesi**

Yukarıdaki metin Avrupalı kadınların yaşam tarzının Osmanlı kadınlarına gösterilmesi açısından önem teşkil etmektedir. Avrupalı kadınların modayı nasıl takip ettiğinin anlatıldığı metinde, yine Avrupalı özellikle Fransız kadınlarının ulaşılmazlığı dile getirilmiştir.

Metine göre Fransız bir kadın olmak dünyanın en mutlu kadını olmak demektir ve bir Fransız kadını ne yaparsa yapsın onun yaptığı her şey, 'takip edilesidir.'

Fransız kadınının modayı nasıl takip ettiği, bir moda evinde gün içinde neler yapıldığı ayrıntılı olarak anlatılarak Osmanlı kadınına Avrupalı hemcinslerinin yaşam biçimleri özendirilerek sunulmuştur.

4.12. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Yaşam Tarzı Konulu Başlıklarla İlgili Bulgular

Mehasin Dergisi'nde kadınlara yeni yaşam tarzı sunan metinlere de sıklıkla rastlanmaktadır. Dergide yer alan yeni eşyalarla ilgili haberlerde, yine batı etkisi gözlemlenmektedir.

Geleneksel Osmanlı toplumunda yemek yenilen mekân, uyunan mekân ve kıyafet giyilen mekânlar aynıdır ve evlerde bir sadelik hâkimdir.³³⁸ Ancak bu anlayış batı etkisinin hissedilmeye başlanmasıyla beraber değişmeye başlar.

³³⁸ Bkz. "Yerleşim, Ev ve Eşya Tanzimi Kültürü", s. 53

Yeme içme kültürünün değişmesiyle yemek yenilen mekânlarda da değişiklik göze çarpmaktadır. Eskiden bir sofraya etrafına toplanan aile bireyleri, artık masa etrafında toplanmaya başlamıştır.³³⁹

Yine tek kaptan yemek yeme alışkanlığı, herkesin önüne birer tabak konarak yeme alışkanlığına yerini bırakmıştır ki, bu da yemek yemek için kullanılan araçların artması manasını taşımaktadır.³⁴⁰

Yemek kültüründe yaşanan dönüşüm sonrası yemek için sabit bir masanın bulunması 'yemek odası'nın, yemek için kullanılan gereçlerin artması büfe, konsol gibi yeni mobilyaların da Osmanlı insanın hayatına girmesini sağlamıştır.³⁴¹

Ayrıca giyim-süslenme ile ilgili eşyaların da artması, bu dönemde yatak odalarına da şifonyer, elbise dolabı, etajer, komedin gibi yeni eşyaların girmesini sağlamış ve hatta özel giyinme odaları dahi çıkmıştır.

İşte dergide yer alan örnek evler tam da bu batılılaşma akımını perçinlemektedir. Mehasin Dergisi'nde yer alan örnek ev, eşya ve oda tanzimiyle; batı adeta kutsanmış ve Osmanlı kadınının 'daha güzel olan' bu yeni akıma uyması istenmiştir ve yeni bir yaşam tarzı sunulmuştur.

Önceden bir yerde görülse garip ve değişik karşılanacak yemek odası, giyinme odası gibi kavramlar derginin sayfalarını süslemiş ve bu kavramlar yavaş yavaş yeni Osmanlı kadınının da dünyasına yerleşmiştir.

Dergide yer alan bir başka yaşam tarzı konulu başlık da dünyanın diğer bölgelerinde yaşayan kadınların nasıl bir yaşam sürdürdüğü üzerinedir.

Dergide biraz da alayla karışık olarak dünyadaki kadınların moda harcamaları ele alınmış ve söz konusu kadınların hayatında modanın ne kadar önemli bir yer teşkil ettiği Osmanlı kadınına anlatılmıştır.

Bir diğer haberde de yine Fransız kadını masaya yatırılmış ve onun modadan nasıl faydalandığı dile getirilerek yine Osmanlı kadınına 'her şeyin en güzelini en iyisini Fransız kadını bilir' diyerek bir yaşam biçimi öğretilmeye çalışılmıştır. Hatta "Parisli bir kadın olmak bütün zarafetlerin, bütün bedayinin, bedayi-i ruhiye-i dimağa ve bedeniyenin

³³⁹ Demirarslan, **a.g.m**, s. 51

³⁴⁰ Meriç, **a.g.e.**, s. 132-133

³⁴¹ Demirarslan, **a.g.m**, s. 52

merkez-i tecellisi olmak demekten başka bir şey midir?"³⁴² denerek adeta Osmanlı kadınının ona benzemesinin elzem olduğu vurgusu yapılmıştır. Yine söz konusu haberde moda için harcama yapan kadınların yanı sıra, bu kadınlar için çalışan işçiler de yüceltilmiş ve her ne konumda olursa olsun bir Fransız kadınının Osmanlı kadınından üstün olduğu algısı oluşturulmak istenmiştir.³⁴³

4.13. Mehasin Dergisi'nde Yer Alan Moda, Güzellik Yaşam Tarzı Başlıkları İle İlgili Nicel İçerik Analizi ve Bulgular

Araştırmada Osmanlı kadınının moda ve güzellik perspektifinin daha net anlaşılabilmesi için nicel içerik analizine de yer verilmiştir.

Bu bağlamda seçilen üç anahtar kelime olan; moda, güzellik ve yaşam tarzı bağlamında incelenen Osmanlıca metinlerde hangi kelimelerin en çok vurgulandığı ele alınmıştır.

Mehasin Dergisi'nin yayın hayatına devam ettiği Eylül 1908 ile Kasım 1909 tarihleri arasında yer alan 12 sayıda güzellik, moda ve yaşam tarzı başlıklarıyla ilgili toplam 24 metin incelenmiştir.

Buna göre; güzellik başlığı altında 4, moda başlığı altında 12, yaşam tarzı başlığı altında ise 8 Osmanlıca metni çözümlenmiştir.

Çözümlenen metinlerde en çok "yeni", "moda", "Fransa, Fransız, Paris" gibi kelimelerin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte Avrupalı yazar, aktris, doktor gibi kişilerin de isminin çokça geçtiğine tanık olunmuştur.

Aşağıdaki tabloda, incelenen 24 metinde hangi kelimelerin hangi sayıda geçtiği görülmektedir.

³⁴² Bkz.s.217

³⁴³ Bkz.s.220

Yabancı ülke ve millet isimleri (Amerika, Avusturya, Almanya, İngiltere- İngiliz, Fransa- Fransız, Paris, İtalya, Japonya, Avrupa)	Yabancı doktor, aktris, tasarımcı isimleri (Doktor Josef, Madam Kuluna, Mösyö Gayar...)	Yeni	Moda	Güzel
63	37	48	26	19

Tablo 1: Mehasin Dergisi seçilmiş metinlerinde geçen kelime sayıları

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, incelenen 24 metinde ön plana çıkan üç kelime grubu; yabancı ülke ve millet isimleri, yabancı doktor, aktris, tasarımcı isimleri ile "yeni" kelimesi olmuştur.

Bu da Osmanlı kadınının "yeni" ye ve "batı" ya olan temayülünün bir göstergesi olarak okunabilir.

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti'nin 17. Yüzyılında başlayan batılılaşma hareketleri II. Meşrutiyet döneminde zirveye ulaşmıştır. Söz konusu dönemde kadın 'milli bir mesele' olarak ele alınmış ve kadınla ilgili pek çok düzenleme gerçekleşmiştir.

Bu bağlamda II. Meşrutiyet'in ilanının ardından kadınlar için eğitim, hukuk, iş hayatı gibi pek çok konuda yeni haklar sağlanmıştır. Dahası aslında pek çok konuda zaten yıllardan beri kamusal alana çıkmayı bekleyen Osmanlı kadını da, bu düzenlemelerin yapılması için önayak olmuştur.

II. Meşrutiyet döneminde önemli bir zihniyet değişimi de yaşanmıştır. Bu değişikliğin yüzünü Osmanlı kadını temsil etmektedir.

II. Meşrutiyet'le belirgin bir şekilde yaşanmaya başlayan değişim Osmanlı kadınının dünyasına 'moda' algısını da iyiden iyiye yerleştirmiştir. Geleneksel dönemde var olan tevazu, az olanla yetinmek gibi kavramlar bu dönemde dönüşüme uğramış ve bunun yansıması da moda olmuştur. Ayrıca geleneksel dönemde var olan 'Allah'ın yarattığı her şey güzeldir' anlayışı yerine bu dönemde, 'güzel olmak için kendimi nasıl değiştirebilirim' anlayışı hâkim olmuş ve kadınlara bu dergiler vesilesiyle değişimin şifreleri sunulmuştur. Yine geleneksel dönemde 'mahrem' alanda kalan Osmanlı kadını, basın vesilesi ile mahrem alanından çıkararak toplumsal alandaki varlığını perçinlemiştir.

Bu dönemde yayınlanmaya başlayan kadın gazetelerinde modadan, edebiyata, siyasetten, sanata kadar pek çok konu işlenmiştir. Bu dönem kadın gazetelerini belli bir alana göre ihtisaslaştırmak güçtür. Ancak moda ve yaşam tarzı gazeteciliğine daha yakın olduklarını söylemek mümkündür.

Araştırmada incelenen Mehasin Dergisi, II. Meşrutiyet'in ilanının ardından yayınlanmaya başlayan ilk renkli süreli yayın olması açısından önemlidir. Söz konusu dönemde okuyucu ile buluşan ilk yayınlardan olan Mehasin, 'mükemmel bir moda gazetesi' olacağı vaadi ile çıkmaya başlamıştır. Dergi, yayınladığı 12 sayı boyunca bu sözünde durmuş ve her sayıda Osmanlı kadınının moda algısını geliştirecek elbise modellerini okuyucuya sunmuştur.

Çalışmada yalnızca giyim modası ele alınmayarak Osmanlı kadınının dünyasında gündelik hayattaki tüm moda parametreleri incelenmeye çalışılmıştır. Masaya yatırılan

Mehasin Dergisi, ilk iki bölümde anlatılmaya çalışılan Meşrutiyet, kadın ve toplumsal değişimin vitrini konumunda olmuştur.

Dönemin değişen güzellik ve yaşam biçimleri dergide ele alınmış, dergi bu değişimin hem öncüsü hem de aynası olmuştur. Dergide moda, güzellik ve yaşam tarzı konulu başlıklar bağlamında incelenen haberlerde, batılılaşmanın şifreleri açık olarak gözlemlenmektedir.

Buna göre güzellik başlığının altında yer alan açılımlarda Osmanlı kadınının ancak Fransa ve Avrupa'ya benzeyerek güzel olabileceği vurgusu yapılmıştır. Ayrıca geleneksel Osmanlı kadınının mahrem kabul ettiği konular dergide özgürce işlenmiştir. Bu bağlamda Osmanlı kadınının mahremiyet duygusunun yavaş yavaş kaybolmaya başladığını söylemek mümkündür.

Moda konulu başlıklar altında yer alan açılımlarda da yine II. Meşrutiyet'in getirdiği batılılaşma anlayışını gözlemek mümkün olmuştur. Her kıyafette 'Fransa'dan son moda elbiseler', 'Paris tuvaletleri' gibi ibarelere rastlanmıştır. Bu bağlamda yine Osmanlı kadınının modaya uyabilmesi ve şık olması için Avrupalı hemcinslerine benzemesi gerektiği algısı oluşturulmuştur. Ayrıca bu dönemde modanın bir gereklilik olarak algılanmaya başladığı da dergide yer alan haberler vasıtasıyla gözlemlenmiştir. Zira dergide yer alan 'az harcama ile de moda mümkün' gibi ifadelerle, modanın yalnızca zengin kesimlerin uyacağı bir güzelleşme biçimi olmadığı, orta halli kadınların da modaya uyabileceği vurgusu yapılmıştır. Ayrıca dergi verdiği kıyafet patronları ile de bu anlayışı beslemektedir. Hazır alacak veya diktirecek gücü olmayanlar için, derginin verdiği patronlar vesilesi ile modayı takip etmenin mümkün olduğu algısı oluşturulmak istenmiştir.

Yaşam tarzı konulu başlıklar altında yer alan açılımlarda da Osmanlı kadınına, Mehasin Dergisi vasıtasıyla bir yaşam tarzı sunumu yapıldığı gözlemlenmiştir. Buna göre dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan kadınların nasıl kıyafet tercihi yaptıkları, modayı nasıl takip ettikleri anlatılmış, bu haberlerde de "her şeyin en güzeli Avrupa'da" gibi ibarelerle yine en iyi yaşam tarzının batıda olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca ev modasına ait pek çok eşya da yine Avrupa kaynaklı olarak tanıtılmış, "Bizim naciz

memleketimizde ne yazık ki böyle şeyler yok” gibi ifadelerle II. Meşrutiyet’in getirdiği batılılaşma yönelimi perçinlenmiştir.

Mehasin Dergisi’nde yer alan haberlerde yer alan bu ifadeleri; “Osmanlı kadınına batı ideolojisi dayatması yapılıyor” şeklinde okumak mümkündür. Hem yukarıda sözü geçen cümleler hem de dergide yer alan görseller bu okumayı beslemektedir.

Osmanlı toplumunun geneline dayatılan batılılaşma ideolojisiyle zaten silinmeye başlayan geleneksel Osmanlı kadını figürü, II. Meşrutiyet’in ilanının ardından çıkan kadın dergi/gazeteleriyle tamamen yerini kaybetmeye başlamıştır. Mehasin Dergisi de bu ideolojiyle hareket eden dergilerin önemli bir vitrini konumunda olmuştur.

Mehasin Dergisi’nde yer alan haber ve görselleri; derginin Osmanlı kadınlarına “Batılı hemcinslerimiz giyinmeyi ve yaşamayı bizlerden daha iyi biliyor” diye düşündürmek istediği şeklinde anlamlandırmak mümkün.

Kaynaklara göre moda/magazin haberciliğinin temeli Türkiye’de 1980’li yıllarda atıldığı kabul edilmektedir. Ancak bu çalışmaya söz konusu habercilik türü II. Meşrutiyet’in ilanının ardından ortaya çıkan kadın gazetelerinde vardır. İncelenen Mehasin Dergisi de buna bir örnektir. Zira Mehasin’de dönemin moda kıyafetleri en ince ayrıntısıyla ele alınmış, kimi zaman patronlar verilmiş ve yurt dışında yaşayan kadınların hayatlarından sunulan örneklerle Osmanlı kadınına bir yaşam tarzı dayatması yapılmıştır. Hatta kimi zaman bu dayatma açıktan açığa ‘Osmanlı kadını görgüsüzlükten bu şekilde yaşamıyor’ şeklinde söylenerek yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Adivar, Halide Edip, **Türkiye’de Şark- Garp ve Amerikan Tesirleri**, 1. Basım, İstanbul: Can Yayınları, 2009,
- Ahmet Mithat Efendi, **Avrupa Adab-ı Muşeretı yahud Alafranga**, İstanbul 1896
- Akyıldız, Ali, **Anka’nın Sonbaharı Osmanlı’da İktisadi Modernleşme ve Uluslararası Sermaye**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005
- Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993’e)**, 2. Baskı, İstanbul: Kültür Koleji Yayınları, 1994
- Albayrak, Sadık, **Meşrutiyet İstanbul’unda Kadın ve Sosyal Değişim**, 1. Basım, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2002
- Aliye, Cevdetpaşazade Fatma, **Nisvan-ı İslam**, İstanbul 1309 (1894)
- Aliye, Fatma, **Osmanlı’da Kadın Cariyelik, Çokeşlilik ve Moda**, Orhan Sakin (Ed.) 1. Basım, İstanbul: Bizim Kitaplar, 2009
- Altınay, Hüsniye ve Halime Yüceer, **Moda ve Tarihi**, Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1992
- Altındal, Meral, **Osmanlı’da Kadın**, 1. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar, 1994
- Alus, Sermed Muhtar, “Enstitütrisler”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.9, İstanbul: Koçu Yayınları, 1968
- And, Metin, “Osmanlı Tiyatrosu”, C.6, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul: Tarih Vakfı, 1994
- Avanzade, M. Süleyman, **Kadın Saçları**, 1. Basım, İstanbul: Kadir Matbaası, 1919
- Aydın, Mehmet Akif, “Hukuk-i Aile Kararnamesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 1. Baskı, C. 18 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998
- Ayverdi, Semiha, **Küplüce’deki Köşk**, 1. Basım, Ankara: Hülbe Basım ve Yayın, 1989
- Bahri, Hüseyin, **Kadınlara Mahsus Pembe Kitap**, İstanbul: Dersaadet Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, 1919
- Barbarasoğlu, Fatma, **Moda ve Zihniyet**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2017
- Besarya, Efendi, “**Feminizm Üzerine Görüşler**”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi içinde, C.4, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1985

- Caporal, Bernard, **Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını**, 1. Basım, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1982
- Cin, Halil, **Eski Hukukumuzda Boşanma**, 2. Basım, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988,
- Çakır, Serpil, **Osmanlı Kadın Hareketi**, 1. Basım, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2010
- Çavaşı, Raşit "Eğlencehane-i Osmani Kumpanyası", C.3, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul: Tarih Vakfı, 1994
- Davis, Fanny, **Osmanlı Hanımı-1718'den 1918'e Bir Toplumsal Tarih**,1. Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006
- Davis, Fred, **Moda, Kültür ve Kimlik**, 1. Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997
- Durakbaşa, Ayşe, **Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm**, 5. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, "Oteller", C.6, İstanbul: Tarih Vakfı, 1994
- Ersoy, Rukiye Hilal, **Türkiye'de Modernleşme ve Mahremiyetin Dönüşümü**, 1. Basım, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2012
- Faruoqhi, Suraiya, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, 1. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997
- Günel, Erdoğan, **Türkiye'de Demokrasi'nin Yüzyıllık Serüveni 1908-2008**, 1.Basım. İstanbul: Karakutu Yayınevi, 2009
- Güzel, Mehmet Şehmus, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, 1. Basım, C.4, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1985
- Hornby, Lady Edmund, **Beyaz Lale**, İstanbul 1975, s. 5
- Işın, Ekrem, **"19. Yüzyılda Modernleşme ve Gündelik Hayat"** Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.2, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985
- İbnül Hakki, Mehmet Tahir, **Meşrutiyet Hanımları**, 1. Basım, İstanbul, 1914
- İnalçık, Halil, **Osmanlı ve Modern Türkiye**,1. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013
- Kanter, Beyhan, **"Osmanlı Basın Hayatında Kadın Yazarlar"**, Tercüman-ı Ahval'in 150. Yılında İstanbul'da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu Bildiri Kitabı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 21-22 Ekim 2010, s.s.17-34
- Karakışla, Yavuz Selim, **Dersaadet Telefon Anonim Şirket-i Osmaniyesi ve Müslüman Kadın Telefon Memureleri 1913**, 1. Basım, İstanbul: Türk Telekom Yayınları, 2008,

- Koca, Kadriye Yılmaz, **Osmanlı'da Kadın ve İktisat**,1. Basım, İstanbul: Beyan Yayınları, 1998
- Koçu, Reşat Ekrem, "Balo", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. 4, İstanbul: Koçu Yayıncılık 1960
- Koçu, Reşat Ekrem, "Deniz Hamamları", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul: Koçu Yayıncılık, 1966
- Koçu, Reşat Ekrem, "Evlenme Düğünleri", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul: Koçu Yayınları, 1971
- Koloğlu, Orhan, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, 1. Basım, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2006
- Kudret, Cevdet, **"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatı"**, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.2 İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1985
- Kurnaz, Şefika, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, 2. Basım, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991
- Kurnaz, Şefika, **II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**,1. Basım, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996
- Kurnaz, Şefika, **Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)**,1. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013
- Lewis, Raphaele, **Osmanlı Türkiyesi'nde Gündelik Hayat Adetler ve Gelenekler**, 1. Basım, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1999
- Mardin, Şerif, **Bediüzzaman Said Nursi Olayı**, 12. Baskı: İletişim Yayınları, İstanbul 2007
- Meriç, Nevin, **"Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit"** Yıldız Ramazanoğlu (Ed.), Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadının Tarihi Dönüşümü içinde. İstanbul: Pınar Yayınları, 2000
- Meriç, Nevin, **Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Adab-ı Muşeret**, 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000
- Metinsoy, Elif Mahir, **Mütareke Dönemi İstanbul'unda Moda ve Kadın, 1918-1923**, 1. Basım, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2014
- Montagu, Lady, **Şark Mektupları**, 1. Baskı, İstanbul: Lacivert Yayıncılık, 2009
- Necipoğlu, Nevra, "Aile", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt: 1, İstanbul: Tarih Vakfı, 1994
- Okurev, Hazım, "Balozlar", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul: Tarih Vakfı, 1994

- Orçan, Mustafa, **Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü**, 2. Baskı, İstanbul: Harf Eğitim Yayıncılığı, İstanbul 2008
- Ortaylı, İlber, **II. Meşrutiyet'in 100. Yılı**, Milliyet Pazar Eki, 9 Mart 2008
- Ortaylı, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 1. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016
- Ökçün, A.Gündüz, **Osmanlı Sanayi 1913-1915 Yılları Sanayi İstatistikleri**, 4. Basım, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, 1997
- Özer, İlbeyi, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda**, 5. Basım, İstanbul: Truva Yayınları, 2014
- Öztürk, Hüseyin, **Tarihin ve Medeniyetin Beşiği Çarşılar**, 1. Basım, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2010
- Sancar, Serpil, **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012
- Sevüktekin, Melek Apak, Filiz Onat Gündüz, Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, 1. Basım, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997
- Sey, Yıldız, "Apartmanlar", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul: Tarih Vakfı, 1994
- Şahin, Yüksel, **1920-1930 Yılları Arasında Türkiye'de Kadın Silüetinde Moda Anlayışı ve Değişimler**, 1. Basım, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınları, 2006
- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın**, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 4: İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1985,
- Taşçioğlu, Muhaddere, **Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri**, Ankara: Akın Matbaası, 1958
- Tekeli, İlhan, "**Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm**", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985
- Tektaş, Nazım, **Çadırdan Saraya, Saraydan Sürgüne Osmanlı**, 1. Basım, İstanbul: Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2005,
- Tez, Zeki, **Gündelik Yaşam ve Eğlencenin Kültürel Tarihi**, 1. Basım, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2009
- Topuz, Ercüment, "**Tanzimat Sonrası Osmanlı'da Otelcilik Teşebbüsleri ve Osmanlı Oteller Kumpanyası**", Uluslararası Batı Asya Araştırmaları Kongresi Bildirileri Kitabı, Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım, 28 Eylül-1 Ekim 2007, s.s.119-122

- Tunaya, Tarık Zafer, **Hürriyetin İlanı: İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar**, 1. Basım, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 1998
- Tunç, Şafak, **Şehristan Seyyahların Hayal Şehri İstanbul**,1. Basım, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2010
- Tümer, Erdem, Yasemin ve Halime Yiğit, **Bacıyan-ı Rum'dan Günümüze Türk Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri, 1. Basım, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları**, 2010
- Uludağ, Osman Şevki, **"Türk Kadınının Hekimliği"**, III. Türk Tarih Kongresi Bildirileri Kitabı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1948, s.s.441-460
- Ünsal, Artun, "Mutfak", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul: Tarih Vakfı, 1994
- Üstdiken, Behzat, "Bonmarşeler" **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2 İstanbul: Tarih Vakfı, 1994
- Üstdiken, Behzat, "Baker Mağazası", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul: Tarih Vakfı,1994
- Üstdiken, Behzat, "Lion Mağazası", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul: Tarih Vakfı,1994
- Vanos, Nicole A.N. M., **"Osmanlı Müslümanlarında Feminizm"**, Tanıl Bora, Murat Gültekingil (Ed.) Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi içinde. Cilt: 1, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2001
- Yarış, Sümeyra, **İstanbul'un 100 Sanayi Kuruluşu**,1. Basım, İstanbul: İstanbul Kültür A.Ş. Yayınları, 2012
- Zat, Vefa, "Barlar", C.2, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul: Tarih Vakfı, 1994
- Zat, Vefa, "Gazinolar", C.3, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul: Tarih Vakfı,1994

Sürekli Yayınlar

- Akçura, Gökhan, "Osmanlı'dan Bugüne Nasıl Isındık? Tandır Sıcığı Şömineden Tatlıdır", **Atlas Tarih**, Sayı 25, Şubat-Mart 2014, s. 114-121
- Akpolat Davut, Yıldız, "II. Meşrutiyet'te Toplumda Kadına Başat Rol Vermeyen Kadın Dergisi Mahasin", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı: 156, Aralık 1995, s.s. 42-47
- Ali Rıza, Sıdika, "Evrak-ı Varide: Ben de Aynı Fikirdeyim", **Kadınlar Dünyası**, 27 Nisan 1913
- Alp, Münevver, "Eski İstanbul'da Ustalık", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, C.8, Eylül 1963, Sayı: 170, s.3173
- Aydın, Hakan, "Kadın (1908–1909): Selanik'te Yayınlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 22, 2009, s.s.148-156
- Bayartan, Mehmet, "Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı: 13,2005, s. 93-107
- Baysal, Hatice, "Osmanlı'da Kadın Memureler için Motivasyon Uygulamaları: Bank-ı Osmanî-i Şahane, Dersaadet Telefon Anonim Şirketi Osmaniyesi ve Kadın Birinci İşçi Taburu Üzerine Bir İnceleme", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 29, Nisan 2017, s.s. 339-366
- Berdibek, Zeynep Dinçer, "Ötekinin Merceğinden Osmanlı Eğlence Kültürü", **Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi**, C.4, Sayı: 8, Mart 2017, s.s.37-58
- Beyoğlu, Süleyman, "Osmanlı Deniz Hamamları", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 5, 2004, s.s.53-73
- Bilecikli İhsan Burak, "Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme", **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008, s.s. 211-226
- Çak, Şeyma Ersoy, "Osmanlı Eğlence Hayatında Dans Unsurları Olarak Köçekler, Çengiler", **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, C.3, Sayı: 5, Haziran 2010, s.s.82-95
- Çakır, Serpil, "Osmanlı Kadın Dernekleri", **Toplum ve Bilim**, Sayı:53. Bahar 1991,s.s. 142
- Çetin, Emrah ve Cansu Süzer, "İnci Dergisi Üzerine Bir İnceleme", **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 216, Güz 2017, s.s.203-225
- Çobanlı, Zehra ve Ece Kanışkan, "Osmanlı Çini Ve Seramiklerinde Giyim Kuşam Kültürü ve Özellikleri", **Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi**, C.4, Sayı: 4, Haziran 2013, s.s.95-108

- Çolak, Güldane, "Meşrutiyet Kadınına 'Musallat' Olan Moda Belası", **Kültür Dergisi**, Sayı 16, Güz 2009, s.s. 80-83
- Demir, Mehtap, "Osmanlı Eğlence Hayatında Bir Alt Kültür Müzikli Kahvehâne: Amane Kahvehâneleri", **Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi**, C.24, Sayı:93, Ocak 2018, s.35-53
- Demirarslan, Deniz, "Osmanlı'da Modernleşme/ Batılılaşma Sürecinin İç Mekân Donanımına Etkileri", **Erdem Dergisi**, C.15, Sayı:45-46-47, Şubat 2007, s.s. 35-66
- Demirgöl, Furkan, "Çadırdan Saraya Türk Mutfağı", **Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi**, C.3, Sayı:1, Temmuz 2018, s.s.105-125
- Düzbakar, Ömer, "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 5, Şubat 2003, s.s. 97-108
- Erdoğan, Aynur, "Tanzimat Döneminde Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu ve Osmanlı Modernleşmesine Etkileri", **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, C.3, Sayı: 20, s.s. 122-151
- Gerber, Haim, "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700)", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 8, Eylül 1988, s.s. 327-343 (331)
- Gökbayır Satılmış, "Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 1, s.s.61-96
- Gülcü, Erdiñç ve Samiye Tunç, "Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:2, s.s. 155-176
- Güler, Sibel, "Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 26, Nisan 2010, s.s. 24-30
- Günaydın, Nimet, "İlk Kadın Memurlar", **Hayat Tarih Mecmuası**, C.4, Mayıs 1967, s.s.66-
- Gürses, Fatma, "Amerika'da Demokrasinin Gelişimi Ve Magazin Gazeteciliği: Yerel Basından Bir Örnek "The Denver Post", **Humanities Scienses**, Nisan 2015, s.s.69-87
- Güzel, Mehmet Şehmus, "1908 Kadınları", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Cilt: 2, Sayı 7, Temmuz 1984, s.s. 6-12
- Hanım**, "Moda", Eylül 1327 (1921)
- Hayal**, 25 Şubat, 1326, (1910)

Işın, Ekrem, "Tanzimat Kadın ve Gündelik Hayat", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı: 51, Mart 1988, s.s. 22-27

İbar, Gazanfer, "Şüküfezar ve 'Hanımlara mahsus' ilk dergiler-Tüm yazarları kadındı", **Atlas Tarih**, Sayı: 43, Ekim-Kasım 2016, s.s. 80

İzmir Konsolosluğu'nun 6 Şubat 1909 tarihli raporu, Cilt 69., s. 101'den aktaran Şehmus Güzel, 1908 Kadınları içinde

Kadın, "İfade-i Mahsusa", 13 Temmuz 1324 (1908)

Kadınlar Âlemi, "Programımız", 22 Mayıs 1914

Kanter, Beyhan, "Meşrutiyet Döneminde Kadın Hakları Savunuculuğunda Gelenekçi Bir Yazar: Avanzade Mehmet Süleyman", **Erdem Dergisi**, Sayı:63, s.s. 127-151

Karadoğan, Umut, "Meşrutiyet Döneminde Hukuksal ve Toplumsal Alanda Kadın Algısı "Nisa Hapishaneleri Örneği", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, Sayı:5, 2018, s.s.295-333

Karakışla, Yavuz Selim, "Seyyar Fotoğrafçı Muzaffer Hanım", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Mart 2000, s.s. 20

Karakışla, Yavuz Selim, "Osmanlı Hanımları ve Kadın Terziler II (1869-1923)", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı: 233, Mayıs 2003, s.s. 52

Kaya, Mehtap, "Doğuşundan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Türk Basınında Gündelik Hayat İzlenimleri", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 28, Güz 2018, s.s. 38-73

Keskin, Tülay, "Demet Dergisi'nde Kadın ve İlerleme Anlayışı", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.34, Sayı: 34, s.s.290-312

Koloğlu, Orhan, "Osmanlı'da Kahvehaneler Sohbetin de İsyanın da Merkeziydi", **Atlas Tarih**, Sayı 18, s. 55-62

Kurnaz, Şefika, "II. Meşrutiyet Kadın Basını(1908-1918)", **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 83, Mart 1989, s.s.49-56

Kurt, Abdurrahman, "Osmanlı'da Kadının Sosyo Ekonomik Konumu ve Bursa Örneği", **Bursa Defteri, Osmanlı Özel Sayısı**, Sayı: 3, Eylül 1990, s. 437

Mehasin, "Abonelerimize Hediye ve Karielere Teshilat", Eylül 1324 (1908)

"Bazı İfadelerimiz" , Ekim 1324 (1908)

"Hayat-ı Aile", Ekim 1325 (1909)

"Mehasin Tarafından", Ekim 1325 (1909)

- "Muhebarat-ı Aleniye", Ekim 1325 (1909)
- "Terbiye-i Nisvan", Ekim 1325 (1909)
- "Valide Mektupları", Ekim 1325 (1909)
- "Yavru Müsabakası", Ağustos 1325 (1909)
- "Yeni Elmaslar", Eylül 1324 (1908)
- Muammer, Asaf, "Muazzez Karilerimize", **Mehasin**, Eylül 1908
- Müdüriyet, "Mehasin Çıkmıyor Diye Esef Eden Hanımlara Bir İtiraf-ı Elim", **Mehasin**, Temmuz 1909
- Naim, Hüseyin, "Yeni Saçlar", **Mehasin**, Ekim 1908
- Okandan, Recai. G., "Amme Hukukumuzda İkinci Meşrutiyet'i Doğuran Sebepler ve Meşrutiyet Rejiminin Tecessüsü", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1946, s.s. 991-1036
- Özger, Yunus, "Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi Ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümeleri", **History Studies Uluslararası Tarih Dergisi**, C.4, Sayı: 1, Nisan 2012, s.s. 420-447
- Sadri, Pakize, "Tesettür-i Nisvan", **Kadınlar Dünyası**, 21 Haziran 1913
- Salih, Halide, "Mehasin'i Okuyan Kardeşlerime", **Mehasin**, Şubat 1909
- Sandıkçioğlu, Tolunay, "Buyurun İstanbul'un Lezzet ve Sihat Sofrasına", **Derin Tarih**, Özel Sayı 6, 2016, s.s. 185-188
- Sarioğlu, Mehmet ve Gülhan Cevizkaya, "Türk Mutfak Kültürü: Şerbetler", **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, C.6, Sayı: 14, Mart 2016, s.s.237-250
- Seymiye, Emine, "Muhterem Biraderimiz Cavit Beyefendi'ye", **Kadın**, Aralık 1908
- Süs**, "Hanım İskarpinleri", 17 Ağustos 1923
- "Masrafsız Şıklık Nasıl Olunur?" 23 Eylül 1923
- "Nasıl Yaşıyorlar?", 14 Haziran, 1924
- "Saçlarını Keskem İstemeyen Hanımlara", 14 Haziran, 1924
- Şahin, Musa ve Esra Işık, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:30, Ağustos 2011, s.s. 221-230
- Şevket, Belkıs, "Kıyafet-i Millimizi Nasıl Düzeltmeli", **Kadınlar Dünyası**, 25 Mayıs 1913

- Tezcan, Hülya, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yüzyılında Kadın Kıyafetlerinde Batılılaşma", **Sanat Dünyamız Dergisi**, Sayı: 37, Temmuz 1988, s.s. 45-51
- Toprak, Zafer, "**Tüketim Örüntüleri ve Osmanlı Mağazaları**", Cogito Dergisi, Sayı: 3, Yaz 1995, s.s. 25-28
- Ürük, Zerrin Funda, "Medeniyetler İçinde Hamamın Gelişimi Ve Kültürel Olarak Mekân Analizleri", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 28, Temmuz 2016, s.s.185-209
- Yarış Topal, Sümevra, "Osmanlı'da kadınlar için mesleki eğitimi başlattı", **İstanbul Ticaret Gazetesi**, 20 Şubat 2017
- Yarış Topal, Sümevra, "Sanayi-i Nefise Mektebi'ni kadınlara açtı", **İstanbul Ticaret Gazetesi**, 20 Mart 2017
- Yarış Topal, Sümevra, "Vizörden bakan Osmanlı kadını", **İstanbul Ticaret Gazetesi**, 23 Ocak 2017
- Yurtseven, Yılmaz, "1917 Tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi Ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.11, Sayı: 1-2, s. 209-214

Tezler

Arık, Emel, **"Yaşam Tarzı Haberciliğinin Gelişimi Ve Ardındaki Temel Dinamikler"**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2008

Aşa, Emel, **"1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları"**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 1989

Dulum, Sibel, **"Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)"**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi SBE, 2006

Sürücü, Gürsel, **"Osmanlı Kadın Dergilerinde Kadının Dünyası (1908-1914)"**,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi SBE, 2008

Şimşek, Fadime, **"Yaşam Tarzı Haberciliğinin Gelişimi ve Statü Oluşumuna Etkileri"**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2010

İnternet Kaynakları

<http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/istanbul-yanginlari.html>, 25 Mart 2019 tarihli erişim

https://en.wikipedia.org/wiki/Harper's_Bazaar 22 Mart 2019 tarihli erişim

https://www.academia.edu/24871116/II._Abd%C3%BCIhamid_D%C3%B6neminde_Bir_Gen%C3%A7_K%C4%B1z_Dergisi_Han%C4%B1mlara_Mahsus_Gazetenin_Han%C4%B1m_K%C4%B1zlara_Mahsus_K%C4%B1sm%C4%B1, 10 Nisan 2019 tarihli erişim

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/>, 27 Mart 2019 tarihli erişim

<https://www.superhaber.tv/dunyanin-ilk-kadin-moda-dergisi-150-yasinda-galeri-3399?p=3>, 22 Mart 2019 tarihli erişim